Ez a könyv a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem 1956-os diákparlamentjének története: a felnőtté válásról és megaláztatásról szól.

A diákparlament egyetemi forradalmi testület volt és többfélét jelentett.

Jelentette egyrészt azt a nagygyűlést 1956. október 22-én délután 3 és éjfél után 2 óra között, amelyen szinte az egész egyetem jelen volt, és megfogalmazták a követeléseket.

Jelentette másrészt azt a 10-15 hallgatóból és tanárból álló csoportot, amely az egyetemet képviselte és a megyei munkástanáccsal együtt vezető szerepet játszott a forradalomban Északkelet-Magyarországon,

Jelentett minden hallgatót és tanárt, aki valamit tett azokban a napokban akár fegyveres nemzetőrként, akár azzal, hogy valamit szervezett, vagy valamilyen helyzetben fellépett.

A forradalom idején az egyetemi diákparlamentben minden betöltetlen hely megtalálta a maga emberét.

Utána néma csönd

UNGVÁRY RUDOLF

UNGVÁRY RUDOLF

Utána néma csönd

A miskolci egyetem 1956-os diákparlamentjének története

UNGVÁRY RUDOLF

Utána néma csönd

UNGVÁRY RUDOLF

Utána néma csönd

A miskolci egyetem 1956-os diákparlamentjének története

Budapest
2016

Az 1991-ben, a Történelmi Igazságtételi Bizottság kiadásában
megjelent kötetet a 80 esztendős

Ungváry Rudolf és 1956 tiszteletére

2016 októberében újra kiadták
az Országos Széchényi Könyvtár, a Petőfi Irodalmi Múzeum és a
Szépírók Társasága közreműködésével a Szerző barátai.

ISBN 978-963-85456-8-8

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ ÉS ÖSSZEGZÉS 9
ELŐSZÓ 12
VISSZAEMLÉKEZŐK 14
A SZÍNHELY 17
ELŐZMÉNYEK 20
AZ ESEMÉNYEK 38

„Nem az ablakokat kell ilyenkor törölgetni!" avagy közvetlenül a kitörés előtt 38
Október 16. (38) **Október 17.** (38) **Október 18.** (42) **Október 19.** (42) **Október 20.** (43)

„Atyaisten, óriások vagyunk!" A diákparlament a színre lép 45
Október 22., hétfő, délután 15 óra (45)

A pesti forradalom 61
Október 23., kedd (61)

„Ezt mi levezényeljük!" avagy a félelem és a felismerés napjai. 79
Október 24., szerda (79) **Október 25., csütörtök** (82)

„Elvileg nekünk nem lett volna szabad életben maradnunk" 96
Október 26., péntek (96) **Kora reggel** (96) **Délelőtt (97) Délben** (118) **Délután** (121) **Este** (124) **Október 27.** (127)

„Tulajdonképpen mi lesz ebből? Jól csináljuk mi ezt?" Remény és kétség között 133
Október 28., vasárnap (133) **Október 29., hétfő** (140) **Október 30., kedd** (147) **Október 31., szerda** (150)

A visszaszámlálás megkezdődött, csak még senki sem szeretné igazán elhinni 154
November 1., csütörtök (154) **November 2., péntek** (158) **November 3., szombat** (162)

„Nincs értelme, hagyjátok abba!" 165
November 4. (165)

„Ez a mozzanat egy vérszerződéssel felért”
avagy a deportálás 175
November 5. (175)
Az oroszok az egyetemen 180
November 6-a és november vége között (180)
A MEGTORLÁS 193
A MEFESZ megalakulása az egyetemen 193
November vége (193) **December 4. (193) December 12.** (195)
„…a legfontosabb: gyorsan letenni minden vizsgát!”
avagy az átmenet a megtorlásba 196
December 26. (196) **Január eleje** (197) **Január 5.** (198)
Január 7. (200) **Január 8.** (201) **Január 14-e és 15-e között** (201)
Január 16. (202) **Január 28.** (202) **Január vége** (203) **Február 3.** (203)
Február 4. (204) **Február 5-e és 12-e között** (205) **Február 13.** (207)
Február 19. (208)
Az előre megtervezett megtorlás napja 208
Február 20. (208)
„Megmutatták igazi arcukat!”
avagy a némaság kezdetei 222
Március 4. (224)
Felkészítés a jog alkalmazására 226
Március 4-e után (226) **Április** (229)
Az első per 234
Április vége (234)
Üzenet haza 235
Május 8. Elsőfokú ítélet Fekete Lajos perében (237)
Május közepe (238)
Fegyelmi eljárások az egyetemen 240
A perek, avagy „…maguk meg itt fognak elrohadni” 247
Július után. Vlaskovits Levente pere (247) **Augusztus 29.** Elsőfokú ítélet az Észak- és Kelet-Magyarországi Nemzeti tanács perében (249)
Szeptember 10. Másodfokú ítélet Fekete Lajos perében (249)
Szeptember 29., avagy együtt az akasztottak hulláival (249)
Ahogy mondták: „Ezt levezényeljük!”
Meg: „Nekünk nem lett volna szabad életben maradnunk!” 252
December 6. Elsőfokú ítélet Rácz Károly és társai perében (252)
December 30. Másodfokú ítélet az Észak- és Kelet-Magyarországi Nemzeti Tanács perében (252) **1958. január 3.** Elsőfokú ítélet a „diákparlamenti vezetők” perében (253) **Január 20.** Elsőfokú ítélet a „dunai konföderáció” perében (254) **1958 nyara.** Az egyetemi katonai tanszék tiszteinek pere (255) **Szeptember 4.** Másodfokú ítélet Rácz Károly és társai perében (255) **Szeptember 9.** Másodfokú ítélet a „dunai konföderáció” ügyében (255) **Szeptember 10.** Másodfokú ítélet a „diákparlamenti vezetők” perében (257)

„Mert azt, hogy… lehet egyáltalán bírósági tárgyalást tartani, nekik köszönhetjük” 258
A „Borsod megyei munkástanács” pere: **1958. július 18.** (259)
…és utána néma csönd 261
Eddigi ismereteink szerint meghurcolt hallgatók, oktatók és nem oktatók 262
A FORRÁSOK 268
A forradalom idejének dokumentumai 268
A későbbi fegyelmi eljárások dokumentumai 270
A későbbi perek, rendőri eljárások dokumentumai. Pártiratok 271
A forradalom borsodi történetéről megjelent publikációk 272
Irodalom 274
Az 1956. október 25-i tömeggyűlés hangfelvételének szövege 276

BEVEZETŐ ÉS ÖSSZEGZÉS

Már késő éjjel volt, lassan hajnal felé járt. 1956. november 2-a. A tanulmányi épület földszinti szárnyában, ahol a Diákparlament működött, csak a hírszolgálat ügyeletese volt ébren, meg egy lány.

Az írógépek mögött már nem ültek a tanszékekről toborzott gépírónők, hogy apró cédulákra rögzítsék a percenként érkező híreket, csak ritkán szólalt meg valamelyik telefon. Az éjszakai idegen nyelvű adást is befejezte az egyetem rövidhullámú adója. Fekete Simon, az elnök, és a két alelnök ilyenkor feküdtek le a tanszék belső szobájában, hogy néhány órát aludjanak. A közeli diákszállókban aludtak a hallgatók, a szobák sarkába odatámasztották a kézifegyvereket. A munkástanácsok tagjai meg a rokonaiknál bujkáló ávósok is lefeküdtek a gyárakban és otthonaikban.

Már lezajlott a múlt heti nagygyűlés az egyetem előtt, ahol sikerült az tömeget eltéríteni attól, hogy elinduljon a város belseje felé (mindenki emlékezett még a tíz évvel azelőtti pogromra), de másnap mégse lehetett megakadályozni, hogy az emberek összegyűljenek az Államvédelmi Hatóság épülete előtt. Megtörtént mégis, amitől mindenki tartott: belelőttek a tömegbe, mire vidékről is bejött a nép, megostromolták az épületet, és sok ávóst meglincseltek.

Már helyreállt a rend, a város utcáin és a falvakban a hallgatók a rendőrökkel együtt járőröztek, lassan összeszedték a széthordott fegyvereket, a megyei munkástanácsnak sikerült megint feltöltetni a gyárak széntárolóit, néhány nap múlva elindulhatott a termelés és véget ért volna a sztrájk.

Gónusznak nem volt máskor ideje, most végre leülhetett. Lassan hozzákezdett.

Akkor még senki sem tudta, hogy két nap múlva, ugyanezekben a hajnali órákban a Diákparlament helyiségeiben kapkodva égetik az iratokat, az ezernyi napközben legépelt hírt, meg az ÁVH-tól elhozott magnetofonok dróttekercseit (s még napokkal később is az operatív belső felderítő osztály besúgóinak kartonjait), a fekete

keleti égboltot a város felől nyomjelző lövedékek villódzó csíkjai szabdalják szét, Kis Gábor felemelkedik ágyából, és keresztülmegy rajta egy rövidsorozat, az ablakokból viszonozni kezdik a tüzelést, a lapos tetőn felállított golyószóróállásból Mag Ferenc egy ideig feltartja a csatárláncot, Kölber Gábort az ablak mellett halálos lövés éri, az első diákszálló ellen rohamra induló szovjet páncélos egység harckocsijaiból narancsszínű lángcsóvák csapnak ki, az épület néhány szobája lángra gyullad, a második belövés után Csurák, az egyetemi tánczenekar klarinétosa ott hagyja az ablakot és a géppisztolyt, átmenekül a túloldalra a mosdóba, de nem tudja, hogy az épületet már körülvették, és az ablakon behajított kézigránát mind a két lábát szétroncsolja, a füstben néhányan oltani kezdik a tüzeket, a gyalogos roham eléri a második és harmadik diákszállót, megkezdődik az épületek birtokbavétele, s miközben a hallgatókat feltartott kézzel kiterelik az épületek közé, felettük egy ideig még golyók röpködnek.

Akkor még nem tudták, hogy pár hónap múlva, 1957 februárjának délutánján rettegve kapaszkodnak föl az egymás után érkező teherautókra, fejük fölé tartott kézzel rohannak végig az egykori ÁVH épületének udvarán a gumibotos sorfal között, mialatt zuhognak rájuk az ütések és a rúgások, hogy az épület folyosóin a falakkal szemben állva várakozzanak hajnalig tartó ütlegek között a kihallgatásokra, ahol minden újra elölről elkezdődik, hogy annyira elmerevedik a hátratett kéztartástól és az ütésektől a karjuk, hogy a fiúk vizeléskor nem tudnak előre nyúlni, hogy kigombolják a nadrágjukat.

Akkor még nem tudták, hogy hetekig nem tudnak majd vagy százegyvenen a börtöncellákban a hátukra feküdni, hónapokig senki a hozzátartozók közül nem tudja, hol is vannak egyáltalán, és hogy a kirendelt ügyvédeket a tárgyalásokon látják először.

Akkor még nem tudták, hogy végül alig fognak valamire emlékezni, és arról, ami történt velük, az lesz a benyomásuk, hogy tévedés volt és jelentéktelen.

Most, ezen az éjszakán, Gónusz ott ül már az asztala előtt, félretolja az utolsó jelentések kartondobozát, előtte papír, ír, néha elgondolkodik, megint ír.

Amint ott ül, szinte mozdulatlan, csak olykor a keze, ahogy a sorokat…

Veréb Jutka meglátja, odamegy.

Megáll előtte, egy ideig nézi, ő is gondolkodik, talán nem tudja, hogy nem is neki mondja, hanem valaki másnak, aki most alszik valamelyik szomszéd szobában, s akitől majd WC-papírra írt leveleket kap a börtönből, amiket negyven évig fog őrizni.

Most végre megkérdi: – Mit írsz? A szüleidnek írsz?

– Azt írod meg, hogy csináltál egy forradalmat?

ELŐSZÓ

Az 1956-os forradalom története elválaszthatatlan attól a megtorlástól, mely utána következett. Az angol forradalomra, a francia forradalomra és 1848-ra lehet úgy visszaemlékezni, hogy csak a forradalom eseményei jussanak az eszünkbe – az 1956-os magyar forradalom emléke eltéphetetlenül összefonódik a leverését követő megfélemlítéssel és a megaláztatással. Nélküle beszélni róla megtévesztő. Ezt a forradalmat követően veszett el 1848 és vele a 19. század ártatlansága Magyarországon.

Ez a könyv 1988 és 1991 között készült. Amiről szól, annak emlékei a megtorlás után annyira feledésbe merültek, hogy csak többszöri nekifutással sikerült felidézni őket. Megsemmisültek az eredeti, diákparlamenti dokumentumok; ami irat később a kihallgatásokon és tárgyalásokon keletkezett, a megfélemlítés és a vádlottak önvédelmének termékei. Nem arra alkalmasak, hogy belőlük kapjunk képet a történtekről: azokat minősítik, akik a vallomásokat felvették vagy kikényszerítették, értékelték és megítélték, később pedig írásaikban érvként felhasználták.

Ennek a könyvnek az igazi dokumentumai az emlékek.

A dőlt betűvel szedett visszaemlékezések volt hallgatókkal, tanárokkal és munkástanács-tagokkal folytatott beszélgetések lejegyzései hangfelvételről. A beszélgetések java részén többen vettek részt, és ugyanabban a körben ismételten sor került rájuk. A visszaemlékezések másik részét négyszemközti beszélgetések hangfelvételei rögzítették. Közülük Bogár Károly, Major Béla, Papp Miklós, és részben Földvári Rudolf interjúit Molnár Adrienn készítette az MTA Soros Alapítvány Oral History Archívuma számára.

Közreműködésüket – s ezen belül különösen Dornbach Gyula, Gónusz Sándor, Mihala Ferenc, Pallagi Sándor, Rácz Károly, Radimeczky Lajos és Renn Oszkár egykori diákparlamenti tagokét – ezúton köszönöm meg. Ennek a könyvnek valójában ők is szerzői.

A kisebb betűvel szedett szövegrészek korabeli írott dokumentumokból és hangfelvételekből származnak. Az utóbbiak fennmaradásukat Oláh Péter volt egyetemi hallgatónak köszönhetik.

A kézirat gondos átnézéséért és tanácsaiért Terplán Zénónak és Szarka Zoltánnak, az egyetemi munkástanács egykori tagjainak mondok köszönetet.

Ha valaki 1956 és 1989 között Magyarországon arról szeretett volna írni, ami ennek a könyvnek a tárgya, akkor ezt csak egyetlen nézőpontból tehette meg, ha azt akarta, hogy írása nyomtatásban megjelenjék. Ha Magyarországon valaha olyan idők jönnének, hogy csak az én nézőpontomból megfogalmazott írásokat szabad közreadni, akkor e könyv ne kerüljön a nyilvánosság elé.

VISSZAEMLÉKEZŐK

Bogár Károly, a DIMÁVAG munkástanácsának első elnöke, a megyei munkástanács elnökhelyettese (esztergályos)

Darin Sándor, tanársegéd, az Észak- és Kelet-Magyarországi Nemzeti Tanács titkára (gépészmérnök)

Dornbach Gyula, IV. éves hallgató, a diákparlament elnökhelyettese (gépészmérnök)

Éltető Gábor, II. éves hallgató (gépészmérnök)

Fekete Lajos, II. éves hallgató, a diákparlament tagja (gépészmérnök)

Fekete László, adjunktus, a diákparlament képviselője a megyei munkástanácsban (kohómérnök)

Földvári Rudolf, az MDP megyei első titkára, a megyei munkástanács tagja, majd elnöke (gyártmányszerkesztő és fordító)

Gónusz Sándor, IV. éves hallgató, a hírszolgálat egyik vezetője (gépészmérnök)

Horti János, II. éves hallgató, a diákparlament fegyverese (gépészmérnök)

Horváth Gyula, III. éves hallgató, a megyei munkástanács egyik elnökhelyettese, majd a katonai bizottságban a diákparlament képviselője (kohómérnök)

Horváth Zoltán, egyetemi tanár, a kohómérnöki kar dékánja

Kocka Kálmán, IV. éves hallgató, a diákparlament tagja (gépészmérnök)

Lukács János, II. éves hallgató, a diákparlament fegyverese (gépészmérnök)

Major Béla, kohásztechnikus, a Lenin Kohászati Művek munkástanácsának tagja (röntgenasszisztens)

Makk Attila, IV. éves hallgató, a diákparlament fegyverese (gépészmérnök)

Mihala Ferenc, adjunktus, a diákparlament tagja, az Észak- és Kelet-Magyarországi Nemzeti Tanács elnöke (gépészmérnök)

Oláh Péter, IV. éves hallgató, az egyetemi hangos híradó vezetője (gépészmérnök)

Pallagi Sándor, IV. éves hallgató, a diákparlament tagja (kohómérnök)

Papp Miklós, anyagbeszerző, a megyei munkástanács elnökhelyettese (garázsmester)

Petrich Géza, egyetemi tanár, a gépészmérnöki kar dékánja

Rácz Károly, III. éves hallgató, a diákparlament tagja, a megyei munkástanács katonai bizottságának tagja (villamos üzemmérnök)

Radimeczky Lajos, III. éves hallgató, a diákparlament tagja (gépészmérnök)

Renn Oszkár, V. éves hallgató, a diákparlament képviseleti csoportjának vezetője (gépészmérnök)

Sebők Mihály, IV. éves hallgató, az MSZMP egyetemi pártbizottságának tagja (kohómérnök)

Simon László, II. éves hallgató, a diákparlament hírszolgálatának tagja (gépészmérnök)

Szegedi Ferenc, IV. éves hallgató, a diákparlament fegyverese

Szegfű Irén, V. éves hallgató (kohómérnök)

Székely János, V. éves hallgató, a diákparlament fegyverese (gépészmérnök)

Szíj Zoltán, IV. éves hallgató, a diákparlament vezetőségi tagja (kohómérnök)

Terplán Zénó, egyetemi tanár, rektorhelyettes, az egyetemi munkástanács elnöke

Ungváry Rudolf, II. éves hallgató, a hírszolgálat egyik vezetője (gépészmérnök)

Veréb Jutka, II. éves hallgató (kohómérnök)

Vida András, IV. éves hallgató, a diákparlament fegyverese (gépészmérnök)

A felsoroltak emlékei nem képviselik a teljességet. Amit elmondanak, minden bizonnyal csak része annak, ami történt, és csak egy-egy szempontja annak, ami az igazság lehetett. A szerző ismeretségi köre meg a véletlen szabták meg, hogy kinek a szavát rögzíthette a hangszalag.

A teljességhez minden emlékre szükség lett volna – vagy elég lett volna egyetlen műalkotás az eseményekről. Minden emléket lehetetlen volt összegyűjteni. A művészi megfogalmazást pedig – egyelőre vagy talán örökre – kiölte az eltelt idő.

A SZÍNHELY

A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemet (a mai Miskolci Egyetem elődjét) 1949-ben alapították. A városon kívül, a Tapolca üdülőfalu felé vezető országút mellett, félkör alakú enyhe völgyteknőben építették fel néhány év alatt az épületeket, részben internált rabokkal. Az ötvenes évek közepére az építkezés lendülete alábbhagyott, a rabok is elkerültek; a forradalom idején még csak a diákszállók és a tanulmányi épületek egy része készült el, meg a város felé eső domboldalon a vakolatlan, nyerstéglafalú „erőmű".

A tanulmányi épületek mögött emelkedő, részben szőlőkkel borított dombokon túl északra már a diósgyőri gyárak füstje látható, aki pedig egyenesen nyugatra tart, egyórás gyaloglás után elérheti a Bükk erdőségét. Kelet felé, a várostól az akkoriban még ugyancsak szőlőkkel és gyümölcsösökkel borított avasi domb választja el a félkaréjban telepített épületcsoportozatot. A Miskolc felől érkező aszfaltút félig megkerüli az Avast, mielőtt elér ide, hogy aztán nagy, hosszú kanyarral Tapolca felé forduljon. Még a kanyar és az egyetemi bekötőút előtt elágazik belőle a Diósgyőr felé vezető országút, mely az Avas oldalán, a fűrészfogszerűen egymás mögött elhelyezkedő diákszállók fölött vezet el, mellette a Diósgyőrt Hejőcsabával összekötő vasúti vágánnyal.

A város felől érkező először az erőművet pillantja meg az avasi domboldalon, és ösztönösen lekapja róla a tekintetét. Az itt élők valószínűleg megszokhatták, hogy ne nézzenek rá, de valahol a lelke mélyén mindenki tudatában van annak a határozatlan, fenyegető érzésnek, melyet ez az ormótlan, tömbszerű létesítmény kelt. Valószínűleg a dolgok belső, rejtett logikájából következett, hogy olyan ijesztőre sikerült: mintha megőrizte volna annak az időnek az atmoszféráját, melyben szögesdrót mögött lakó rabok dolgoztak az épületeken, miközben már folyt az oktatás is, és mindenkinek úgy kellett tennie, mintha a világ legtökéletesebb társadalmi rendszerében élne.

A diákszállók és a tanulmányi épületek között széles, sík térség terül el. Ma ezen dús növényzetű, gondozott park található; 1956-ban azonban még túlnyomórészt sivár pusztaság volt, a füvesítés gyér nyomaival; a diákszállókból a tanulmányi épületbe átjáró hallgatók gyalogútjainak csíkjai jól láthatóan vezettek át rajta. Különösen a nagyelőadó épülete előtti rész – a „préri" – volt elhanyagolt. Földtúrások és fehérre meszelt egykori felvonulási épületek tarkították. A forradalom elején az egyik napon a diósgyőri gyárakban gyülekező munkások és a velük tüntető városiak érkeztek ide, s ez lett a színhelye az egyik legnagyobb vidéki tömeggyűlésnek.

Teljesen készen csak a hosszú, háromemeletes tanulmányi épületszárny állt, mely a nagyelőadó épülete mellől a domboldalra nyúlik fel. A nagyelőadó előtti galériás csarnok játszotta akkoriban az aula szerepét, itt volt egyben az üvegezett főbejárat is, előtte aszfaltozott térség, ahová a tapolcai országúiról a bekötőút torkollott. A főbejárat mellett, a nagyelőadó vakolatlan téglafalának felső részén fehérre meszelt alapon méteres betűkkel felirat hirdette az aszfaltozott térségre érkezőknek: „SZTÁLIN NEVÉVEL ÉPÜL A VILÁG".

Itt, e felirattal átellenben, a tanulmányi épület kiugró részének földszintjén, az akkori mechanikai technológiai tanszék helyiségeiben rendezkedett be és működött az egyetemi diákparlament a forradalom napjaiban. Helyesebb azt mondani, hogy élt és létezett, mert vezetői és munkatársai sokszor éjjel-nappal itt tartózkodtak, étkeztek és aludtak.

A tanszék belső helyiségeiben helyezték el a rövidhullámú rádióadókat, melyeket az Államvédelmi Hatóság (ÁVH, köznapi nevén az ávó) épületéből hoztak el, itt hallgatták le állandó váltásban a külföldi rádiók híreit, és a tanszék legnagyobb, az aula bejárata felé eső termeiben írták le az egyetem különböző tanszékeiből idetelepült gépírónők a híreket.

Azokban a napokban kora reggeltől késő estig csöngtek a telefonok, állandó volt a kapcsolat a megyei munkástanáccsal és a miskolci rádióval. Innen indultak akcióikra teherautókon és személygépkocsikon a fegyveres hallgatók, hogy biztosítsák a közrendet a megyében, néha még azon is túl. Sokan jöttek ide ügyes-bajos dolgaikkal is. Olykor egy-egy aggódó, bujkáló ávós is megjelent, hogy védelmet kérjen.

Balra a hosszú tanulmányi épület eleje, előtte a nagyelőadó épületének alacsonyabb kockája. Az építkezésről visszamaradt, fehérre meszelt felvonulási épületek közötti térség – a „préri" – volt a színhelye 1956. október 25-én a megyei munkástanács választó tömeggyűlésnek.

Jobbra a lépcsőzetesen elhelyezkedő diákszállók hatodik, ötödik és negyedik épülete látható.

Az akkori aulából nyíló, lépcsőzetes padsorú nagyelőadóban tartották meg a forradalom kitörése előtti napon azt az éjszakába nyúló egyetemi nagygyűlést, melyen a diákparlament megalakult. Az aula fölötti félemeletről nyíló másik előadóteremben alakult meg néhány nap múlva az ország első megyei munkástanácsa, melynek tagjait azon a bizonyos, a nagyelőadó előtti térségen tartott tömeggyűlésen választották meg.

Valamivel messzebb Tapolca irányában, a domboldalon magában álló, vakolatlanságával nyomorúságos benyomást keltő, kívül félig kész, de már használatba vett tanulmányi épületrész állt, a mai főépület egyik szárnya. Körülötte ugar. A köznyelv „Kocsedónak" hívta, a kohászkar használta. Kocsedó a koreai háború idején hadifogolytábor volt: ezen a szigeten gyűjtötték össze a fogságba esett több százezer észak-koreai és kínai hadifoglyot az amerikaiak – a korabeli Amerika-ellenes sajtó szerint infernális körülmények között.

ELŐZMÉNYEK

A miskolci egyetem az ötvenes éveket jellemző erőltetett iparosítási politikának köszönhette a létrejöttét. A klasszikus kapitalizmus idején kialakult kommunista mozgalom hatalomra kerülése után is megőrizte a fogantatása idején uralkodó termelési eszményeket. Innen származhatott nosztalgiája a „vas és acél" országa iránt, s ehhez kellett egy „nehézipari" egyetem is. A tanári kart szinte egyik napról a másikra jelölték ki az alapítás évében, s ugyanilyen hirtelenséggel telepítették át az egykori selmecbányai főiskola soproni egyetemre került kohómérnöki és bányamérnöki karát is – anélkül, hogy ennek az áttelepítésnek a jogi következményeit véglegesen rendezték volna. Utána még évtizedekig nem dőlt el, hogy a két egyetem egyesüljön-e vagy sem. Az áttelepítésében az is szerepet játszott, hogy Sopron közvetlenül az ország nyugati határánál feküdt.

A kitüntetett figyelem jele volt, hogy a pártfőtitkár 60. születésnapján, mintegy nagyobb nyomatékot adva a személyét dicsőítő verseknek és mozgalmi daloknak, az egyetem fölvehette – és 1956 szeptemberéig viselte – a „Rákosi Mátyás Nehézipari Műszaki Egyetem" nevet (ekkor nevezték el Rákosiról az ország legnagyobb gyárkomplexumát, a csepeli Weiss Manfréd műveket is). Mindez meghatározta az egyetem légkörét és az ott tanulók és oktatók sorsát.

L. G.: *Az egyetem alapításának évében kerültem Miskolcra, mi voltunk az első évfolyam. Apám Selmecbányán tanult – élete legszebb korszakának tekintette azokat az éveket. Nekem az egyetem maga volt a pokol, emlékezni se akarok rá. Nem akarok többet mondani se róla, és azt se akarom, hogy a nevem szerepeljen.*

Szíj Zoltán: *Akik 1956-ban IV. és V. évesek voltak, akkor kerültek az egyetemre, amikor az egyetemi építkezésen még politikai okokból elítélt rabok dolgoztak. 1953-ig a szögesdrótok is ott voltak. A megfélemlítést mindenki közvetlenül tapasztalhatta.*

A forradalom évében az egyetemnek még alig voltak hagyományai, noha lehettek volna: a soproni és ezen keresztül a selmecbányai hagyományok. A tanári karban voltak, akik megpróbálták óvatosan folytatni vagy meghonosítani őket (Diószeghy Dániel, Geleji József, Gyulay Zoltán, Mika József, Pattantyús Á. Imre, Schey János, Verő József, Zorkóczy Béla, Zsák Viktor és a fiatalabbak között Petrich Géza, Terplán Zénó), de az ötvenes évek riasztó szellemisége jóformán megakadályozta továbbélésüket. Az említett professzorok adtak arculatot az egyetemnek. Sok oktató politikai okokból került az egyetemre, és a hallgatók nem sokra tartották őket. Az is csoda, hogy Terplán Zénónak a „Vicinális dugóhúzó" mintájára sikerült 1954-ben útjára indítania az egyetem éves humoros almanachját, a *Húzótüské*t. (A *Vicinális dugóhúzó*t a Budapesti Műszaki Egyetem végzős hallgatói adták ki évtizedek óta.) A korabeli pártpolitika szinte minden hagyományban és újításban üldözendő polgári csökevényeket látott, s pontosan senki sem tudhatta, mikor számít ellenséges lépésnek egy hagyomány követése és mikor nem.

Részlet egy fegyelmi határozatból:

> „A selmeci, illetve soproni hagyományoknak eltorzított felelevenítése egyes esetekben mértéken felüli szeszfogyasztáshoz és ezt követően a diákotthoni rend súlyos megbontásához vezetett. E hagyományok más irányú eltorzítása a többi kar hallgatóiban olyan érzést kelthetett, mintha a kohászok őket lebecsülnék. Az ilyen magatartás pedig az egyetemi egység megbontásának veszélyét rejti magában."

8472-10R, 1955 sz. fegyelmi határozat.
Géppel írt másolat. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

Az egyetemi oktatást – akárcsak a budapesti és a soproni egyetemen – szovjet mintára igyekeztek úgy megszervezni, ahogy a gyári munkát. Az előadásokon való részvétel kötelező volt, a tanulást és a vizsgákat munkafeladatnak tekintették.

Részletek az egyetemi lap 1953-as írásaiból:

> „Elég, ha felvetjük a tanári kar programvitáinak tanulságát, ahol gyakran megmutatkoznak a túlzottan részletekbe menő „szakszerűség" jelei…
>
> Az egyetemi munka színvonalának emelkedése nagymértékben attól függ, hogy a Rákosi Egyetemen mennyire értik meg Rákosi elvtárs szavait: »A szocializmus építésének bizonyos fokán túl

minden értelmiségi munka minősége úgy nő és hatványozódik, ahogy benne a marxizmus–leninizmus elmélete érvényre jut.«

A szovjet tudományt dialektikus-materialista világnézete teszi képessé soha nem tapasztalt tudományos eredmények elérésére…

A marxizmus tantárgyai között most kerül sor a »Párt« című anyag tanulmányozására. A párt a mi lelkiismeretünk, nevelő anyánk, a legdrágább a számunkra. A párt nélkül semmik volnánk – a párttal alkotó emberek. A párt nélkül a sötétben botorkálnánk – a párttal világos a holnaphoz vezető út."

Kovács Sándor: Az új értelmiséghez.
In: *Mi Egyetemünk,* 1953. febr. 17., 1. évf. 2. sz., p. 1.

„…az előadóban minden tanulókörnek megvan a kijelölt helye és a tanulókör tagsága együtt van, így lehetőség nyílik arra, hogy a dékáni megbízottak és a DISZ csoportfelelősök ellenőrizzék, hogy kik azok, akik távol vannak.

Voltak hallgatók, akik ezt nem értették meg, hiába beszéltek velük. Ilyen például Weigerding Gábor, Kocka Kálmán, Kovács Zoltán, Fekete Imre, Kisgergely Imre. Akik tüntetőleg is külön ülnek, pedig félreérthetetlenül leszögeztük röpgyűlésen is, hogy aki így akadályozza az ellenőrzés végrehajtását, az a lógókkal tart.

Szabics János: Fegyelmet a II. éves gépész évfolyamon.
In: *Mi Egyetemünk,* 1954. ápr. 16., 2. évf. 7. sz., p. 1.

A frissen kinevezett tanári kar a budapesti egyetemekhez, de talán az országos átlaghoz képest is jobban ki volt szolgáltatva az egyetemet kézben tartó pártfunkcionáriusoknak és az utóbbiakat támogató kevés hallgatónak. Az egyetlen védelmet számukra az jelentette, hogy ragaszkodtak a tanulmányi rendhez és nem engedtek az oktatás színvonalából. A megfélemlítést ezzel nem enyhítették, de a saját méltóságukat – s közvetve a hallgatókét is – meg tudták óvni.

Gyakran fordult elő, hogy a legártatlanabbnak látszó esetből is politikai ügyet csináltak. A nagypolitika szintjén az osztályharc állandó élesedésének téveszméje érvényesült; a miskolci környezetben ezt még csak fokozta a hivatalos pártpolitika végrehajtóinak kulturális kisebbségi érzése.

„…az ellenség sem aludt. Így az első évben azt a hírt keltette, hogy »csak 4-én kezdődik a félév, a szünetet meghosszabbították«.

Azt akarta az ellenség, hogy az ütközetet elveszítsük. Célját nem sikerült elérnie, csak egy-két hallgató ingott meg e rémhír hatására, a többiek öntudatosan visszaérkeztek a kitűzött határidőre.

Hallgatóink túlnyomó többsége becsülettel végzi munkáját, fegyelmezett, de még mindig van egy rész, amely gerinctelen, kényelmes, fegyelmezetlen. A fegyelmezetlenség nem jellemzője a Rákosi egyetemnek, hanem az egyes hallgatókkal magukkal hozott… rothadt kispolgári szellem talaján él.

Vajon tudatossá vált-e Jasznyik József elsőéves hallgatóban, hogy dolgozó népünk tőle is elvárja, megköveteli a becsületes tanulást, azt, hogy betartsa az állami és a DISZ [= Dolgozó Ifjúság Szövetsége] fegyelmet? Mert nemcsak 3 utóvizsgát szerzett, hanem megszegve a DISZ határozatot, az uv. időszakban hazautazott és késve jött vissza… Felismerte-e ez a hallgató, a hazaszeretet követelte helytállás, tanulás, tudás, fegyelem szükségességét? Bizony nem! De azt sem, hogy a fegyelem betartása, a rendszeres tanulás éppúgy harci feladat, mint dolgozó népünk által végzett termelő munka."

Sebestyén Gyula: Helytállást! Bátor kiállást!
In: *Mi Egyetemünk,* 1953. febr. 17., 1. évf. 2. sz., p. 1.

Mondvacsinált ürüggyel fegyelmi eljárásokat rendeztek, és nyilvános, megfélemlítő tárgyalásokon hozták meg az ítéleteket. A nagypolitika szintjén lezajlott ún. koncepciós perek mintájára több ilyen tárgyalásra is sor került.

Renn Oszkár: *A legnagyobb ilyen per Bokor Csaba III. éves gépészmérnök hallgató elleni „diákítélkezés" volt 1953 őszén. Ebben produkálta magát a micisapkás „Lenin-fiú", J. P. Fröcskölt a gyűlölettől, mikor a hordószónoklatait tartotta. De sokan mások is részt vettek ebben. Miközben folyt a nyilvános megkövezés a nagyelőadóban, ahová minden hallgatót betereltek, a diákszállóban összeszedték a holmiját, és mint valami leprását, kirakták az épület elé. Számunkra az volt az első komoly megfélemlítés.*

Szegfű Irén: *1955 tavaszán valamelyik délelőtt tartották a harmadévesek vizsgáját orosz nyelvből. Mindenki nagyon boldog*

volt, hogy túljutott rajta, különösen a fiúk, akik többnyire meg se tudtak szólalni, olyan keveset tudtak oroszul – mindenki utálta a tantárgyat. Délután az elektrotechnika gyakorlaton összesúgtak, hogy kimennek a Dudujkára, a tapolcai út másik oldalán emelkedő dombra. Az egész afféle fiú-buli volt, 12-en voltak, tüzet raktak, rádobálták az oroszkönyveket és körülugrálták a lángokat. Észrevették, hogy az egyik gépész évfolyamtársuk elsétált a közelükben, ezért feltételezik, hogy ő lehetett a besúgó. Először Csépányi Sándor párttitkár értesült az ügyről, aki el akarta az egészet kenni. Egy hónapig aludt is az ügy. Akkor valaki tájékoztatta róla a városi pártbizottságot, azoknak kapóra jött, nagy fegyelmi tárgyalást rendeztek az éleződő osztályharc jegyében. De előbb egyenként bevittek mindenkit az államvédelmi főosztályra.

A tárgyaláson az egyik lány azt vallotta ellenük, hogy irredenta dalokat énekeltek a tűz körül. Valójában utálta, amiért Sövegjártó folyton fogdosta a lányokat, köztük őt is, és ez hangolta ellenük. Két résztvevőt (köztük Sövegjártót) kizártak az egyetemről; két hallgatót két évre (Ivanics Fricit és Szíj Zoltánt) és kettőt egy évre tiltottak ki (Mérész Andrást és Pallagi Sándort). A többi tíz megúszta megrovással és egyéb büntetésekkel. Köztük volt Horváth Csaba, akinek a Rákosi Mátyás tanulmányi ösztöndíját vették el (akkoriban ez volt a legmagasabb ösztöndíj).

Részlet a fegyelmi határozatból:

„Ezt követően Binzberger Frigyes a tanulókörben sorakoztatta társait, majd az ablakon kiugráltak és Binzberger Frigyes vezetésével megindultak a Dudujka dombra. A Dudujka dombra felérve Pallagi Sándor szilenciumot kért, majd indítványozta, hogy a magukkal hozott könyvekből olvassanak fel még utoljára egy-egy sort, aztán pedig égessék el a könyveket. Ezt követően Zsugovszky Tibor az egyik könyvet meggyújtotta, és a csoport tagjai a láng fényénél egy-egy sort felolvasva a könyveket tűzbe vetették. Közben kiáltoztak, majd énekeltek…

…a most vizsgált vétségek már szükségképpen politikai állásfoglalásnak, sőt politikai demonstrációnak minősülnek… és függetlenül az azon résztvevők szándékától, kívülálló személyekben a Szovjetunió elleni tüntetés látszatát kelthették…

A fent előadottak alapján Sövegjártó Zoltán magatartását olyannak minősítettem, melyből kitűnik, hogy szemben áll a népi demokrácia állami és társadalmi rendjével, ezért vele szem-

ben a legsúlyosabb fegyelmi büntetés meghozatalára… teszek javaslatot."

8472-10 R. 1955 sz. fegyelmi határozat.
Géppel írt másolat. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

Az ügy kapcsán az egyetemi lapban többek között a „gúny és a humor formájában jelentkező" ellenséges nézetek elleni fellépést sürgetik. A politikai állásfoglalást erkölcsi kérdésnek tekintik. Csak az a „becsületes", aki a hivatalos politikával ért egyet:

„Június 26-án délután nyilvános fegyelmi bizottsági tárgyalás zajlott le az egyetemen… A fegyelmiből egyetemünk kommunista hallgatóinak, DISZ-vezetőinek, minden becsületes hallgatójának le kell vonnia a tanulságot. Ilyen esemény csak olyan légkörben születhetett meg, ahol az ellenség nyíltan hangoztathatja nézeteit… A legfontosabb tanulság az legyen, hogy az ellenséges nézeteket csírájában kell elfojtani, fel kell lépni a gúny és a humor formájában jelentkező népszerűsítésük ellen, a becsületes, de megtévesztett embereket ki kell vonni ezen nézetek hatása alól.

Egyetemi hírek. In: *Mi Egyetemünk,* 1955. jún. 23., 3. évf. 12. sz., p. 3.

A sztálinista gyakorlat szívós továbbélésére utal, hogy még 1956 elején is sor került ilyen látványos fegyelmi ügyre.

Az egyetemi lapban megjelent alábbi beszámoló a műfaj összes jellemzőivel rendelkezik:

„Font Péter II. éves kohómérnökhallgató elemi iskoláinak elvégzése után felvételre jelentkezett a budapesti Evangélikus Gimnáziumba. A gimnáziumi értesítőjének törzslapjában apja foglalkozásánál a következő áll: »malomtulajdonos, középparaszt«. Itt azonnal megállapítható osztályidegen származása, a gimnáziumba azonban mégis felvették…

Budapesten Font Péter albérletben lakott. Így sikerült, szerinte, »elég szűkös anyagi körülmények között« tanulnia és érettségi bizonyítványt szereznie…

A közösségi megmozdulásokban, felvonulásokon, a nyári rohammunkában résztvett és igyekezett a sport terén is elismerést és megbecsülést szerezni személyének…

Font Péter, feltüntetve magát 5 holdas parasztszülők gyermekének, felvételt nyert a Rákosi Mátyás Nehézipari Műszaki Egyetemre…

Bejelentés alapján egyetemünk vezetősége felülvizsgálta Font Péter adatait és nevezettől önéletrajzi kiegészítést kért.

Font Péter 1955. december 6-án megírt önéletrajzát így kezdi:

»Igyekszem tisztázni helyzetemet…«

Íme a tisztázás:

Nagyapja 200 hold föld tulajdonosa és egy malom alapító részvényese volt, apja pedig a felszabadulás előtt 8 kataszteri hold szőlő és 14 munkást foglalkoztató malom főrészvényese.

A malom államosítása után apja három kataszteri hold szőlőt felajánlott az államnak, a megmaradt öt kataszteri holdat pedig jelenleg is 2-3 időszaki munkással művelteti meg. Véleménye szerint rokonságában mindkét ágon jómódú gazdálkodók voltak (értsd kulákok)…

A fegyelmi tárgyaláson Font Péter beismerte, azért hallgatta el szüleinek vagyoni helyzetét, hogy mindenáron bekerüljön az egyetemre. Így tehát világos mindenki előtt, hogy itt nem egy »megtévedt fiatalemberről« van szó, hanem osztályidegen elemek egy képviselőjéről, aki minden eszközt igyekszik felhasználni célja elérése érdekében.

Egyetemi pályafutása alatt Font Péter magábazárkózott és magatartásában nagyon óvatos volt. Politikailag állást nem foglalt, nem nyilatkozott semmilyen kérdésben. Igyekezett meghúzni magát, megjátszottá a »jó fiú« szerepét. Barátokat az egyetemen nem keresett, inkább az egyetemen kívül. Rendszeresen járt Putnokra egy paphoz, aki egyik jó barátja.

…Két ideológiai talajon nem állhat egy ember, vagy velünk, vagy ellenünk. Font Péter látszatra a középutat választotta, azonban világos, hogy felfogásában, gondolkozásmódjában távol áll az egyetem becsületes hallgatóitól, az osztályellenség képviselője volt egyetemünkön.

A szocialista mémökkéválás első feltétele a párthoz való őszinteség, a párt, a nép odaadó szeretete. Aki nem őszinte a párthoz, soha nem lehet szocialista típusú mérnök és így nem tudja megoldani azt a feladatot, amelyet pártunk, iparunk mérnökeink elé állít. Az ilyen ember előbb vagy utóbb az ellenség oldalára áll. Éppen ezért világos, hogy a Font Péterhez hasonló emberek nemcsak, hogy diplomát nem kaphatnak egyetemünkön, sőt nincs helyük a becsületes hallgatók között.

...Az ellenség mindent elkövet, hogy bejusson egyetemünkre, ezért legtöbbször a megtévesztés eszközéhez folyamodik.

Ha bejutott az egyetemre, meghúzza magát, nem mond véleményt, általában sport- és kultúrmunkában tevékenykedik, mivel ezt »politikamentesnek« tartja.

Nyíltan nem mer kiállni, mert ha nézetét hangoztatná, azonnal lelepleződne. Igyekszik azonban gyengébb szakmai tudású, becsületes hallgatókat befolyása alá vonni és rajtuk keresztül terjeszteni nézeteit...

Font Péter esete megmutatta, hogy a felvételi bizottságokban sokkal éberebben kell elbírálni a felvételre jelentkező hallgatók személyi ügyeit..."

– p –: *Ami az önéletrajzból kimaradt.*
In: *Mi Egyetemünk,* 1956. febr. 10., 4. évf. 4. sz., p. 3.

Ellenséges politikai magatartásnak minősül, ha valakinek az ízlése észrevehetően eltér az átlagostól. Ami a fegyelmezett, munkás hétköznapi keretekbe nem illeszkedik be, politikai gyanakvást vált ki, s ennek kulcsszava súlyos esetben a „nagypolgári", a „burzsoá", enyhébb esetekben (amikor remény van arra, hogy az illető jó útra tér), a „kispolgári" (a *Kommunista Kiáltvány* szerint a kispolgárság a proletariátus és a burzsoázia között „lebeg", ingadozik):

„A kispolgári jelenségek és szokások ellen... minden eszközzel harcolni kell. Nem szabad semmiféle engedményt tenni, hanem minden körülmények között a párt, a munkásosztály álláspontját kell e nézetekkel szembeállítani és győzelemre vinni.

Vannak Egyetemünkön is kozmopoliták, nyugat előtt hajbókolók, jampecek. Kiss Lajos és Tábori Károly I. éves kohómérnök hallgatók például lebecsülik a magyar ipar termékeit. Találhatók felelőtlen, cinikus magatartású hallgatók. Ezek magatartásukban és öltözködésükben távol állnak a munkásosztály és a parasztság ízlésétől és jellemvonásaitól. Ilyen jampecek többek között például Friedrich Gábor és Csanádi János I. éves gépészmérnök hallgatók. Egyesek lebecsülik a társadalmi munka jelentőségét...

Kispolgári jelenségek Egyetemünkön.
*I*n: *Mi Egyetemünk,* 1956. márc. 23., 4. évf. 7. sz., p. 1.

Ungváry Rudolf: *Első éves voltam még, leesett az első hó, és mondtam a szobatársaimnak, hogy másnap nem megyek órákra, hanem síelek a főépület mögötti hegyoldalon. Nem tudtam, hogy milyen indulatokat váltok ki ezzel. Félig a paraszti, félig a munkás életből jött, már a kétkezi munkát is megpróbált szobatársaim egy része nehezen bírta az egyetemet, én meg nem fogtam föl ésszel, hogy milyen szorongásaik lehetnek. A legártatlanabb diákos furfangban is saját hátrányos helyzetükkel szembesültek, ha ezt a furfangos csínyt, vagy akár csak városias ízű nyelvi fordulatot nem ágyazták be nekik meghitt keretekbe – nekem meg alig volt fogalmam a lelki állapotukról. Egyik szobatársam, egy kisvárdai félig parasztgyerek kezdeményezésére, aki már első évesen vezető volt a DISZ-ben, néhányan összeröffentek és elhatározták, hogy rajtam vesznek elégtételt, amiért ennyire könnyedén és nem törődve azzal, hogy ők nem tanulhattak meg síelni, túlteszem magam mindazon, amivel annyira nehéz megbirkózni. Emberi dolog, hogy abban a légkörben minden természetszerűen politikai formát öltött: síelni, szórakozni menni az órák kötelező látogatása helyen ellenséges politikai tett volt. Egyik szobatársam, Simon Laci hallotta, hogy eljárást akarnak kezdeményezni, és éjjel, mikor már mindenki aludt, úgy csinált, mintha álmában beszélne, és hangosan kiáltozni kezdte, hogy „Rudi, ne menj síelni, ne menj síelni!" Első évesek voltunk, alig ismertük még egymást: nem merte nyíltan megmondani nekem… A fegyelmit kezdeményező szobatársam elnökölt a tárgyaláson, a többi szobatársam volt a vád tanúja, szigorú megrovásban részesültem.*

Az egyetemre a korabeli káderpolitikának megfelelően, de még a többi egyetemhez képest is nagyobb arányban kerültek be nem értelmiségi származású hallgatók. Egy részük még középiskolai végzettséggel sem rendelkezett. A munkapadok mellől „emelték ki" őket, külön tanfolyamokon készültek fel a tanulmányaikra. A tanfolyamot lezáró vizsgáról „szakérettségizetteknek" nevezték őket.

Sebők Mihály: *Azzal, hogy szakérettségivel mentem oda, nekem rengeteget kellett tanulnom, hogy egyáltalán megmaradjak. Nekem a humán műveltségem majdnem egyenlő volt a nullával. Az egzakt tárgyak, a matematika, a fizika, kémia… ezek még mentek valahogy. De olyan tantárgyak, ahol szükség volt a világos,*

szabatos beszédre…, akár hiszed, akár nem: marxizmusból nekem a legrosszabb jegyeim voltak.

Szíj Zoltán: *A munkás-paraszt származású, de főleg a szakérettségizett hallgatók támogatására tanulópárokat szerveztek. Mindenkinek, aki jobb tanuló volt, kötelezően valakivel együtt kellett tanulnia, és számon kérték párjának az eredményét. A szakérettségizetteknek többnyire nagy lelki megpróbáltatással járó erőfeszítésbe került, hogy elvégezzék tanulmányaikat. Sokuknak nem is sikerült, s sorsuk olykor tragikusra fordult a későbbi évtizedekben: értelmiségivé nem váltak, s ugyanakkor a kétkezi munkához se tudtak már természetes módon visszatérni. Elidegenedve saját maguktól, megkeseredett, megtört emberek lettek.*

Részlet egy 1955-ben két kohómérnök hallgató által készített jelentésből:

„Szilvássy József (sic!) II. éves kohómérnök hallgató az egyetlen olyan ember a tanulókörben, aki állandóan dezorganizálja a munkát. Különösen kibírhatatlanok a politikai destruktív megnyilvánulásai. Ha csak szerét ejtheti, mindenből gúnyt űz és fő feladatának tekinti, hogy a munkafegyelmet lazítsa, a munkaerkölcsöt kigúnyolja… 1954. szeptember 1. óta még nem volt normális megnyilvánulása, de erejét latbavetve, annál többet rombolta az évfolyam munkáját, és minden meggyőzés ellenére, továbbra is folytatja… Amikor az éjjeli kártyázások folytak pénzre és mi ellene szót emeltünk, azt mondta, hogy spiclik vagyunk. Minden politikai dolgot ellenez, év végén marxizmusból utóvizsgát szerzett. Politikai tudása, politikai érdeklődése egyenlő a nullával… Amikor a párt márciusi határozatát ismertettük, gúnyosan és cinikusan belemorgott."

„[M. E.-né alapszervi párttitkár] a véletlen folytán kiderítette, hogy [Sztudinka József] betegség ürügye alatt napokon át Budapesten volt. Ekkor derült ki, hogy az önéletrajza is zavaros. A jobboldali politika következtében mint osztályidegen került az egyetemre. A felszabadulás előtt apja törvényszéki bíró volt, most portás… Mindig jobb ruhában jár, mint bárki közülünk… Fényképein láttuk lakásuk berendezéseit, nem a menzán, hanem az egyetemi és a városi büfében étkezik…

Régóta az a véleményünk, hogy ilyen osztályidegen, ellenséges elem nem maradhat az egyetemen. A dolgozó nép pénze nem

arra való, hogy olyan embereket taníttassanak, akiknek… szüleikkel együtt rovott múltjuk van és még ráadásul itt felforgató tevékenységet végez… Ezért elsősorban úgy, mint a párt tagjai, másodsorban úgy, mint a munkásság és a dolgozó parasztság érdekeinek képviselői, harmadsorban a becsületesen dolgozó hallgatók képviselői, a leghatározottabban amellett szállunk síkra, hogy az ilyen elemeket az egyetemről azonnali hatállyal távolítsák el… Hangsúlyozni kívánjuk, hogy mindkét esetben a politikai okokat tekintjük döntőnek…"

Géppel írt másolat.
Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

Ungváry Rudolf: *Valaki mesélte, hogy az egyik feljelentővel együtt tanult Vácott a szakérettségire. Már ott nagyon buzgó volt: a templomba is elment, hogy megfigyelje, ki jár oda.*

Olykor előfordul, hogy az ellenségként leleplezett, meghurcolt hallgató „megtér", s az erről szóló újságcikket a kérlelhetetlen szigor mellett áthatja a megbocsájtás szelleme.

„Szilvási József munkáscsaládból származik, s családi környezetének politikai állásfoglalása is teljesen kielégítő. Mégis az egyetemen olyan ellenséges megnyilvánulások erősödtek benne napról napra, amely összeférhetetlen… a DISZ tagjával… Szilvási József teljesen Sztudinka József befolyása alatt állt… Tanulótársai modora miatt nem szerették és helytelen politikai állásfoglalása miatt elítélték. Ezért a fegyelmi bizottságnak, az évfolyamnak az volt a véleménye, hogy Szilvási Józsefet ki kell zárni az egyetemről.

Szüleivel történt beszélgetés alkalmával kiderült, hogy helytelenül tájékoztatta szüleit… Megtudtuk, hogy apja valóban egy becsületes dolgozó, sztahanovista autóbusz-kalauz, akinek fogalma sem volt arról, hová csúszott a fia. Abból kiindulva, hogy középiskolában már végzett társadalmi munkát, azt hitték, hogy minden rendben van… A pártbizottságon lefolyt beszélgetés alkalmával Szilvási József és szülei becsületszavukat adták arra, hogy az elkövetett hibát ki fogják küszöbölni… aktívan be fog kapcsolódni a DISZ-munkába…

Az azóta eltelt idő azt bizonyítja, hogy Szilvási József megtalálta a helyes utat. Ami a legfontosabb, hogy nem csupán látszat-

ból, hanem meggyőződésből megértette, hogy a párt politikája helyes…

Dolgozz tovább is szorgalmasan Szilvási elvtárs, hogy minél előbb újra tagja lehess Ifjúsági Szövetségünknek."

II. éves kohász alapszerv. vez.:
Győzött a kollektíva ereje – Szilvási József jó úton halad.
In: *Mi Egyetemünk,* 1956. ápr. 23., 4. évf. 9. sz., p. 2.

A diákszállókban meglehetősen különböző származású hallgatók kerülnek össze. Az elhúzódó építkezések következtében annyira nem volt hely, hogy a kollégiumi szobákba nyolc hallgatót zsúfoltak be. A diktatúra valójában mindenkit egyformán sújtott. Ezért a nagy szociális távolságok és a szoros „földrajzi" közelség nem konfrontációs, hanem inkább egymáshoz közelítő, kiegyenlítő folyamatokhoz vezetett a hallgatók között.

A felülről szándékosan gerjesztett politikai ellenségkeresés és bizalmatlanság ugyan megakadályozta, hogy a nyilvánosság szintjén különösebb nyoma legyen ennek a folyamatnak, de a személyes érintkezésben, a diákszállók szobáinak mélyén valahogy mégis szót értenek egymással a hallgatók.

Részlet Renn Oszkár kiszabadulása után, 1958-ban papírra vetett, kulcsszavakból álló visszaemlékezéseiből:

„1955/1956: A viták, eszmélések tanéve – A szellemi kiegyenlítődés bizonyos politikai és kritikai vonatkozásokban bekövetkezett – Művelődési szint még heterogén – A bizalom egymásban (kevés kivétel) megnőtt – A szólás szabadsága – Provokatív marxista szemináriumok – A politikai aktivitás hatalmas arányú növekedése – A sajtó átfogó ismerete – A szobaviták kiterjedése a DISZ-re – A problémák éles felvetése."

Kézzel írt feljegyzés.
Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

Sebők Mihály: *Már szakérettségis voltam, amikor egyszer hazamentem édesapámhoz, aki kovács volt, de akkor már beadta az ipart, és annyi élelme nem volt, hogy megkínáljon engem. A szakérettségis ösztöndíjamból kellett elmennem valamit vásárolni. Amikor visszamentem a kollégiumba, akkor a legjobb barátomnak elmeséltem, hogy mi van otthon. Egy napon belül csöngött a telefon: Sebők Mihályt kérik az igazgatói szobába. Pontosan*

vissza volt mondva, hogy én azt a hírt hoztam Kiskunmajsáról, hogy lesöpörték a padlást, nincs ennivaló. Kiültettek a színpadra, de volt ott egy Rosman nevű igazgató, az azt mondta: Ne haragudjanak elvtársaim, én erre a gyerekre ránézek, ez külső nézetéből se néz ki osztályellenségnek. Nos, így meghagytak engemet egy hónapi próbaidőre…, hogyha valami hibát követek el, akkor kirúgnak…, de végül is megmaradtam.

Szíj Zoltán: *Minduntalan megkérdőjelezték az egyetem létét. A „nehézipari" egyetemet a „vas és acél országa" érdekében hozták létre, s mi mindannyian ennek áldozatai voltunk. Ez is erősítette az összetartozás érzését, a homogenizálódást.*

Renn Oszkár: *Érzékeltük Nagy Imre kormányprogramját, a lazulást, majd a keményedést… Mentünk katonának nyaranta, ott is tapasztaltunk sok mindent. És főleg: a nyolcszemélyes szobákban elkezdődött a nagyon különböző származású hallgatók között a kiegyenlítődés. Folyt az eszmék, a gondolatok cseréje, a világpolitika szobán belüli értékelése. Merem állítani, hogy ezek a folyamatok hoztak bennünket lelkileg olyan helyzetbe Miskolcon, hogy szervezhetővé váltunk. Szerintem ez volt a lényege a forradalom előzményének. Ott, a szobákban mindenről szó volt.*

Renn Oszkár: *Olyan kérdéseket tettek fel a marxizmus–leninizmus oktatóknak, hogy szaladtak vissza a tanszékre valami magyarázatért. A magyar párttörténetet például háromszor értékelték át. És mind a három magyar párttörténet más volt. Ugyanazzal a tanszékkel, ugyanazzal az előadóval. A szobákban folyó viták kivetültek a tanulókörök marxizmus–leninizmus óráira. A parasztgyerek hazament az apjához, hozta az információkat a lesöpört padlásokról, a munkásfiú a gyárról. És megnéztünk, meghallgattunk mindent, és folyton beszéltünk, mert együtt laktunk. Ezek a folyamatok emelték azonos szintre ezt a nemzedéket. Homogenizálták a hallgatókat.*

Az egyetemi oktatásnak szerves része volt a katonai képzés. Nyaranta egyhónapos csapatszolgálat, a tanulmányi időben pedig hat félév, vizsgaköteles előadások formájában. A fegyverek kezeléséhez minden hallgató értett. Nem kellett más, csak egy forradalom, hogy ennek mindenki hasznát lássa.

Renn Oszkár: *A katonai tanszéken folyton agitáltak arra, hogy menjünk el hadmérnöknek. Hadmérnöknek mindig a leginkább*

korlátolt, szemellenzős hallgatókat válogatták ki, ami tovább homogenizált bennünket. Emelte a megmaradt társaság színvonalát. Ráadásul Miskolc a világ végén volt, kénytelenek voltak felvenni nem egészen tiszta származású hallgatókat is. Élni akart az ember, hallgattunk, de a fejünket nem ronthatták meg ilyen hülye ideológiával. Akinek az apja, vagy a rokona a börtönben ült, az pontosan tudta a dolgokat…

A tanári kar egy része közvetlenül az iparból jött. Sok országos hírű szakember volt közöttük. A korabeli merev oktatási módszerek (kötelező óralátogatás, nem választható, hanem csak kötelező tárgyak) a tanári kar igényesebb tagjainak sem voltak túlságosan ellenére. Magasabbra tehették a mércét, s az egyetemen színvonalas mérnökképzés folyt.

Ungváry Rudolf: *Még azok az oktatók is, akik a lelkük mélyén – gondosan elrejtve valódi érzelmeiket – szemben álltak a politikai rendszerrel, találtak ebben valami jót, és igyekeztek túltenni magukat azon, miféle kényszerek hatására történik a fegyelmezés. Emiatt aztán lezajlott bennük is valamiféle azonosulás, akarva-akaratlan. Hallgatóként azonban nem lehetett egykönnyen megkülönböztetni a tanrenddel való azonosulásból és a politikai rendszerrel való azonosulásból kisugárzó szigort. Mindebből mára elfojtott bűntudatok és rosszul feldolgozott gyűlöletek maradtak.*

Mihala Ferenc: *Amíg ti egymás között még csak-csak megbeszéltetek dolgokat, tőlem sokat kérdeztek a hallgatók, de legfeljebb négyszemközt.*

Emlékszem, óriási zűr keletkezett, amikor a vasgyárban a trió-hengersor hajtótengelye eltört. Zorkóczy Béla professzort kérték föl szakértőként, s ő magával vitt. A törés oka persze az volt, hogy állandóan hajszolták a nagyobb teljesítményt, de nem voltak hozzá korszerű eszközök. Szovjet mintára élmunkásokat, „sztahanovistákat" akartak felmutatni. Csak azt hajtogatták a hengerészeknek: – Nagyobb szúrást vegyél… nagyobb szúrást vegyél… – a végén a tengely nem bírta ki…

Az ávéhás tiszt ötpercenként jött Zorkóczyhoz: – Professzor elvtárs, kit tartóztassak le? Két-három nap múlva a kohász hallgatók egyenként kérdezgettek erről az esetről.

Veréb Jutka: *Mi 1956 őszén már egyébről se beszéltünk, mint a Petőfi Körről, meg arról, hogy Zelk Zoltán mekkorát váltott. Tudtuk, hogy Pesten mi készül. Dudás Tibor másodéves barátnője sírt, amikor Sztálin meghalt. Imádta Lenint, Sztálint. De mi annyit beszéltünk erről, hogy végül is, valahol közös nevezőre jutottunk. Csak kérdéseket kellett feltenni. Amikor a forradalom után megalakult a KISZ [= Kommunista Ifjúsági Szövetség], az egyik lány be akart lépni. Valaki felszólalt ellene, azzal érvelt, hogy ez a lány velem van jóban, pedig én nem is csináltam a forradalom idején semmit. Csak mert én olyan vagyok… Végül felvették, de hát így…*

Véletlen, hogy éppen Borsodban robbant ki 1956 nyarán a forradalmat megelőző legnagyobb sajtóvita a pártfunkcionáriusok (a „Kucserák") kultúrájáról. A primitív politikai diktatúrával szembeni elutasítás fogalmazódott meg áttételesen Bihari Sándor miskolci író cikkében, mely a vitát elindította:

„Az embernek önkéntelenül is az a bizonyos kocsonya jut az eszébe… Olyan alvadt, megülepedett itt a levegő, hogy az ember kényelmetlenül érzi magát benne, szinte fizikailag visszahúzza a cselekvéstől… ami Budapesten már becsületbeli dolog, azért Miskolcon elméletben öt év jár.

…A kultúrestek műsorszámaiból törölték Mozart Ave Mariáját, mert »istenes«…"

Bihari Sándor: *Miskolci kocsonya.*
In: *Művelt nép,* 1956. jún. 17., 6. évf. 6. sz., p. 15.

Akkor még Bihari se sejtette, hogy néhány hónap múlva az egyetemi nagygyűlésen hozza majd lázba a hallgatókat (és újabb néhány hónap múlva a diákparlamenti vezetőkkel ül együtt a börtönben). Még később, a hetvenes években az egyetem marxizmus–leninizmus tanszékének vezetője feltehetően a börtönbüntetés erkölcsi indokát fogalmazza meg tömören, amikor azt írja, hogy Bihari „egy nagyon tisztességtelen politikai sakkjátszma nyitó gyalogjának szerepét játszotta". Nem kérdezhette meg tőle akkor a nyilvánosság előtt senki, hogy miért eleve tisztességtelen a politikai sakkjátszma, ha az a Magyar Dolgozók Pártja ellen irányul? Ahogy nem kérhette ki magának senki, hogy nem jár neki a „becsületes" jelző, amiért netán nem ért egyet a hivatalos politikával.

A pártfunkcionáriusok ellenlépései sem várattak magukra.

Ungváry Rudolf: *Többségük egyáltalán nem érzékelte azokat a politikai folyamatokat, melyek Budapesten érlelődtek. Az országot irányító Központi Vezetőség júliusi határozatában lényegében Rákosi uralmának mondtak búcsút, vele a személyi kultusznak, s a dolgoknak ebből a logikájából kényszerűen következett, hogy előbb-utóbb ennek az uralomnak az áldozatait is valahogy rehabilitálni kell. Noha a miskolci pártalkalmazottak jól ismerhették ezt a határozatot, úgy tűnik, hogy többségük legalábbis eleinte nem vette olyan komolyan (talán csak taktikának vélték, amiben volt valami), később meg nem értették, végső soron pedig eleve képtelenek voltak felfogni, hogy mit is kellene tenni.*

A nagyobb nyomaték kedvéért például a miskolci írók júliusi irodalmi estjére tüntetően sok egyenruhás államvédelmi tiszt jelent meg. Az igazságról alkotott elképzeléseiket pedig jól tükrözi az egyik válaszcikkből vett alábbi idézet:

„Nagyon téves megállapítás, hogy mindent, a pártot is az igazságnak kell alárendelni… Az országban a legfőbb kérdés: a szocializmus felépítése… és ez alá kell alárendelni… a pártot, az irodalmat… és az igazmondást is."

A nép nevében – a népért.
In: *Északmagyarország,* 1956. okt. 4., 12. évf. 236. sz. p. 2.

Annak bizonyítására, hogy voltak jelentős eredmények a felszabadulás utáni kulturális életben, a megtorlás után 27 évvel egy tanulmányban az alábbiakra hivatkoznak majd:

„A hittanbeiratások elleni küzdelemben nagy eredményeket sikerült elérni Miskolcon is. Míg a megyében az 1951–52-es tanévben a diákok több mint 50%-a beiratkozott fakultatív hittanórára, addig a megyeszékhelyen csak 0,5%-a, igaz, ez utóbbit gyakran az erőszakos befolyásolás eszközével sikerült elérni."

Vida József: *A miskolci írócsoport és a „Miskolci kocsonya".* In: *NME közleményei, V. sorozat, Társadalomtudományok,* 28. (1983) kötet, p. 111–125.

1956 őszén a megyei párttitkár, Földvári Rudolf a háttérben fokozatosan elkezdte a reformok irányában átállítani a rendelkezésére álló pártszervezetet. A miskolci írók lapjában megpróbált közeledni az írókhoz s rajtuk keresztül a reformokat követelő értelmiséghez, és ő volt az egyetlen megyei titkár, aki október közepén változásokat követelő levelet fogalmazott meg a Központi Vezetőségnek.

Ungváry Rudolf: *Közvetlen környezetének és néhány éles szemű megfigyelőnek ezek a lépései talán feltűnhettek (a forradalom napjaiban az egyetemre vitt titkos iratokból kiderült, hogy az ávó a lakástelefonját is lehallgatta), de a tágabb környezetnek, s így a későbbi diákparlament tagjainak nem volt olyan érzékeny a füle, s azt a megyei első titkárt látta benne, akit még a korábbi években neveztek ki.*

Ő se gondolta, hogy később, a megtorlások idején mint Nagy Imre híve, ugyanabba a börtönbe kerül majd, mint az iránta bizalmatlan írók meg diákparlamenti vezetők.

Földvári Rudolf: *Nem voltam se Nagy Imre mellett, sem ellene. Nem tartoztam Nagy Imre csoportjához sem, mivel oda senki se hívott. A csoport létezéséről nem is tudtam…*

Szeptemberben az egyetemen is történik valami. A kezdeményezés se ekkor, se később, a diákparlament összehívásakor nem a hallgatóktól, a „köznéptől", a megfélemlítés közvetlen elszenvedőitől származott, hanem azoktól, akik közvetlenül vagy közvetve az egyetem politikai irányítását tartották a kezükben. Ki félelemből, ki reformokra gondolva megpróbált valaminek elébe menni, amiről olyan nagyon pontosan nem is tudta, mi is legyen. Talán csak abban volt bizonyosság, hogy a hatalmát valahogy át akarja menteni. Hozzá kell tenni: csak azok után, hogy magasabb szinten, a központi vezetőségi vagy egyéb határozatok formájában ehhez megszülettek a döntések. Így történt, hogy a Központi Vezetőség augusztusi értelmiségi határozata nyomán az egyetemen is elkészül egy ennek megfelelő határozat.

Részlet az egyetemi lapban megjelent közleményből:

„A párt-végrehajtóbizottság több hallgatót, közöttük az orosz nyelvkönyv égetők és az elmúlt évben kizárt hallgatók (Ivanics, Szíj, Font stb.) ügyét felülvizsgálta és részben módosította az álláspontját… Megnyugtatóan zárta le osztályidegennek minősített dolgozók problémáit (Iván Tiborné, Obádovics Gyuláné elvtársnő, Szabó Miklós, Horváth Aurél elvtársak). Lezárta az elvtársakkal szembeni bizalmatlanságból adódó elzárkózást…"

Minden eshetőségre készen előveszik azért a régi hangot is:

„Amilyen mértékben helytelen azonban az értelmiségi határozat meg nem értése, ugyanolyan helytelen lenne – ahogyan

az országos sajtó most nem egyszer teszi – megfeledkezni az értelmiség kötelességéről, csak a jogokról beszélve. Küzdeni kell az értelmiség csoportjaiban megtalálható munkásokkal és parasztokkal szembeni bizalmatlanság ellen."

A párt az értelmiségi határozat végrehajtását fontos feladatának látja. A pártbizottság üléséről. In: *Mi Egyetemünk,* 1956. aug. 21., 4. évf. 15. sz., p. 2.

A várakozással összemosódó, bizonytalan remény és a beidegzett félelem keveredik azokban a napokban az emberek lelkében. Senki sem sejti, milyen rövid idő van már csak hátra.

AZ ESEMÉNYEK

„Nem az ablakokat kell ilyenkor törölgetni!” avagy közvetlenül a kitörés előtt

Október 16.

A szegedi egyetemen megalakul a párttól független diákszervezet, a MEFESZ [= Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szövetsége]. A hír másnap már eljut az egyetemre.

Október 17.

Az ország más egyetemein szeptemberben és október elején már vitakörök alakulnak. A párt irányítása alatt álló ifjúsági szervezet, a DISZ [= Dolgozó Ifjúság Szövetsége] központi vezetősége maga is úgy dönt, hogy ifjúsági vitafórumokat kell létrehozni a szervezet megújulásáról. Október 3-án a közeli diósgyőri DIMÁVAG gépgyárban rendeznek – a másnapi Északmagyarország tudósítása szerint a német „Jugendforum” mintájára – „ifjúsági parlamentet”, melyen több, az egyetemet nemrég végzett fiatal mérnök is részt vett.

> Bogár Károly: *Előző napokban megjelent a Szabad Népben egy vers… Olyan szöveg volt benne, hogy a mi keservünkről ír… Arra emlékszem, hogy valahogy úgy írja, hogy „mély bányákban görnyed és felszántotta a földet”… ennyi maradt meg belőle. Reggel bementünk a gyárba, a fogazóirodában volt nekem is a székhelyem Ezt az újságot épp Gellért Károly, az üzemvezető olvasta és mondja nekem, hogy „no, ezt mondd el az ifjúsági parlamentben”, vagy hogy „el mered-e mondani”, vagy ehhez hasonló… Ahogy elolvastam, nekem rettentően megtetszett. A gyűlésen megtörtént aztán a bevezető beszéd, akik meg egyébként is notórius hozzászólók voltak, elmondták a maguk pártszerű hozzászólását, és megint mélységes csend. Bennem egyre gyűlt a méreg, hogy nem ezért jöttünk… Mikor már nem tudom hányadik ilyen hozzászólás is elhangzott, akkor kértem szót és először is elolvastam a verset. És még mélységesebb lett a csend. Utána… konkrétan,*

listáról olvastam föl a kereseteket… és hogy javarészünk albérletben lakik, és így tartja el magát. Egymás után jelentkeztek erre a többiek, és egymást túlharsogva, volt, aki szinte üvöltve mondta el a maga panaszát. Annyira megindult a hozzászólás, hogy nem is volt vita vagy ellenvélemény, hanem hagyták, hogy sorba menjen… Akkor talán egy éve jöhettek oda fiatal mérnökök is az egyetemről, többek között Turbók Gyula is így került a fogazóüzembe üzemmérnökként. Ezek az egyetemen rendkívül sok szépet és jót hallottak a jövőjükről… a fele se volt igaz annak, amit ígértek.

A vers nem a *Szabad Nép*ben jelent meg (mely a legnagyobb példányszámú napilap volt, s lényegében minden más újságnak ehhez kellett igazodnia), hanem az *Irodalmi Újság*ban. Ez a kulturális hetilap ebben az időben már a reformokra törekvő párton belüli értelmiség szócsöve volt. Szerepét jellemzi, hogy még a gyárakban is olvasták.

Tamási Lajos: *Keserves fáklya*

A gyanakvással önérzetében
megsértett nép nem csapott lármát,
csak összenézett és legyintve
megvonta vállát.

S végezte sok dolgát nyugodtan,
fekete bányákba görnyedt,
forgatta a kalapácsot
és bevetette a földet.

Mert az embernek élni kell,
élni és cselekedni.
Nem volt több dolga, mint máskor,
s nem volt több ideje pihenni.

Sok vezére ostobaságát
jó-szívvel meg is magyarázta,
csak a gyanakvás fájt szívének
s rászokott a szomorúságra.

S ha csuklott is magányos sírás:
fegyelmezett volt szobor-arca,

sok könnyeit, sebeit, gondját
önáltatással letagadta.

A nagy szavakra szelíden
és röstelkedve lemosolygott,
hallgatta, hogy jól megy a sorsa,
szorongva hallotta, hogy boldog.

S lelkének álmodó mezőin
fölsírt a kétség és a bánat:
hol késik már melege-lángja
az ember csillagának?

Jaj, a szabadság ege-kékje
nem tud magyarul kiderülni?
sok verejték, gond és álom:
s mind csak félig tud sikerülni?

Felemás ég, felemás ének.
Forradalmak szemétre lökve.
Milyen parancs ez: megmaradni
felemás népnek mindörökre?

S beletörődve el is hinni
hogy hiába: nem viszi sokra,
hogy éretlen és készületlen
a felnőtt-emberi jogokra.

Hogy szégyene kihullott vére,
hogy vétkezett valaha régen,
és bűnösként, féllábon állt csak
a népek körében.

Lehet, hogy meghalok maholnap,
s nem fog rajtam öröm, sem átok,
de szigorú, szorított szájjal,
mert én soha meg nem bocsájtok:

Mert a szegénység vak örökség,
viszem én is súlyát a gondnak,
de mit felelsz a szegénynek, hogyha
hite-lángját eltékozoltad?

Ha most gyanakvó szemmel nézi
– tanulván – a hívást, az intést,
s nem kap tőle földi, sem égi
isten mást, csak nehéz legyintést?

Ezer-arcok ráncai mélyén
bukdácsolva, tapogatódzva
lobogok, jaj, keserves fáklya,
mégis reményre, újabb riadóra.

Nyílj ki, vérünkből, nyílj ki végre,
forradalom, te örök álmunk.
Vagy könnyűnek találtatunk és
a varjú, ha károg utánunk.

In: *Irodalmi Újság,* 1956. szept. 22., 8. évf. 37. sz., p. 4.

Az egyetemi pártbizottság ülésén a fiatalabb párttagok nyomására elfogadják, hogy október végére a DISZ irányításával az egyetemen is nyilvános vitafórumot szervezzenek, melyet Ságvári Körnek neveztek el. Az első vitagyűlést október 26–27-ére tervezik. Annak érdekében, hogy a párttagok majd a kezükben tarthassák az irányítást, október 22-re tűzik ki a taggyűlést.

> Gónusz Sándor: *Azon a forrongó őszön már október 20-a előtt is politizáltunk, de csak a szobákban. Túl sokan nem lehettünk, hiszen a nyolc ágytól a kis szobákban mi ott lakók is alig fértünk. Beszélgettünk arról, hogy a XX. kongresszus nem hozott változást a kelet-európai országok életében, mert még mindig nagy a függőség, még nem érezhető a visszatérés a lenini elvekhez. Fel se merült bennünk, hogy a szocialista társadalmi berendezkedés csődbe vezethet: gazdasági csődbe. Azt hittük, hogy a Szovjetunió új vezetése megérti a többi ország függetlenségi törekvéseit.*

Az egyetemi hallgatóság a tervezett vitafórumot diákparlamentnek nevezi, feltehetően azoknak a híreknek a hatására, hogy a budapesti egyetemeken összegyetemi diákfórumot, „országos diákparlamentet" terveznek (a „Ságvári Kör" elnevezést a pártbizottsági jegyzőkönyvön kívül soha nem használták). 1946–1949 között a MEFESZ országos gyűléseit nevezték „diákparlamentnek", talán a MEFESZ szegedi újjáalakulása nyomán kerülhetett a kifejezés megint a köztudatba.

A forradalom napjaiban néhány budapesti egyetem küldötteiből szintén szerveződik diákparlament a fővárosban. Az október 25-én a budapesti bölcsészkaron megalakított Egyetemi Forradalmi Diákbizottság egy november 4-i újságcikk tanúsága szerint ennek a diákparlamentnek a megbízásából tevékenykedik. (A Diákparlament a munka felvétele mellett szavazott. In. Egyetemi Ifjúság, 1956. nov. 4-e, 1. évf. 6. sz., p. 2.) A miskolci diákparlamentnek ezzel nem volt kapcsolata.

Október 18.

Az egyetem DISZ bizottsága mintegy 80 fő részvételével ülést tart, amelyet a pártbizottság részéről Nagy Miklós felügyel. Ezen tájékoztatják a résztvevőket hivatalosan a vitafórum megrendezésének engedélyezéséről.

Feltételezhetően ezen vagy a következő napon küldöttek érkeznek a szegedi egyetemről, hogy a MEFESZ megalakulásáról beszámoljanak.

Október 19.

Híre érkezik, hogy előző nap a veszprémi és soproni egyetemeken is megalakult a MEFESZ.

Az előző napi határozat alapján összehívják a gépészmérnöki kar V. évfolyamának gyűlését. Öt hallgatót (Kocka Kálmánt, Kóthay Istvánt, Renn Oszkárt, Székely Jánost, Tóth Tihamért) választanak meg a követelések megfogalmazására. A gyűlés elutasítja a MEFESZ megalakítását, és megfogalmazzák az évfolyam követeléseit, melyek elsősorban gyakorlati, elhelyezkedési kérdésekre vonatkoznak. A követeléseket másnap az egyetemi pártbizottság elfogadja, bízva abban, hogy pragmatikus hangvételük megfelelő irányba tereli a tervezett összegyetemi gyűlést.

Az egyetem lapja ezen a napon beszámol arról, hogy működik a „diákparlament”:

> „Láttad-e már a fényszórót? Ha igen, úgy olvashattad, hogy egyetemünkön is működik a diákparlament. Ha nem tudnád, tudd meg most, mert a Te érdekedben jött létre. Mi a feladata és mi a célja? Az, hogy képviselje a hallgatók érdekeit, hogy megszólaltassa problémáikat, hogy kéréseiket és kérdéseiket eljuttassa oda, ahova azok szólnak és választ hozzon rájuk…

Tudj róla Te is, mert neked is segít minden igazságos és jogos kérés megoldásában. Töprengő kérdéseidre megadja a választ a diákparlament."

Diákparlament! In: *Mi Egyetemünk,* 1956. okt. 19., 4. évf. 16. sz., p. 1.

Ez a „diákparlament" nem azonos a későbbi, az október 22-i nagygyűlésen megszületett diákparlamenttel, hanem a DISZ-bizottság előző napi határozata nyomán feltehetően kitalálják. A hatása legfeljebb annyi, hogy szintén hozzájárul a megnevezés általános elterjedéséhez.

Október 20.

Ezen a napon tartják az I., II., III. és IV. évfolyamok gyűléseit.

A gépészmérnöki és kohómérnöki kar I. összevont évfolyamának gyűlésén elfogadott követelések kisebb jelentőségű kérdésekre vonatkoznak (pl. az autóstop engedélyezése).

A gépészmérnöki kar és a kohómérnöki kar II. évfolyamának, illetve az összevont III. évfolyamnak a követelései között szerepelnek már politikai jellegűek is.

Ungváry Rudolf: *Álmomban sem gondoltam arra, ami következett. Inkább csak azt éreztem: megint újabb lehetőség, hogy kitapogassuk, meddig is lehet most elmenni anélkül, hogy! Akár a hangya a környezetét, minden pillanatban menekülésre készen… Mindenképpen meg akartam szólalni, de miközben fogalmaztam magamban, hogy mit is mondjak, igyekeztem a legpontosabban kicentizni gondolatban a határt, amelyen túl már bajba kerülhetek. Végig féltem, és valamiképpen mégse tudtam másképp… Magam is meglepődtem, amikor a felszólalásom után olyan egyértelműen küldöttnek választottak. Mintha valami meglévő helyzeti energiából váratlanul mozgási energia vált volna – bennem is, meg a környezetemben is. Az emlékezés csalóka dolog, de én azóta se éreztem annyira, hogy nem teljesen én voltam az, aki bennem gondolt vagy akart, mint azokban a napokban.*

A gépészmérnöki kar IV. évfolyamának gyűlésén Dornbach Gyula és Gónusz Sándor összegzik a követeléseket.

Gónusz Sándor: *…először a rossz menzai ellátásról, a buszbérletekről, az egyetemi önkormányzat kérdéseiről kezdődött a vita. Az elnöklő DISZ-vezető minden erőlködése ellenére va-*

lahogy nem akart a megszokott mederben maradni a gyűlés menete. Egyre többen vetették fel a súlyos, országos problémákat… – Rohan az autó a szakadék felé, nem az ablakokat kell ilyenkor törölgetni – mondta Jaszlics Iván. A határozati pontokban már nevén neveztük a gyermeket: Magyarország lépjen ki a Varsói Szerződésből, és a szovjet csapatok vonuljanak ki… Jaszlics is, meg én is meglehetősen hevesen fejeztük ki magunkat, és erre úgy döntött a gyűlés, hogy nyugodtabb ember olvassa fel a pontjainkat. Másnap, egész vasárnap szorongtam. Kétszáz ember hallotta, hogy miket mondtam… Féltem, hogy az ávó elvisz.

Az évfolyamgyűléseken az országos diákparlamenti küldöttekről is szavaznak. 10 jelöltből lehet ötöt megszavazni. Küldöttek lettek: Dornbach Gyula, Gáti Szabolcs, Gónusz Sándor, Jaszlics Iván és Novák István.

A váratlanul gyors aktivizálódás láttán még ezen a napon úgy dönt az egyetemi pártbizottság, hogy a DISZ hozza előre az összegyetemi vitagyűlés időpontját hétfőre, október 22-ére, hogy még idejében a nekik megfelelő irányba tudják terelni az eseményeket.

„Atyaisten, óriások vagyunk!”
A diákparlament a színre lép

Október 22., hétfő, délután 15 óra

A „diákparlamenti” nagygyűlés kezdete előtt a nagyelőadó zsúfolásig megtelik, a falak mellett is állnak. A „nép” itt, a kezdés előtt hallatja a hangját először: a Kossuth-nótát kezdik el spontán énekelni.

> Fekete Lajos: *Talán most énekeltük először ezt a dalt úgy, mint a legszemélyesebb ügyünket. Az akkori körülmények között volt ebben valami nagyon meglepő. Emlékszem, közben engem valami őrült reménység fogott el…*

Magyar Ottó V. éves gépész nyitja meg a gyűlést kb. 600-700 hallgató, oktató és környékbeli üzemi meghívott küldött jelenlétében. A megyei és városi pártbizottság részéről jelen van Grósz Károly, Déri Ernő és Tóth János. Meghívták a gyűlésre a Kilátó című irodalmi folyóirat szerkesztőségét, melyet Bihari Sándor író képviselt, továbbá a nagyobb diósgyőri és ózdi gyárak képviselőit is. Egyesek szerint voltak Egerből meg Salgótarjánból is. S mint ahogy később, a forradalom napjaiban kézzel fogható bizonyítékok alapján igazolódik, jelen vannak az Államvédelmi Hatóság alkalmazottai és itt van maga az operatív belső felderítőosztály vezetője is.

A DISZ-bizottság tervei szerint kézfeltartással megválasztják a gyűlés elnökét, Dobi Imre DISZ-funkcionáriust, aki napirendet javasol, jegyzőkönyvet akar vezettetni, kéri, hogy a hozzászólók közöljék a nevüket is, és vegyék magnetofonra, amit mondanak. Az elnök javaslatait a gyűlés leszavazza, mert mindenki attól tart, hogy a felvétel illetéktelenek – a párt és az ÁVH – kezébe jut.

Az egyes évfolyamok követeléseinek ismertetése előtt Déri Ernő Miskolc városi párttitkár felolvassa a megyei pártbizottság levelét a Központi Vezetőség Politikai Bizottságához. Az akkor Magyar Dolgozók Pártja nevet viselő kommunista párt vezetőiből álló testület egyben az ország legfelső politikai irányítója is volt. A hozzá írt kritikus hangvételű levelet már október közepén megfogalmazták Földvári Rudolf megyei párttitkár bábáskodásával, de Földvári az egyetemi gyűlésig még nem látta elérkezettnek az időt, hogy nyilvánosságra hozza. Amikor Déri ehhez saját kezdeményezésé-

ből hozzáfűzi, hogy „egy emberként állunk a Központi Vezetőség mögött", érezhető a hallgatóság ellenérzése.

Tóth Tihamér ismerteti az V. évesek pontjait. Pragmatizmusuk a feszült, várakozó hangulatban nem talál visszhangra.

Novák István ismerteti a IV. évesek pontjait, a politikai követelésekkel, mint kilépés a Varsói Szerződésből és a semlegesség. A végén mindenki mélységesen hallgat.

> Szíj Zoltán: *Én szeptemberben mehettem megint vissza az egyetemre a kitiltásom után. Tele voltunk vizsgákkal, mert amikor kirúgtak bennünket, sok vizsgát nem tudtunk már letenni. Ezeket a vizsgákat le kellett tennünk. Én még hétfőn vizsgáztam. Amikor volt ez a gyűlés kedden, ott ültünk Fekete Simonnal a lépcsős előadó felső traktusában. Egy fekete, göndörhajú, mokány gyerek olvassa fel a negyedévesek pontjait, még úgy néztem, mondom: – Jézus Máriám, ez az a gyerek, akivel együtt szoktunk úszni. – Őrült megdöbbenést váltott ki mindenkiből… Jézus! Ilyet mernek mondani…*

> Gónusz Sándor: *Halálos csönd lett. Ott ültem a harmadik vagy a negyedik padsorban, reszkettem, most mi lesz?*

> Kocka Kálmán: *A lelkünk mélyén mi, V. évesek is egyetértettünk velük, de akkor, azokban a pillanatokban még taktikai hibának tartottunk ilyeneket követelni.*

Radimeczky Lajos ismerteti a III. évesek és Ungváry Rudolf a II. évesek pontjait. Ezekben ugyancsak szerepelnek politikai követelések (törvényesség betartása, Farkas Mihály elítélése, a Mecsekben bányászott uránium áron aluli értékesítése a Szovjetuniónak stb.)

Az elhangzottak alapján kell összeállítani az egész egyetem közös követeléseit.

A vita megkezdése előtt Bihari Sándor író szólal fel. Azzal kezdi, hogy nem érti, mitől félnek, „hiszen ma már senkit nem lehet felelősségre vonni azért, amit mond, az őszinteségért nem jár megtorlás".

Ennek az volt az előzménye, hogy Oláh Péter, az egyetemi hangos stúdió vezetője, Vida András és Vékony Sándor közreműködésével saját kezdeményezéséből rögzíteni kezdi az elhangzottakat, de ezt észreveszik. „Az ÁVÓ veszi fel a gyűlést!", kiáltja valaki, töb-

ben odamennek és szét akarják tépni a szalagokat. Egy ideig még a berendezés is veszélyben forog. Bizonyára Bihari nyugtatta meg a kedélyeket, s ennek alapján a gyűlésen elhangzottakat felveszik. Feltehetően éppen ez volt az az indíték, ami miatt Bihari még a vita érdemi megkezdése előtt szót kért.

Másnap Oláh rádióriportot készít a gyűlésről, s a miskolci rádió adásában több részlet is elhangzik. Oláh november 4. után letörli a szalagokat. Egy év múlva a nyomozók már hiába keresik nála az eredeti, teljes felvételt. A riport másolatát számos más felvétellel együtt (többek között az október 25-én az egyetem aulája előtt tartott tömeggyűlés hanganyagával) azonban mégis elrejti, és ennek köszönhetően fennmaradnak. Jellemző a diákparlamenti vezetők viselkedésére a későbbi kihallgatások során, hogy különösebb összebeszélés nélkül igyekeztek mindent „elfelejteni". Így történhetett, hogy a periratok szerint Biharinak az elhangzottak rögzítésére vonatkozó javaslatát nem fogadták el, nem készült semmiféle felvétel.

Ugyanakkor az Államvédelmi Hatóság is rögzíti a gyűlésen elhangzottakat.

> Oláh Péter: *Az előadóterem közepén az egyik padsorba két szigetelt kábel vezetett. Ezekhez kötötték be a magnetofont. Az ávósok feltehetően már a gyűlés előtt beszivárogtak az előadóba, és körbeülték középütt a helyet. A dróthuzalokkal működő magnetofonokat a dróttekercsekkel együtt október 26-a után az ÁVH épületében a hallgatók meg is találták.*
>
> Mihala Ferenc: *A tekercsek a mechanikai technológia tanszékre kerültek, ott voltak összegyűrve nagy csomóban a drótok, olyanok voltak, akár a rozsdamentes hegesztőhuzal. Azt mondták, meghallgatták, rajtuk volt az október 22-i ülés. – Képzeld – mondták –, ezek úgy lehallgattak mindent, hogy még a megyei első titkárnak, Földvárinak a lakásáról folytatott telefonbeszélgetései is rajtuk voltak.*

Az egyik fordulatot a gyűlés menetében Bihari hozzászólásának a befejezése váltja ki, amikor a szomszéd államokban élő magyarság helyzetével és Trianonnal kezd foglalkozni. Felszólalását ezekkel a szavakkal fejezi be: – Ahol magyarok laknak, az legyen a magyaroké!

A mondat hatása teljesen váratlan volt. Senki sem volt fölkészülve az érzelmekre, amelyeket kiváltott. A háború vége óta erről nem lehetett beszélni, s most egyszerre közepibe… Később, a megtorlás idején emiatt nacionalistának bélyegezték a gyűlést, és Biharit több éves börtönre ítélték.

Az első hozzászólók Erdély és a Felvidék visszacsatolását vetik föl, a hallgatóság pedig ütemes taps közben követeli: „Mindent vissza!". Végül Fekete László adjunktus szólal föl, és megoldásként a dunai konföderáció követelését javasolja a pontok közé felvenni.

A felszólalás szövegét az egyetemi lap másnap délelőtt rekonstruálta és közzé tette. Néhány részletét idézzük:

> „A magyar imperializmus elvesztette reális talaját, és soha meg nem valósítható ábrándképeket kerget az, aki Nagy-Magyarországot akarná visszaállítani. Nekünk tudomásul kell vennünk, hogy Erdélyben a magyarok mellett és között románok is élnek, akik azt a földet ugyanúgy hazájuknak érzik, mint a magyarok…
>
> Meg kell mondanom, hogy a történelem tanulsága szerint a kis államok önállósága, függetlensége csak abban az esetben tekinthető kézzelfogható valóságnak, ha az illető állam semleges marad, és ezt a semlegességet a környező – és esetleg vetélkedő – nagyhatalmak kölcsönösen garantálják. A felszabadulás után az ellentétes pólusok vonzásába kerültünk, és a helyzet csak annyiban változott, hogy a nyilasok terrorját a sztálinista terror váltotta föl. Meggyőződésem szerint ez a politika többet ártott a szocializmus ügyének, mint az imperialisták valamennyi próbálkozása…
>
> A mi sajátos földrajzi és történelmi helyzetünknél fogva én egyetlen utat látok csak: a dunai államok konföderációjának létrehozását…
>
> Ezek természetesen csak távlati tervek. A független, új magyar kormány feladata lenne, hogy ennek a gondolatnak megnyerje az érdekelt nemzeteket."
>
> *Konföderáció.* In: *Mi Egyetemünk,* 1956. okt. 24., 4. évf. 17. sz., p. 2.

A későbbi napok sajtótudósításaiból éppen az fog majd hiányozni, ami miatt Fekete Lászlónak egyáltalán az eszébe jutott, hogy a Dunai Konföderáció fogalmát felvesse. Mint szégyellni valót hallgatják el a konkrét kiváltó okot. Senki nem sejti, hogy másnap

este újra megtelik a nagyelőadó, pattanásig feszülnek az indulatok, és akkor Simon Sándor párttitkár próbál csillapítani az 1946-ban megesett miskolci lincselés részletes történetével: ő meg csak azt nem fogja majd kimondani – akár valami illetlenséget –, hogy a lincselés áldozatai – zsidók voltak.

Ungváry Rudolf: *Hogy a látszat ellenére nem valami vérszomjas nacionalizmusról volt szó, azt az az egyetértés bizonyítja, amellyel a Dunai Konföderáció gondolatát fogadták. Valójában a többség a lelke mélyén nagyon is érezte, hogy kellene valami ezen a téren az érzelmek szabadsága helyett, de hirtelen nem talált rá. A bevált klisék az internacionalizmusról teljesen használhatatlanok voltak, annak gondolatát viszont, melyet Fekete László javasolt, mélyen elfojtották az emberekben. Fekete László csak azt fogalmazta meg, ami a kultúránkban rejtve már jelen volt – és ennek semmi köze ahhoz, hogy egyelőre mennyi realitása van a megvalósításának.*

Dornbach Gyula: *Fekete László Ludovikát végzett katonatiszt volt, és megjárta a frontot. A háború után Sopronban végezte el egyetemi tanulmányait és lett oktató és kutató mérnök. Valójában vegyész szeretett volna lenni, de szüleinek anyagi helyzete nem tette lehetővé az egyetemi tanulmányokat. Katonatisztnek is azért tanult, hogy idővel hadmérnökként foglalkozhasson a vegyészettel. Közvetlen és természetes észjárása miatt nagyon népszerű volt. Katonai múltjára talán egyszerű, határozott, mégis furfangos mondatalkotása emlékeztetett, s ez még rokonszenvesebbé tette a hallgatók előtt.*

Részlet az alapszervi párttitkár 1954-ből származó jelentéséből:

„Fekete László alapos szakmai felkészültségű, előadásain, gyakorlatain minden igyekezetével azon van, hogy hallgatói minél jobban megértsék az anyagot. Számonkéréskor viszont túlzottan részletekbe megy, szinte keresi, hol fogja meg őket („szőröz"). A hallgatókhoz való viszonya közvetlen, de nem tartják egyenes embernek, másképp beszél nekik, és másképp „felfelé" (tanszéki, állami szervek felé). Igen fejlett ideológiailag, de ezt főként akkor használja, ha saját céljait segíti elő… B. véleménye szerint múltja igen tisztázatlan (ő ott volt, mikor Sopronban kizárták a pártból), s néha most is tesz meglepő kijelentéseket, melyeket

azután „kimagyaráz" (hogy ravaszság-e ez, vagy csak meggondolatlan fecsegés, ezt sem B., sem én nem tudjuk eldönteni)."

Kézzel írt jelentés az NME személyzeti nyilvántartásából, 1959. ápr. 21. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

A forradalom utáni megtorlás során Fekete Lászlót ugyanazon a címen ítélték el, mint Biharit. Részlet az ítéletből:

„Fekete László… annak ellenére, hogy az ő beszéde alatt némileg a helyzet enyhült, mégis elkövette az izgatás bűntettét, amikor az államszövetségről kezdett beszélni. A megyei bíróság vádlottat a BHÖ. 2. pont b. alpontjában felvett népi demokratikus államrend elleni izgatás bűntettében mondotta ki bűnösnek.

Mindezekre való tekintettel és az akkori eseményeket is figyelembe véve, annak helyes mérlegelése alapján a bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy Bihari Sándor vádlottnál egy hosszabb…, míg Fekete Lászlónál egy rövidebb tartamú börtönbüntetés lesz alkalmas arra, hogy őket ehhez hasonló bűncselekmények elkövetésétől visszatartsa és a népi demokratikus államrendszer tiszteletbentartására nevelje."

Miskolci megyei bíróság B. 541/1957-25. számú ítélete.

A dunai konföderáció követelését nagy többséggel felveszik a pontok közé, és a vita más mederbe terelődik.

Egy V. éves kohász országos szintű rehabilitációt követel. Ő és az idősebb hallgatók jól emlékeznek még H. K.-ra meg a „Lenin-fiúnak" gúnyolt J. P-re, akik most már nincsenek az egyetemen. Felszólalásában követeli, hogy bélyegezzék meg őket, amiért terrorizálták a hallgatókat.

Egy professzor a mérnökök kellő megbecsülését hiányolja, és felhívja a figyelmet arra, hogy még ma is 35-40 mérnök ül börtönben. – Ki mer ma egy mérnökben megbízni? – veti föl, ezekre a körülményekre célozva.

Dornbach Gyula Czottner Sándor minisztert és Berei Andor tervhivatali elnököt bírálja hamis válaszaikért és általánosságban is felveti a politikai vezetők őszintétlenségét. Se ő, se a többi felszólaló nem tudja, hogy néhány hónap múlva minden egyes szavuk vád tárgya lesz.

Az érdemi vita azzal kezdődik, hogy valaki felhívja a figyelmet arra: az egész országot érintő kérdésekkel kell foglalkozni, nem helyi

problémákkal, s a további javaslatok alapjául válasszák a IV. éves gépészek pontjait. A pontokat másodszor Gónusz viszi ki a pódiumra.

> Ungváry Rudolf: *Mindannyian, akik ezeket a követeléseket hallva először mély, dermedt csenddel válaszoltunk, majd Bihari szavaira, talán az előbbi meglepetésünk feloldásaként, kaotikus eufóriába törtünk ki, egyhangúan és lelkesen szavaztuk meg a javaslatot. Olyan volt ez, mintha az eltelt fél óra érzelmi hullámzásai során valamit megemésztettünk vagy felfogtunk volna, s hirtelen rátaláltunk a szabad véleménynyilvánítás soha nem tapasztalt, de mindig vágyott élményére.*

A pontokat egyenként kezdik megvitatni. A Varsói Szerződéssel és a semlegességgel foglalkozó 2. és 3. pont ellen a városi pártbizottság képviselői – Tóth János és Grósz Károly – felszólalnak, szavuk hangzavarba fúl. Az egyetem részéről csak Simon Sándor egyetemi párttitkár fordul e követelésekkel szembe, szavait ugyancsak ingerült közbekiáltások kísérik.

A hangszalagon fennmaradt felszólalások:

> „[Ismeretlen újságíró:] Legelőször azt akarom megmondani: Nem tudom, az elvtársak hogy képzelik a függetlenséget akkor, amikor árnyékként itt vannak a szovjet csapatok. Nem jelent semmit az, hogy ha kimennek… Én azt mondom: azért, mert akkor, amikor kimennek, a békeszerződésben vállalt kötelezettségüket vállalják. Amikor még nem volt megkötve a Varsói Szerződés, akkor… azt hiszem… akkor nem féltünk! Most félünk? Hát miért félünk akkor, amikor már érezzük, hogy erőben vagyunk. Amikor egy új, egy nagy áramlat, egy nemzeti törekvés keres utat. Miért félünk akkor? Ezt mondom… Vagy idézhetném újra Tompa Mihálynak azt a versét, hogy nekünk… neked… a gólyához írta azt a verset: „Neked két hazát adott a végzeted, nekünk egy volt, az is elveszett." Ha mi így feladunk, ha mi így megalkuszunk, félünk attól, hogy mi lesz, mi hogyan lesz, azt hiszem, akkor… Nekünk nem kell attól félnünk, hogy az országunkat valami külföldi állam leigázza. Csak tennünk köll. A tevés mellett mindig ott áll a szívünk, és ha a szívünk diktálja a tettünket, nem köll félni attól, hogy valami más, esetleg… az ész politikája befolyásol minket. Az ész politikája… igen, a szív mellett köll megszólalnia akkor, amikor mi határozunk. De az

ész politikája, az óvatosság… azt hiszem, Petőfiékre hivatkozva, mondhatom, nem mindig a helyes politika."

„[Záhonyi Brúnó alezredes, a katonai tanszék vezetője:] Nem maradhatok csöndben akkor, amikor, kérem, arról van szó, hogy azt akarjuk itten megszavazni… itt lényegileg az a meglátásom, hogy a kérdésnek két oldala van, hogy legyenek itt szovjet csapatok, vagy nem: Ha arról van szó, hogy a gazdasági oldalát nézzük, vagyis azért van önöknek kifogása az ellen, hogy itt legyenek… ebben egyetértek, a szovjet csapatokat így is, úgy is a Szovjetuniónak fönn kell tartania, fizesse az itt levő csapatainak költségét. De ha azért kívánják egyszerűen eltávolítani innen a szovjet csapatokat, hogy ezáltal kinyissuk a kaput a nyugati polgári demokrácia felé [a hallgatóság felzúg]… Hallgassanak meg az elvtársak! Én itt csendben üldögélek három óta, már megérdemlek, hogy két percre igénybe vegyem az idejüket. Azzal, hogy ha önök azt kívánják, hogy a szovjet csapatokat kivigyék, és kinyitjuk azt ajtót… hiába mondják önök szavakkal, hogy így akarják építeni a szocializmust: ezzel a tettel a polgári demokráciát építik. Részemről befejeztem."

„[Ismeretlen hallgató:] Az igaz, hogy kívánjuk a magyar nép függetlenségét, és nem akarjuk, hogy kapitalista államok beavatkozásának áldozatul essünk… De azt hiszem, erre egyetlen példát kell említenem. Jugoszlávia jó ideje kikapcsolódott – nem a katonai tömbből, mert akkor még nem is alakítottak, de a Szovjetunió érdekköréből. És azalatt az idő alatt, míg ő teljesen elszigetelten építette a szocializmust a saját országában, kereskedelmet folytatva a nyugati államokkal, nem érte egy oldalról se támadás. Nem tartom valószínűnek, hogy a nemzetközi ellenőrzés időszakában, amikor van ENSZ, és a nemzetek népeinek állásfoglalása érvényre jut, hogy akkor lehetőség nyílna arra, hogy külföldi kalandorok, kalandor államok, kihasználva a ml gyengeségünket, egyszerűen elfoglalják az országunkat."

„[Másik ismeretlen hallgató:] Elvtársak! Azt hiszem, nagyon jól tudja mindenki azt a régi szólásmondást, hogy Magyarország a népek országútja. Ennek a politikának, illetve ennek a szólásmondásnak olyan alátámasztásai vannak, mint a hitleri háború, Magyarország lerohanása… Viszont, a mai körülmények között, amikor minden nemzet szolidaritást vállal a másikkal szemben, hogy nem támadja, illetve… hogy úgy mondjam,

érvényesül a bandungi öt elv, és abban pedig az, hogy minden ország függetlenül építi a saját belső életét, önálló kül- és belpolitikát folytathat minden országtól mentesen… azt hiszem feljogosít bennünket ez arra, hogy pontosan a Szovjetunióval… hogy hát kénytelen vagyok ezt a hangot alkalmazni… Szovjetunióval szembe támadtuk az ő hirdetéseit. Mi nem követelünk jogtalanságot. Mi azt követeljük, amit a Szovjetunió már ezelőtt két-három évvel kimondott az indiai, illetve a többi kelet-ázsiai országok konferenciáin."

Hangszalag. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

Hozzászól Petrich Géza és Terplán Zénó professzor is. Petrich a gépészmérnöki kar dékánja, ábrázoló geometriát, Terplán rektorhelyettes, gépelemeket ad elő. Meghatározó egyéniségei a tanári karnak, ráadásul mindkét tárgy alaptárgy, minden hallgatónak vizsgáznia kell belőlük. Petrich a robbanás veszélyére figyelmeztet, burkoltan azt fogalmazza meg, hogy forradalom törhet ki. Az ő nemzedéke már látott néhányszor halottakat.

Meglepett zúgás a válasz, annyira abszurdnak tűnt a hallgatóság előtt ez a lehetőség.

Gónusz Sándor: *Valami ilyesmit mondott Petrich: – Szeretnék felülni az Önök hajójára, de nem tudom, milyenek a műszerei… – S a végén figyelmeztetett: – Nem szeretnék vért látni az utcákon.*

Sebők Mihály: *A Petrich… nekem annak tetszett a legjobban a hozzászólása. Szó szerint ezt mondta: „Uraim! Én is fölszállnék erre a száguldó gyorsvonatra, amelyre Önök most fölszálltak. És nagyon szívesen utaznék Önökkel. De arra vigyázzanak, hogy ez az ifjúi lelkesedés, amely most Önöket viszi ezen a száguldó gyorsvonaton, ez mehet a Szovjetunióval szembe is. És én egy olyan vonatra nem ülök föl, amely egy nagyhatalommal szembe visz…" Ezt azért tartom lényegesnek, mert ugyanakkor a kritikus helyzeteket, azokat valakiknek meg is lehetett volna előznie. Petrich szerintem meg tudta oldani… Mert végül is azért, akárhogy nézzük a miskolci egyetemet… olyan dolgok nem történtek ott, amikbe bele lehetett volna később kötni. Tehát olyat… hogy valakit lincseltek, bántottak…*

Petrich Géza: *Az elnökségben az egyik hallgató gúnyos, éles hangon megszólalt: – Most szívesen hallanánk a mindenkor nagy*

hozzáértéssel véleményt nyilvánító professzorainkat! – Bántott ez a szokatlan hang, s bár még magamban nem készültem el tervezett mondandómmal, kötelességemnek éreztem, hogy e felhívásra azonnal reagáljak…

Szavaimban a realitások talaján, az ifjúság és az egyetem érdekeit tartottam szem előtt, és nem nyilvánítottam ki saját érzelmeimet. Azóta is sokat töprengtem ezen, de nem éreztem azt, hogy dékáni feladatkörömben ez alkalommal hibát követtem volna el. Mert én kisdiák korom óta csodálója voltam Széchenyinek, és Kossuth Lajos 48-as szereplését nemzeti tragédiának tartottam. Ő minden esély nélkül, hazám fiainak színe-javát áldozta fel, azzal a szépséghibával, hogy ő maga viszont mindent túlélt. Veszélyes az, ha egy kiválóan politizáló hazafi tévedhetetlen hadvezérnek is érzi magát. Álláspontom helyességét az is igazolta, hogy a legnagyobb bajokat okozó pártállam képviselői nem Széchenyit, hanem Kossuthot magasztalták.

Terplán Zénó arra hívja fel a figyelmet, hogy egyetlen nép se függetlenítheti magát a többitől. Minden állam szükségszerűen erőtérben mozog, s ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ellenben támogatja az egyetemi autonómiára vonatkozó törekvéseket.

Dornbach Gyula: *Azt mondta: „Csak nézzünk a térképre. Két nagyhatalom között, erőtérben vagyunk. Saját erőből nem léphetünk ki belőle."*

Ungváry Rudolf: *A két professzor szavai azok, melyekre 35 év múlva is jóformán mindenki több-kevesebb pontossággal emlékezik. Ennek oka valószínűleg nemcsak az, hogy jó tanároknak tartották őket és hiteles személyiségeknek. Ilyen más is volt az egyetemen, noha az ellenkezője is akadt. Petrich és Terplán viszonylag fiatalok voltak, és ezért olyan nyelven fogalmazták meg gondolataikat, mely közelebb állt a hallgatók világához. Bizonyos értelemben a racionális európai eszményeket képviselték ezen a műszaki egyetemen, noha ezt aligha mondta volna ki akkor valaki. Szavaikból mindenki jobban felfogott valamit abból, ami homályosan és mégis megragadhatatlanul gomolygott a képzelet látóhatárán, s amelyből általában a jövőre szoktak következtetni. Egyszerűen nem akartuk elhinni, hogy azt fogalmazták meg, ami valójában nekünk is ott lebegett valahol – és ezért jegyeztük meg.*

Nekünk a megtalált szabadság akkor fontosabb volt. Ők abban gondolkodtak, hogy legyen jövőnk, mi pedig valójában abban, hogy ebben a jövőben majd legyen múltunk. Bizonyos mértékig bármi áron. Különös ez, mert ugyanakkor félelemből tettük ezt.

Este 10 órakor szünetet tartanak. A szünet alatt a jelen levő funkcionáriusok tájékoztatják Földvári Rudolfot a gyűlés menetéről, és arról, hogyan fogadták a Központi Bizottsághoz írt levél felolvasását. Földvári ekkor dönt úgy, hogy a levelet az Északmagyarország október 23-i száma soron kívül közölje. A rendszer játékszabályai szerint egy ilyen levél pártpolitikai belügy, melyet a demokratikus centralizmus jegyében szabad csak kezelni: a hatalom belső köreiben vitatják meg, s a döntéshez mindenkinek tartania kell majd magát. A nyilvánosságra hozatallal ezt a mechanizmust mondta fel áttételesen.

A szünet után szólal fel az egyetemi DISZ bizottság Budapestről éppen visszatért titkára. Beszámol arról, hogy a DISZ központi bizottságának határozata szerint október 26–27-e között országos diákparlamenti gyűlést tartanak, ahová az egyetem 30-33 küldöttet küldhet. Javasolja, hogy évfolyamonként megfelelő számú jelöltet válasszanak meg. Felszólalását heves, személye ellen irányuló támadások követik, lemondásra szólítják föl; a tanársegéd helyben lemond DISZ titkári beosztásáról.

Elszabadulnak az indulatok, az elfojtott sérelmek napvilágra kerülnek. Dobi Imre elnök megpróbálja kordában tartani a felszólalókat, korlátozni akarja a felszólalási időt. Mindez, s az a tény, hogy ő is a DISZ képviselőjének számít, ellene is heves támadásokat vált ki, mire lemond a gyűlés elnöki megbízatásáról. Gyakorlatilag ekkor szűnik meg a DISZ is az egyetemen. Helyette a hallgatóság Fekete Simon V. éves kohómérnök hallgatót választja meg a gyűlés elnökének, és Gónusz Sándort a helyettesének.

A további vitában elhangzik, hogy a miskolci egyetemre különösen jellemző volt a sztálinizmus, felül kell vizsgálni a kizárt hallgatók ügyét, és el kell járni azokkal szemben, akik terrorizálták a hallgatókat (az ilyen terrorisztikus hallgatók közül néhányan addigra már végeztek, és tanársegédek lettek az egyetemen).

Van, aki túlzásnak tartja, hogy Rajkot annyira ártatlannak állítják be, mikor belügyminiszterként őt is súlyos felelősség terheli sok

mindenért. Szükségtelen, hogy ő legyen egy újabb személyi kultusz alanya.

Beszámolnak arról, hogy a Dunántúlon orosz tisztek „vastag százasokért" vásárolják meg a libákat a lakosság elől, és a helyi iskolákat kaszárnyáknak sajátítják ki. Valaki felveti, hogy még mindig vannak a Szovjetunióban hadifoglyok.

> Rácz Károly: *Tudjátok, mit jelentett akkor egy hízott liba? Abban a nyomorban? Mint ma egy egész disznó…*
>
> Ungváry Rudolf: *Erre nagyon emlékszem. Már csak azért is, mert a fegyelmi tárgyalásomon a vád tanúja azt állította, hogy én mondtam. És amikor nagy nehezen sikerült bebizonyítanom, hogy nem, S. csak legyintett, mint aki ezzel azt mondja: – Hát akkor mondott mást… Téglássy adjunktus, aki a fegyelmi tárgyalás elnöke volt, még fel is csattant, hogy nem lehet ilyen felelőtlenül állítani, mikor emberek sorsáról van szó. Én kétségbeesetten védekeztem, olyan súlyosan esett a latba később egy ilyen „orosz libás" kijelentés…*
>
> *Najsli József V. éves hallgató szerint nem lehet megbízni a vezető klikkben. Utolsó mondatát nagy ováció fogadja: „Mert holló a hollónak nem vájja ki a szemét!"*

Végül elfogadják a 11 pontot. Egy kivételével – eltekintve kisebb stiláris módosításoktól – a IV. évesek pontjaival azonosak. Teljesen új a dunai konföderáció követelése. Ugyancsak a gyűlésen fogalmazzák meg a bevezető és záró részeket; az utóbbin belül azok a mondatok, melyekben „határozottan elkülönítjük magunkat a néptől idegen, ellenséges elemektől", és „szocializmust akarunk, de önálló nemzeti államban", nemcsak az aggodalmaskodók leszerelésére születnek: a résztvevők jelentős része – a visszaemlékezők tanúsága szerint – komolyan is gondolja őket. (Ezeknek a visszaemlékezéseknek az adhat talán a szokásos emlékezéseknél valamivel nagyobb hitelt, hogy ma hangzanak el, amikor a szocializmusba vetett hit megvallása nem feltétlenül tekinthető valamiféle presztízsnövelő információnak.) A követelések ellen elenyészően kevesen, tíz-tizenketten szavaznak. Még aznap éjjel, a gyűlés feloszlása után – többek között Renn Oszkár és Tóth Tihamér közreműködésével – elkészül a tisztázott szöveg, és feltehetően már ekkor és következő nap délelőtt készítenek belőle írógéppel írt másolatokat.

Álljanak itt a követelések abban a formában, ahogy egy másnap terjesztett, géppel írt lapon szerepelnek:

„Mi, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem hallgatói, teljes mértékben egyetértünk és támogatjuk a Budapesti Műszaki Egyetem hallgatóinak jogos követelését, de ezek reális megvalósulásának alapját az egész magyar népet érdeklő kérdések megoldásában látjuk.

Ezért követeljük:

1. Önálló szocialista kül- és belpolitikát folytató független új magyar kormányt.
2. Az új, független Magyarország lépjen ki a Varsói Szerződésből, ne vegyen részt semmiféle katonai tömbben.
3. A békeszerződések értelmében 1957. január 1-ig a szovjet csapatok vonuljanak ki Magyarország területéről.
4. Egyenrangú kereskedelmi kapcsolatokat a keleti és nyugati államokkal.
5. Az egész mezőgazdasági politika felülvizsgálását, az adó, valamint a begyűjtési rendszer új, reális alapokra való helyezését.
6. A sztálinizmus és rákosizmus felszámolásának tisztázását, a per nyilvánosságra hozatalát.
7. Alkotmányunk betartását.
8. Az országunkban levő összes természeti kincsek (urán, bauxit) feltáró és feldolgozó ipara kerüljön magyar kézbe minden ellenszolgáltatás nélkül.
9. Március 15-ének nemzeti ünneppé és munkaszüneti nappá, október 6-át pedig nemzeti gyászünneppé nyilvánítsák (sic!).
10. Az új kormány kezdjen tárgyalásokat a dunai államokkal egy konföderáció érdekében.
11. Az új magyar kormány kezdjen tárgyalásokat a Szovjetunióval a hadi és politikai foglyok azonnali hazaszállítása érdekében.

Határozottan elkülönítjük magunkat a néptől idegen, ellenséges elemektől. Nem fogjuk tűrni, hogy harcos állásfoglalásunkat saját restaurációs, provokációs céljaikra használják fel.

Szocializmust akarunk, de önálló nemzeti államban.

Nem tűrhetjük a jelenlegi kormány halogató politikáját. Felszólítjuk a kormányt, hogy fenti követeléseinkre válaszoljon az egész nemzet nyilvánossága előtt.

Felszólítjuk az egész dolgozó magyar népet, csatlakozzanak felhívásunkhoz.

Még ne tartsatok gyűlést

Egységben az erő!"

Gépirat. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény. [Az utolsó sor kivételével
In: *Mi Egyetemünk,* 1956. okt. 24., 4. évf. 17. sz. p. 1.]

Az országos diákparlament egyetemi küldöttségének elnökévé – s a DISZ de facto megszűnése miatt lényegében a hallgatói ügyek vitelére – Fekete Simont választják meg.

Az erdélyi Szászörményesen született Fekete Simon néhány évvel idősebb volt évfolyamtársainál. Ebben az órában megkezdődött magyarországi életében a visszaszámlálás. Alig több, mint húsz napja van már csak hátra a hazájában. Valójában nem szerette a nyilvánosságot, és nagyon kötelességtudó volt. Ívelt szemöldöke alól kritikusan nézte a világot, mögötte volt már egy hadbírósági eljárás még az egyetemre kerülése előtt, 1949-ben. Személyében nem a forradalmárt, hanem a meggondolt szervezőt választották ösztönösen a hallgatók. Tetteiről és szavairól alig maradt emlék. Hacsak az nem, hogy a kihallgatásokon – mert neki már nem árthatott – mindenki mindenben rá hivatkozott. Azok közé a kevesek közé tartozott, akiknek a rendszer megváltozásáig nem adtak beutazási engedélyt.

Még ezen a gyűlésen, Fekete Simon javaslatára lesz elnökhelyettes Gáti Szabolcs és Radimeczky Lajos. Olyan határozat születik, hogy az országos diákparlament küldöttei másnap összeülnek.

Radimeczky Lajos: *Mikor a DISZ-titkárt leváltották, úgy 11 óra fele, hazamentem, és lefeküdtem. Később jöttek a szobatársaim, Rácz Karcsi, Csizmadia, Lőrinc: „Te marha, hol voltál? Te vagy megválasztva harmadik tagnak a vezetőségbe…" Később a bírósági tárgyaláson is kinyomozott tény volt ez, és én el is vállaltam.*

Még a gyűlésen megállapodnak abban is, hogy másnap küldöttek indulnak a szegedi, a budapesti és a veszprémi egyetemre, hogy tájékoztassanak a történtekről, és megpróbálják az egyetemi meg-

mozdulásokat összehangolni. (A gyorsan bekövetkező események között a küldötteknek már nem jut különösebb szerep, csak a következő nap este érkezik még visszajelzés egy távirat formájában Veszprémből.)

A gyűlés valamivel éjfél után fejeződik be.

> Kocka Kálmán: *Amikor visszamentünk a diákszállóba, csillogó szemmel borultunk egymás nyakába: „Atyaisten, óriások vagyunk, megdöntöttük a rendszert!" „A fenét, a rendszer volt törpe!" – mondta egyikünk.*

Néhány évfolyamküldött – köztük Dornbach Gyula – reggelig tárgyalja az eseményeket Nagy Miklós szobájában. Nagy Miklós, aki a megtorlás után két évtizeddel oktatásügyi miniszterként a hivatalában öngyilkosságot követ majd el, ekkor tanársegéd, és az ifjúsági szervezetet felügyeli a párt részéről.

> Renn Oszkár: *A DISZ-vezetők még megpróbálták a kezdeményezést megtartani. Nagy Miklós rettenetesen ideges és tanácstalan volt. Olyanokat mondott, hogy „élére kellene állni", meg „át kellene venni a kezdeményezést"…*

Ezen az éjszakán Grósz Károly későn térhetett nyugovóra. Hivatali főnökének, Földvári Rudolf megyei első titkárnak a gyűlés szünetében hozott döntését hajtja végre, és felkeresi a nyomdát, ahol az Északmagyarország másnapi számát már nagyrészt betördelték. Leállíttatja a tördelést, és utasít, közöljék a kezében tartott, borítékban összehajtogatott „levelet", melyet a gyűlésen Déri felolvasott. – Ez parancs! – mondta volt. Grósszal együtt a gyűlés hírei is megérkeznek. A nyomdában tartózkodó újságírók ekkor értesülnek először a hallgatók politikai követeléseiről.

„A hír szinte elkábított" – írja néhány nap múlva naplójában Ónodvári Miklós újságíró, ezekre a követelésekre célozva. E naplót még a forradalom idején folytatásokban közli az Északmagyarország, befejezését meghiúsítja majd a szovjet támadás. Ónodvári nem rejti véka alá az ÁVH-ellenes érzelmeit, s feltehetően a súlyosabb következmények elkerülésére kénytelen 1957-ben a hivatalos „Fehér könyvek" stílusában egy egész regényt társszerzőként megírni a burzsoá mesterkedésekről, amelyekkel külföldről megzavarják a dolgozó emberek fejét.

A magasabb beosztású pártfunkcionáriusoknak egyszerűbb eszközök állnak majd rendelkezésre. Munkatársaival együtt egységesen arra fog hivatkozni, hogy a parancs, melyet kiadott, nem az ő parancsa volt, hanem főnökéé; s hogy ennek majd hivatalosan is nagyobb nyomatéka legyen, főnökét, Földvári Rudolfot, a megyei első titkárt életfogytiglani börtönre ítélik.

Október 23., kedd

Hajnalban a rektori hivataltól kapott autón Veszprémbe indul a diákparlament két küldötte, Édes Pál és Jaszlics Iván.

A reggel feltehetően már Miskolc belvárosában, a megyei pártbizottság épületében találja Grósz Károlyt, hogy beszámoljon főnökének, Földvári Rudolfnak az előző éjjel történtekről. Grószhoz, aki harminc év múlva a kommunista rendszer utolsó előtti miniszterelnöke lesz, akkoriban a megyei agitációs és propaganda ügyek tartoznak. Más szóval a politikai megmozdulásokért és a hírverésért felelős (pártzsargonban agitprop titkár a neve; az első titkár után talán a legfontosabb beosztásnak számít). Mivel a sajtó hozzá tartozik, neki kellett előző éjjel a nyomdába vinnie Földvári levelét, és most neki kellene eldöntenie, hogy az egyetemisták előző este megfogalmazott követelései megjelenhetnek-e a megyei lapban.

Földvári Rudolf: *Ami ezeket az írásba foglalt követeléseket illeti, itt a külpolitikai problémák voltak a legsúlyosabbak. A többi olyan volt, hogy azokkal tulajdonképpen vitázni se kellett. A Varsói Szerződés azonnali felmondásán és a szovjet hadsereg azonnali kivonulásán kívül minden elfogadható volt. Hadd említsek meg egy tényt, mert ott nagyon viharos vita folyt e két külpolitikai követelés körül. Volt ott egy tanár, Fekete László, aki megpróbált mérséklőleg hatni az egyetemistákra, és… a vitának ezen a részén ellensúlyozásképpen tett egy olyan javaslatot, hogy inkább a dunai konföderáció megteremtése kerüljön a követelések pontjai közé.*

Grósz Károly nem nyilvánított véleményt, csak elmondta, amit a gyűlésen hallott. Elém tette az írásba foglalt követeléseket, és ezzel áttette a felelősséget az én asztalomra. Magyarán mondva áttette a focit, hogy most már én következzek, nekem kell a labdába rúgnom. Én azt mondtam, hogy közöltesse a másnapi Északmagyarországban az egyetemisták valamennyi követelését azzal, hogy a megyei pártbizottság egyetért a politikai, a gazdasági, a szociális és a kulturális követeléseikkel… de ezzel a két ponttal nem ért egyet. Nem a tartalmuk miatt döntöttem így, ha-

nem a radikális követelésük várhatóan súlyos politikai és katonai következményei miatt.

A következő napok lapszámaiból kiderül, hogy néhány éjszakát valakik még aludtak erre a döntésre. Október 23-án ugyanis csak rövid hír jelenik meg:

„Lapzártakor érkezett!

Tegnap este a Miskolci Egyetem hallgatói késő éjszakába nyúló diákparlamenti ülést tartottak, amelyen forradalmi lelkesedéssel politikai és gazdasági életünk problémáit vitatták meg. Erős kritikai tűz alá vették gazdasági fogyatékosságainkat, a politikai életben elkövetett hibákat. Sok hasznos javaslat, konstruktív hozzászólás elhangzott – bár egyes felszólalók hangjában (a jóindulat ellenére) volt némi túlzás is. A viharos diákparlamenti gyűlés részletes ismertetésére holnapi számunkban visszatérünk."

Forradalmi ülés a Miskolci Egyetemen.
In: *Északmagyarország,* 1956. okt. 23., 12. évf. 222. szám, p. 2.

Néhány hónap múlva a „némi túlzás" elkövetői megismerkedhettek nemcsak a szerencse, hanem az emberi ítéletalkotás forgandóságával is. Megnyilvánulásaikat gondos aprómunkával tárják fel a volt Államvédelmi Hatóság alkalmazottaiból rendőrré átvedlett nyomozók.

Hogy miből lehet majd ítéletet alátámasztó cselekedet, arra szolgáljon például az alábbi részlet dr. Koharek József tanácsvezető bíró 1958. január 3-án hozott ítéletéből:

„Vita folyt arról is, hogy a bányászkar a miskolci vagy a soproni egyetemen legyen elhelyezve, és eközben vetődött fel, hogy Czottner miniszter különböző alkalmakkor ebben a kérdésben másképpen nyilatkozott. E vita során felszólalt Dornbach Gyula IV. rendű vádlott, aki felvetette, hogy Czottner miniszter és Berei Andor, a tervhivatal vezetője az újságcikkekben nem őszinte választ adtak, Czottner miniszter a bányász tagozattal kapcsolatosan Sopronban és Miskolcon mást ígért. Ez alkalommal kijelentette, hogy miért nem őszinték a vezetők? A fenti kérdéssel kapcsolatosan IV. rendű vádlottnak kb. 2 percig tartó hozzászólása volt."

Megyei Bíróság 1720/1957. In: Miskolci Egyetem Levéltára

És később, az ítélet indoklását tömören összegező részben összegezik a bűnlajstromot (amiért 3 év börtön jár):

> „Dornbach Gyula IV. rendű vádlott október 23-án tagja lett a telefonos csoportnak, 26-ától november 1-éig mint csoportvezető, november 1-től mint az elvi csoport tagja működött. Október 21-én a IV. évesek évfolyamgyűlésén, amikor a követelési pontokat állították össze, a jegyzőkönyvet vezette, 22-én a gyűlésen hozzászólt, két miniszter magatartását kifogásolta, 26-án Kazincbarcikán részt vett a munkástanács választáson, 27-én Fekete Lászlót katonai anyag beszerzésére utasította, november 1-én 200 db vattaruhát szerzett."

Megyei Bíróság 1720/1957

Nem jelennek meg a követelések a következő napon sem, noha október 24-én a reggeli rendes szám mellett még különszámot is kiadnak majd. Egy írás azonban már foglalkozni fog az egyetemen történtekkel. A címe „Forró szívvel, hideg ésszel". A cím atyai hangvételét és költői ritmusát annyira jónak találhatták, hogy szó szerint ugyanebben a formában címe lesz majd a következő lapszámban is egy cikknek.

Ami ezenkívül még megjelenik az egyetemmel összefüggésben, méltán reprezentálhatja nemcsak az elmúlt évtized, hanem majd a jövendő több mint harminc év politikai rögtönzéseit:

> „Ismeretes, hogy a miskolci városi pártbizottság pártértekezleten olyan határozatot hozott, hogy a miskolci műszaki egyetem diákjai részére a legrövidebb időn belül olcsóbbá kell tenni az autóbusz viteldíjat."

Közlemény.
In: *Északmagyarország,* 1956. okt. 24., 12. évf. 223. szám, p. 3.

A harmadik napon aztán, október 25-én, amikor már több mint 24 órája ropogtak a fővárosban a fegyverek, a reggeli rendes kiadásban ismertetni fogják a diákparlament követeléseinek – egy részét. Az érdeklődők tájékoztatására hozzáteszik, hogy a 2. és 3. ponttal az MDP megyei pártbizottsága nem ért egyet.

Az ebben a számban megjelenő másik tudósítás szemlélete az egyetemen történtekről kissé eltér attól, amely az előző nap jelent meg ugyanannak az újságírónak a tollából – ugyanazzal a címmel: „Forró szívvel, hideg ésszel". Míg az első tudósítás ugyanezzel a

címmel távolságtartó és kritikus, e második lelkes és érzelmes. Szép példája ez annak a még évtizedekig, de talán örökké élő információpolitikai megfontolásnak, hogy ha valamilyen tényről valamit állítunk, akkor ez az állítás majd helyettesíteni tudja magát a tényt is.

Példa az 1. változatból:

> „Erős kritikai tűz alá vették… a politikai életben elkövetett hibákat… – bár egyes felszólalók hangjában a jóindulat ellenére volt némi túlzás."
>
> Urbán Nagy Rozália: *Forró szívvel, hideg ésszel.*
> In: *Északmagyarország,* 1956. október 24., 12. évf. 223. szám, p. 2.

Példa a 2. változatból (mely a szerző neve nélkül jelenik meg):

> „Példát mutatnak egész ifjúságunknak… a borsodiak – ennek a drága szép kis haza történelmi emlékektől megszentelt vidékének lakói – igen sokat adtak ehhez a helytállást követelő napokban a hazának… különösen meg kell becsülnünk egyetemi ifjúságunk magatartását."
>
> *Forró szívvel, hideg ésszel.*
> In: *Északmagyarország,* 1956. október 25., 12. évf. 224. szám, p. 2.

Szerzője nem tudhatta még, hogy néhány hónap múlva újabb módosítási erőpróba elé kerül – ha meg akar maradni az újságírói pályán.

Az események ekkor kétségtelenül felgyorsultak, amire az is utal, hogy aznap – október 25-én – lesz majd második – rendkívüli – kiadás. Ebben jelennek meg végre a követelések hiánytalanul, együtt a DIMÁVAG (a diósgyőri gépgyár) munkástanácsának 21 pontjával, melyekbe bekerült az egyetemi követelések négy legkényesebb pontja. Ekkor azonban már megalakult a megyei munkástanács – az országban először itt –, és kimondták az általános sztrájkot.

Déri Ernő városi párttitkár fél év múlva, a forradalmat követő megtorlás idején megint vezető szerepet játszó pártfunkcionárius. A forradalom idején tanúsított magatartásáról neki is igazoló jelentést kell írnia. Ebben ő is, akárcsak fiatalabb és nagyobb pályaívet befutott kollégája, Grósz, azt állítja majd, hogy nem értett egyet Földvári Rudolffal, aki a követelések elfogadását és publikálását kívánta. Felhívta Hegedüs András miniszterelnököt, hogy beszélje le

Földvárit. Földvári azonban Hegedüs András telefonja ellenére sem változtatta meg döntését.

> Földvári Rudolf: *Ha lett is volna ilyen véleménye Dérinek, ezt a telefonhívást ő akkor sem merte volna megtenni. Egy megyei párttitkárral szemben abban a korban elképzelhetetlen lett volna az ilyesmi. De neki akkor semmiféle ilyen ellenvéleménye nem volt. Magát akarta később tisztára mosni – az én bőrömre.*

Visszatérve az időben október 23-ához, az egyetemen – légvonalban alig három kilométernyire a megyei párttitkár és beosztottja, Grósz közötti néma birkózástól a felelősség áthárítása dolgában – délelőtt még rendes tanítás folyik. Ezalatt ül össze az egyetemi pártbizottság, hogy megvitassa az előző napi gyűlés nyomán előállott helyzetet, és felkészüljön a délutáni taggyűlésre. Először történik, hogy egy egyetemi esemény kicsúszott az irányításuk alól, ráadásul az esemény hatása alól ők sem tudják kivonni magukat. Eleinte arra hajlanak, hogy elfogadják a hallgatói – később „diákparlamentinek" nevezett – követelések 2. és 3. pontját is a Varsói Szerződésből való kilépésről és a szovjet csapatok kivonásáról. Hiszen ez a legtermészetesebb érzelmileg: azzal a lelkiállapottal azonosulni, amelyben akkor a hallgatók voltak. Ez a lelkiállapot ugyanis a reménykedésé volt. A pártbizottság tagjai is reménykedtek: talán abban, hogy a jövőben nem kell majd terrorizálniuk az embereket ahhoz, hogy hatalmon maradjanak. A gyülekezet java részének az érzéseit fogalmazhatta meg az egyetemi lap névtelen vezércikkírója (feltehetően a lap főszerkesztője, a Szovjetunióban végzett Pókos István, aki két hét múlva már a frissen felállított városi szovjet parancsnokságon tolmács):

> „…az apparátus is sokszor olyan határozatokat erőltetett, amikkel maga sem értett egyet."
>
> *Igazat!* In: *Mi Egyetemünk,* 1956. 10. 24., 4. évf. 17. sz., p. 1.

A megérkező két megyei pártbizottsági funkcionárius érveinek hatására – nem tudhatják, hogy csak röpke időre – az elutasítás mellett döntenek.

Kétségtelen, hogy a múlt nagyon kis távolságban volt lelkükben a jövőtől, és ezért nyomban kísérteni kezdett, amint megkezdődött a jövő. (A kísértés – melynek ebben a korban éppen sztálinizmus a neve – néhány hét múlva már megint mindent be fog tölteni, és hullámokban még sokszor – talán örökre – vissza-visszatér. A jövő

pedig, amelyről szó van, az itt tárgyalt történet szempontjából közel harmincöt év múlva következik véglegesen be, 1988–1990 között, amikor a Szovjetunió feladja majd Magyarországot. És úgy fog hasonlítani a saját kezdeteihez, ahogy felnőtt hasonlít a megtermékenyített petesejthez, amelyből lett.)

Az egyetemi nagygyűlés híre feltehetően a gyűlésen részt vett levelező hallgatók révén jut el a néhány kilométernyire, a dombokon túl fekvő Diósgyőrbe, a DIMÁVAG gépgyárba.

Ebben a gyárban az október 3-i ifjúsági parlament, majd nem utolsó sorban a Rajk-temetés és a Petőfi-köri viták hírére október 18–19-én kezdi el néhány párttag fontolgatni, hogy a felgyorsuló politikai események tisztázására hívjanak össze szabad pártnapot. Október 20-án a gyár szerszámműhelyében tizenketten végleg eldöntik, hogy aláírásokat fognak ennek érdekében gyűjteni. Október 22-én, ugyanazon a hétfői napon, amikor az egyetemen a nagygyűlésre készülnek, a DIMÁVAG-ban megtörténik az aláírásgyűjtés. Október 23-án a reggeli órákban az aláírásgyűjtést kezdeményező 12 személy – köztük Bogár Károly, a későbbi megyei munkástanács tagja és Turbók Gyula, a miskolci egyetemen frissen végzett mérnök – 17 pontba foglalt követeléseket állít össze. A déli órákban kiegészítik ezeket az egyetemi követelések négy legradikálisabb pontjával, és átadják őket a városi és a megyei pártbizottság képviselőinek, akik a délelőtt folyamán érkeznek a gyárba. Ekkor már „munkásszervező bizottság" a 12 tagú csoport neve; a leírt eseménysor pedig felfogható úgy is, mint az első magyarországi munkástanács megszületésének története.

> Bogár Károly: *Már lehetett 11 óra körül, akkor ezzel a 12 emberrel elindultunk az üzemi pártbizottság felé. Hogy mennyire figyelte a műhely, hogy itt valami folyik, szinte állt a munka és mindenki leste, hogy megyünk végig az üzemen.*
>
> *Tudtuk, hogy az egyetemen már jobban forr a dolog, mint nálunk… hallunk különböző követelésekről… az egyetemisták négy pontja még ott volt Kónya Lajos kezében egy papíron leírva, de nem vettük be a mi 17 pontunk közé, mert olyan pontok voltak, hogy vonuljanak ki a szovjet csapatok, lépjünk ki a Varsói Szerződésből. Nem tudom a másik kettőt… a nemzeti ünnep, azt hiszem, és a hadifoglyok hazahozatala, ez a négy volt. Azért nem írtuk még hozzá, mert azt mondtuk, hogy ezzel ugyan mi egyet-*

értünk, de ez nem vág bele a mi gazdasági… és kimondottan a gyári munkásság követelésébe. Ezt bízzuk másokra.

Valószínű, hogy úgy kerülhetett Kónya kezébe ez a cédula, hogy… ő írhatta le valahonnan… a gyárban hallotta valamelyik fiatal mérnöktől, aki az egyetemhez még kötődött.

Földvári Rudolf: *Hogy ki vagy kik írták arra a papírra, ezt nem tudta megmondani Pataki László, csak annyit közölt velem, hogy egyetemisták is voltak ott ezen az üzemi gyűlésen, és ők szorgalmazták a gyűlés végén az elnökségben helyet foglalóktól, hogy ők ezt írják oda.*

Bogár Károly: *Tény az, hogy amikor aztán a pártbizottságon, ahol átadtuk a 17 pontot, mindenki egyetértett… óriási megkönnyebbülés volt. De nemcsak bennünk, hanem bennük is… Ebben a hangulatban folytatja Huzsvári, a gyár párttitkára, hogy „Na, elvtársak, ez az egész? Nincs más valami?" Én erre közlöm vele, hogy ugyan tudunk még 4 pontról, de ezt mi nem tartjuk időszerűnek, nem a mi feladatunk. Erre ugyancsak Huzsvári, hogy „na de elvtársak, bátran olvassuk fel, aztán majd megtárgyaljuk". Erre mondom Kónya Lajosnak, mert tudtuk róla, hogy Lajosnál van ez a cetli… hogy olvasd fel. És ő felolvassa. A 4 pont rövid, érthető volt, nem kellett ismételgetni. Erre az a válasz jött Huzsváritól, hogy külön-külön elmondta, hogy hát miért ne hoznánk haza a hadifoglyokat, éppen ideje, és az ünnepeinket, az természetes. A Varsói Szerződéssel meg a kivonással valami fenntartás volt már, hogy az mégiscsak megbeszélés kérdése, meg idő… De a jelenlévőknek az ellenvetése nélkül, azt mondták, hogy hozzá kell írni.*

Hát így mentünk vissza a műhelybe, és szinte mindenkinek mondtuk, hogy mi van, mert így vártak az emberek, hogy sikerült, jaj, de jó. Az volt, ami sikerült, hogy megmaradtunk, hogy nem visznek el, ez volt a sikernek a lényege. Tudniillik még akkor ők se tudták, hogy este mi történik Pesten.

Ezen a napon már mindenki tudja, hogy a fővárosban az egyetemisták délutánra felvonulást hirdettek. A kommunista párt hatalomra kerülése óta ez lesz az első olyan tömegmegmozdulás, melyet nem a hivatalos szervek kezdeményeznek és rendeznek. Az ország közvéleménye nagyon figyel: a felvonulás lezajlása és annak módja, hivatalos fogadtatása jelzésszerű lesz mindenkinek, hogy

mihez tartsa magát a közeljövő politikai fejleményeit illetően. Noha a miskolci egyetemen zavartalanul folyik az oktatás, a hírek a felvonulás délelőtti betiltásáról, majd délben az engedélyezéséről jóformán mindenkihez eljutnak. A rádióban bejelentik, hogy este nyolckor a párt főtitkára, Gerő Ernő mond beszédet. Ez lesz az első komolyabb reakció a budapesti eseményre.

Simon Sándor, az egyetem párttitkára délután az egyetem párttaggyűlésén a kapott instrukciókkal felvértezve az elutasítást akarja megszavaztatni. A taggyűlésen az egyetemi párttagság mégis a követelések teljes elfogadása mellett dönt, külön hangsúlyozva, hogy egyetértenek a Varsói Szerződésből való kilépéssel és a szovjet csapatok kivonásával. Az egyetemi párt „mezei hadait" ezekben az órákban a legradikálisabb követelések kérdésében sem választja el semmi azoktól, akik ezeket a követeléseket megfogalmazták.

Az állásfoglalásuk végén pedig ez áll:

> „A rendkívüli párttaggyűlés a diákparlament határozatával az első szótól az utolsóig egyetért."
>
> *A diákparlament ülését pozitívnak értékeljük.*
> In: *Mi Egyetemünk,* 1956. okt. 24., 4. évf. 17. szám, p. 3.

A megyei pártbizottság tagjai később, a megtorlások idején e fiaskójukat azzal magyarázzák, hogy Földvári Rudolf külön üzenetet küldött az egyetemre az elfogadás érdekében, és csak ez ingatta meg a párttagokat. Az egyetemen 1957 májusában lefolytatott fegyelmi eljárások szenvedő alanyai semmit sem tudnak majd a bűnbakképzésnek erről a lehetőségéről (ez minden jel szerint csak a magasabb beosztású párttagoknak lesz fenntartva). A fegyelmi jegyzőkönyv vonatkozó részében szó sincs semmiféle üzenetről, ezzel szemben az egyik adjunktus vallja be, hogy „én a pártbizottság állásfoglalásával ellentétben amellett szólaltam fel, hogy a diákparlament követeléseit… a taggyűlés teljes egészében fogadja el". Hajszál választja el majd attól, hogy azonnali hatállyal elbocsássák, mivel „felszólalásával a hallgatók további magatartására gyakorolt helytelen irányú befolyást".

A rektori tanács – Sályi István rektor távollétében, aki Kelet-Németországban tartózkodik (a következetesen csokornyakkendőt viselő, kopasz és bajszos, energikus professzornak később minden oka meglehetett rá, hogy ezért hálás legyen sorsának) – szintén közli az egyetemi lapban, hogy egyetért „az ifjúság minden jogos

követelésével, és azok teljesítéséhez segítséget nyújt". Ezen a napon arról is határoz a tanács, hogy az előadások kötelező látogatását megszünteti, az orosz nyelv oktatását fakultatívvá teszi, a személyzeti nyilvántartást felülvizsgálják, az egyetemről eltávolított hallgatókat és oktatókat rehabilitálják, és engedélyezik a diákotthoni önkormányzatot. Pontosan négy hónap múlva nyilvánítja mindezt megint semmissé egy újabb határozat.

> Ungváry Rudolf: *A diákparlamenti nagygyűlésre másnap mindenki valamiféle jóleső, olykor felfokozott érzelemmel reagált. „Üdítő" volt, csak ez a jelző illik rá, legalábbis a számomra. De a szabadság élménye még azokra a kevesekre is hatott, akikben ugyanakkor ellenérzések keletkeztek, hiszen néhány hónappal korábban még azt érezték feladatuknak, hogy megtalálják közöttünk az ellenséget, akit le kell leplezni. Azt hiszem, homályos ellenérzéseik ellenére még ezek az emberek is megkönnyebbültek, és néhány napig (talán amíg november 4-én nem kezdtek ropogni az első diákszálló előtt a fegyverek), legalábbis öntudatlanul, megélhették, hogy azért üldözni is fárasztó, kényelmesebb nélküle.*

A gyűlést követő napon két ellenvéleményt is megfogalmaznak, amelyek október 24-én jelennek meg az egyetemi lapban:

> „Én is szerettem volna hozzászólni, nekem is volt véleményem, de láttam, hogy tőlem jóval erősebb hangú embereket is leültetett a tömegzsivaj – az ordítozás –, és miután körülbelül 20-25 perces szókérés után sem jutottam szóhoz, elhagytam a termet.
>
> …Nem értek egyet azzal az V. éves kohász hozzászólóval, aki H. és J. elvtársak leváltását kérte… Tudtommal Hess és Juhász elvtársak nem terrorizálták a becsületes, rendesen dolgozó diáktársainkat, de terrorizálták a lógókat és az Egyetem rendjét, fegyelmét megbontókat, amivel csak egyetérthetünk, ha módszereiben nem is mindig…"
>
> Vitályos Katalin: *Szót kérek.*
> In: *Mi Egyetemünk,* 1956. okt. 24., 4. évf. 17. szám, p. 2.

> „Véleményem szerint nem volt [demokratikus a vita lefolyása], mert a szólásszabadságot a lehető legsúlyosabban sértő módon (sic!) nem volt lehetőség arra, hogy mindenki kifejtse álláspontját… minek minősíthető az a megnyilvánulás, amivel egyesek az övékkel egyező véleménynyilvánításra akarták – nem kérni,

hanem – kényszeríteni oktatóinkat és vendégeinket. A fenti megnyilvánulások bírtak engem arra, hogy lemondjak az elnökségről."

Dobi Imre: *Az elnök még egyszer szót kér.*
In: *Mi Egyetemünk,* 1956. okt. 24., 4. évf. 17. szám, p. 2.

Délután a kohómérnöki kar még hiányzó évfolyamai választják meg a küldötteiket az országos diákparlamentbe, majd az összes megválasztott küldött összeül, és megválasztják a vezetőséget.

A küldöttek pontos névsorát akkor senki nem írta le, és az események után 35 évvel már nem lehetett pontosan rekonstruálni. A visszaemlékezők és a periratok tanúsága szerint kb. 30-35 fő volt a létszámuk.

Fekete Simon elnök mellett Dornbach Gyula, Gáti Szabolcs, Radimeczky Lajos és Szíj Zoltán lesznek az elnökhelyettesek. Később, az egyetemi munkástanács megalakulásakor még kiegészül a szűkebb vezetőség Mihala Ferenc adjunktussal, aki a tanári kar képviseletében vesz részt a munkában.

Ekkor még mindenki abban a hitben él, hogy mindez az országos diákparlament tervezett gyűléséhez szükséges. De az addig egyedüli ifjúsági szervezet, a DISZ előző éjjel valójában már megszűnt, és ennek most még rejtett, de messze ható következményei vannak. Űr keletkezett a társadalom hierarchikus szerkezetében, s előbb-utóbb valaminek ezt a helyet be kell töltenie. A küldöttek ekkor még nem sejtik, hogy erre a feladatra a sors őket jelölte ki, s már másfél óra múlva, a párt főtitkárának, Gerő Ernőnek este nyolc órakor kezdődő rádióbeszédét követően, a spontán hallgatói tömegreakciók e feladat vállalására kényszerítik őket. Három napig is eltart, míg a helyzetük tudatára ébrednek, és megszervezik a működésüket. Rövid idő ahhoz képest, hogy mennyire öntudatlanul zajlott le minden. A fordulópont két nap múlva egy tömeggyűlés az egyetem előtt, s előtte a félelem, hogy ha nem sikerül a tüntetőket a város belseje helyett az egyetemre irányítani, vér fog folyni. De a végső lökést a szervezetük kialakítására végül mégis a kiömlött vér adta: járókelők, tüntetők, rendőrök és ávósok vére.

Közben Budapesten már lezajlott a felvonulás. A miskolci egyetemre erről további hírek még nem érkeztek. Senki sem tudta, hogy a szétszéledt felvonulók egy része a Sztálin-szobornál, másik része a rádió épülete előtt kezd gyülekezni, néhány óra múlva hozzákez-

denek a szobor ledöntéséhez, és eldördülnek az első lövések is a rádiónál.

A megválasztott vezetőség a tanulmányi osztályon marad a teendők megbeszélésére, itt hallgatják meg este nyolckor a Gerő-beszédet.

A párt első titkárának szavai hideg zuhanyként érik őket is, meg a diákszállókban szintén a rádiót hallgató diákságot is.

Részlet a beszédből:

> „Népünk ellenségeinek legfőbb törekvése, hogy megkíséreljék megingatni a munkásosztály hatalmát… Rágalmakat szórnak a Szovjetunióra… Azt állítják… hogy függetlenségünket nem az imperialisták ellen, hanem a Szovjetunióval szemben kell megvédeni.
>
> Mindez szemenszedett valótlanság, ellenséges hírverés… Elítéljük azokat, akik ifjúságunk körében a sovinizmus mételyét igyekeznek terjeszteni, s a demokratikus szabadságot, melyet államunk a dolgozó népnek biztosít, nacionalista jellegű tüntetésre használták fel.
>
> Munkáselvtársak, dolgozók! Nyíltan meg kell mondanunk, most arról van szó, szocialista demokráciát akarunk-e, vagy burzsoá demokráciát?… Arról van szó, megengeditek-e a munkásosztály hatalmának… az aláaknázását, vagy pedig… síkra szálltok a munkáshatalom, a szocializmus vívmányainak védelmében."

Varga László: *A forradalom hangja: Magyarországi rádióadások 1956. október 23. – november 9. Bp.,* Századvég Kiadó; Nyilvánosság Klub, 1989. p. 24.

> Ungváry Rudolf: *Ösztönösen úgy értelmeztük, hogy bennünket bélyegeztek meg. Sovinisztának és nacionalistának. Később, évek múlva, elolvastam a szöveget, s ilyesmi közvetlenül csak az aznap délutáni pesti tüntetésről hangzott el, legalábbis feltételezhető, hogy Gerő erre célzott. De biztos, hogy ezt is magunkra értettük, és olyan düh fogott el… Talán a csalódottság okozta: egy nap is elég volt, hogy valami öröm kezdjen el terjedni, a szabadság lehetőségének az öröme. Ráadásul az eltelt huszonnégy óra alatt csak az elismerést tapasztalta mindenki, ezen még a kevés kritikus hang se változtatott. Hiszen megőriztük a rendet, gondoltuk sokan. A leginkább saját magunkkal voltunk tehát elégedettek – hiszen közösen legyőztük a félelmet. S erre ezek az értetlen szavak…*

Alighogy véget ér a beszéd – este fél kilenc körül volt –, a diákszállókban kivágódnak a szobaajtók, és az addig rádiót hallgató egyetemisták és oktatók felbőszülve, spontán átözönlenek a nagyelőadóba.

Fekete Lajos: *Az egész szinte pillanatok alatt zajlott le. Még ott voltunk a szobában, a beszéd éppen véget ért. Mintha valakik a folyosón… vagy lehet, hogy már a diákszálló előtt… s egy perc múlva ott rohantunk a tanulmányi épület felé vezető gyalogúton. Hömpölygött rajta a nép… parancsszó nélkül.*

A nagyelőadó percek alatt zsúfolásig megtelik. Valamit tenni kell. Dobi Imre gyorsan ismerteti az egyetemi pártbizottság határozatát a követelések elfogadásáról; ez volt egyben a DISZ és az MDP utolsó nyilvános fellépése az egyetem történetében, és teljesen hatástalannak bizonyult a hallgatóságra. Viszonylag hamar megérkeznek a riasztott megyei és városi pártbizottsági funkcionáriusok, Tóth János, Grósz Károly, Déri Ernő, hogy csillapítsanak.

Gónusz Sándor: *Azt bizonygatták, hogy a túlzott politikai követelések ellenforradalmi cselekményekhez vezetnek, és hogy a beszéd ellenére „Gerő elvtárs jó elvtárs" – hiszen ő a „hídverő"! Mire valaki beleszólt, hogy a hidakat nem Gerő, hanem a magyar munkásság építette…*

A paprikás hangulat ellenére sikerült érvként felhasználni, hogy a „miskolci diákság nem ellenforradalmat akar", és ezért küldjenek táviratot a párt Központi Vezetőségének, hogy az egyetem mellette van. A távirat elküldésére azonban mégse kerül sor.

Gónusz Sándor: *Valamiért kimentem, és amikor visszajöttem az előadóba, az egyik parlamenter, akit megbíztak, hogy adja föl, megmutatta nekem. Olyasmi volt benne, hogy „mi a Központi Vezetőség mellett állunk, bármit tesz is". Nyali szöveg volt. – Tiszta hülyék vagyunk, ha ezt feladjuk – ugrott be. Mondtam az illetőnek, nehogy már ilyen táviratot feladjunk: vigye vissza. Azt mondta, nem viszi, mert a gyűlés már megszavazta. Így történt, hogy én vittem vissza. Azzal érveltem, hogy már késő éjjel van, fáradtak vagyunk, és mindent nem fogadhatunk el: azt se tudjuk, mi van Budapesten. Mi a munkásság mellett vagyunk, nem a KV mellett. Ők most is tévedhetnek, de ha nem tévednek, holnap, holnapután módunk lesz még táviratot küldeni arról, hogy támogatjuk őket. Életem egyik legnehezebb feladata volt ez, szeren-*

csére sikerült megnyerni a többséget, és újra szavaztatni. Nem lett távirat…

A gyűlésről csak két felszólalás marad meg hangszalagon. Az egyik Simon Sándoré, az egyetem párttitkáráé:

„[Simon Sándor:] Kedves elvtársak! Tegnap este ugyanerről a helyről ugyanígy maguknak beszéltem, igaz? Ettől függetlenül, hogy a pontokkal egyetértettem, voltak aggályaim, a második és a harmadik ponttal kapcsolatban, amit ma kifejtettem az összevont párttaggyűlésen, a stílusban (sic!). Ha most meghallgattuk Gerő elvtársnak a beszédét, azt hiszem, nyugodtan mondhatom, hogy a beszéd nem sokat adott [a hallgatók felzúgnak]. Na…, [a hallgatók a padokat verik, zúgnak]… Na most elvtársak, én ezt nem azért mondtam el, hogy én itten mostan népszerűségi fürdőt vegyek, ahogy ezt teszik egyes vezetők, hanem ezt azért tettem, hogy a tegnapi aggályomra visszatérjek. Higgyék meg, tiszta szívemből egyetértek minden vitás kérdésnek a megtárgyalásával, fölvetésével és annak helyes megoldásával. Nemcsak követelni, harcolni tudok érte. De elvtársak, higgyék meg, ahhoz, hogy mi eredményt érjünk el, ahhoz feltétel kell, egy szervezeti egység. Legyen az diákparlament, legyen az DISZ, legyen az bármi! És ami bennem tegnap is, és megmondom őszintén, bizonyos fokig még ma is aggályokat képez… attól félek, hogy esetleg nem fogjuk tudni a kezünkben tartani a helyes célkitűzésekért való felvonulásunkat, vagy egyéb hasonló dolgokat. Elvtársak, ha mi véletlenül a munkásosztállyal kerülünk szembe, nemcsak [a hallgatók felzúgnak]… nemcsak annak az ügynek ártanak, amit mi elhatároztunk országos vonatkozásban, hanem ártanánk egyetemi vonatkozásában is. Ártanánk országos vonatkozásban, súlyos gazdasági kihatásokkal, és talán véráldozatokkal is. Engedjék meg, hogy elmondjak egy diósgyőri tüntetést 1946-ból, a forinttal kapcsolatban.

Megjelentek a plakátok ember nagyságú betűkkel, hogy „Halál a feketézőkre!", „Halál a forint ellenségeire!" A munkások, mint egyszerű emberek, ezt száz százalékig komolyan vették. És amikor a rendőrségen voltak forintrejtegetők, és a rendőrség azt ki akarta játszani… amikor a munkásosztály kapott értesítést, akkor kivonult: Letették a kalapácsot. Akkor, azt hiszem, a termelési értékünk, nem rendes… ez a forint… termelési értékben napi körülbelül… országos viszonylatban… azt hiszem,

száznyolcvan millió forint volt… az új forintnak… Azt hiszem, a mai háromszáz milliós termelési értékünkkel körülbelül majdnem azonos. Ez kiesett két napon keresztül. Miért? Azért, mert a… igen szervezett, igen jól összefogó munkásosztály, mikor felvonult, a felvonulásnak a helyes és igen határozott célkitűzései mellett kihasználták egyes, a gyártól teljesen független csoportok, a tömeget, végig betörték Miskolcon a kirakatokat, a kereskedőt, akár gazember volt, akár nem, elkapták a kirakatból, bevágták a sorba, az üzletből osztották az árut, legfőképpen a gyerekek… te egy pár cipőt kapsz… és így végigment a tömeg a főutcán, elment a rendőrségre, a rendőrségen különféle összetűzések voltak, agyonütötték a rendőrkapitányt – azt hiszem, erről hallottak. Volt, akit nem ütöttek agyon, csak a második emeletről kidobták ablakon. Olyan szerencséje volt, hogy az orosz katonák szalmacsomót hagytak ott, és abba esett: ennek semmi baja se lett – fölállt és elszaladt. De ugyanakkor, elvtársak, volt igen sok, aki megsebesült. És voltak olyanok, akiket utána felelősségre vontak. Ez azért történt, mert elmentek az internálótáborokba, elmentek a politikai és közönséges foglyoknak, gyilkosoknak a kiszabadítására, és teljes anarchia keletkezett egyetlen nap alatt. Másnap a gyárban nem volt termelés, a sajtó megállapította, hogy fasiszta-félfasiszta szervezkedés… A munkásosztály ezzel nem értett egyet. Addig nem volt hajlandó dolgozni, míg ezt nem helyesbítik. Kérem, ez igen helyes, valójában a forintnak a megvédéséért kivonuló munkásosztálynak… egy gyárnak a felvonulása elfajult oda, hogy még este se lehetett kimenni. Ha valakin nem olajos ruha volt, akkor rögtön kapott három-négy pofont, függetlenül attól, hogy kommunista, szociáldemokrata vagy kisgazda volt, tőkés vagy munkás – az kapott egy pofont vagy kettőt még az esti hangulatban. Azért, mert nem tudták kezükben tartani a dolgozókat, nem tudták a kedélyeket bizonyos határok közé szorítani. Éppen azért én nem szoktam kételkedni senkinek sem az erejében, szervezettségében, de mondom, ilyen tapasztalom van. Ezért az a kérésem: Nagyon jól gondolják meg, ha valahol akarnak tüntetni, valahogy ki akarják fejezni a kívánságukat, hogy milyen rendszabályokat, milyen formában akarják, annak valamilyen alakzatnak kell lennie. Nehogy idegenek kerüljenek a sorba, és a sorokból különféle fasiszta vagy népi demokráciaellenes kiáltásokkal magukra haragítják a tömeget, elszakadjanak a munkásosztálytól,

és esetleg a fegyveres erőkkel kerüljenek szembe. Nincs semmi szükség arra, hogy mi… A jogos követeléseinket ki fogjuk parlamentáris úton harcolni, ki fogjuk a sajtó… ki fogjuk agitációval, személyes meggyőzéssel, a különféle ifjúsági rétegekkel együtt. Ennek van egy feltétele: parlamentárisan megválasztani a vezetőket, higgadtan, nyugodtan, kitartóan szervezni a szövetségeseket, és egységesen, de olyan formában egységesen, ahogy én vázoltam az előbb, a követelésekért kiállni. Énnekem ez a kívánságom. Ha az elvtársak így fogják csinálni, akkor függetlenül attól, hogy egy kicsit túl vagyok az ifjúkoron – én is magukkal megyek."

Hangszalag. Miskolci Egyelem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

Az egy éve a Szovjetunióból hazatért Simon Sándor félállásban egyetemi párttitkár, félállásban tanszéki oktató. A forradalom alatt lesz az egyetemi munkástanács döntése alapján egész állású tanszéki oktató, nehogy megszűnt párttitkársága miatt anyagilag megrövidüljön. A hetvenes években az egyetem rektora lett. Az akadémia levelező tagjaként hal meg a rendszerváltás évében, 1989-ben.

1946-ban koalíciós kormánya volt az országnak, a legerősebb párt a Független Kisgazdáké volt. A Kommunista Párt igyekezett kihasználni a lakosság elégedetlenség a háború utáni rossz élelmiszer-ellátás miatt, és kampányt szervezett a „feketézők" ellen, mintha mindennek néhány kereskedő lenne az oka. Valójában a középrétegek megfélemlítése volt a cél. Miskolcon kicsúszott a kommunisták kezéből az irányítás, és a feltüzelt tömeg két zsidó kereskedőt meglincselt. Az esetnek 1956-ban még alig volt tíz éve, sokan emlékeznek rá. Akkor is tudják, miről van szó, ha Simon Sándor nem mondja ki a zsidó szót.

A másik megmaradt hangfelvétel az egyetemekhez útnak indított hallgatói küldöttekkel függ össze, akik az előző éjjeli nagygyűlés döntése alapján még a kora reggeli órákban útnak indultak, és a déli órákban meg is érkeztek a veszprémi egyetemre. Ezen a napon a megyei pártbizottság egyes tagjai lázas tevékenységbe kezdtek, hogy kézben tartsák az irányítást. Rögtönzésük egyik mozzanata lehetett, hogy táviratot küldtek azoknak az egyetemeknek, ahová tudomásuk szerint a diákparlamenti küldöttség indult. Erről a táviratról érkezik vissza értesítés a veszprémi egyetemről, ahol már ott vannak a miskolci küldöttek.

„[Egy ismeretlen hallgató:] *Távirat érkezett, fel fogjuk olvasni… illetőleg egy telefon.*

[Dornbach Gyula:] *…Nem tudom… nem értem, illetve nem érthető a dolog, ami történt. Tegnap itt voltak a megyei és a városi pártbizottságnak a képviselői is. Legalábbis én józan ésszel így emlékszem vissza. Na most… Veszprémből telefonálták most, akik tegnap elmentek innen a mi nevünkben, és elvitték a mi pontjainkat. Veszprémbe hat órakor Miskolcról táviratot adtak föl… ma hat órakor. A távirat szövege a következő: Kérjük… ja és még… Tudták, hogy a színházban lesz a gyűlés, tehát a színház vezetőségéhez érkezett a távirat. „Kérjük, közöljék a diákgyűléssel, hogy a miskolci egyetemi elvtársakat sem az ötvenezer munkás, sem a… most már nem tudom…? magyar nép és a városi pártbizottság nem bízta meg, hogy nevében beszéljen. Saját álláspontjaikat mondják el. Akkor, amikor mi – tehát ez a pártbizottságra vonatkozik – követeléseikkel meg pontjaikkal egyetértünk. Megyei és városi pártbizottság, Miskolc.* [Felzúgás]

Ezen kívül Veszprémben van negyven soproni hallgató is. A veszprémiek és a soproniak követeléseiben is benne vannak a mi pontjaink. Akik kérdezték, hogy volt-e már nálunk négy soproni? Állítólag ezeket ők elküldték ide. Mondtam, hogy idáig még nem jelentek meg nálunk. Ezenkívül kérdezték, hogy öt plusz egy, állítólag hatan, öt plusz egyet mondtak, Szegedről még délben indultak ide. Szerintem még azok se értek ide. [Zűrzavaros kiáltozások]

Én a részemről azt mondtam nekik, hogy… az ő diákparlamentjük minél előbb határozottan foglaljon állást… A következőt mondtam be nekik: [Valakinek mellette, mikor átveszi a cédulát, amelyről olvassa: Mindjárt visszaadom…] „Nem akarunk fasiszta restaurációt!" De ezt szögezzék le, és határozottan álljanak ki emellett. Azonkívül figyelmeztessék az egyetemista ifjúságot, hogy a különböző újságíróknak kiadott…? vagy annak adják ki magukat. Ne nyilatkozzanak, csak azoknak… és csak azok nyilatkozzanak, tehát a vezetőségük, akikkel ők leigazolják magukat, hogy ők igenis újságírók. Felhívtam a figyelmüket, hogy mért csinálják ezt: Azért, mert… [a felvétel itt megszakad]"

Hangszalag. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

Dornbach Gyula: *Évek múlva Édes Pali elmondta nekem: A veszprémi egyetemre megérkezve többeknek nyomban elmesélték, mi*

történt előző este nálunk, és megmutatták a pontjainkat. Mindenki megdöbbent a követeléseink radikalizmusán. Délután a színházban rendezték a gyűlést, ott megint ismertették a pontjainkat és a történteket. Édes emlékezett rá, hogy este elmentek a postára, hogy nekünk telefonáljanak, de nagyon féltek, hogy az ávósok, akik akkor mindenütt készültségben voltak, letartóztatják őket. Az ottani hallgatók védőgyűrűjében vitték vissza őket a színházba, ahol beszámoltak a tőlünk kapott hírekről. Éjjel mentek vissza Budapestre, ott a Műszaki Egyetemen Marián Istvánnal, a katonai tanszék parancsnokával beszéltek. Édes Pesten a szüleinél rekedt, akkor már folytak a harcok, de Jaszlicsnak sikerült visszajutnia Miskolcra.

Tíz óra felé váratlanul betoppan az Északmagyarország újságírója, Sándor László. Egy ideig hallgatja az éppen felszólaló Déri szövegét, majd közli, hogy itt félrevezetik a hallgatóságot. Nemrég beszélt Losonczy Géza budapesti újságíróval telefonon, aki közölte vele, hogy az oroszok és az ávósok halomra lövik a fiatalokat Budapesten.

Ungváry Rudolf: *Azt hittem először, nem jól hallok, ez nem lehet igaz. Aztán olyan rémület fogott el… A többiek ordítottak körülöttem, aztán megint csönd lett, aztán megint ordítás… Emlékszem, Grósz arca hamuszürke volt.*

Székely János: *Meg akartak nyugtatni bennünket: – Nincs semmi baj! – Elkezdték a szokásosat… Erre valaki bekapcsolta a rádiót, és abban a pillanatban… püff, paff, puff… hallatszottak a lövéseket.*

Főleg az alsóbb évfolyamok azonnal követelik, hogy a szolidaritás kifejezésére vonuljanak az utcára.

A gyűlés irányítását végleg a diákparlament tagjai veszik át. Lassan sikerül lecsillapítaniok a hallgatókat. Évekig úgy érezték később, hogy jelentéktelen volt és talán tévedés, ami velük ezekben a napokban történt. Pedig ekkor követték el először azt, amit aztán megtoroltak rajtuk – és rajtuk keresztül mindenkin az egyetemen. Azt ugyanis, hogy megpróbálták a saját kezükbe venni sorsuk irányítását.

Fekete Lajos: *A funkcik láthatóan megkönnyebbültek a végén, amikor elmentek: nekik már mindegy volt, hogy DISZ vagy valaki más veszi kézbe a dolgokat, csak ne legyen baj…*

Gónusz Sándor: *Voltak érdekes, többszöri átváltozások is… Az egyik vastag sztálinista DISZ-funkci, hallva, hogy lövik a népet, hangosan ordította, hogy „vissza kell lőni, vissza kell lőni!" Aztán néhány hónap múlva már az MSZMP tagjaként lett volna hajlandó visszalőni…*

Budapesten az éjszakában elkezdődik a fegyveres harc. Reggelre az ország tudja, hogy a kormány segítségül hívta az orosz csapatokat, és elrendelte az egész ország területén a rögtönítélő bíráskodást. Több napnak kell eltelnie ahhoz, hogy kiderüljön, amire kezdetben nem is nagyon mer gondolni senki: ilyen körülmények között is remény van valamilyen sikerre. Az országban még mindenütt a párt az úr, s a háttérben az Államvédelmi Hatóság teljes készültségben áll. Napok telnek el, míg kiderül, bármennyire is hihetetlen volt kezdetben: forradalom van.

„Ezt mi levezényeljük!”
avagy a félelem és a felismerés napjai.
A diákparlament önszerveződése

Október 24., szerda

A délelőtt folyamán az északi dombok mögött, Diósgyőrben, a DIMÁVAG X. számú kapujánál egyetemisták jelennek meg, és be akarnak jutni a gyárba, amit a rendészek megakadályoznak. (Máig se tudják a diákparlamenti vezetők, hogy kik voltak a hallgatók. Ha meggondoljuk, hogy a diákság jelentős része származott a várost övező iparvidékről, szüleik, rokonaik, barátaik dolgoztak ezekben az üzemekben, akkor mi sem természetesebb, minthogy a fővárosi harcok hírére lesznek, akik átgyalogolnak a dombokon, hiszen alig egy óra alatt a gyáraknál lehetnek. Már csak azért is, hogy learassák annak a tekintélynövekedésnek a gyümölcseit, mely megmozdulásaik révén termett tágabb környezetükben.)

Pillanatokon belül nagy tömeg verődik össze, az egyik egyetemi hallgató a kerítés tetejéről felolvassa a diákparlamenti követeléseket. Hamarosan megjelenik a megyei pártbizottság képviseletében Gyárfás János, de a tömeg nem hallgatja meg, hanem lehúzza a kapu tetejéről. Helyére Turbók Gyula gépészmérnök áll, aki alig néhány hónapja kapta meg a diplomáját a közeli egyetemen, és ismerteti az előző nap megalakult munkástanács névsorát és 21 pontját. Már ekkor követelik, hogy vonuljanak az utcára, de csak kisebb csoport fiatal munkásnak sikerült kitörnie a gyárból, és elindulni a város felé.

Bogár Károly: *…azért jött össze a tömeg a kapunál, mert egyetemisták be akartak jönni, ismertetni a dolgozókkal a követeléseiket. Öten vagy hatan lehettek, egy kis csoport volt… Vita keveredett a porta és a diákok között. Ezt valaki ott meghallotta és úgy reagált, hogy bement a megmunkálóba, és azt a bizonyos kolompot megrázta, ami a műszak végét, meg a reggeli idejét jelezte. Persze csend lett, és akkor kiabálták, hogy nem engedik be az egyetemistákat. Egy része azért ment a kapuhoz, hogy na majd most mi megmutatjuk, inkább a fiatalabbak, az idősebbek*

meg kíváncsiságból utánuk jöttek. Így történt, hogy az egész bent lévő gyártömeg odajött…

…akkor láttam, hogy Gyárfás János van fönt a kapu tetején… a megyei pártbizottság szervező titkára, tehát így a második embere a megyének… Ez egy nagydarab, elhízott ember… valami brosúraszerűségből olvasott fel, illetve magyarázta volna, vagy bírta volna nyugalomra az odasereglett embereket… De pontosan a kinézete ennek az embernek, ez a kövérsége, meg a brosúrából való olvasása rettentő indulatokat váltott ki a jelenlevőkből. Mindenfélét kiabáltak rá, te is a mi zsírunkon híztál, meg hasonlókat.

Feltehetően az erről szóló hírek hatására, a diákparlament vezetősége kivonulást és tüntetést elítélő nyilatkozatot fogalmaz meg a délelőtt folyamán, és ezt ismertetik az egyetemi és a miskolci városi hangos híradóban. (A diákszállók minden emeletén egy-egy hangszóró volt felszerelve, s az egyik diákszálló-épületben berendezett központi stúdióból bemondták a fontosabb helyi információkat, felhívásokat, reggelenként pedig frissítő zenei ébresztőt szolgáltattak mozgalmi dalokkal és a népzenét imitáló, „haladó" tánczenével. A nyugati országokban elterjedt tánczene, akárcsak a kommunista párt hatalomra kerülését megelőző kor tánczenéje, a szving, a rumba, bugi-vugi stb. a rothadó kapitalizmus termékének számított, s csak nagyon megszűrve hangzott el a rádióban, még kevésbé hangzott el a hangos híradókban.

Arra a hírre, hogy a nyilatkozat miatt az egyetemistákat gerinctelennek nevezik, újabb nyilatkozat közzétételére került sor, melyben indokolják a tüntetés elutasítását. E nyilatkozat ellenére néhány hallgató bemegy Miskolc központjába.

Dornbach Gyula: *Mi, ugye, nem ismerve annyi mindent, és naiv gyerekek… mert gyerekek voltunk, de azt sakkoztuk ki, hogy minden áron meg kell akadályozni a felvonulást… Mert meg voltunk győződve, ha mi akkor nem parírozunk, akkor még lőttek volna. Megegyezett a véleményünk abban, hogy az ÁVH ma még abban a helyzetben van, hogy ma még lő. Ezért minden áron meg kell akadályozni, hogy kimenjen a nép az utcára. Erre ment ki az első felhívásunk, és aztán a második, amelyben megkeményítettük magunkat a szemrehányások miatt. Ehhez a második felhívásunkhoz az istennek sem akart hozzájárulni a városi pártbizott-*

ság. Mást akartak, mint amire mi másodszorra hajlandók lettünk volna. És akkor bementem az egyetemi pártbizottság egyik tagjával, Urbancsok Mihállyal a városi pártbizottságra, ahol négy emberrel legalább egy fél óráig ment a vita. Pataki, Déri, Józsa voltak ott… Utána, ahogy mentünk ki…

Földvári Rudolf: *Holtbiztos, hogy 25-én Kucsera László, az ÁVH Borsod megyei főosztályának vezetője még lövetett volna.*

Dornbach Gyula: *…utána, ahogy megyünk ki a városi pártbizottság épületéből, még benn, odaszóltak Urbancsoknak: – B…d meg az egyetemistáidat, micsoda fasiszták! – Erre én megszóltam: – Én is egyetemista vagyok, és nem fasiszta…*

Késő délután a városközpontból tüntetők indulnak az egyetemváros felé, hogy csatlakozásra bírják a hallgatókat. A városi pártbizottság telefonon értesíti erről az egyetemet, és fenyegető hangon követeli, hogy akadályozzák meg az egyetemisták csatlakozását. A hír hallatán őrséget állítanak a diákszállók elé, és a diákparlament vezetőségének több tagja, köztük Dornbach Gyula, Magyar Ottó, Renn Oszkár, Szíj Zoltán néhány idősebb hallgatóval együtt a főépületi bejáratnál megakadályozzák, hogy a hallgatókat magukkal ragadják. Egyben azt is megakadályozzák, hogy az egyetem sztálinista oktatói szálljanak vitába a tüntetőkkel, mert ez elkerülhetetlenül elmérgesítette volna a helyzetet.

Dornbach Gyula: *Vizsgáztunk a bolsevik párt történetéből, s ezért tudtuk, hogy a tömeget meg kell osztani. Az aula előtt vártuk őket, egyszerűen közéjük vegyültünk – így osztottuk meg őket. Akart ott „agitálni" egy marxizmus–leninizmus oktató, akinek „kis illegális" volt a gúnyneve. Gyorsan letorkolltam, és becipeltem az aulába. Később aztán bocsánatot kértem tőle, megmagyaráztam, hogy ez így volt taktikus.*

Renn Oszkár: *A „kis illegális" elvtárs egy év leforgása alatt képes volt arra, hogy mindannyiszor szilárd meggyőződéssel háromféleképpen tanítsa a párttörténetet. Mikor először tanította, akkor a szociáldemokraták barátok voltak, aztán hirtelen szuperellenségek lettek, az új kormányprogram után a baloldali szociáldemokraták jó elvtársak lettek…*

A tüntetők közül néhányan állítólag bejutnak az egyik diákszállóba, és azt kiabálják, hogy „az egyetemisták egy része áruló, a többit meg bezárták a diákszállókba".

Renn Oszkár: *Az elsőévesek menni akartak, nekünk meg nem volt más választásunk – demokrácia hin, demokrácia her –, minthogy bezárjuk az épület ajtaját.*

Lassan kezd világossá válni, hogy az orosz csapatok vidéken közvetlenül egyelőre nem lépnek fel, s Miskolcon és környéken nincs is rá különösebb szükség. Az Államvédelmi Hatóság elegendő erőt képvisel, a hadsereg se mutatja jelét annak, hogy ne volna támasza a kormánynak, amely a következő napokban fokozatosan átalakul. Ezen a napon Nagy Imre miniszterelnök lesz. De a harcok a fővárosban tovább folynak.

Október 25., csütörtök

A kora reggeli órákban Miskolc belvárosától kb. 6 kilométerre, Diósgyőrben, a DIMÁVAG gépgyárban tartott gyűlésről a munkásszervező bizottság küldöttsége nemzetiszínű zászlóval letakart személygépkocsin elindul Budapestre Nagy Imréhez. A küldöttségnek tagja a megyei első titkár, Földvári Rudolf. Az egyetemi útelágazáshoz érve külön személyautón diákparlamenti küldöttek csatlakoznak hozzájuk. A DIMÁVAG-ban összegyűlt, egyre növekvő tömeget azonban már nem lehetett a küldöttség eltávozása után visszatartani. Elindulnak a város felé, csatlakoznak hozzájuk a többi gyárból is.

Papp Miklós: *Elindultak, de akkor már nekünk eléggé szorongatott helyzetünk volt, mert a tömeg egyre agresszívebb lett, és egyre nehezebb volt a kapun belül tartani… Jöttek a hírek az egyetemről, jöttek a város különböző részéről, de még jöttek olyan hírek is, hogy a bányászság kint mozgolódik, készül befelé vonulni… Végül is, amikor a tömeg kivonult, akkor valaki olyan irányt próbált a tömegnek adni, hogy az egyetemistáknak is szándékuk volt bejönni, de a Pingyomon, Miskolc közelében, a Bükkben levő támaszpontban tartózkodó szovjetek miatt nem mernek… és ha ők nem mennek, menjünk mi az egyetemistákhoz…*

Egy általam teljesen ismeretlen személy megszólított… arra emlékszem, piros színű Csepel 250-es motorkerékpárja volt… hogy

menjünk előre… A motorkerékpárral a felvonuló tömeg mellett hol előre mentünk, hol vissza, és így kerültünk ki az egyetemre.

Horváth Gyula kohómérnök hallgató – aki mintegy a diákparlament képviseletében a DIMÁVAG-ban töltötte az éjszakát – megüzeni Dornbach Gyulának, hogy hamarosan elindulnak a gyárak dolgozói a városba tüntetni.

Horváth Gyula: *Az egyik hallgatót küldtem az egyetemre ezzel az üzenettel. Másodéves fiú volt, később találkoztam vele egyszer Budapesten a vásáron, nem ismertem meg. Ő szólított meg, és elmesélte: – Tudod, én nem vallottam ám ellened… mert engem küldtél be az egyetemre. – Ezért nem tudták meg.*

Ugyanakkor Pallagi Sándor IV. éves hallgató is riasztja az egyetemet:

Pallagi Sándor: *Bementünk valakivel a városba, hogy egyáltalán: mi van? Arról volt szó, nézzünk szét. Mikor a villanyrendőrhöz értünk, elnéztünk a színház felé, akkor láttam, hogy jönnek a diósgyőriek. Volt a Szinva-hídnál egy telefonfülke, kiszóltam az egyetemre: fogalmam sincs, hogy kivel beszéltem. Az egyetemi DISZ-bizottságot kértem a telefonközponttól, mert tudtam, hogy a diákparlament tagjai ott szoktak tanyázni. Dornbach Gyulát akkor még nem ismertem. Lehet, hogy vele beszéltem, nem tudom. Azt mondtam a telefonba, hogy fejezzetek be mindent, szedjétek össze a hallgatókat, és jöjjetek befelé a városba, hogy ezzel a tömeggel találkozzatok. Aztán odaálltam a tömeg élére, az első sorba, és Hejőcsabánál találkoztunk az egyetemistákkal: jöttek hatos-nyolcas sorokban, és együtt mentünk ki az egyetem elé.*

Dornbach felkölti Fekete Simont, és telefonon érintkezésbe lépnek a városi pártbizottsággal, majd Fekete Simon a pártbizottságra megy. Megállapodnak abban, hogy az összetűzések elkerülése érdekében a tömeget megpróbálják az egyetemhez irányítani. Ennek érdekében motorkerékpáros egyetemistákat küldenek a felvonulók elé, akik a mészgyárnál találkoznak a tömeggel. Közben Dornbach az egyetemi hangoshíradón keresztül tájékoztatja a hallgatókat a fejleményekről.

Dornbach Gyula: *Október 25-én én keltettem fel Fekete Simont, hogy valaki telefonált a DIMÁVAG-ból, az egyetemisták is men-*

jenek ki a Búza térre (onnan már csak egy köpés az ÁVH épülete), a többi, most még csak gyülekező tüntetővel. És akkor Fekete Simon egy pillanatra beszart, de én azt mondtam, hogy ha már á-t mondtunk, akkor mondanunk kell b-t is, és tennünk kell valamit, hogy megakadályozzuk az összetűzést.

Szíj Zoltán: *Utána összeültünk, és elhatároztuk, hogy ezt a tüntetést márpedig le kell vezetnünk. Levezényeljük… Mert akkor már tudtuk, mi van Pesten… És azért kell ide kihívni a tömeget, mert itt az egyetem előtt nagy tér van, itt nem fognak betörni ablakot, itt nem fognak lincselni… Ott volt Dornbach, Fekete Simon, Gáti Szabolcs, Renn… Összejött ez a kis csapat, amelyik elhatározta, hogy kimenti a várost a bajból.*

Renn Oszkár: *Ezt úgy beszéltük meg, mint a „nagyok". Leültünk és azt mondtuk, hogy most mi leszünk a szelep, hogy itt ne legyen vér… El kell fárasztani a népet. Még azt is megbeszéltük, hogy eléjük kell menni. Csatárláncba mentünk eléjük, egymásba karolva, hogy „itt vagyunk már"… Fekete Simonnal együtt ezt a csatárláncot vezettem. A lényeg az volt, hogy lassan menjünk, legyen idő fölszerelni a hangszórókat…*

Rácz Károly: *Körülbelül tíz óra felé vagy Horváth Gyuszival, vagy valaki mással az Avason, a szőlőkön keresztül mentünk be a városba, kíváncsiságból, mert miért ne legyünk kíváncsiak. Valahol a kórház körül értünk a városba, pont jött a tömeg. Tízes sorokban, elöl teherautók, zászlók, emberek, és „mars ki, ruszkik"… hallgatók is voltak rajtuk. Beálltunk az első vagy a második sorba. Ez volt fél tizenegykor. Igen lassan mentünk. Ahogy megy a villamos Hejőcsaba felé, az egyetemre, az utca teljes szélessége tele volt emberekkel. A villamos-végállomásnál, a cementgyárnál megint rengeteg ember csatlakozott még hozzánk. Mire a vasútig elértünk, a végét nem lehetett látni, és mindenki jött az egyetemre. Nagyon félelmetes volt. Egy a lényeg: olyan fáradtak voltunk, amikor kiértünk… Akkor már ott voltatok a nagyelőadó tetején, ahol a mikrofon volt. Az egyetemről is gyülekeztek már az előadó előtti térségen.*

Székely János: *Elöl mentem a zászlóvivővel… Egy kirakatot nem törtek be.*

Szíj Zoltán: *Akkor jött az, hogy ezt a feszültséget olyan hosszú fölvonulással és az egyetemen megrendezett gyűléssel kell levezetni… mert ott el is fáradt, mire oda mindenki kigyalogol. Tudom, mert én a tömegben voltam, nem fönn az előadó tetején. Mondták is, „jaj, ennyit gyalogolni, de elfáradtunk…" szóval volt egy ilyen cél is ezzel, hogy az embereknek azt a… hű… fölöklelő, bika hangulatát valahogyan le lehessen vezetni, és akkor ebből talán valamiféle tárgyalóképes állapotot lehet létrehozni. Föl tudom tételezni, hogy egy ilyen fölbőszült hangulatra, amire a másik oldalról is jön egy ilyen „mit képzelnek, meg ez meg az"… ennek az lett volna a vége, hogy puff. Visszaérkezve odaálltunk a tanulmányi épület bejáratához, amelyen keresztül a nagyelőadó tetejére lehetett felmenni, és nem engedtünk be bárkit.*

Renn Oszkár: *Mikor beértünk a tömeggel a nagyelőadó elé, a „prérire", én is fölmentem a lapos tetőre. Ott találkoztam Spanyol Gyulával, aki a Lenin Kohászati Művekben dolgozott, és néhány nap múlva a megyei munkástanács defenzív csoportjának lett a tagja… Mondtam neki, komám, állj oda az ablakhoz, amelyen ki lehetett lépni a tetőre, és ne engedj ki ide senkit! Megpróbáltuk megvédeni a tetőt a nagyelőadón, meg a diákszállók elé is állítottunk embereket.*

Dornbach Gyula: *Abból, hogy én mit dadogok ezen a megmaradt magnetofon-felvételen, abból látszik, hogy én majd összecsináltam magam ott a tetőn, a mikrofon előtt, alattam az irdatlan tömeggel, amely betöltötte azt az egész térséget.*

Rácz Károly: *Ez volt a „szigorlatunk". Ezt tisztán mi oldottuk meg. Ettől kezdve elfogadták az egyetemet, bármit csináltunk, hallgattak ránk.*

Szíj Zoltán: *Ezen a gyűlésen Fekete Simonnak már nimbusza volt. És Simon jött a tömeg élén.*

Mihala Ferenc: *A mi tanszékünk is kapta a telefont a diósgyőri gyári barátainktól, és minden oktató tudta, hogy megindultak a tüntetők Diósgyőrből be a városba. Mindenki attól félt, hogy ha Miskolcon ilyen tüntetés van, belelőnek a tömegbe, és tömeghalál lesz. Később volt egy kiértékelés, és mindenki mondta, hogy ezt a dolgot ügyesen oldották meg a diákok. Felnőtt ember ebben nem vett részt.*

A nagyelőadó tetejére az egyetemi hangos stúdió tagjai, Oláh Péter, Bakalár Sándor hangerősítő berendezéseket szerelnek.

Huszonegy év múlva, 1977-ben, mintegy összefoglalva a forradalom leverésével hatalomra került politikai rendszer képviselőinek felfogását az események igazi mozgatórugóiról, az egyetem Marxizmus–Leninizmus tanszékének vezetője ezt írja:

> „Ebben a helyzetben fokozták aktivitásukat az ellenforradalom szélsőjobb-szárnyának illegális szervező központjai. Az események elemzése során egyértelműen megállapítható, hogy több titkos ellenforradalmi „vezérkar" működött a megyében, melyek részben a magyar fasizmushoz, részben pedig a vezető kapitalista hatalmakhoz kötődtek… E csoportok – mint szervezett egységek – mindvégig megőrizték illegalitásukat, tagjaik azonban nagyon is benne voltak az események forgatagában. [Lábjegyzetben:] …egyik ilyen csoporthoz tartozott a Borsodi Rádió ellenforradalom alatt kinevezett vezetője…; a miskolci hangoshíradó vezetője (ő vitt egyébként erősítő berendezést az október 25-i egyetemi nagygyűlésre)…"

Kun László: Az 1956-os ellenforradalom támadásának kibontakozása, a proletárdiktatúra helyi szerveinek felszámolása Miskolcon és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. In: *Borsodi levéltári évkönyv* I. 1977. p. 255.

Nagy Barna, a Borsodi Rádió vezetője letartóztatása után azzal próbálta elkerülni a halálos ítéletet, hogy elmebetegnek tettette magát, és alig evett. „Egyértelműen megállapítható", hogy végül ennek következményeibe halt bele a börtönben. Az erősítő berendezést pedig Oláh Péterék hozták…

A szabadtéri, rögtönzött nagygyűlést Dornbach Gyula nyitja meg. Ő és egyetemista társai mindvégig kezükben tartják az irányítást, amely a fennmaradt hangfelvétel, és rajta a jól kivehető tömegindulatok alapján nem mindennapi feladat volt.

Részletek:

> „Dornbach Gyula: Mikor az előbb felszólaltam, fegyelmezettséget kértem tőletek. Vagy megbíztok bennünk, vagy nem! Ha nem, akkor leugrunk és kész… vagy lemegyünk innen.
>
> Éppen ezért… a tanács tagjait kérjük, hogy azt küldjétek be (sic!), hogy el tudjuk határozni, mi lesz a következő irányvonal… Pillanat… [zaj] Valószínű megbíztok azokban az embe-

rekben, akiket beküldtetek. Ha megbíztok bennük, akkor ők is el tudják mondani, mit akarunk…"

Hangszalag. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

Hatalmas éljenzések közepette felolvassák a debreceni, a miskolci és a budapesti követeléseket. Először Kósa György hallgató, később pedig Nagy Attila, a Miskolci Nemzeti Színház színésze szavalják el a Nemzeti dalt.

A fennmaradt hangfelvétel tanúsága szerint talán az egyik legszebb szavalata volt ez a versnek, amely valaha elhangzott, s a maga szintjén vonatkozik ez Kósa György hallgatóra is. Nagy Attila így emlékszik vissza:

„…majd egy diák iszonyatos dilettáns módon szavalni kezdte a Nemzeti dalt – fönn az egyetem tetején, oda rakták a mikrofonokat. Kétszer bele is sült a versbe, különben inkább csak üvöltözött.

Valahonnan egyszer csak kiabálni kezdték, szinte végighullámzott a tömegen: »Nagy Attila – Nemzeti dal, Nagy Attila – Nemzeti dal!!!" A kedvenc színész eszükbe jutott… Én viszont nagyon zavarba jöttem, nem tudtam, mitévő legyek. Odatolakodott hozzám a megyei pártbizottság ideológiai titkára, szinte tuszkolt maga előtt: – Menjen gyorsan! Menjen! Nem szabad idegesíteni az embereket, gyorsan menjen!"

In: *Ómolnár Miklós: Tizenkét nap, amely…*
Budapest : Szabad Tér Kiadó, 1989. p. 194.

Abba a versbe, melyet a hangfelvétel örökített meg, Kósa György hallgató nem sült bele.

Majd valaki átadja Dornbachnak azt a papírt, amelyen megfogalmazták a sztrájkbizottság megválasztásának módját. Ennek beolvasása után kerül sor a nyílt színen a gyárak küldötteinek megválasztására, akik bevonulnak a II. számú előadóba, és „sztrájkbizottság" (a sajtóközleményben már „népi bizottság") néven lényegében megalakul az ország első megyei munkástanácsa. Megkülönböztetésül azoktól a munkástanácsoktól, melyek egy-egy üzem, vállalat, intézmény dolgozóit képviselték, a községeket, városokat, megyéket képviselő munkástanácsokat összefoglalóan „területi" munkástanácsoknak nevezték.

Problémát okoz a nagygyűlésen az „elvtárs" megszólítás:

„Azonosítatlan hang: Elvtársak [a tömegből hangos tiltakozás: „Elvtárs nincs!"] Az idő kissé elhúzódott. Értsétek meg... A munkásosztály sok harcát vesztette már azért el, mert a szervezetlenség... [a tömegből megújuló tiltakozás az „elvtárs" szó használata ellen] Várjunk!... [Zajos tiltakozás] Helyes, kijavítok ezután minden megszólítást... Pestre elment a küldöttség [A tömegből: – Mi megyünk!] ...Egyet szögezzünk le, barátaim! Azt, hogy ti és mi is mindnyájan proletárdiktatúrát akarunk. A mi diktatúránkat! Nem olyant, mint eddig. De proletárdiktatúrát! Igazi magyar nemzeti diktatúrát!"

[A háttérből, a mikrofon körül tartózkodók közül valaki a szónokhoz: *ne sokkoljál már!]*

Papp Miklós így emlékszik vissza:

„...a sok éven keresztül belénk dresszált szokások alapján véletlenül a helyzet izgalmából eredően is, úgy kezdtem a bevezető felszólalásomat, hogy: „Elvtársak!" És erre felzúdult a tömeg, hogy ebben a szituációban elvtársak, és én akkor talpraesetten nem lepődtem meg, hanem korrigáltam és nagyon határozottan a tömeget kértem, hogy egy ilyen történelmi fontos időpontban ezen ne lepődjön meg, és kellő komolysággal... vegyenek részt, aki pedig esetleg nem így látja, jobb, ha távol tartja magát és hazamegy."

Nagy Attila így emlékszik vissza:

„A diósgyőri MÁVAG szónoka kedves elvtársak megszólítással nyitott, mire a tömeg pfujolásba kezdett, kórusban kiabálták: „Nem vagyunk mi elvtársak! Nem vagyunk mi elvtársak!" No, az én huszonhárom éves agyamat elöntötte a vér. Odaugrottam a mikrofonhoz: – Emberek, az okádás szélén állok! Maguk hosszú éveken át mindenkit automatikusan elvtársnak szólítottak anélkül, hogy belegondoltak volna, mit is jelent ez a szó. Most, amikor idejön egy ember, aki éppen úgy jót akar, éppen úgy szabadon akar élni, mint maguk, és az elvtárs szót használja, akkor mi a baj? Micsoda butaság ez? Szavakon fogunk lovagolni? Még semmit se tettünk, de máris ökörségeken hőzöngünk?"

In: *Ómolnár Miklós: Tizenkét nap, amely...*
Budapest : Szabad Tér Kiadó, 1989. p. 194.

Nagy Attila idézett szavai a megmaradt hangfelvételen nem találhatók.

A „testvér" megszólítást hatalmas ováció fogadja. Déltájban a pesti rádió műsorát kapcsolják a hangszórókra, és ebből tudta meg a tömeg, hogy Gerő Ernőt leváltották.

A sztrájkbizottság tagjainak idő kell, hogy egyeztessék az elképzeléseiket. Többségük soha sem találkozott még egymással.

> „A tömeg álldogált, kicsit olyan volt, mintha egy óriási kempingben lennénk... Az emberek egyre inkább ingerelték magukat, gondoltam, megnézem, tényleg, mit csinál ennyi ideig a választmány?
>
> Valamelyik előadóteremben meg is találtam őket. Összevissza kiabáltak, ketten az asztalon álltak, hárman a padok között, nyolcvan ember egyszerre mondta a magáét. Megdöbbentem, és szép lassan betettem magam mögött az ajtót. Aztán nekieresztettem a színpadon megedződött hangomat: – Nem szégyenlik magukat? Ez egy megye választmánya? Hatvanezer ember képviselője? Üvöltöző barbárok! Hát miért nem választanak maguk közül valakit, aki egyenként szép rendben megadná a szót!... – Állt az ajtóban egy egyetemista, odahívtam magamhoz. Közöltem, hogy aki ettől kezdve szólni kíván, az tőle kell hogy engedélyt kérjen. Nyomban csönd lett, és máris föltartotta valaki a kezét..."
>
> In: *Ómolnár Miklós: Tizenkét nap, amely...*
> Budapest : Szabad Tér Kiadó, 1989. p. 195.

Délutánra a megválasztott küldöttek a legfontosabb négy követelésben megegyeznek, és a nagyelőadó tetejéről felolvassák őket.

1. *A szovjet hadsereg azonnal vonuljon ki az országból.*
2. *Új magyar kormányt.*
3. *Sztrájkjogot a munkásságnak.*
4. *Teljes amnesztiát a forradalom résztvevőinek.*

> In: *Északmagyarország,*
> 1956. okt. 25., 12. évf. 226. szám, p. 1. [Harmadik kiadás]

Mindaddig, amíg ezeket nem teljesíti a kormány, általános sztrájk lesz. Ezt követelték már Diósgyőrben, a DIMÁVAG előtti reggeli gyűlésen is, amikor a tüntetők megindultak.

Rácz Károly: *Legalább kétszer bementem a 2-es előadóba, ahol a frissen választott sztrájkbizottság tanácskozott. Óriási zűrzavar volt ott, alig bírtam bemenni. Aztán vissza a tetőre, hogy Dornbachnak mondjam, menjen még a „műsor"! – Mert még mindig nem jutottak a megbeszélés során semmire. Ott lett a munkástanács tagja Nagy Attila, meg Rozgonyi Ernő, meg Papp Miklós. Ez a megbeszélés eltartott legalább három óráig. Nem látszott, hogy Dornbach be van tojva ott a tetőn. Én nem mertem a szélére menni, de egészen az országútig zsúfolva volt emberekkel a „préri". És nem voltunk biztosak abban, hogy itt most mi lesz, szétszedik az egyetemet, vagy verekedés lesz, vagy Kossuth-nóta, Himnusz? Ilyenkor lehetett látni, hogy egy Himnusz, egy Nemzeti dal, egy Szózat mennyire fegyelmez. Valójában nem az volt az érdekes, hogy mi történik bent a 2-es előadóban a munkástanács káoszában, hanem hogy a tömeggel mi legyen?*

Dornbach Gyula: *Amikor nagyon elkezdett üvölteni a nép, akkor elkezdtük a Himnuszt vagy a Szózatot…*

Katonák is érkeznek, akiket nagy ováció fogad. Amikor a miskolci helyőrség parancsnoka megjelenik a lapos tetőn, viharos „huj, huj, hajrá" harsog:

„Zombori Sándor alezredes: Barátaim!… Csendet kérek!… Értsünk szót!… Bent tanácskozik a parlament… Ott vannak a munkásküldöttek és a diákifjúság küldöttei. Az ifjúság küldöttei eljöttek a hadseregheZ, és megkérdezték, hogy mi a hadsereg és a helyőrség vezetőinek a véleménye… Biztosíthatok minden becsületes magyar embert, hogy a magyar hadsereg személyi állománya, és így a miskolci helyőrségben lévő katonák is a magyar dolgozó nép érdekeit védik! [Hatalmas, hosszan tartó, ismétlődő éljenzés, bekiabálások.]

Fegyelmet! [közben skandálják: Éljen a magyar hadsereg!] Fegyelmet! Én katona vagyok! Úgy szeretek beszélni, ha hallgatnak. Nálunk így szokás. Nos tehát… Mi katonák vagyunk… és mi ezt, ami itt van: a gyárakat, a különböző berendezéseket… ezeket védeni akarjuk [a tömeg fölmorajlik]. Arra kérlek benneteket… arra kérlek benneteket, hogy ti is védjétek… és ne engedjétek azt… [a tömegből: Ki ellen védjük mi?] Azok ellen a… [felzúgás] Na… Állj! [felzúgás, hangzavar, bekiabálások: Ki ellen?] Azok ellen, akik esetleg… nem ugyanazt akarják, mint

mi, hanem provokálni akarnak, és azt akarják, hogy Miskolcon is vér folyjon [hatalmas zúgás] …Ezek ellen kell védeni! [Bekiabálások] Várjatok!… Várjatok!… Abból… Várjatok!… A hadsereg katonái… a hadsereg katonái tüntetésnek, a ti harcotoknak ellent nem vet, mert hisz azzal egyetértett [felkiabálás: A magad nevében…] Várjál!… [elismerő, nevető moraj] …de azt elvárja és kéri, hogy a gyárakban, a telefonközpontban, és ezekben a dolgokban, és általában, a középületekben és emberéletben kárt ne tegyetek… nem ti, hanem az, aki esetleg akar, akadályozzátok meg [felindult moraj, mely fokozatosan tapsba megy át]. De hát hiszen abban egyetértünk [hosszú hangzavar, bekiabálások]. Én a magamét elmondtam. Átadom a szót az utánam következőnek, aki akar valamit mondani."

Hangszalag. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

A gyűlés után a tömeg a Petőfi-szoborhoz vonul, majd lassan szétoszlik.

Horváth Gyula: *Mikor kivonultunk az egyetemről Miskolcra, a Hejőcsaba felé vezető úton ott álltak a szovjet tankok. Az első sorban meneteltem. A vasúti sínéknél álltak. Az egész társaság megdermedt, mi is, meg a ruszkik is… Na, most mi lesz: lőnek, nem lőnek? Ne engedjük őket… kiabálták, mert hogy ezek biztos Pestre akarnak menni. Egy perc volt, öt perc volt, farkasszemet néztünk egymással, a tömeg és a sok harckocsi. A vége az lett, hogy az oroszok az úttól hátrább mentek, és mi a széles, városba vezető úton továbbvonultunk.*

Rácz Károly: *Délután, amikor mentünk vissza, akkor már jóval több egyetemi hallgató volt velünk, vezettük ki a tömeget az Egyetemváros területéről vissza a Petőfi-szoborhoz. Ott kezdődött a tömeg feloszlása… De Nagy Attila ott is még kétszer elszavalta a Nemzeti dalt.*

Délután 5 órakor a megválasztott megyei munkástanács már Diósgyőrben van, és a Lenin Kohászati Művek bordó drapériás műszaki klubjában megtartja első ülését. A vezetést ekkor még a reformista tanácsi technokraták uralják benne. A megyei tanács művelődési osztályvezetője, Rozgonyi Ernő lesz az elnök, az egyik elnökhelyettes pedig az igazgatási osztály vezetője, Jekkel Béla. Bekerül az elnökségbe helyettesnek Papp Miklós, a DIMÁVAG gépgyárból és Horváth Gyula kohómérnök hallgató is. Tagja lett az elnökség-

nek Nagy Attila színész is. Az elnökség megválasztása után a kihirdetett általános sztrájk megszervezésének a kérdése szerepel a napirenden. A tanácskozásokon ott vannak még Renn Oszkár és Dornbach Gyula is.

> Horváth Gyula: *Az az őrült cselekvésvágy, amely akkor elfogott engem… Már nem tudom, hogy keveredtem be a gyűlésre, ahol a munkásság szervezkedett. Az összes gyárból voltak ott. Egymás között megválasztották a vezetőséget. Ott ültem én is. – Hát te ki vagy? – Én az egyetemről vagyok. – Nahát akkor, ha te is itt vagy, akkor te leszel a munkástanácsban az egyetem képviselője. Mint Pilátus a krédóba, úgy csöppentem bele. Persze, szándékomban volt azért, olyan feldobott hangulatban voltam…*
>
> Dornbach Gyula: *Vitába bonyolódtam ott Déri Ernővel, a városi párttitkárral… Sokat beszélt, de folyton kerülgette a lényeget. Végül meguntam, és azt javasoltam neki: – Tanuljon meg két szót: Igen vagy nem. – Déri azt is mondta, hogy »ugyan már, ne legyek naiv, rengeteg fegyver van 45 óta a munkásoknál: balhé lesz!« Én elkezdtem ezt tagadni (de valójában én is erről voltam meggyőződve).*

Más egyetemisták is jelen vannak (köztük Rácz Károly), akik számos munkástanácstaggal együtt éjjel ott maradnak, néhány órát alszanak, amikor már nem csörögnek állandóan a telefonok, és alábbhagy a zaklatott ki-be járkálás. Ez lesz a magyarázata aztán annak, hogy másnap, amikor a városban mégis elszabadul a pokol, nemcsak az egyetemről, hanem a munkástanácstól is hallgatók (hallgatók, és legfeljebb egy-két idősebb ember: azoknak ennél nyilván több eszük volt) lépnek be az Államvédelmi Hatóság megyei főosztályának ostromlott kapuján, hogy megpróbálkozzanak az akkor már lehetetlennel.

A munkástanács felhívást bocsát ki a megyéhez tartozó községekhez és vállalatokhoz a helyi munkástanácsok megválasztására. (Ez az Északmagyarország október 26-i számában jelenik meg.) Ezekre – mintegy segítségül – a későbbiekben gyakran a diákparlament képviselőit is meghívják. Egyben kitűzik a végleges megyei munkástanács megválasztásának időpontját, október 29-ét.

Az esti órákban Budapestre tartó teherautókon tüntetők érkeznek a városból az egyetem elé, hogy csatlakozásra bírják a hallgatókat.

A diákparlament vezetősége ezúttal is megakadályozott mindenféle együttműködést, mire a tüntetők továbbhajtanak Budapest felé.

Renn Oszkár: *Ezek már nem a délelőtti tüntetők voltak. Fegyver is volt náluk, és olyan arcokat láttunk közöttük, hogy nem sok jót ígértek… Akkor nekem géppisztolyt nyomtak a mellemre. Ez már fegyveres volt. Két emberre, rám meg Szíj Zolira rányomta az a diósgyőri srác a géppisztolyt… és rajta volt az ujja a ravaszon. Hogy most pedig akkor elvisszük az egyetemistákat… harcolni. Harcolni. Hát be voltunk szarva. Ha ez meghúzza a ravaszt…*

A diákparlament ezen az éjszakán már telefonügyeletet tart a főépület első emeletén levő DISZ-bizottsági szobában, és ekkor kerül sor először arra, hogy környékbeli üzemek spontán a diákparlamenthez fordulnak eligazításért, például annak érdekében, hogy megtudják, felvonuljanak-e vagy sztrájkoljanak. Szíj az éjszaka folyamán elmegy az egyetemvárosi telefonközpontba egy ismerőséhez, és ettől kezdve biztosítva van az összeköttetés az ország összes működő telefonközpontjával és a MÁV telefonhálózatával.

Ungváry Rudolf: *Ezeknek az egyetemre kijött tüntetőknek az útját azon az éjjelen már követtük. Mialatt ugyanis ti lementetek, én ott maradtam a DISZ-szobában, és elkezdtem telefonálgatni. Ezzel kezdődött a hírszolgálat, ami két nap múlva már egy tucat emberrel működött. Néhány óra múlva tudtam, hogy éppen megtámadják a mezőkövesdi rendőrséget… aztán kaptuk hajnal felé a hírt, hogy Kerecsend környékén az ÁVH zárólánca szétverte őket…*

Még éjfél előtt, Szíj azt mondja, bemegyek az egyetemi telefonközpontba.

Szíj Zoltán: *Volt ott egy öreg férfi, aki rab volt korábban, és ott dolgozott az egyetemen mint karbantartó technikus, az segített nekünk.*

Ungváry Rudolf: *Onnan visszatelefonáltál nekem: – Na Rudikám, most már lehet telefonálni akárhová. – És akkor kezdtük fölhívni… Oda telefonáltunk, ahová csak akartunk.*

Renn Oszkár: *Minden el lett intézve ezzel. Nekünk lett a legjobb telefonunk az országban…*

Ungváry Rudolf: *Amikor bejelentkeztünk, hogy a miskolci diákparlamenttől beszélünk, éreztük, amint a vonal másik oldalán az emberek lélegzetvétele megváltozik. Hirtelen kinyíltak, és én utólag csak azt a meleget éreztem, ami a szavaikból a fülembe sugárzott. A legtöbbet a vasutasoktól meg az áramszolgáltatóktól tudtuk meg. A pesti és a rajta keresztül vezető telefonközpontok nem mindig működtek, de ha ráálltunk valamelyik vasútállomásra, perceken belül az ország másik végében lehettünk, és azt tudhattuk meg, amit csak akartunk; miközben Pesten kijárási tilalom volt még, a rádió az ellenforradalmárokról hazudozott és dörögtek a fegyverek a nagykörúton.*

Szíj Zoltán: *Ettől kezdve működik folyamatosan a Diákparlament. Másnap költöztünk le a bejárat melletti mechanikai technológiai tanszékre. Egy naplóba írtuk kezdetben a dolgokat, kockás füzetbe. Mindig be köllött írni, ki mit csinált, mi történt. Eseménynapló volt. Később azonban már annyi volt a hír, hogy át kellett térni a cédulákra. Veréb Jutkáék aztán mindet elégették.*

Ungváry Rudolf: *Az első két oldalt valamilyen ösztönös mozdulattal emlékül kitéptem magamnak…*

Ungváry Rudolf: *Az éjszakának végzetes következményekkel járó eseménye volt azoknak a teherautóknak az útja Pest felé. Éjféltájt érkeztek Mezőkövesdre, negyvenhat kilométerre Miskolctól, ahol éppen akkor rohanták meg a helybeliek a rendőrőrsöt és a tanácsházát. A teherautók utasai a klementinai internálótáborból kitört munkaszolgálatosoktól további fegyvereket kaptak. Ebben a táborban túlnyomórészt közbűntényes foglyok dolgoztak. A híreket továbbítottuk az ügyeletet tartó megyei munkástanácsnak, amely Majtényi Józsefet, a rendőrségnek a munkástanácsba delegált tisztjét küldte ki a Pestre tartó fiúk után. Majtényi a Bükk-hegységen keresztül vezető rövidebb úton egy teherautóval akart elébük kerülni, hogy találkozva velük, visszafordulásra bírja őket, de a hegység lábánál, Lillafüreden felállított ávós zárólánc feltartóztatta őket. Ezért ezek a fiúk nem a munkástanáccsal, hanem az Államvédelmi Hatósággal kerültek érintkezésbe. Hatvanhat kilométernyire Miskolctól Kerecsendnél, ahol Majtényi utol akarta őket érni, tűzharcba keveredtek az ott ellenőrző ávós egységgel. Néhány kocsi visszafordult Miskolcra, de a lillafüredi zárólánccnál ezek is fennakadtak. Néhányan*

vonattal próbálkoztak, de a miskolci pályaudvaron őket is letartóztatták. Reggel velük összefüggésben terjedt el a hír Miskolcon és Diósgyőrben, hogy az ÁVH diákokat tartóztatott le, s ez volt a közvetlen oka annak, hogy a Zsolcai kapunál levő megyei rendőrkapitányság előtt, amelyben az Államvédelmi Hatóság is székelt, spontán tömeg kezdett összeverődni.

Ezek a fiúk a teherautókon nem sokban különböztek azoktól, akik Budapesten a Corvin közben fogtak fegyvert a forradalom éjszakáján. Ha meggondolom, hogy a megye két forradalmi testülete, mi meg a munkástanács mindent elkövettünk, hogy megakadályozzuk őket ugyanabban, ami a Corvin közieknek „sikerült"…

A gesztenye egy részét ők kaparták ki nekünk… És akik aztán akasztottak, azok között is megtalálható néhányuk. Később meg őket akasztották…

Ha meggondolom továbbá, hogy ami a származását illeti, az egyetem fegyveres hallgatóinak egy része egyáltalán nem állt távol ezektől a fiúktól. Szegény munkásgyerekek voltak azok is, meg a mieink is. Ebben bizony különbözött a miskolci egyetem a budapestiektől. A korabeli iskoláztatás e téren eléggé megmozgatta a társadalmat. Úgy is mondhatnám, hogy azoknak a fiúknak ott az országúton nem sikerült, ami ezeknek itt az egyetemen sikerült.

Fekete Lajos: *Jellemző az is, hogy a nép úgy tudta, diákok voltak ezeken a teherautókon… Az emberek szerettek bennünket.*

„Elvileg nekünk nem lett volna szabad életben maradnunk”

Október 26., péntek

Kora reggel

A városban még nyoma sincs gyülekező embereknek, amikor hajnalban az egyetemről elindulnak az első csoportok a megye településeire, hogy röpcédulákon tájékoztassák a lakosságot a megyei munkástanács megalakulásáról és a sztrájkról. Így például Lukács János más hallgatókkal és munkástanácstagokkal együtt teherautón megjárja Mezőkövesdet, Abonyt és Egert. Mezőkövesden előző este a tömeg megostromolta a rendőrséget és a tanácsházat, de megérkezésükkor már az ÁVH egységei tartanak mindent az ellenőrzésük alatt. Majd együtt a két teherautónyi miskolci fiatallal – akiket hajnalban a záróláncnál feltartóztattak –, Lillafüreden keresztül visszatérnek Miskolcra, ahol már véget ért a lincselés.

Lukács János: *Mezőkövesden automatikusan először a pártbizottságra akartunk menni a röpcédulákkal, mert hát az számított központi helynek, ahol intézkedhettek a szétosztásról. Ha belegondolok, tehát a párt ellen felhívó röpcédulákkal a pártházba… De azt aznap reggel már szétverte a tömeg, az ávósok őrizték. Erre át a tanácshoz. Az egyik civilbe öltözött tiszt kísért el bennünket, alig tudtuk rábeszélni, hogy a pisztolyát ne hozza magával. Megérkezünk, rögtön egy ismerős: – Mit kerestek itt? – És komor… így néz! – Hát hoztunk röpiratokat. – Bekötött fejű emberek voltak ott, leadtuk a röplapokat. Néhány órával ezelőtt verték vissza a tömeget meg a kitört munkaszolgálatosokat, akik Klementináról jöttek. Hát így ment ez, minden összevissza keveredett, egyáltalán nem voltak világosak a frontvonalak.*

Abonyban is leadtunk röplapokat, de már nem Mezőkövesden keresztül tértünk vissza, a reggeli lövöldözés miatt, amelynek ugyan már vége volt addigra, de nagyon bizonytalannak éreztük ott a helyzetet. Hanem Egeren keresztül, ahol előző este a katonák megállították a két teherautónyi, Pestre tartó srácot. Ott is hagytunk röplapokat. A két teherautót – tiszta röhej – velünk

együtt irányították vissza Miskolcra. Mikor jövünk visszafelé Lillafürednél, már láttuk a stúdió előtt felállított páncéltörő ágyút.

Másnaptól jóformán már az egész első évfolyam járőrözni járt, akár a rendőrök.

Mialatt a városban terjedni kezd a hír, hogy „diákokat tartóztatott le és kínzott meg az ávó", az egyetemre a kora reggeli órákban annak is híre jön, hogy a Tiszai pályaudvart megszállták a szovjet csapatok. A diákparlament az orosz nyelvi lektorátussal azonnal röplapokat készíttet, 300 példányban sokszorosíttatják, majd Pallagi Sándor néhány hallgatóval együtt megpróbálja a reggeli órákban eljuttatni őket az oroszokhoz. Mire a „diákparlament" feliratú autójukkal a pályaudvarról visszaérnek a város belsejébe, már eldördültek az ÁVH épülete előtt a lövések. Az épületben tartózkodó Gónusz Sándort a diákparlamenti küldöttséggel még éppen sikerül kihívniuk, mielőtt a visszaszivárgó tömeg nekikezd az ostromnak. A sortűz után Pallagi többedmagával végigjárja a kórházakat, hogy megállapítsa, vannak-e egyetemista sebesültek.

Renn Oszkár: *Néhány ávós tiszt is feküdt akkor a kórházban – láttam őket.*

Délelőtt

Kilenc órakor már hatalmas tömeg követeli a megyei rendőrkapitányság épülete előtt az előző nap lefogottak szabadon bocsátását. (Az emberek először a városi rendőrkapitánysághoz mentek, ott át is vizsgálhatták az épületet, és ezután vonultak a megyei kapitánysághoz.) A megyei rendőrkapitányság épületében volt a székhelye az Államvédelmi Hatóság megyei főosztályának is, s ezért az egészet mindenestül az ÁVH létesítményének tekintették a finomabb részletekkel nem sokat törődő emberek. Az épület előtt, a Zsolcai kapunál széles, macskaköves út, néhány fa, vele ferdén szemközt egy kerítéssel körülvett laktanya, a közelben piactér, melyen éppen zajlik az élet.

„Péntek reggel – mint korábbi napokban – a munkakezdés 8 órakor. Öltözetem posztó gyakorló rendőregyenruhából átszabott kosztüm, barna félcipő, barna irattáska, kék pulóver. Azért írom le ezt ilyen részletességgel, mert később szerepe lesz a velem történtekben.

Beérkezve halljuk a parancsot, a Mezőkövesdről visszahozott – Budapestre induló – „szabadságharcosokat" kell kihallgatni. Beülök gyors Olympia írógépemhez, kezdődik a munka…

…alig telt el fél óra, fél kilenc és kilenc között lehetett, berontott a szobába Gáti őrnagy elvtárs, a bűnügyi operatív helyettes, hogy a kihallgatást abbahagyni…

…a parancs az volt, hogy ezeket az embereket el kell engedni, mert a munkástanács ezt követeli, mivel ezek állítólag egyetemisták, diákok voltak."

Ismeretlen ÁVH-s vagy rendőrségi alkalmazott visszaemlékezése.
In: Miskolci Múzeum, HTD 85.149.1

Az Államvédelmi Főosztály, illetve a rendőrség vezetői a munkástanáccsal folytatott telefonbeszélgetés hatására minden fogvatartottat elengednek, szerencsétlen módon a hátsó kapun, amit senki sem láthat. (Feltehetően folytattak másokkal is beszélgetéseket. Ezeknek már aligha van tanúja, de talán éppen ezek hatására dönthetett az épület ávós vezetője amellett, hogy intézményét fegyverrel fogja megvédeni.)

A tömeget nem lehet leszerelni. A diákparlament vezetősége több alkalommal is megkísérli, hogy segítséget nyújtson: először három hallgatót (köztük Gónusz Sándort, Renn Oszkárt) küldenek az épületbe abban a reményben, hogy az egyetemisták jelenléte megnyugtatja a tömeget. Majd újabb küldött érkezik oda Radimeczky Lajos diákparlamenti tag személyében.

Ezzel párhuzamosan a megyei munkástanácstól is érkezik küldöttség, szintén egyetemi hallgatók (köztük Rácz Károly). Az egyetemisták az ablakokból próbálják a tömeget nyugtatni.

Később, évtizedek múlva ez a sok, különböző helyről és különböző időpontokban érkezett ember nem emlékszik egymásra.

„…mindenki foglalja el védelmi állását. A vizsgálati osztály beosztottai az udvari front nyugati oldalán, a III. emeleten helyezkedtek el, a Borsodvidéki Gépgyár felé. Egy-egy szobában egy-egy ablaknál voltunk. Fegyverünk katonai puska volt.

Az eseményekre visszaemlékezve tudom, hogy amikor a támadás veszélye látszott, az épületből a gyermekes édesanyákat hazaengedték, s aki akart az elvtársnők közül, elmehetett. (Lehet, hogy ez már később történt, a lövések után.)

Hangzavar elől, amiből mi nem értettünk, nem tudtunk semmit… Vártuk a tűzparancsot, vagyis a figyelmeztető lövést, mely után nekünk is lőni kellett."

Ismeretlen ÁVH-s vagy rendőrségi alkalmazott visszaemlékezése.
In: Miskolci Múzeum, HTD 85.149.1

Az emberek mindenképpen be akarnak hatolni az épületbe, nem használnak a hallgatók szavai az ablakokból. Nem igaz, hogy nem lehetett volna elkerülni azt, ami bekövetkezett – Győrben hagyták, hogy bemenjen a tömeg, és senkinek a haja szála meg nem görbült.

Amitől mindenki tartott, bekövetkezett: belelőttek a tömegbe.

Az események nehezen rekonstruálhatók, minden szemtanú másra emlékszik. Egyesek szerint már korábban elhangzottak lövések a tömegből az épületre. Mások erről nem tudnak. Állítólag az épületből adtak volna le riasztó lövéseket, amit az épület ablakaiban elhelyezkedő őrség és a többi felfegyverzett alkalmazott tűzparancsként értelmezett. Vannak, akik egy köteg egymásba csavart kézigránátra is emlékeznek, amit az egyik ablakból hajítottak ki. Feltehetően a gyakorlatlan ávós sorkatonaság és a bejárat üvegajtaja mögött felállított golyószóró végezte a legnagyobb pusztítást.

„Egyszerre elhangzott egy sorozat… Mi is rákezdtünk a levegőbe, a »kis SZTK« irányába, illetve a Zsolcai kapu felé… Ez a tűz pár percig tarthatott… A Zsolcai kapuból az emberek menekültek a vásárcsarnok felé, sikoltozás, ordítozás, fegyverropogás hangzavara hallatszódott, és óriási pánik!

A gépgyár udvarára is szaladtak be emberek, behúzódva az épületekbe, csak a portás feküdt véresen fülkéje mellett… *[Csontos István volt]*

Az épület előtt – a XVI-os autójavító épülete előtti részen – sebesültek, elhagyott gépkocsi, s egy lovaskocsi lova véresen kidűlve… Ezután néma csend, csak a jajgatás…"

Ismeretlen ÁVH-s vagy rendőrségi alkalmazott visszaemlékezése.
In: Miskolci Múzeum, HTD 85.149.1

Ungváry Rudolf: *Az a vérében fekvő ember Csontos István, nyugdíjas portás volt. Örök rejtély, miért kellett őrá is lőni.*

Éltető Gábor: *Valaki az épületben levő diákvezérek közül kiállt a franciaerkélyes ablakba, és mondta, hogy nincsenek bent lefogott egyetemisták, és kérte a tömeget, oszoljanak szét. „Menjünk*

be!" – hallatszott a tömegből, és az eleje egyszer csak nekilódult a bejáratnak. Ekkor óriási fegyverropogás kezdődött. Megnyíltak az ablakok, és eszeveszett lövöldözésbe kezdtek belülről. Az emberek futottak, amerre láttak. Fedezéket keresve láttam a járda szélén egy öntöttvas hirdetőoszlopot. Amögött guggoltam le többedmagammal, hogy takarjon az épület felől. Egyszer csak erős ütést éreztem a jobb bokámon. Odapillantva csak azt tudtam felfogni, hogy vérzik. Felugrottam, és valahogy a járda másik oldalán a kerítéshez jutottam, majd amellett néhány méternyire egy üzem bejáratához. Ott a portás elkapott, és ideiglenesen egy zsebkendővel bekötötte a lábamat…

Nem tudom, mennyi ideig tartott a lövöldözés. Amikor elült a csatazaj, teherautókból átalakított autóbuszok érkeztek, „fakarusznak" hívta őket a nép, és azokra tették föl a sebesülteket… A Honvéd kórházban óriási jövés-menés volt, sokan voltunk sebesültek. Máig is borzasztó emlék egy 16-17 éves szőke kislány, amint felfektették a kezelőasztalra. A mellén volt megsorozva.

A pisztolygolyót, melyet a bokámból kivettek, máig őrzöm…

Ungváry Rudolf: *Grómusz Mária volt a lány. Abban az évben érettségizett volna.*

„A felbőszült nép… kövekkel kezdte az épület ablakait betörni, mire a rendőrök az ablakokból egy pár lövéssel válaszoltak. A nép soraiban is megjelent egy pár férfi kiskaliberű fegyverrel, és viszonozták a lövéseket. A dolog lassan elmérgesedett, és az egyik rendőrtiszt felesége kézigránátot dobott ki a tömeg közé, és az épület tetején levő golyószóróval is leadtak egypár sorozatot a tömegre. A látvány siralmas volt, fiatal lányok és fiúk feküdtek súlyosan sebesülve a földön. Egy teherautó-vezetőnek a karja sebesült meg, és egy lovaskocsinak, amelyik éppen arra akart menni, mind a két lova szilánkoktól és golyóktól találva összerogyott."

Csoór Kálmán visszaemlékezése. Gépirat. Gosztonyi-archívum, Svájc

Gónusz Sándor: *Hírek keringtek az ávósok által elfogott és megkínzott középiskolásokról. Az ÁVH-ból azt mondták telefonon, hogy engedélyezik, nézzük meg a börtönöket. Hárman érkeztünk az egyetemről, személygépkocsival. A téren már nagy tömeget találtunk. Mondtuk, hogy diákparlamenterek vagyunk, és így sikerült a bejáratig furakodni. Két géppisztolyos őr állt az ajtóban.*

Két társam ért előbb oda, engem már nem akartak beengedni, mondván, csak két személyre szól a parancs. De az egyik társam nem hagyta annyiban, azt mondta, ő is velünk van, és behúzott. Benn, úgy emlékszem, nem került sor a börtönök megtekintésére, mert a tömeg már lincshangulatban kiabált az utcán. Egy nyomozó megmutatta, hogy az egyik ablakot kívülről átlőtték. A külső ablaktábla jobban megrongálódott, és a külső golyó helye volt lejjebb. Világos volt, hogy alulról, kintről érkezett a lövés. Kérte, ha merem, próbáljam meg a tömeget a diákparlament nevében feloszlásra bírni. Kiálltam valami erkélyfélére, olyasmiről beszéltem, hogy rendnek kell lennie, és a rendőrség nem azonos az ÁVH-val. Felkiabáltak, hogy nem is vagyok egyetemista, hanem rendőr vagyok. Pár perc telhetett el, hogy az erkélyről bejöttem, amikor az őrök tüzet nyitottak a tömegre.

Megint egy kis idő eltelhetett, majd valaki, azt hiszem, Szíj Zoltán jött be értünk, vagy a kapuhoz hívott, és mondta: – Gyertek gyorsan! – A téren nem láttunk senkit, a tömeg még nem szivárgott vissza. Legalábbis csak messziről voltak láthatók emberek. Az egyik mellékutcában kis teherautóra ültünk, az visszavitt bennünket az Egyetemvárosba. Ha akkor nem megyünk be az épületbe, talán ott vagyunk az áldozatok között, hiszen közvetlenül a kapuval szemben álltunk. Ha meg valamivel később lépünk ki a kapun, hát bennünket is meglincselnek, hiszen rólunk is azt hihették volna, hogy menekülő ávósok vagyunk.

Radimeczky Lajos: *Vagy Fekete Simon, vagy Gáti Szabolcs magukhoz hívtak, hogy az a feladat, menjek be az ávóra, mert onnan segítséget kértek, a tömeget el kell oszlatni, betörik a kaput… Kérnek valakit az egyetemről, segítsen megnyugtatni a tömeget. Beraktak egy személyautóba, odavitt az épület elé. Úgy tíz óra körül lehetett. A téren már nem volt senki. Fölvezettek a tanácsterembe. Ott ült géppisztollyal az ölében Vörös Balogh István alezredes, meg sok más ember. Egymás közt tárgyaltak. Mondták, üljek le. Úgy félreültettek. És tovább tárgyaltak. Nagyon sápadtak voltak. Fél órát lehettem ott. És úgy emlékszem, hangzottak el lövések. Utána azt mondták, köszönjük, én menjek el. Ez a Vörös Balogh szólt az ott géppisztollyal álló ávós főtörzsőrmesternek, óriási, nagy darab ember volt, hogy az elvtársat vagy mit tudom én… engedjük el. Kísérje le, és biztosítsák a tetőről.*

Ungváry Rudolf: *Antal Gyula. Ezt aznap a bányászok még úgyahogy meg tudták védeni. Másnap dobták ki a megyeháza ablakából.*

Radimeczky Lajos: *Akkor lekísért. – Menjen nyugodtan át a téren, biztosítani fogom golyószóróval – mondta. Kijöttem az épületből. Hogy kivel – azt nem tudom. Akkor nem lőttek. De lehet, hogy már előtte lőttek.*

Renn Oszkár: *Határozottan emlékszem, hogy amikor besodródtunk, akkor már elszórtan lőttek, de a tömegből… Ezek szerint Radimeczky utánunk mehetett be…*

Rácz Károly: *Mi Diósgyőrből, a műszaki klubból, én és még valaki az egyetem részéről talán, és még legalább ketten-hárman a sztrájkőrségből, a munkástanács képviseletében mentünk az ÁVH – s egyben a megyei rendőrkapitányság – épületéhez, hogy nincsenek-e letartóztatva emberek. A sortűz reggelén.*

Dornbach Gyula: *Hogy kerültél te 26-án reggel a Lenin Kohászati Művekhez?*

Rácz Károly: *Egész éjjel ott voltam 25-éről 26-ára virradó éjjel. Előző délután alakult meg az egyetemi nagygyűlésen a munkástanács, és én velük mentem, mikor átköltöztek a Lenin Kohászati Művek műszaki klubjába. Reggel üzentek az ÁVH épületéből, hogy jöjjünk gyorsan, a tömeg a letartóztatottakat kéri rajtuk számon, győződjünk meg róla – mármint a munkástanács – , hogy nincs már senki se lefogva.*

Mikor odaértünk, mondták, menjünk be és nézzük meg, üresek a fogdák. Legalább hárman vagy négyen mentünk be. Bent ott volt Vörös Balogh, a Pikónak az unokabátyja, neki a nyakán lógott a géppisztoly – civilben. Furcsa volt. Valami szobába is bevittek, hogy nézzük meg, nincsen semmi, meg le is mentünk valahová, úgy emlékszem, ilyen szűk kis folyosókon… Később, februárban már bennünket löktek be oda összeverve.

Ungváry Rudolf: *Szerintem ugyanazok, akikkel te ott találkoztál.*

Dornbach Gyula: *Akik megúszták az agyonverést…*

Rácz Károly: *Kint már biztos volt tömeg, mert valamilyen módon elkeveredtünk az erkélyhez vagy ablakokhoz, hogy csillapít-*

suk a népet. Azért kellett nekünk kimenni, hogy mi, egyetemisták vagyunk itt, ellenőriztük…

Gónusz Sándor: *Na! Hát akkor te voltál velem. Én beszéltem az erkélyről…*

Rácz Károly: *Volt rajtam egy diáksapka, és egy olyan viharkabát, ami akkor nagy divat volt. Emlékszem egy kislányra, valamikor majdnem udvaroltam neki, az integetett nekem a tömegből, és én is integettem neki le.*

Gónusz Sándor: *Arra emlékszel, hogy mutattak egy átlőtt ablakot, ahol már egy golyó kintről bejött?*

Rácz Károly: *Nem azt… Nekem azt mutatták, hogy nézzem meg a folyosó plafonján, ott van valamilyen nyom. Egy olyan lyukat a malteron… Oda lőttek. De akkor én azt is hallottam, hogy bentről ment egy lövés kifelé. Egyes lövést. Hogy miért? Annyira csengett a fülem, akkora erős zaj volt a lövéstől. Kilőhettek innen belülről kifelé. De én sem azelőtt, se azután semmiféle más lövést nem hallottam. Mert! Valahogy kikeveredtünk. Hogy hogy hoztál ki bennünket, nem tudom. Egy biztos: teherautó tetején mentünk el a zöld ávósok laktanyája mellett, és azt hiszem visszamentünk Diósgyőrbe… vagy lehet, hogy az egyetemre. De én egy teherautó platóján voltam rajta. Nem úgy, hogy rádobtak… saját magam felmásztam.*

Radimeczky Lajos: *Én úgy emlékszem, hogy mi már csak ott kint találkoztunk. Én nem láttalak benneteket. Egyedül mentem be, és egyedül jöttem ki. Ez teljesen biztos.*

Renn Oszkár: *Nem mi hárman vagy négyen voltunk?*

Rácz Károly: *Rád határozottan emlékszem, hogy ott…*

Radimeczky Lajos: *Én meg úgy emlékszem, hogy ott a megyei rendőrkapitányság épülete mellett én is egy teherautóra szálltam, és ti már ott voltatok… Mi bent szerintem az életben nem találkoztunk…*

Rácz Károly: *Persze. Már kint…*

Gónusz Sándor: *Akkor valaki más hozott ki bennünket…? Megesküdnék, hogy Szíj Zoli volt…*

Rácz Károly: *Tudom, hogy egyenként engedtek ki bennünket. Az őr kis réseket nyitott a főbejárati ajtón, ott mentünk ki.*

Ungváry Rudolf: *Ezt az ajtót nem sokkal később berobbantották a bányászok, és elkezdődött a civilbe öltözött ávósok lincselése…*

Pallagi Sándor: *Hogy az ördögbe lehetett a teherautóra azon a résen keresztül felszállni?*

Rácz Károly: *Akkor már üres volt a tér. Vagy a közelben szálltunk föl, vagy valahogy…*

Radimeczky Lajos: *A tér teljesen üres volt. Én mentem át rajta egyedül. Egy mellékutcában várt… ültem föl egy teherautóra, és azt hiszem, ott találkoztunk mi. Ezen a teherautón a rendőrkapitányság épülete mellett.*

Renn Oszkár: *Én a következő előzményre emlékszem: Az a hír jött a diákparlamenthez, hogy az ormosi bányászok egész vonattal, dinamittal fölfegyverkezve elindultak az ÁVH-hoz, a megyei rendőrkapitányság elé, és robbantanak… Arra emlékszem, hogy besodródtam ebbe a küldöttségbe, és bekerültem egy folyosóra… Mert ugye nekünk az volt a feltételezésünk, hogy itt esetleg középiskolások, egyetemisták vannak lefogja. Emlékszem a folyosórészre, nyitva volt egy csomó szoba… Akkor Gónusz valamit…*

Gónusz Sándor: *Fölmentünk az emeletre, ott volt egy erkély…*

Ungváry Rudolf: *Nincs ott semmiféle erkély. Legfeljebb franciaerkély lehetett. Bekéredzkedtem az épületbe. Még a kis udvari ajtót is alig találtam meg, amit négy hónap múlva a gumibotozók sorfala között el kellett érnünk, amikor leugráltattak a teherautókról…*

Rácz Károly: *Mi ott voltunk már Diósgyőrből korábban… Utána jöhettetek ti, és ott találkozhattunk. Odamentünk az erkélyhez vagy ablakhoz, és ott volt az az ismerős kislány lent…*

Dornbach Gyula: *Akkor viszont Radimeczky nem fél órát volt, hanem csak azt hitte, de ki tudja, mennyi idő volt az?*

Radimeczky Lajos: *Amikor lőttek a tömegre, vagy a tömegből lőttek be, és válaszoltak, akkor a tömeg visszahúzódott. És én abban az időben jöttem ki. Az ostrom ez után kezdődött.*

Renn Oszkár: *Egy elesett kislányra emlékszem: tejeskancsót tartott a kezében…*

Ungváry Rudolf: *Mislai Emese! Állítólag tejért ment… Láttad a kislányt fekve?*

Renn Oszkár: *Ezt állítólag eltalálták. Ott vették körbe az emberek, és cipelték…*

Ungváry Rudolf: *Mikor kijöttél?*

Renn Oszkár: *Még benn voltunk! Néztem ki az ablakon…*

Ungváry Rudolf: *És te az ablakból láttad a sortűz következményeként, hogy a kislány összeesik?*

Renn Oszkár: *Hogy ott hatalmas… Hogy a kislányt körbevették ott az emberek… nagy sikoltozás, meg mindenféle tűzharc… És egy állati erős hangszóróhangra, azóta is az agyamban van. Szemben az épülettel szólt, üvöltött, hogy amennyiben a lövöldözést folytatják, a helyőrség parancsnoka szétlöveti az épületet! Szerintem úgy iszkoltunk lefele…*

Gónusz Sándor: *Nem! Jött értünk valaki, hogy gyertek. Jött valaki, följött, és azt mondta: – Gyertek gyerekek, azonnal gyertek!*

Rácz Károly: *Valaki… Én úgy emlékszem… tényleg, húzott volna kifelé…*

Gónusz Sándor: *Egy mellékutcában fölültünk egy teherautóra…*

Rácz Károly: *Egy üres teherautóra. És a zöld ávósok frontja alatt mentünk el, ott hasaltak a katonák a tüzelőállásokban. A határőrlaktanyában, amely szemben volt az ÁVH épületével. Az ablakokban, meg a lapos tetőkön, meg valamilyen kerítésszerűségnél. Láttuk a teherautókból. Én magam láttam. Hogy miért emlékszem biztosan? Mert még vagy aznap este, vagy másnap, az egyik kiskatona exkuzálta magát: – Láttunk ám benneteket, és nem tüzeltünk rátok! – Ezzel az autóval mentünk, csak mi lehettünk azok. Mert nem egyedül voltam az üres plató tetején. Hárman vagy négyen lehettünk. Valaki erővel… majdnem hogy kihúzott az épületből…*

És utána hallottuk délután, az egyetemen, hogy milyen sortűz volt… és a lincseléseket.

Ungváry Rudolf: *Abba az épületbe akkor nem ment be veletek egy fia felnőtt se…*

Gónusz Sándor: *Elvileg nekünk nem volna szabad életben lennünk. Puszta véletlen…*

Az épület előtti széles út egy időre kiürül. Az elmenekült emberek a szomszéd házsarkok fedezéke mögé húzódnak vissza. A diákparlament azonnal értesül a történtekről, és autóbuszokon újabb 50 egyetemi hallgatót küldenek az épülethez, többek között a sebesülteken segíteni és véradásra. Nem tudnak arról, hogy a korábbi küldöttek az épületet már elhagyták és nem is hallották a lövöldözést, csak a látványt tapasztalják. Az újonnan jöttek egy része – köztük Horti János – bejut az épületbe, más részük később elvegyül a lassan visszaszivárgó tömegbe.

Fekete László: *A miskolci autóbusz-vállalat nagyon jól reagált, és több autóbuszt kiküldtek az egyetemre azzal, hogy a sebesülteknek vérátömlesztésre van szükségük. Menjenek be hallgatók. Percek alatt megteltek a buszok, mentek a hallgatók, hogy vért adjanak. És hát mindenki el volt ájulva, istenem, ki gondolta volna azután az esküvés után tegnap, hogy nem lövünk senkire… Ez az első tömeg még nem is volt nagyon harcias…*

Az egyik halott lány, diósgyőri munkáslány… a géppisztolysorozat átlósan kilyukasztotta a mellét. Ezt a lányt, így lemeztelenített mellel, föltették egy autónak a tetejére, és kivitték Diósgyőrbe azzal, hogy ennyit ért az ávónak az esküvése… Nem telt bele egy óra, és egy másik tömeg gyülekezett már. A rendőrség-robbantásnak hagyományai voltak Miskolcon 46-ból. Meghúzták a kohóknál a szirénát… és kapára-kaszára… Ezekkel már nem is lehetett alkudni…

Ugyanakkor a helyőrség parancsnoka, Zombori állta a tegnapi nagygyűlésen adott szavát, és átüzent, hogy „feltétel nélküli tűzszünet, ha egyetlen lövést hallok az épületből, szétlövetem azt az egész kócerájt". Hát így akkor már ezek lőni nem mertek.

A halottakat kezdik elszállítani. Gáti Gyula ávós alezredes, a kapitányság helyettes vezetője megpróbálja elhagyni az épületet, de felismerik, rövid üldözés után elfogják, félholtra verve, nyakánál fogva teherautó után kötik és elvonszolják. Valamivel ezután kivágódik a nagy kapu, és egy személyautó hagyja el az épületet: mint utólag kiderül, Kucsera László ávós ezredes, a főosztály pa-

rancsnoka menekült el. Az épületben a parancsnokok nélkül maradt Államvédelmi Hatóság alkalmazottai átadják az irányítást a rendőröknek, akiknek parancsnoka Vörös Balogh István alezredes; unokatestvére a miskolci egyetem hallgatója. A tömeg már majdnem teljesen visszaszivárgott.

„Tétlenül, tanácstalanul járkáltunk szobáinkban, a folyosón zűrzavar, kint ismét a tömeg összeverődve, ordítások, hangzavar. A tömeg fenyegetően követelődzött, ordításukból hallatszódott a „gyilkosok, gyilkosok" kiáltás. Fülünkben pedig még ott csengett a puska hangja, a leadott lövéseket követő rémítő hangzavar, jajgatás, sikoly, mely hang hosszú hetekig elkísért.

Mi szavak nélkül, egymásra nézve is láttuk a helyzetünket. Védelem, fegyver nélkül, a túlerővel szemben nem fogja a kapu felfogni a támadást.

Ekkor már küldöttségek jártak be az épületbe, meggyőződve arról, hogy a fogdában már nincsenek „szabadságharcosok". A küldöttségek cserélgették egymást, telt az idő... A menekülés reménye egyre kilátástalanabbá vált...

Hárman elvtársnők... elhatároztuk, hogy lemegyünk a fogdahelyiségek valamelyikébe, s őrizetesnek adjuk ki magunkat. Csak rendőr igazolvány volt nálam, ezt az egyik priccs alá tettük.

A folyosó végén közben az egyik beengedett „bizottság" sorra nyittatta ki a cellákat... Ahogy közeledtek mifelénk, elhatároztuk, hogy felmegyünk, mert nem mertük megvárni, míg hozzánk érnek, s megkérdezik, kik vagyunk...

Én visszamentem az irodámba, a korábban szerzett önvédelmi pisztolyomat elzártam a gépíró szekrénybe, a páncélszekrénybe zártam valamennyi személyes holmimat, a táskával együtt. A kulcsokat eldugtuk, asztal alá..."

Ismeretlen ÁVH-s vagy rendőrségi alkalmazott visszaemlékezése.
In: Miskolci Múzeum, HTD 85.149.1

Kéri Zoltán hallgató harmadmagával katonai dzsippel megpróbál az épülethez jutni, de csak az utcán heverő holttestekig jutnak. Hallják, hogy a városi hangosbemondó hangszórói az ávósokat fenyegető felhívásokat közölnek, ami a felfordult helyzetben a tömeget tüzeli. Visszatérnek az egyetemre, hallgatókat toboroznak, gyorsan nemzeti színű papírkarszalagokat raknak a karjukra, több autóbusszal visszatérnek a városba, és megszállják a tanácsházát –

ahol a városi stúdió működik –, és felhívnak mindenkit a fegyverek beszolgáltatására.

A karszalagokat Takács Ernő több hallgatótársával együtt az ábrázoló geometriai rajzok lapjaiból készíti el. Kirakják a karszalagokat a mechanikai technológiai tanszék földszinti ablakpárkányaira; attól kezdve a „bevetésre" induló hallgatók onnan látják el magukat ezzel a jelképpel, melyet még a legvadabb körülmények között is mindenki tiszteletben tart. Minden karszalagra rányomják a tanulmányi osztály pecsétjét, hogy ne lehessen hamisítani.

Ekkor érkezik az épülethez az utolsó küldöttség, a megyei munkástanács két tagja, akik nem diákok, de vállalkoztak a tárgyalásra: Major Béla kohász technikus – akinek a testvére az épületben tartózkodó ávósok egyike –, és talán még Labancz Ferenc, a DIMÁVAG munkása.

> Major Béla: *...jön egy telefon, hogy a rendőrséget körülvette a tömeg. – Te már jártas vagy a tömegben, légy szíves, eridj te! – mondták. Fogtam magam, beültem a kocsiba, de ott már nem kísértek, ott már tök egyedül mentem. Rengeteg tömeg volt ott, iszonyatos... El tudtam menni, bányászok voltak zömében, mondtam, hogy ki vagyok és szeretnék bejutni az épületbe, próbáljatok helyet csinálni. Úgy is volt, rögtön azok a bányászok tízen-húszan nyomták félre, hogy utat-utat, jönnek a Lenin Kohászati Művektől, és mindjárt beengednek benneteket. Ő majd bemegy és szétnéz, hogy mi van ott. Persze hogy kinyitották a két vaskaput, illetve a bal oldali vaskaput kinyitották, és mindjárt gépfegyverrel találtam magam szemben. Két marcona ember. Gyorsan szóltam, hogy csapják be az ajtót, mert látják, mi van ott. A kutya nem jött be, utánam mindjárt becsapták, és felkísértek az emeletre. Az I. vagy a II. emeleten volt a helyettes, akit Vörös Baloghnak híttak, a Gátit már akkor meggyilkolták, mert az meg ki akart jutni, mielőtt még én odaértem volna, a szenespincén keresztül a másik utcára... és ott felismerték... Teherautó után kötötték és elvitték oda, ahol az őrmester volt. Ugyanoda akasztották... Ezt az egész ügyet onnan tudták aztán pontosan felgöngyölíteni, mert evvel a szoborral szemben lakott egy sportorvos, aki onnan mindent lefényképezett... Állítólag már akkor halott volt mind a kettő. Végighúzták ezt a szerencsétlen Gátit a Kun Béla úton végig, egészen a zenepalotáig, az egy jó kilométer,*

a nyakánál fogva, ilyen kutyapecér módra. Azt is sintérgyerek csinálta. Az bizony, ha száz lelke lett volna, kifogyott volna belőle. A fiút nem tudom, hogy hívták. Felakasztották azt.

Ez a Vörös Balogh rögtön azzal kezdte: – Na, itt vannak a kulcsok, vegye át a parancsnokságot, és én már megyek is. – Meg voltam lepődve. Mondom, hogy nem parancsnokságot jöttem én ide átvenni. Én arra jöttem, hogy a tömegeket próbáljuk eloszlatni, és hogy ne legyen itt semmiféle lövöldözés. Hát arról szó sincs. Mert hogy olyasmi is hallatszik, mondom, hogy maguk le akarják lőni a katonákat, szemben van a laktanya, azok meg vissza akarnak lövöldözni. Szó sincs róla. Igaz, hogy van a tetőn egy pár rendőr, de nézzen ki, a katonák is ott vannak a ház tetején fegyverrel. Akkor mit csináljunk? Akkor adtam nekik támpontot – mert nem utasítást adtam –, hogy azonnal szereljék le a háztetőről és a kapujuk elől is a gépfegyvereket, és tegyék biztos helyre, ahol le lehet zárni, hogy hozzá ne jusson az ember… Megegyeztünk abban, hogy minden fegyvert elcsukunk. Utána feladjuk az épületet, és ha bejön a nép, senki ne jusson fegyverhez, hogy azzal valakit megsértsen, lelőjön, vagy valakiben kárt csináljon. Ezt végre is hajtotta a Vörös Balogh. Mondom, rendőrök, a fegyvereket ne vigyék magukkal, mert ha véletlenül elveszik tőlük… Azt is itt zárják el, aztán, ha olyan puska van, aminek vannak tartozékai, amit ha kivesznek, utána használhatatlan, azt is szedjék ki külön és zárják el egy páncélszekrénybe… És amikor minden fegyvert elrejtettek, akkor szóltam a Vörös Baloghnak, hogy… Közben átszóltam Zomborinak a laktanyába, hogy át fogunk innen menni a laktanyába zárt alakzatban… hogy abba a nép ne tudjon belekötni, és elhagyjuk az épületet.

Az ormosbányai bányászok – hiába próbál néhány munkástanácsi küldött és egyetemista kint a téren csillapítani – felfeszítik a kaput. A beözönlő tömeg és az épületben felismert ávósok meg rendőrök között egy ideig elszórt tűzharc folyik, az utcán levők meg válogatás nélkül az épületet lövik, aminek számos tüntető is áldozatul esik. Néhány menekülő ávóst, illetve rendőrtisztet agyonvernek, áldozatul esik a lincselésnek egy járókelő is, Freiman Lajos budapesti gombügynök, akit ávósnak vélnek, a korábban agyonvert Gáti testvérének. Később, a Zenepalotánál felakasztottak hullái mellett van, aki elszavalja a Nemzeti dalt.

Horti János: *Talán ha tízen lehettünk az egyetemről, két személygépkocsival érkeztünk a piactérre, amely teljesen üres volt. Döglött lovak, húscafatok, véres tócsák látszottak. Állatian be voltunk gyulladva, hogy ránk is lőni fognak. De hallomásból tudtuk, hogy az egyetemről telefonon beszéltek a rendőrséggel, és tudnak rólunk. Bent az épületben nem láttam ávóst, csak rendőröket meg civileket. Fölvezettek bennünket az első emeletre, egy nagyobb helyiségbe. De nem volt ott érdemi tárgyalás, csak beszélgettünk arról, hogy mi történt, és miért jöttünk, amikor jöttek a hírek, hogy megint közeledik a tömeg. Aztán feloszlott a társaság, a különböző hírek hallatán különböző irányokban mi is mentünk tájékozódni az épületen belül. Föl volt már minden boly dúlva, hangzottak mindenféle utasítások, hogy nem szabad még egyszer fegyvert használni, meg próbálják eltorlaszolni a kaput. És az a hír is bejött, hogy jönnek a bányászok, és paxittal berobbantják a kaput. Hamarosan egy-két robbanás is hallatszott, olyan pukkanások, világos, hogy itt nem viccelnek, tényleg be fognak törni az épületbe. Megijedtünk mi is. Nem lehet majd magyarázkodni, hogy „én diák vagyok, ő egy civilbe öltözött nyomozó…" Éppen lementünk megnézni a bejáratot, hogy mi van. Asztalok voltak a kapu elé téve. Hát akkor már törték is be kívülről. Amikor dőlt be a kapu, akik ott lent voltunk, meg a rendőrök, spricceltünk, amerre lehetett. Voltak, akik fölfelé menekültek. Én a rendőrség udvarán keresztül próbáltam menekülni. Sikerült is az udvaron átmásznom egy kőkerítésen, bejutottam a szomszédos üzem udvarára. Már ott is voltak emberek, kiabáltak, „erre menekülnek, fogjátok meg!" Erre beindult a gyufa nálam. Még emlékszem, zöld lódenkabátom volt és sárga birgerli csizmám, a legjobb öltözék ebben a helyzetben, tisztára úgy néztem ki, akár egy átöltözött ávós. Egy csarnok volt előttem, berohantam, tele volt a padlója öntvényekkel. Azokon az öntvényeken úgy ugráltam keresztül, akár a zerge. Nem tudom, reprodukálhatnám-e még egyszer az életben… Keresztül, túl, a legtávolabbi sarkára, ahol fényt láttam, nyitott ajtót. Azon kitűztem, kijutottam egy utcára, és azon nem volt tömeg. Eliszkoltam gyorsan, de azért nem hagyott békén a dolog, hogy mi történhetett? Visszamenni nem mertem, de megkerültem az épülettömböt és megnéztem, mi van. Láttam, hogy az ablakon keresztül dobálják ki a bútorokat. Fogtam magam, és visszamentem az egyetemre. A többiek az egyetemről, akik velem együtt ott ragadtak, gondolom, úgy*

menekültek meg, hogy elvegyültek a beáramló tömegben. Azok, akik benyomultak, először az egyenruhásokat keresték. Azon a csarnokon keresztül egyedül jutottam ki.

„Ekkor már a tömeg egy része az épületbe bejutott… A folyosón civilek, civil ruhás rendőrök keveredtek össze… Az ablakból kitekintve látni lehetett, hogy az épület keleti részénél a bérház folyosóján fegyveresek szaladgálnak… A bent lévők közül a kőkerítésen próbáltak átjutni a másik udvarra… láttam dr. Koltai vizsgálati alosztályvezetőt – ÁVH-s alezredest –, Mohai Istvánt… a tetőnél láttam, megpróbált átmászni a másik épületre…

Elvtársaink sarokba voltak szorítva…

Ekkor már 11 óra körül volt, de az épületben [is], kívülről is fegyverropogás hallatszott.

Itt már nem a mi kezünkben volt a fegyver, de a támadók – akik kint voltak – nem tudták, hogy bentről is csak az ellenforradalmárok lőnek… Általános volt a zűrzavar, a szobákban már civilek, mi pedig közéjük vegyülve.

Amikor helyzetünk reménytelenségét láttuk, elbúcsúztunk egymástól… megcsókoltuk egymást, s kerestük a menekülés útját.

Én levettem magamról a rendőrruha anyagából készült kosztümkabátot, s a mai ügyeleti szoba helyén levő vizsgálótiszti szoba fogasán lógó kopott férfi ballonkabátot… vettem magamra. Tarka sálam nyakamba hagytam, semmiféle papírt, személyes holmit nem véve magamhoz, zsebembe téve kezem, magam összehúzva igyekeztem a lépcsőn lefelé kijutni."

Ismeretlen ÁVH-s vagy rendőrségi alkalmazott visszaemlékezése.
In: Miskolci Múzeum, HTD 85.149.1

Gónusz Sándor: *Mikor visszamentem az egyetemre, Fekete Simon azt mondta nekem (már akkor Rudi csinálta a hírszolgálatot): – Jobb, ha te pár napig nem mégy be a városba. – Mert ugye rám kiabáltak, hogy rendőrspicli, meg áruló, mert hogy az erkélyen mindenki látott… – Te maradj itt, majd csinálod Rudival a hírszolgálatot. Állandóan érkeztek már a telefonok, információk, hírek tömege… Voltak már gépírónők, több telefonvonal, külön helyiség a tanszéken… Úgyhogy én nem is mentem el az egész forradalom alatt sehova.*

Ungváry Rudolf: *Amikor te átvetted, néhányad magammal mentem is az avasi szőlőkön keresztül a városba. Akkoriban még egy épület se volt azon a dombháton. Ahogy beértem a házak közé, valami szokatlant éreztem. Az utca tele emberekkel, várakoznak. Csak lassan jöttem rá, hogy teljes csend van. Nincs közlekedés. S ekkor valami addig általam soha nem hallott, emberi hangokból összetevődött moraj kezd erősödni jobbról, a városközpont felől. Majd a főutca közepén fekete tömeg tűnt föl, elöl teherautó. Lassan haladt, lépésben. Amikor elénk ért, láttam, amint egy férfitestet húzott maga mögött, sodronykötéllel a nyakánál fogva. Elhaladtak a járdán állók előtt, előttem, a zenepalota felé. Nem mertem közelebb lépni. Az autóval párhuzamosan haladók köpdösték a tetemét. Olyan ödémás volt a nyaka az áthurkolt dróttól – egészen puhán, hatalmasan rezgett a felduzzadt nyak, és a ködös levegőben állott cigarettaszag terjengett. Mondták, ez a Gáti ezredes. Aztán még egy teherautó érkezett ugyanígy. Mikor ez is eltűnt a zenepalota irányában, elindultunk a főutcán az ÁVH épülete felé, abba az irányba, ahonnan a teherautók érkeztek…*

Lassan kiderül, hogy nincs semmiféle megkínzott fogoly az épületben. A behatoló bányászok, együtt az egyetemistákkal, menteni kezdik az Államvédelmi Hatóság alkalmazottait és a rendőröket. Az épületet védő ávós sorkatonákat a szemben levő laktanya katonaságának segítségével átvezetik a tömegen a laktanyába.

„Szemben velem a tömeg zúdult befelé, felfelé a lépcsőn… Hangzavar, lövések, sorozatok, majd válaszok erre… A kapun kicsúszva, az épület sarka mellett – a vásárcsarnok felé – az újságosbódé mellé húzódtam, egy férfi elkapott, a falhoz bújtunk, a lövések előli félelmében a férfi, én pedig, hogy meg ne ismerjenek, s mondta nekem: »Vigyázzon, mert még ezek lelövik!«"

Ismeretlen ÁVH-s vagy rendőrségi alkalmazott visszaemlékezése.
In: Miskolci Múzeum, HTD 85.149.1

Ungváry Rudolf: *Szeptember végén esti mulatozásról bekísérték az ÁVH-ra a DIMÁVAG gépgyár egyik szakmunkását, Lobkovitz Istvánt, aki mellesleg tartalékos repülőtiszt volt. Másnap reggel közölték a hozzátartozókkal, hogy „kizuhant a megyei rendőrkapitányság III. emeleti ablakából". Az újságban egyhónapos hallgatás után csak nemrég adtak róla valami hírt: a harmadik emeletről állítólag „bízva repülőtiszti tapasztalataiban" ugrott le…*

Bogár Károly: *Az Államvédelmi Főosztály ablakaiból nem az ávósok lőttek. Onnan a kiskatonák lőttek, a karhatalmista katonák. Ez benne a csodálatos, hogy a tömeg egyetlen kiskatonát nem bántott, minden bántódás nélkül visszamentek a laktanyába, a Tizeshonvéd utcába. A tömeghangulat kimondottan az ÁVH ellen irányult… egyetlen egy kiskatonát nem vontak felelősségre azért, hogy „te lőttél!"*

Major Béla: *Közben átszóltam Zomborinak a laktanyába, hogy át fogunk innen menni zárt alakzatban. Kinyitottuk a kaputt, nóta indul, hogy Kossuth Lajos azt izente, ezzel a jeligével átvonultunk a tömeg között a Rudolf-laktanyába. Ott a Zombori már jött nemsokára elémbe. Mi a helyzet? Az, hogy… aki akar, vetkőzzön le, nekik adjál rossz katonazubbonyt, és majd szépen, egyenként hátul mindenki menjen ki úgy, hogy ne vegyék észre.*

Ungváry Rudolf: *Mikor az épület elé értünk, már jó néhány perce befejeződött az ostrom. Ott álltam a nagy, macskaköves, hepehupás tér közepe táján, az ablakokból időnként már néztek ki a fiúk. A téren elszórt csoportokban mindenütt álltak, egyre sűrűbben az épület felé. Az októberi hűvös, enyhén nedves levegőben eltompultak a hangok, mintha alig beszélgettek volna az emberek. Csak vártak valamire. De ez valahogy olyan volt, hogy inkább ettől, semmint a testek ellenállásától, egy idő után nem voltam képes tovább közelíteni az Államvédelmi Főosztály szabályos, négyzetes ablaksorú épülete felé. A csend miatt. Pedig néhány felsőéves arca ismerős volt az ablakokban, de mintha belső hang, vagy leírhatatlan zene azt sugallta volna, hogy tovább ne. Mindenkinek, aki ott állt, képek lehettek az agyában. Az előző percek látványának képei. Mintha ezek a képek álltak volna az álldogáló emberek és az épület között, mintegy az események kottájaként. Nem mindenkiben ugyanazok a képek, de ott, azokban az órákban mindenkinek nagyon hasonlóak. Én még csak a főutcán elvonszolt két hulláéval rendelkeztem, de akik közé keveredtem, azoknak az emlékezetében már sokkal több kép vetítődött egymásra. Olyanok képe, amiket én már nem láthattam, mert később érkeztem. Valamivel többet – jóval többet – tudhattak, mint én. És némaságukban is ez terjedt belőlük kifelé – ez a többlettudás. Olyan mérhetetlenül erősebb volt, mint az enyém, hogy csak a fenyegetést tudtam kihallani belőlük. Valószínűleg ez állított meg. Én is elkezdtem várakozóan nézelődni. Valami bizton-*

ságfélét adott, hogy nem túl messze valahol ott tudtam néhány évfolyamtársamat, bár már percek óta nem láttam őket. Volt abban valami végzetes felelőtlenség is, ahogy ott álltam. Mert valami bennem ugyanúgy várt, nem igaz, vágyott valamire, ami még várható volt, mint mindenki másban körülöttem. Az újabb látványra éheztem. Nem lett volna szabad ottmaradnom és végignéznem. Mellettem – nekem úgy tűnt – valami mély, rekedtes torokhangon fenyegetően el-elkiáltotta magát egy soványabb, sötét, kopott kabátos férfi. Erre más hangok, egymástól függetlenül, mintha feleltek volna neki. Más-más helyén a tömegnek hangzottak fel, nem volt közöttük semmiféle összebeszélés, egy állapot hangokkal kifejezett üteme vagy zenéje volt ez. Aztán a kapunál hirtelen mozgás támadt, néhány nemzetőr – úgy rémlik, az egyetemről is voltak közöttük felsőévesek – kísért egy sárgászöld lódenkabátos, alacsony férfit. A nemzetőröknek majdnem ugyanaz a kabátjuk volt, mint annak, akit kísértek. A kabátok vállán egy második szövetrátét volt, ettől a válluk vonala határozottabb, egyenesebb volt, mint a közönséges szövetkabátoké. Néha közeledtek egymáshoz ezek a vállak, amint a férfit kísérték, szorosan belekarolva. Nyilván az egyik ávós tiszt lehetett, akit megpróbáltak átvinni a megyei munkástanácshoz, hogy ott biztonságban legyen a tömegtől. De nem jutottak a téren messzire. Ha nem tudnám, hogy valójában mit vezéreltek azok a képek ott mindenki fejében, azt kellene gondolnom, hogy ostobaság volt, amivel próbálkoztak. De a képek miatt minden lépésük eleve meghatározott volt, akárcsak az én döntésem, hogy nem mentem tovább, hogy ott maradtam. A belső képek sugalltak valamit. Mindenkiben ugyanazt: hogy további, hasonló képeket kellene még látni, szinte kényszeres erővel. Pedig a képeket látó tudatunknak tudnia kellett, hogy nem lenne szabad… Hogy ilyet nem szabad nézni sem. Éppen hajtott keresztül a téren lassan egy lezárt furgon, azt próbálták a nemzetőrök megállítani, hogy felvegye a férfit, de a sofőr nem akart kötélnek állni, féltette az autóját a fenyegetően sűrűsödő tömegtől. Akkor megpróbálták tovább hurcolni, de már maguk se hittek benne, hogy ez sikerül. A tömeg teljesen körülzárta őket, szaggatott, haragos kiáltások hallatszottak, ott voltak tőlem vagy tíz méterre, de már nem láttam a férfit, csak azt, hogy a testeken különféle mozdulatok hullámzanak át, mindenki oda akart férni, a célnál levők mozgása széthullámzott az oda törekvők közé. De a karok és felsőtestek mozdula-

tai összerendezetlenek voltak. Mint hogyha rettenetesen sietős lett volna, ami történik, pillanatok múlva abba kell hagyni ezeket az indulatokkal telített össze-vissza csapkodásokat, mint valami tiltott élvezetet, amelyet csak nagyon rövid ideig lehet kiélni. A váltakozó sebességgel kaszáló könyökök és karok és előre-hátra, ki-be lendülő testmozgások egyetlen térbeli valamire összpontosultak, amely már nem volt megnevezhető. Aztán, mint valami rozsdás vas, olyan szuronyszerű emelkedett egy pillanatra a fejek fölé, hogy lezuhanjon, sejteni lehetett, hova, én csak valami egészen rövid sikolyszerűt hallottam arrafelől, olyasmit, amit egyszer egy nyúl hallatott, amikor otthon átvágtuk a nyakát, valami ehhez hasonló, az összesűrűsödött emberboly meglódult a járda irányába, már amúgy is majdnem odáig sodródtak, valamit tartottak vagy hurcoltak, és néhány másodperc múlva már húzták föl arra a villanypóznára, amely a közelben állt, és ott emelkedett fölfelé valamivel a fejek fölé, ahogy olyan furcsán meg volt törve a nyaka. Elég lett volna, hogy valaki véletlenül rám mutat, megpecsételődhetett volna az én sorsom is…

És néhány hónap múlva, a letartóztatásom után, a kihallgatások közben, mialatt taknyom-nyálam összefolyt a véremmel, ahogy vertek, egész idő alatt attól rettegtem, hogy kiderülhet: én is ott voltam akkor, és akkor rám fogják még azt is, hogy akasztottam, és akkor végképp végem… Később, a fehér könyvből tudtam meg, hogy Juhász Józsefnek hívták, ávós hadnagy volt.

Renn Oszkár: *Erről én aztán soha… Hogy ott voltam előtte… úgy elhallgattam…*

Gónusz Sándor: *Én meg ezzel menekültem meg négy hónappal később.*

Renn Oszkár: *Még az egyetemen se beszéltem róla.*

Radimeczky Lajos: *Négy hónap múlva, az első kihallgatásomkor… én, mint naiv gyerek… mert ugye ez történt, amit elmondtam, én nem csináltam ott semmit: bementem meg kijöttem, mert hívtak. És amikor ezt elkezdtem mondani, azt mondta a nyomozó – így csinált a kezével, mint aki elvágja –: erről többet ne beszéljen! Másról beszéljen. És ebből megértettem, hogy ebből valami olyan nagy jelentőségű dolog lehet, hogy erről nem szabad beszélni. Kifejezetten jóindulatú volt, mert be is mutatkozott, a nevét is tudom, Lehotzky századosnak hívták…*

Gónusz Sándor: *Engem, mikor bevittek, leültettek, nagyon udvariasan. Én is, mint naiv gyerek, elmondtam, hogy a sortűz alatt benn voltam az Államvédelmi Főosztályon. És mondtam azt a golyónyomot, hogy megmutatták nekem az ablakon. Alul volt az egyik luk, és a második luk a belső ablakon feljebb. Tehát ők ezzel bizonyították, hogy először kívülről lőttek. Ezt elmondtam, a pacák azt mondta: – Várjon! – Kiment. Amikor visszajött, azt mondja: – Maga igazat mondott, tényleg így volt. – És mit tudom én, még miről volt szó. Később levittek a fogdába, babfőzelék volt, azt tettek egy csajkában elém, aztán visszahívtak, és este már hazaengedtek. Azt mondta ez a nyomozó: – Maga igazat mondott, legyen jó mérnök. – Elengedtek. Én tehát elmondtam, hogy nyugtatgattam a tömeget. Azt hiszem, hogy az az ávós emlékezhetett rám, akihez ő elment, és megkérdezte, hogy tényleg volt egy ilyen akciója a diákparlamentnek. Engem meg ezért nem tartóztattak le.*

Oláh Péter: *Én az egyik Gátit, az egyiket a meglincseltek közül, akkor este, láttam a kórházban. Még este élt.*

Renn Oszkár: *Velem voltál?*

Oláh Péter: *Lehet, hogy együtt őriztük?*

Renn Oszkár: *Nem, én az őrzőket ellenőriztem. Végigjártuk az összes kórházat, és minden ávós mellé, akit ápoltak, a diákparlament őrséget állított.*

Dornbach Gyula: *És a megyei pártbizottságra is…*

Renn Oszkár: *Akit őriztél, az már félig agyon volt verve. Ezt a Gátit nem a teherautó után kötötték, hanem valahol az utcán felismerték. Rettenetes állapotban volt, magához se tért. De nemcsak ő élt még. Még többen is voltak, akik éltek, és akiket mi vigyázhattunk, és nagyon titokban tartottuk a helyüket. Ha jól emlékszem, négy-öt sebesültet őriztettünk.*

Oláh Péter: *Engem nem a diákparlament küldött. Volt egy ismerősöm, egy ápolónő a kórházban. Odakeveredtem, és valahogy ottmaradtam. A kezembe adtak egy puskát, hogy vigyázzak rá, ne legyen neki semmi baja. De arra már kár volt vigyázni.*

Renn Oszkár: *Azt nem akartuk, hogy még egyszer elkezdjék velük…*

Pallagi Sándor: *Volt egy kohász hallgató, aki később, 1954-ben ávósnak ment. Hankó Béla. Najsli Józseffel lakott egy szobában a diákszállóban, gimnáziumi osztálytársak voltak. Másodévben még velünk járt. A lincselés napján benn volt az Államvédelmi Főosztály épületében. Najsli Jóska sejtette, és igyekezett hamar bejutni az épületbe, mikor berobbantották a kaput. Ő hozta ki, a pisztolyát bedobta egy papírkosárba. Néhány hónap múlva, mikor kezdték felgöngyölíteni a dolgokat, ez a Hankó kijárt az egyetemre, nálunk a szobában sok esetben megfordult. Hiába mondtuk a többieknek, hogy ez előtt egy árva hangot se, mert ez ávós, csak eldumáltak egy csomó dolgot. Rengeteg fülest fölszedett, meg is lett aztán a következménye…*

A kórházi kimutatások október 26-án Miskolcon a járóbeteg-ellátásban részesetteken kívül 84 sebesültet és 25 halálos áldozatot tartanak nyilván. A halottak közül 6 az Államvédelmi Hatóság, illetve a rendőrség tisztje. Sok polgári halottról a következő napokban a családok gyászjelentést adnak közre az Északmagyarország című napilapban.

Annak ismeretében, hogy fél év múlva mi játszódik megint le a volt ÁVH épületében a letartóztatottakkal, nem lehet senki se bizonyos benne, hogy azok gyilkolták meg ezeket a tiszteket, akiket ezért 1957-ben majd elítélnek, és úgy történtek a gyilkosságok, ahogy erről a kihallgatási jegyzőkönyvek szólnak. A sortűzért mindenesetre senkit sem vonnak a megtorlás idején felelősségre, és a sortűz áldozatai mintha nem is léteztek volna.

Egy év múlva emléktábla hirdeti a meggyilkolt tisztek és nyomozók emlékét. Nincs szó sortűzről, ávóról, csak bestiális ellenforradalmárokról. Mindenki ezt veszi tudomásul, ehhez igazítja majd életét. Aztán harmincnégy év – és ez az emléktábla eltűnik. Helyette az épülettel szemben, a málló vakolatú falra egy másik, fekete márványtábla kerül.

Ezen egy listán szerepelnek a sortűz áldozatai és azok, akik az ávós tiszteket és rendőröket a perek megbízhatatlan tanúságai szerint agyonverték. A névsor alatt a szöveg: „Véretekből virág nyílott: – szabad hazánk!"

Mintha a lincselés áldozatai nem is léteztek volna.

Előző este a diákparlament képviselőit munkástanács-választásokra hívják meg. A reggeli órákban – még mielőtt híre jön a megyei

rendőrkapitányság épülete előtt gyülekező tömegnek – Dornbach Gyula a várostól 30 kilométerre északra, a Kazincbarcika falu mellett az elmúlt években épített „szocialista" városba megy, és részt vesz a Kazincbarcikai Hőerőmű, majd a Borsodi Vegyikombinát, valamint a Szénosztályozó munkástanácsának megalakulásán. A sietős út oka nem utolsó sorban az, hogy ebben a sok munkást tömörítő iparvárosban segítséget nyújtsanak olyan munkástanácsok megválasztásában, melyek az emberek bizalmát bírják, és többek között elejét vehetik a dolgozók bevonulásának Miskolcra. A Szénosztályozónál már hírek érkeznek a miskolci sortűzről. A nyugtalanság lecsillapítására Dornbach autóval tájékozódni visszatér az egyetemre, felkeresi Fekete Simont, majd visszatér a Szénosztályozóhoz, és beszámol a történtekről, lebeszélve a jelenlevőket arról, hogy tömegesen bemenjenek a már felfordult városba.

Délben

A délelőtt folyamán állandóan érkeznek a hírek a diákparlamenthez. A vezetők és sok hallgató a városba megy, közben Fekete Simon állandó telefonkapcsolatban van a diósgyőri Lenin Kohászati Művek műszaki klubjában székelő munkástanáccsal, a Miskolcon székelő megyei pártbizottsággal, a helyőrségi laktanyával és az ostromlott rendőrkapitánysággal. E telefonok nyomán küldi be egymás után a hallgatói csoportokat a városba. Rendelkezésére állnak már az egyetem járművei, teherautók és autóbuszok kerülnek elő, hallgatókat toboroznak a tanulmányi épület előtt várakozók közül és a diákszállókban, mely kimeríthetetlen emberi tartaléka lesz a következő napok feladatainak.

Mire a megyei rendőrkapitányság épületébe küldött vezetők – Renn, Szíj, Radimeczky, Gónusz és a többiek – visszaérkeznek, mindenki előtt világossá válik, mi történt: a városban megszűnt minden fegyveres hatalmi szervezet. Nemcsak az Államvédelmi Hatóság főosztálya semmisült meg ezekben az órákban, amit senki sem sajnált, hanem a város rendőrsége is megszűnt működni. A rendőrök az életüket féltették, holott a sortűz nem az ő lelkükön száradt. A helyőrség magától nem mozdult, az eseményekből ítélve polgári, politikai döntésre várt, melyet aztán hajlandó is volt óvatosan követni.

Ezzel bekövetkezett, amire senki se számított: gyakorlatilag a Diósgyőrben tartózkodó munkástanács és az egyetemi diákparla-

ment ölébe esett a hatalom. A megyei munkástanács délután átteszi székhelyét a miskolci megyeházára, a diákparlament vezetői fegyveres hallgatókat küldenek a támogatására.

> Papp Miklós: *…pár gépkocsira felpakoltunk, az első kocsi hangszóróval felszerelt mikrobusz volt. Ahogy jöttünk befelé Diósgyőrből, az utcán levő emberekhez folyamatosan… szózatot vagy közleményt vagy egyebet mondtam, amelyben rendre, fegyelemre biztattam a népet. Másrészt bejelentettem, hogy átvettük a hatalmat…*
>
> *Amikor megérkeztünk a Városház térre és kiszálltunk a kocsikból, akkor már szabályszerű félkörben az ott lévő emberek fegyveresen biztosították a bevonulásunkat az épületbe. Voltak közöttük katonák, civilek, már valahonnan fegyver jutott a kezükbe. Akiket, még egyszer: nem mi szerveztünk, mert honnan szerveztünk volna… a nép már önmaga, az események hatására szerveződött.*
>
> *Amikor bevonultunk, utána rövid idővel a diákparlament diákjai is megjelentek. És ezek felvállaltak különböző munkákat, amiben segítettek nekünk… Az egyik diák az ajtóm előtt állt, de más ajtóknál is ott álltak, hogy lehetőleg, akit csak nem muszáj, ne engedjenek be, hogy tudjunk dolgozni.*

Aligha volt ideje bárkinek is ezekben az órákban rájönni arra, hogy ezzel a lépéssel a megyei munkástanács elszakadt közvetlen támogatóitól, a diósgyőri gyárak üzemi munkástanácsaitól, akiknek nem maradt helyben összefogó, „területi" szervezete. Mikor Földvári és a kísérete Budapestről másnap délután visszaérkezik Diósgyőrbe, oda, ahonnan elindult, akarva-akaratlan két hatalmi csoportosulás keletkezik: a megyeházán tartózkodó és a következő nap ugyancsak kétségbeejtő eseményeinek kiszolgáltatott megyei munkástanács, melyet még az egyetemen választottak meg, és a diósgyőri DIMÁVAG gépgyárban a visszatértek körül szerveződő üzemi munkástanácsok. A diákparlamentnek majd választania kell a kezdődő hatalmi harcban. Évtizedek múlva alig maradtak róla emlékek, annyira ösztönös – és az adott helyzetben talán a legjobb – lesz a döntésük. Október 29-én, három nap múlva, többek között e döntésüknek is köszönhetően válik végre egyértelművé a hatalom kérdése.

Ezekben az órákban felgyorsul és egyben befejeződik a diákparlament szervezetének kialakulása. A domboldalra felfutó főépü-

letben, a tanulmányi osztállyal szemben, az akkor már csak volt ifjúsági szervezet, a DISZ szobájában folytatott délelőtti tárgyalásokon Mihala Ferenc adjunktus felajánlja, hogy a diákparlament – mely addig hol ebben a DISZ-bizottsági szobában, hol pedig a tanulmányi osztályon ülésezett – költözzék le a főbejárat melletti Mechanikai Technológiai Tanszékre, ahová ő is tartozik.

Déli 1 és 2 óra között megtörténik a leköltözés. A tanszéken a nap folyamán önként munkára jelentkező egyetemi gépírónők veszik fel a munkát a hírszolgálat számára, estére pedig már folyik a rádiólehallgatás is, hogy a legfrissebb hírekkel láthassák el a diákparlamentet, és rajta keresztül az egész régiót. Kb. 8-9 készüléken folyik az állandó lehallgatás. Az angol lehallgatást Horváth Aurél docens vezeti.

A diákparlament szűkebb vezetősége a tanszék műszerszobájába települ, és az elkövetkező napokban jóformán éjjel-nappal itt tartózkodnak, tárgyalnak, intézkednek, esznek-isznak és itt is alszanak a tagjai. A belső őrség felügyeletével Szíj Zoltánt bízzák meg, és abban állapodnak meg, hogy ameddig a helyzet nem nyugszik meg, Dornbach Gyula el nem hagyhatja a diákparlament körzetét, hogy mindig legyen jelen egy vezető.

Dornbach Gyula: *Nem tudom már, hogy hogyan alakult ki… Tulajdonképpen nem volt ott helyettes, meg mit tudom én milyen vezető. Az elvi csoportnak lényegében Fekete Simon, én, Renn Oszkár és Szíj Zoltán voltunk a tagjai. De hogy ez hogy alakult, és pontosan melyik órában, senki nem tudja már. De erről az elvi csoportról nem beszéltünk senkinek…*

Ungváry Rudolf: *A periratokban mégis ott szerepel ez a név. Vajon kitől?*

Dornbach Gyula: *Mi valójában nem mindenkinek mondtuk meg, hogy mit csináljon. Rácz Károlyt meg Horváth Gyulát se küldtük sehova, mégis mászkáltak mindenfelé, szinte mindenütt ott voltak, ahol a munkástanács előfordult. Meg később az a másodéves srác, Simon László: a fene se küldte őt Egerbe, szervezni a rádióadásokat. Ment az magától. Mi mondtunk ennyit, a többiek meg mondták a magukét, és csinálták.*

Renn Oszkár: *Egy forradalomban minden betöltetlen hely megtalálja a maga emberét.*

Délután

Kora délután a Tizeshonvéd utcai ávéhás karhatalmi laktanya parancsnoka érintkezésbe lép a diákparlamenttel, és egyetemistákat kér, hogy lebonyolítsák a lefegyverzést, és ily módon megelőzzék, hogy a tömeg a laktanyát megtámadja. A laktanyában tárgyaló Gáti Szabolcs telefonon értesíti erről Szíj Zoltánt, aki megállapodik Záhonyi Brúnóval, hogy este 50 fős csoporttal autóbuszon a laktanyához megy, hogy lefegyverezze az ott tartózkodó ávéhásokat, akik majd szabadságos levéllel távozhatnak. A gyors lefegyverzésre más ok is van: meg kell akadályozni, hogy további fegyverek kerüljenek az utcákra.

Megszervezik az egyetem belső őrségét (parancsnokai a katonai tanszék oktatói, Liptai László és Rochlich János századosok, a diákparlament részéről pedig Tóth Tihamér, továbbá Pallagi Sándor is belefolyt az irányításba), és elkezdődik az egyetemi „külső őrség" kialakulása is.

Másnaptól már fegyveres egyetemisták – köztük Kaptay György, Lengyel Sándor, Szabolcs Sándor – őrzik a megyeházát, ahová a megyei munkástanács költözik.

> Bogár Károly: *...a tulajdonképpeni abszolút rendcsinálást a megyeházán az egyetemistákból alakult nemzetőrségünk tudta biztosítani... Tehát egy nagyon komoly és együtt gondolkodó társaságot találtunk az egyetemisták között.*
>
> *Ők már megegyeztek Jeneivel, a városi rendőrkapitánnyal, hogy együtt fogják ezt a feladatot ellátni.*

Az esti órákban a laktanyából beszállított fegyvereket másnap reggel szétosztják a hallgatók között, s ennek eredményeként gyakorlatilag majdnem az egész hallgatóság felfegyverkezik. A fegyverraktáros egy idősebb V. éves hallgató, Kóthay István lesz.

A felfegyverkezett hallgatókat katonai egységekbe osztják be. A Tizeshonvéd utcai laktanyában a forradalom idején felváltva 10-15 hallgató teljesít szolgálatot, az egyetemi zászlóalj adja az őrséget a megyei tanács épületéhez, a miskolci rádió lillafüredi és városi stúdiójához, a megyei rendőrkapitányság – s egyben a volt ÁVH – épületéhez, az egyetemi pártbizottsághoz, az üzemanyag- és lőszerraktárakhoz, a vasúthoz, postához. Kaptay György V. éves hallgató vezetésével fegyveres egyetemisták biztosítják a forradalom egész ideje alatt a megyei munkástanács védelmét.

Dornbach Gyula: *A pártbizottsághoz azért állítottunk őrséget, hogy ne hordják szét az anyagot, hogy ha kell, majd meg tudjuk nézni. Nemcsak humanitárius okok vezettek…*

Fegyveres egyetemi egység vonult ki Takács Zoltán V. éves hallgató vezetésével a Sátor-hegység északi részén, az erdők mélyén levő László-tanyára, ahol a párt Központi Vezetőségének van különlegesen kezelt üdülője. A kb. 10 fős őrség az október végi napokban érintkezésbe kerül a körzetben tevékenykedő sátoraljaújhelyi Kummer Károly fegyvereseivel, akik szeretnék az üdülő különleges, szovjet gyártmányú ZIL gépkocsiját megszerezni. Takács Zoltán, Kósa György és a többi hallgató ennek ellenszegül. Kummer Károly csoportja november 4-e után néhány napig partizánként tevékenykedik majd a hegységben.

Pallagi Sándor: *Az üdülőt Rákosi építette ki, csak kivételezett emberek kerülhettek oda. A forradalom kitörésekor tíz-tizenkét család tartózkodott éppen ott, és féltek, hogy a nép majd nekik esik. Nem tudtak hazamenni Pestre. A mi őrségünk helyezte őket biztonságba.*

Egyetemisták meg rendőrök teljesítenek járőrszolgálatot a városban. Az üzemanyag- és lőszerraktárak őrzésére, a kiszabadult rabok kézre kerítésére, a rend helyreállítására a régió településein szintén a felfegyverzett egyetemistákat küldik ki a későbbiekben a honvédséggel karöltve.

Néhány nap múlva már több fegyveres egyetemi csoport tevékenykedik a megyében. Részben az egyetemtől, részben a munkástanácstól meg a katonaságtól kapott autókon járják a településeket, segítenek a nemzeti bizottságok és munkástanácsok megválasztásában vagy teremtenek szükség esetén rendet, amikor valahol rendzavarásra kerül sor. Ez utóbbi nem veszélytelen feladat, mert sok fegyver jutott illetéktelenek kezébe. A csoportok létszáma és összetétele változó, olykor nemcsak egyetemisták, hanem városi nemzetőrök is csatlakoznak hozzájuk.

Pallagi Sándor kezdeményezésére sor kerül motorizált hírvivő egység (tagjai többek között Dombi István, Székely János, Magyar Ottó), valamint élelmezési csoport (vezetője Demcsák József) megszervezésére is.

A Borsodi Rádió ismerteti a diákparlament közleményét arról, hogy működik, és hírt ad az ország más részében lakó szülőknek az

egyetemistákról. Renn Oszkár és Radimeczky Lajos ekkor visznek első alkalommal a hírszolgálat által összegyűjtött, lehallgatott híreket a Borsodi Rádióba Nagy Barnabásnak, akit a megyei munkástanács nevezett ki a rádió vezetőjének. Ezt követően a rádió lillafüredi stúdiójánál Zombori Sándor alezredes, helyőrségparancsnok utasítására két honvédtiszt lefegyverzi az ávós karhatalmi őrséget. Az ávós egyenruha helyett – amelyben a közhangulat miatt veszélyben lennének – honvédségi egyenruhába öltöztetik őket át, és szabadságos levelet kapnak a hazatéréshez.

Renn Oszkár: *Mi valójában azért mentünk oda, hogy Nagy Barnával megállapodjunk a rendszeres hírcseréről, és belecsöppentünk ebbe a lefegyverzésbe.*

Oláh Péter: *Ez a lefegyverzés piti ügy volt. Maguk az ávósok kérték, teljesen formálisan, hogy leléphessenek.*

Renn Oszkár: *Egy dzsippel mentünk ki. A lillafüredi stúdió mellett volt a légi figyelő szolgálat. Az ávósok meg a stúdió mögött lakoztak. Nagy Barnát és a stúdiót néhány nappal ezelőtt még ezek ellenőrizték. Nagy Barna igazi megszállott volt, ádáz ellensége annak a rendszernek. Nagyon szívesen fogadott bennünket, és megállapodtunk, hogy minden hírünket átveszi. Ekkor bejött egy katona, és beszámolt róla, hogy van itt egy probléma: át kellene menni az ávós laktanyába, mert az ávósok nagyon félnek, és szeretnének hazamenni. Én kicsit viszolyogtam, Radimeczky lelkes volt, jó, hát menjünk… A laktanyában már javában zajlott a cirkusz, mindenki levetette az ávós ruháját, és átöltözött katona ruhába. A katonák a legnagyobb barátsággal hozták át a laktanyájukból a ruháikat. Mi egy szót… egy büdös szót sem szóltunk. Gépeltek egy jegyzőkönyvet, a lényege az volt, hogy igazolást kapjon mindegyik ávós, ő nem menekült el, hanem önként letette a fegyvert, ruhát kapott és szabadságolták. Elkészült ez a papír, és hát erre azt mondják, ha már ilyen szépen arra jártunk, mi is írjuk alá. Ha már ugye semmi más dolgunk nincs, és írni is tudunk. Odaírtuk hát a nevünket. Visszafelé pedig le is adtuk a jegyzőkönyvet a megyei munkástanácsnak. Hogy mostantól a katonaság, a légi figyelőegység vette át a rádió biztosítását. Az ávós tiszt hónapok múlva aztán azt vallotta, hogy mi fegyveresen – tehát erőszakkal – lefegyvereztük őt. Mert aláírtuk neki a jegyzőkönyvet, hogy lefegyvereztük. Úgy nyomozták ezt ki, hogy*

az az ávós is zsebre vágott egy másolati példányt – és a bíróság orra elé tette. Ezt aztán nem lehetett letagadni. Hiába mondtam, hogy éppen a parancsnokuk szavára az ÁVH maga rakta le a fegyvert, öltözött át és lett mindenki szabadságolva – magyarán, hogy így megmenekültek. Bennünket meg egy év múlva ezért elítéltek. Az ávós tiszt velünk bizonyította, hogy milyen hős volt, ezért kellett ez…

Este

Az esti órákban egy 50 főből álló egyetemi csoport a Borsodi Nyomdánál teremt rendet. Az Északmagyarország kinyomtatása késett; az a hír terjedt el, hogy az immár forradalmi lap megjelenését elszabotálják, ezért a tömeg meg akarta ostromolni a nyomdát.

Pallagi Sándor: *Telefonálnak kétségbeesve a nyomdából, hogy nincs kész az újság, a tömeg meg azt hiszi, el akarják szabotálni a forradalmat. Segítséget kértek, de azonnalit. Odamentünk egy autóval, kezdtük csendesíteni az embereket. Az egyik ötödéves kiállt az erkélyre, és nagy lendülettel elkezdte szavalni a Nemzeti dalt, de nem tudta, és a közepén belesült. Majdnem megverték. Valaki elkezdte kiabálni, hogy nyújtsunk segítséget a budapestieknek, az állomáson ott a szerelvény, amellyel oda lehet szállítani a népet. Erre a tömeg nekivágott a pályaudvarnak, ahol persze semmiféle szerelvény nem volt. Mi meg visszatértünk az egyetemre, néhányan azonban ott maradtak már akkor őrségben.*

Fekete Simon, Pallagi Sándor és Renn Oszkár este 8-kor a megyei munkástanács elnökével tárgyal. Fegyverviselési engedélyt és további fegyvereket kapnak.

A kora délutáni megállapodás alapján Záhonyi Brúnó alezredes a Tizeshonvéd utcai ÁVH-s laktanyához megy, és a diákparlamenti vezetőséggel egyetértésben a laktanyában talált fegyvereket (kb. 1000 db. puskát és géppisztolyt, 10 golyószórót, 5 géppuskát, kézigránátokat, 150 db. pisztolyt) a hallgatók – köztük Székely János, Takács Ernő – segítségével beszállítatja az egyetemre.

Pallagi Sándor: *11 felé volt vége a Rozgonyival folytatott megbeszélésnek. Akkor mondták: – Gyerekek, indulni visszafelé, mert el kell hozni a fegyvereket, nehogy a nép kezére kerüljön. Záhonyi vezetésével két nagy kék autóbusszal nyomban indultunk is a Tizeshonvéd utcai laktanyához. Annyira tudom, mert ott mentünk*

el a zeneiskola mellett, és ott volt fölakasztva a kihalt éjszakában a két ember. Én halottat nem láttam azóta se, meg azelőtt se. Ott volt felakasztva a Gáti, meg Freimann, akit ártatlanul meglincseltek, mert tett egy megjegyzést… Éjfél felé, így lehetett valahogy. A laktanyában ezekben a napokban csak az őrség volt, mert az ávósok 21-e, tehát vasárnap óta Szegeden voltak. Éppen azért, mert Szegeden kezdtek először mozgolódni 16-án az egyetemisták. De az események gyorsabbak voltak, és az ávósok Szegeden ragadtak… Brúnó ezt az őrséget engedte haza, saját maga írta alá a szabadságos papírt, és engedte őket szélnek… Ott a kutya se maradt. A fegyvereket mind elhoztuk.

Bogár Károly: *Az akasztottakat másnap a városi temetkezési vállalat emberei szedték le, a városgondnokság utasítására. Ott lettek anyakönyvezve, mindenkit hivatalosan… Talán azon vitatkoztak sokáig, hogy Gáti helyett mást temettek el… Mint egy balesetnél, olyan intézkedés történt.*

Ungváry Rudolf: *Kéri Zoltán ült éjjel a tanácsháza telefonja mellett, amikor valaki a temetkezési vállalattól jelentkezett, ha fegyveres védelmet kap, leszedeti a szovjet emlékműre akasztott halottakat. Kéri egy fegyőr és 6-8 fegyveres hallgató társaságában éjfél után a temetkezési vállalat alkalmazottaival együtt végezte el ezt a munkát. A közelben folyik a Szinva-patak; akkor még sűrű, fenolos-kátrányos a vize a közeli kohóművek miatt. Meséli, hogy azóta is, ha ilyen fenolos-kátrányos szagot érez, felfordul a gyomra.*

Dornbach Gyula: Az egyik negyedéves kohász mesélte harmincöt évvel később, hogy az ávósok szabadságos papírjait az egyetem katonai tanszékének pecsétjével látták el. Ezek az igazolások közismerten ingyenes hazautazásra jogosítanak, ezért néhány hallgató, aki a lefegyverzésben ügyködött, magának is kiállított ilyet, és néhány nap múlva ilyen ávós papírokkal álcázva magát utazott ingyen haza. Ennek köszönhetően maradt fenn belőlük példány…

Az éjszakai órákban Renn Oszkár néhányadmagával visszatér a megyei rendőrkapitányság épületébe, és onnan az egyetemre szállít egy R20-as rövidhullámú katonai adót, melyet az Államvédelmi Hatóság használt.

Renn Oszkár: *Ez már jó éjszaka volt. Ködös, rohadt éjjel. Mi ott megálltunk az épület előtt, és… egyszerűen bementünk. Kinyílt az ajtó? Vagy megfeszítették, vagy megrúgták, nem tudom. Senki nem volt az épületben, az égvilágon… Egyetemisták voltak csak itt-ott…*

Dornbach Gyula: *Azok akkor mindenütt voltak… az egész városban…*

Renn Oszkár: *Abszolút… Valaki mondta, hogy van ott egy R20-as. Hát láttuk kívülről az óriási antennákat a tetőn… és nekünk ugye szükségünk volt egy adóberendezésre, mert el akartuk kezdeni az idegen nyelvű adásokat…*

Már a következő napon megkezdődnek a rövidhullámú adások. Van magyar nyelvű hírszolgálat is, de elsősorban a szomszéd országok nyelvén sugároznak. Óránként-kétóránként adnak idegen nyelvű híreket, kommentárokat, melyeket gyakran a miskolci rádió is átvesz. Az orosz nyelvű adásokban a szovjet katonákat igyekszenek tájékoztatni a forradalomról. A szövegek fordítását és a bemondást részben az idegen nyelvi lektorátusok tanárai, részben nyelvismerettel rendelkező tanárok és hallgatók – többek között Darin Sándor, Horváth Aurél, Szarka Zoltán, Szabó Miklós, illetve Major László, Jordán Endre hallgatók –, valamint a diósgyőri üzemekből jelentkező fordítók biztosítják. A műszaki hátteret a fizika tanszék technikusa, Soltész György, valamint Szőnyi József, a fizika tanszék adjunktusa, Schey János, a kohógéptan tanszék docense, továbbá a rádióamatőr hallgatók biztosítják. Később is kerül még az egyetemre kisebb teljesítményű rövidhullámú adó.

Ungváry Rudolf: *Az egyik kisebb teljesítményű készüléket, amelyen többek között Horváth Aurél olvasta be a francia híreket, október 29-e körül a DIMÁVAG gépgyárból hozták el baráti segítséggel, éjjel. A portással meg volt beszélve, hogy kivihetik. November 4. után azok, akiknek a nevén volt, és akik tulajdonképpen kölcsönadták a forradalom alatt a diákparlamentnek, bajba kerülhettek volna emiatt, s ezért november vége felé egy éjjel, a kijárási tilalom idején nagy titokban autón visszaszállítottuk. Emlékszem, rettenetesen féltem, a két Mayer testvérrel voltunk, és a berendezések nagyon nehezek voltak, majd beleszakadtam. Már nem lehetett semmiféle portási segítségben bízni, a kerítésen keresztül kellett elintézni a dolgot. Csak a sötét éjjelre em-*

lékszem, a többiek tudták az utat a kerítésnél, bármikor belénk botolhatott volna valamilyen őrjárat…

Néhány nap múlva már bemondó az a hölgy is, aki a háború előtt dolgozott a rádiónál. A lehallgatók rövidhullámú adóvevőikkel ráálltak a szovjet páncélosok hullámhosszára, és beleszóltak a beszélgetéseikbe.

Éjfél felé a megyei munkástanács értesíti a diákparlamentet, hogy a repülőtéren kiszabadult rabok garázdálkodnak. Pallagi Sándor és Renn Oszkár a Sajó-parti rádióerősítő állomás védelmére vonul ki több fegyveres egyetemistával.

Október 27.

A délelőtti órákban betör a tömeg a megyeházára, és a munkástanács védőőrizetében levő ávósok közül az egyiket meglincselik.

Horváth Gyula: *Kora délelőtt már nagy tömeg gyűlt össze a megyei munkástanács épülete előtt. A tömegben mindenféle ember (rossz külsejű felnőtt, gyerek stb.) megtalálható volt. Azt követelték, hogy a civilekre sortüzet nyitó, ártatlanokat gyilkoló ávósokat (akik védőőrizetben a börtönben voltak) engedjük ki a börtönből, és ők majd ítélkeznek felettük. A börtönből többször telefonáltak, hogy mit tegyenek. Mi azt feleltük, ne adják ki őket. Én próbáltam csitítani az erkélyről az embereket. – Polgártársak, ne mi ítélkezzünk, mi pontosan abban különbözünk az ávósoktól, hogy a törvényt tiszteljük. – A tömeg egyre hangosabb lett. Volt ott mindenféle ember. Akkor már egyetemi őrség volt a megyeházán. A tömeg végül áttörte a kordont, az őrséget is, és nekiestek annak a nagydarab rendőrnek. Engem annyira megviselt ez a magából kifordult tömeg… embertelen, ami akkor történt… „halált reá", mint amikor Jézust meg akarták feszíteni, ugyanaz a csőcselék, ugyanúgy követelődzött. Azt már nem is láttam, hogy pontosan mi történt vele. Végtelenül megundorodva jöttem be az erkélyről, fogtam magam, hazamentem az egyetemre, és egy nap, egy éjjel aludtam. Másnap, amikor fölébredtem, azt mondtam, lemondok, én ezt se lelkileg, se fizikailag nem tudom csinálni. Nem az én világom, ez az üvöltő tömeg… S akkor lett Fekete Laci bácsi helyettem a munkástanácsban a diákparlament képviselője. Ő addig a katonai bizottságban volt, cseréltünk. Keresztbevetett antantszíjjal olyan volt, akár valamelyik múlt századi katona.*

Fekete László: *A diákparlament képviselői megkerestek a tanszéken, és előadták, hogy nagy baj van: ezt a törzsőrmestert bent a megyeházán meglincselték. A diákparlament képviselője a testével védte a törzsőrmestert, és próbálta magyarázni… erre ezek a bányászok megfogták, hogy „öcsi, kicsi fiú vagy te ahhoz, hogy erről lebeszélj", és a rendőrt az első emeleti erkélyről ledobták és agyonverték. Ez a fiú, akinek a nevét nem tudom, ettől sokkos állapotba került… hogy nem tudta ezt megakadályozni. Sírógörcsöt kapott, és nem tudta abbahagyni a zokogást. Ezért betették őt egy autóba, kivitték az egyetemre. És ekkor jöttek hozzám, hogy most nincsen képviseletünk a munkástanácsban. Mert mikor itt már vér folyik, akkor nem baj, ha olyan ember képviseli őket, aki katonaviselt.*

Major Béla: *Jön a telefon a gyárba, hogy menjünk azonnal a megyeházára, mert ott ölnek… Rögtön kocsiba ültünk, egy nagy teherautóba vagy 30-an, de mire megérkeztünk, eltántorodtak. Meglátták a nagy tömeget… Gyertek, megyek én elöl… mire odaértünk a kapuhoz, már csak hat volt, a többi lemorzsolódott. Volt olyan a tömegben, amelyik már fegyverrel díszelgett. Engem ott egy társaság körülkapott, hogy kik vagyunk, mik vagyunk, hová akarunk menni. Mondom, előbb talán ti igazolhatnátok, hogy ti kik vagytok? Hát ők a tömegek. Rögtön felismertem belőlük vagy öt cigányt, meg a sintérnek a kutyafogdosóját, ezek voltak. Mondom, ti mit akartok itt? Akkor elkezdtek ezek rögtön nekem ugrani, hogy majd leintenek. Mindjárt levették a vállukról a fegyvert. Mondom, coki, kotródjatok a kapuból. A kapuban is ilyen puskás egyetemista őr állt, az is rögtön levette a fegyvert a válláról, és akkor mi bementünk… Felmentünk az emeletre. Onnan dobták ki azt az embert. Már akkor mondták, hogy későn érkeztünk, mert már elhurcolták felakasztani a Zenepalota elé, ahol már tegnap óta lógott az a másik kettő. Mire én felértem, ott találtam Deme Lászlót meg Tóth Istvánt, mindkettő a megyei tanács embere. Deme rettentő rossz állapotban volt, egy széken ült és remegett, akár a nyárfalevél. Gyógyszert kért meg vizet… de nem lehetett vele két szót szólni, mert teljesen idegroncs volt. Mondta, hogy látta, hogy kidobják, meg tapossák, és ettől lett rosszul. Azt hitte, hogy ő következik… Aztán átmentünk a városi tanácsba, ahol leltünk egy embert, aki azt mondta, itten is vannak már emberek, akik lézengenek és azt várják, hogy kit tud-*

janak leütni… Az utcán könyörögtem, hogy emberek, menjenek haza már, nincs itt semmi, csak balhé van. Lássák, kihasználják ezek a huligánok a dolgot, majd betörik az ablakokat. Senki, egyáltalán, nem avatkoztak bele. A tömeg csak állt és nézett, és várta, hogy mi történik. Nem történt semmi, aztán megunták. Elment 20, jött helyette 30…

Az Északmagyarország ezen a napon is megjelenik. Noha most már nem a párt irányítja, az előző napon történtekkel kapcsolatban pontosan úgy kerülgetik benne a kását, ahogy korábban kellett, ha kényes kérdésről volt szó. Az újságírók ezúttal aligha azért teszik ezt, mert a lincselőktől félnek: annyira a közbiztonság azért nem romlott meg. A forradalom tisztaságának megőrzése lebeghetett talán a szemük előtt. Akárcsak a pártalkalmazottaknak az előző – és a majd megint következő – évtizedekben saját hatalmuk tisztasága.

Az *Északmagyarország*ban a lincselésekről ennyi olvasható:

„A nap folyamán a tüntetők elfogták a bűnösöket. A felelősségrevonás megtörtént."

In: *Északmagyarország,* 1956. okt. 27., 12. évf. 227. szám, p. 2.

A munkástanács rádióközleménye rávilágít arra az aggodalomra, hogy az Államvédelmi Hatóság iránti lakossági indulatoknak a rendőrség is áldozatul eshet, és ugyancsak nem meri néven nevezni a lincselést:

„Kapott értesüléseink szerint Nagymiskolc lakossága valamilyen ferde hírközlés kapcsán azt a véleményt alakította ki, hogy a karhatalom… népellenes és brutális cselekedeteket hajtott végre dolgozó társaink személye ellen. Ezen kérdés tisztázása céljából ezúton jelentjük ki, hogy a brutalitások… elkövetői csak a megyei főosztály államvédelmi hatósága személyei közül kerültek ki. Ezek ellen az eljárást a megyei munkástanács bizottsága azonnal indítsa meg. Kérjük tehát Borsod megye és Nagymiskolc lakosságát, a tüntetésekben fogadalmukhoz híven és becsületes magyar emberhez méltóan, higgadtan és nyugalommal, minden félrevezetéstől mentesen várja meg türelemmel további intézkedéseinket. Feltétlenül elvárjuk… a józan gondolkodás melletti magatartást és nem az elhamarkodott, meggondolatlan, káros és veszélyes cselekedetek tömeges sorozatát."

Varga László: *A Forradalom hangja: Magyarországi rádióadások 1956. október 23. – november 9. Bp.,* Századvég Kiadó; Nyilvánosság Klub, 1989. p. 115–116.

Két nap múlva, az ávósok által meggyilkoltak temetéséről tudósítva, Nagy Barna megfogalmazásában már több információ hangzik el a Borsodi Rádióban:

„A felkoncolt Gáti József ávós őrnagy és a többiek sorsa intő példa legyen azoknak, akik a nép, saját népük ellen fordították fegyvereiket… Féljetek, mert a nép keze a búvóhelyekre is elér."

Varga László: *A Forradalom hangja: Magyarországi rádióadások 1956. október 23. – november 9.* Bp., Századvég Kiadó; Nyilvánosság Klub, 1989. p. 216.

Kétségtelen, hogy egy év múlva, az újra hatalomra jutott kommunista állam börtönében, közvetve vagy közvetlenül akkor is áldozatául esik majd Nagy Barna villamosmérnök a gyilkosainak, ha a forradalom napjaiban árnyaltabban fogalmazott volna erről a temetésről. De lehet, hogy a lelkének mégis könnyebb a halál, ha jobban elfogadta és alkalmazni tudta volna azt az európai és keresztény gondolatot, hogy a gyilkosságból soha sem lehet intő példa. Mint ahogy az ő meggyilkolásából sem…

Ezen a napon a diákparlament vezetősége elsősorban azzal foglalkozik, hogy a rend fenntartásában a hallgatók fegyveres részvételét megszervezze. A munkástanácsokkal való kapcsolattartás érdekében Renn Oszkár megszervezi a képviseleti csoportot.

Csontos Mihály alezredes, a hadkiegészítő parancsnokság vezetője a nemzetőrség felállításának kérdésében a diákparlamenthez fordul, és az egyetemen tárgyal a rendőrség megerősítéséről.

Fekete László a diákparlament fegyveres szervezete számára felszerelést (fegyvereket, lőszert, esőköpenyt, sátorlapot) szállíttat az egyetemre a munkástanács rendelkezésére álló raktárakból, továbbá az Építőipari Trösztről. A felszerelést szétosztják a felfegyverzett hallgatók között.

Egy másik – félelmetes és gyűlöletes – kérdésben már előző délután döntés születik. Az egyetemre szállítják az Államvédelmi Hatóság megyei főosztályának épületéből az operatív belső felderítő osztály dokumentumait, közismert nevükön a besúgók nyilvántartását.

Fekete Lajos: *Feltűnt nekem, hogy iratok keringenek az utcán, emberek kezében, rajtuk ismerős nevekkel. Megfagyott bennem a vér. Szóltam Fekete Simonnak, hogy „öreg, valamit csinálni kel-*

lene, mert ezeket az embereket el fogják kapni!" Azok után, ami történt, mindenkiben az dolgozott, hogy csak ne legyen több lincselés. Simon ezt rögtön átlátta, és Szarka Zoltán adjunktussal motorkerékpáron az ÁVH épületéhez küldött. Ekkor nem sikerült bejutnunk, akkora tumultus és zűrzavar uralkodott. Enyhén szólva… Másodszorra már autóval mentünk, két menetben hoztuk el az iratokat. Másodmagammal olyan páncélszekrényben helyeztük el őket, amelynek két kulcsa volt… csak ketten, elkezdtük feldolgozni. De az elsődleges cél nem a feldolgozás volt, hanem az, hogy mennél hamarébb minden iratot, melyen kompromittált emberek neve szerepel, elzárjunk. Hogy elejét vegyük az esetleges atrocitásoknak. Második célunk volt természetesen, hogy kiszűrjük azokat, akik népellenes bűnöket követtek el, hogy azokat törvényes bíróság elé állítsák. Bevallott célunk volt, hogy erre szükség van. Ez nem történt meg, és ezt ma is szükségesnek tartom.

Szíj Zoltán: *Senki földje volt azokban az órákban az épület. Az ablakokon hánytak ki papírokat. Zűrzavar, ajtó-ablak nyitva-tárva… És akkor jöttünk rá, hogy röpködnek olyan papírok, amelyeken egyetemi oktatók és hallgatók neve is rajta van. Miféle papírok ezek? És akkor dőlt el, hogy ki kell hozni őket az egyetemre. Elsősorban nem azért, hogy mi megtudjunk dolgokat, hanem mások ne tudjanak meg! Mert ebből anarchikus állapotok keletkezhetnek. Ami bent még föllelhető volt, zsákban, dossziékban… Válogatás nélkül szedtük össze, tiszta véletlen, hogy az egyetemiek is közöttük voltak. A diákparlament törzskara úgy döntött, hogy ez nem közpréda. Ezt nem lehet nézegetni. Meghatároztuk azokat az embereket, akik ebbe belenézhettek, de senki más. Tóth Tihamér kezébe tettük le a dolgot. Én magam például a per során szereztem arról tudomást, hogy ebben még mik voltak. Mert nem kérdeztük Tihamért se, mert nem volt fontos, hogy mi ezt ott… Hanem az volt a lényeg, hogy ez zárolva legyen, ne kerüljön ki, mert ebből öldöklés lesz. Hogy ebből mégis kiszivárgott egy-két név, az azért volt, mert egy-két ember nem tartotta be ezt a parancsot.*

Még aznap hozzákezdenek a szállításhoz. Pallagi Sándorral együtt a dokumentumokat a III. diákszálló 14-es számú földszinti szobájában helyezik el. Fekete Lajos II. éves hallgatót és egy társát megbízzák a feldolgozással.

Később Pallagi a Miskolctól északra fekvő falvakat – Sajóvámost, Sajóecseget – járja végig társaival, hogy segítsen a munkástanácsok, illetve nemzeti tanácsok megalakításában.

> Pallagi Sándor: *Az ÁVH-nak volt egy autója: kívül Pobjeda, belül azonban nyolchengeres Vauxhall-motor volt benne, és az alját leólmozták. Üldözőkocsi volt. A főosztályon találtuk meg 27-én. Beültünk a kocsiba, de nem volt meg az indítókulcs hozzá. Magyar Ottó kibontotta az indítóvezetéket, és rövidre zárta a madzagot. A Vasgyárnál volt egy zöldségbolt… hogy ezt honnan tudta Ottó, nem tudom… oda mentünk ki, mert annak az ávós őrmesternek a felesége volt ott a boltban az eladó, amelyik a sofőrje volt ennek a kocsinak. Kérdeztük a nőtől, hol laknak. Mármint a nő és a férje… Megmondta a hejőcsabai címüket. Kimentünk onnan Hejőcsabára: a szivar jött félcipőben, akarta már húzni a csizmát, halálra sápadt, mondtuk, ne hülyéskedjen, hát nem akarunk mi magával semmit. Adja ide a slusszkulcsot, mert a kocsija itt van nálunk. Ott áll kinn… Nagyon megkönnyebbült. Attól kezdve volt kulcs az autóhoz. Molnár Kálmánnal, Buczkó Jánossal, Persik Lajossal, Magyar Ottóval jártuk ezen a kocsin a településeket: Sátoraljaújhely, Sajóecseg, Sajóvámos, László-tanya… Hogy ne legyen atrocitás. Hogy kezdjenek el dolgozni. Mert az nem a mi dolgunk, hogy azt mondjuk valakiről, te mit is csináltál Rákosi alatt? A fiúk közül senkit sem kaptak el. Persik meg Buczkó még a tárgyalásunkon is tanúskodtak. Semmit sem tudtak meg a csoportunkról.*

A Borsodi Rádióban este kilenc óra körül beolvassák a diákparlament által megfogalmazott orosz nyelvű felhívást.

Az esti órákban még egy rádióadót szállítanak a megyei rendőrkapitányság épületéből az egyetemre. Az R30-as berendezést egy Ikarus autóbuszba pakolják, és a Mechanikai Technológiai Tanszéken helyezik üzembe, ahol már működtek a korábban megszerzett R20-as adók. Az új berendezéssel 200-300 kilométerre nő meg az adás hatósugara.

„Tulajdonképpen mi lesz ebből? Jól csináljuk mi ezt?”

Remény és kétség között

Október 28., vasárnap

A városban a munkástanáccsal és a rendőrséggel karöltve a fegyveres egyetemi nemzetőrök tartják fenn a rendet.

A nyugati államok elleni katonai felkészülés jegyében bevezetett egyetemi katonai oktatásról most derült ki, mire jó. Minden hallgató rendelkezett harcászati elméleti képzettséggel, és részt vettek lőgyakorlatokon. Nagyon jól tudták, hogyan kell a fegyverekkel bánni, és volt fogalmuk a katonai fegyelemről. A katonai tanszék tisztjei a korabeli tisztikar legműveltebb rétegéből kerültek ki, minden hallgató ismerte őket. Amikor a városban megszűnt a közbiztonság, és a 19–25 éves hallgatók ráébredtek arra a kihívásra, melyet a sors velük szemben váratlanul támasztott, reflexszerűen, önként fegyvert fogtak – holott a katonai szolgálatért amúgy nem sokan lelkesedtek. De volt valami mámorító a számukra abban, hogy nagy szükség van ezekben a pillanatokban rájuk. Azokban a napokban szinte mindannyiukat áthatotta valamilyen nagyjából közös remény. Ha nem kellene joggal tartani attól, hogy a nagy szavakkal mindig csak visszaélni lehet, akkor azt mondhatnánk, hogy talán erkölcsi értelemben is feladatnak érezték ezt a fegyverfogást. Ennél bátrabban megfogalmazható viszont, hogy ugyanakkor szerep is volt, csábító, férfias szerep – s ennek lehetőségét különösen a fiatalabb évfolyamok hallgatói igyekeztek is maradéktalanul kihasználni.

A nagyjából közös reményben ekkor vélhetően még azok is osztoztak, akik később a megtorlás oldalára álltak, és ennek a reménynek az emlékét kitörölték a memóriájukból. Mint mára kiderült, annyira azért nem, hogy most, amikor vége annak a hatalomnak, melynek szolgálatába álltak, ezt az emléket s a vele való akkori azonosulásuk élményét sokan megint ne bányásznák valahogy magukból elő, megkönnyítve a lelküknek az átállást az új realitásokra.

Magától értetődő volt, hogy a katonai tanszék tisztjei megszervezik az egységekbe való beosztásokat. Nem mintha a hallgatók keresték volna a fegyveres összecsapás lehetőségét – ehhez bizonyára

már kényesebbek és kulturáltabbak voltak. Műszaki képzettségük következtében meg nagyon is jól tudták, hogy milyen erőt jelent egy olyan hadsereg, mint a szovjet. Számukra a nemzetőrség a szó szoros értelmében a nemzet javainak az őrzését jelentette, azaz a rend fenntartását. Őrizni azt a kevés „polgárit", ami azokban az években számukra, családjuknak és tágabb környezetüknek még megadatott.

A megyei nemzetőrség parancsnoksága aznap már a volt ÁVH épületében székelt.

Vele ferdén szemközt, a Rudolf-laktanyában elkezdődik a sorozás a megyei nemzetőrségbe. A négytagú sorozóbizottságok két-két tagját a diákparlament küldte.

> Kocka Kálmán: *Annyian jelentkeztek, hogy egy idő után az újságban kellett közzétenni, hogy betelt a létszám. Igyekeztünk a gyanús kinézetű egyéneket távol tartani a fegyverektől.*

Az újságban érezhető megkönnyebbüléssel számolnak be a helyzetről.

> „Állandóan cseng a telefon. Hír hír után érkezik a miskolci műszaki egyetem diákparlamentjének szobájába. A főépület előtt állandóan autóbuszok, teherautók, motorosok váltogatják egymást. Miskolc város megbízik az egyetemistákban, akik a munkástanáccsal karöltve mindent megtesznek azért, hogy megmentsék a közbiztonságot. Már a kora délutáni órákban sűrűn megrakott teherautók és autóbuszok szállították a város legkülönbözőbb részeibe a nemzetiszínű karszalaggal ellátott fiatalokat.
>
> A diákok és a honvédség lefegyverzik a felelőtlen gyerekeket, akiknek a kezébe nagyszámú fegyver került. A későbbi órákban diákokból, munkásokból és honvédségből szervezett nemzetőrök négyes csoportokban cirkálnak a város minden utcáján, igyekezve megőrizni a tökéletes nyugalmat. Városunk rendje jó kezekben van. Az éjjel teljes nyugalmat tudtak biztosítani.
>
> ...Kéri Zoltán egyetemi hallgató vezetésével átvették a MÖHOSZ [Magyar Önkéntes Honvédelmi Országos Szövetség, félkatonai sportszervezet] stúdióját, és négy nyelven sugározzák a munkástanács határozatát."
>
> *A miskolci műszaki egyetem diákjai a közbiztonságért.* In: *Északmagyarország,* 1956. okt. 28., 12. évf. 228. szám, p. 3.

Sebők Mihály: *Mi október 27-e körül szinte mindannyian kaptunk fegyvert. Az első napokban beosztottak bennünket ilyen őrségekbe. Engem is, Nagy Miklóssal együtt, beosztottak egy gyárba, a portára. De unatkoztunk. Végül aztán a portán mondták, nyugodtan elmehetünk haza, ők vigyáznak a gyárra. Mi elmentünk haza, betettük a 48 mintájú puskát a szekrénybe, akkor nyúltunk megint hozzá, amikor megjelent az orosz harckocsi, és akkor kidobáltuk. Volt, aki egyet-kettőt még lőtt belőle az oroszokra előbb. A legtöbb kidobálta az ablakon.*

Szegfű Irén: *Lengyel Sándor tudomást szerzett arról, hogy egy ávóst el akarnak kapni. Beültek egy Volgába, befektették az ávóst a padlójára, rátették a lábukat, és úgy hajtottak el vele. Így mentették meg. Lengyel a városházán, a megyei, majd a munkástanácsnál volt nemzetőr, ott volt, amikor Antal Gyula ávós törzsőrmestert kidobták az ablakon és meglincselték.*

Horváth Gyula: *Egyszer, még a forradalom napjaiban bejön egy öreg férfi, és beszámol róla, hogy a szomszédságában lakik egy ávós ezredes, aki felszívódott, de ott a családja, a felesége három vagy négy kisgyerekkel, meg az öreg szülők… És állandóan link, tróger alakok járnak hozzájuk, zaklatják őket, elviszik a ruháikat, cipőiket. Mindig sötétedés után jelennek meg. Erre őrséget szerveztem, egyik éjjel én is álltam ott. Amikor először odamentünk, bejelentkeztünk, elmondtuk a nőnek, miért jövünk. Ki gondolta volna, hogy milyen jól jön ez később.*

A környéken is rendszeresen járőröznek a hallgatók. A járőröző csoportok létszáma jóformán felölelte a teljes első és második évfolyamot, de harmad- és negyedévesek is voltak közöttük nagy számban. Az egyes csoportok, vagy ahogy nevezték: „törzsek" neve nem maradt fenn, csak azoké, akiket az október 30-i *Északmagyarország* említ: Hidasi Károly csoportja, amelyik aznap Klementinán és Mezőkövesden, Pogány Péter csoportja, amely Szerencsen és a környékbeli falvakban, meg Szűcs János és Kovács Géza csoportja, amely Egerben járt.

Ungváry Rudolf: *A legnagyobb népszerűségre talán Dudás Tibor II. éves gépész tett szert, aki előző nap, szombat délben felmászott a már egy napja elhagyott villanyrendőr irányító fülkéjébe, és két nap óta ő irányítja a forgalmat a Forgónál. A lincselés óta nem mernek a rendőrök az utcára jönni, ő meg nem bírta nézni*

már a zűrzavart… Akkoriban a villanylámpákat a járdasarokra épített, hengeres toronyból irányították kézzel. Minaretnek hívta a népnyelv. Benne kuksolt a rendőr.

Arra a kérdésre, hogy hogy bírja ki étlen-szomjan, Dudás csak vigyorgott: az asszonyok egész nap hordták neki az ennivalót.

„Egyetemisták piros-fehér-zöld karszalaggal, egyetemisták géppisztollyal, egyetemisták puskákkal – egyetemisták a városban és a megyében mindenütt… Ők ülnek a villanyrendőr irányító kalickájában, ők járják a vidéki helységeket, csendesítik a túlzókat, harcolnak az ÁVH ellen, ők szedik össze az illetéktelenek kezébe került fegyvereket – nyugodtan elmondhatjuk, a nehézipari egyetem hallgatói a város lakosságának egyik legfőbb támaszai.

Elbeszélgettünk Dudás Tiborral, aki a forgalmat irányítja a villanyrendőrnél, hogyan lett belőle, mérnökjelölt létére, közlekedési rendőr?

– Szombaton délelőtt erre jártam, láttam, hogy zavar van a közlekedésben, nagy a tumultus, valamit tenni kell. Rendőr már nem volt sehol. A kalicka be volt zárva. Külső segítséggel felnyitottuk, beültem. A közlekedő nép, a járművezetők tapsoltak, éljeneztek. Azóta több váltásban mi irányítjuk a forgalmat."

A miskolci egyetemisták a forradalomban. In: *Északmagyarország,* 1956. okt. 30., 12. évf. 230. szám, p. 3.

A megye településein ezekben a napokban sorra alakulnak a vállalati munkástanácsok és a falusi meg városi nemzeti bizottságok. Az utóbbiak a helyi önkormányzat rövidéletű csírái voltak. A választások szervezéséhez a – ma úgy mondanánk, hogy logisztikai – segítséget teljesen a diákparlament nyújtotta. A megalakítással összefüggő problémákról a hírszolgálathoz futottak be a hírek, s ezek alapján a reggeli órákban indultak útnak napról-napra az ezzel foglalkozó csoportok.

Kocka Kálmán: *Jelzéseket kaptunk a környező falvakból, hogy az emberek még mindig félnek, nehezen szerveződnek a forradalmi bizottságok. Autóbuszos csoportokat szerveztünk, és sorra látogattuk a környező falvakat, elsősorban azokat, ahová hívtak. Amint megérkeztünk, szétszéledtünk és hívtuk, toboroztuk az embereket, vegyenek részt a gyűléseinken. Rövid beszédben*

ismertettük az egyetem 11 pontját és a fontosabb eseményeket. Válaszoltunk a kérdésekre, és megválasztattuk a forradalmi bizottságokat. Jó érzés volt a bennünket körülvevő emberek tiszteletét érezni.

Az egyik bányából telefonáltak, hogy ők is sztrájkolni akarnak, holott a megyei munkástanács csak azokat a vállalatokat hívta fel a sztrájkra, amelyek nem az alapvető szükségleteket termelték. Amikor megérkeztünk a gyűlésükre, néhány meglehetősen illuminált hangadó kifejezetten ellenségesen fogadott. Először alig engedtek szóhoz jutni. Aztán mondatról-mondatra elcsendesedtek, végül egymás kezét fogva, végtelen láncot alkottunk (mintegy 120-an lehettünk), és potyogó könnyekkel énekeltük a Himnuszt – életem egyik legszebb emléke marad.

A déli órákban híre jön, a Nagy Imre vezette kormány elítéli azokat, akik „a jelenlegi hatalmas népmozgalmat" ellenforradalomnak nevezik, megszüntette az Államvédelmi Hatóságot, és tárgyalások folynak a szovjet csapatok Budapestről való kivonulásáról.

A borsodi nagyüzemek munkástanácsai új, saját, gyári tömegbázissal rendelkező területi munkástanács megalakításába kezdenek Diósgyőrben. A kezdeményezés a Budapestről október 27-én visszatért küldöttség tagjaitól, s közöttük Földvári Rudolftól, az egyelőre még létező, de már hatalom nélküli MDP megyei első titkárától indul ki. Ez néhány napig bizalmatlanságot kelt az egyetemen október 25-én megválasztott, és 26-a óta a megyeházán székelő, ekkor már Nagy Attila és Papp Miklós vezette munkástanács tagjaiban. Az utóbbiak – joggal – az addigi (noha reformista) pártembereket és technokratákat gyanítják a dolgok mögött, és már vannak, akik kommunista összeesküvésről beszélnek. A Diósgyőrben gyülekezők viszont arra hivatkoznak, hogy a véres események után szélesebb bázissal rendelkező területi vezetést kell kialakítani.

Kevésbé emelkedetten megfogalmazva nemcsak a viszonylag gyorsan mozgósítható nagyüzemi tömegekkel voltak közvetlenebb kapcsolatban, hanem azzal a technokrata réteggel is, amelynek szakértői vállán a forradalom előtt az ügyek vitele nyugodott.

A hatalmi harcban a diákparlament már első nap a diósgyőri szervezők mellé áll, majd azzal is egyetért, hogy Földvári Rudolf, a párt megyei vezetője tagja legyen a testületnek. A DIMÁVAG gépgyárban tartott délelőtti megbeszélésen és délutáni gyűlésen a kezde-

ményezők a diákparlament képviselőivel egyeztetve alakítják ki az új munkástanács összetételének tervét.

Akkoriban köztudott tény volt – október 26-án az Északmagyarországban is megjelent –, hogy a következő napra van kitűzve a végleges megyei munkástanács megválasztása. Miközben folyik a közbiztonság helyreállítása, melyet szinte órák alatt sikerül megint stabilizálni, erre is készülnek. Azaz egyszerre sok minden történik, sok mindenféle okból. Ezek a finomabb összefüggések jórészt feledésbe merülnek majd, mert az ezekben a napokban kialakult huzakodást a legszívesebben (majdnem) mindenki igyekszik elfeledni. A megtorlást követő általános elfojtásban ez nem is nehéz.

Bogár Károly: *Tartottunk a DIMÁVAG-ban egy jelölőgyűlést. Ezen elnöknek Kiss József lett megválasztva, egyrészt a műveltségénél fogva, ő mérnökember, másrészt mögötte áll a vasút. Első elnökhelyettesnek Fekete Lászlót javasoltuk. Az egyetemnek igen-igen nagy tekintélye volt a városban, neki meg különösen.*

Pallagi Sándor Fekete Lajossal együtt további dokumentumokat szállít az egyetemre az ÁVH épületéből.

A forradalom rövid ideje alatt áttanulmányozott iratokból kirajzolódik, milyen mértékben tartotta megfigyelés alatt az egyetemet az Államvédelmi Hatóság. Az évfolyamfelelősök és az egyes tankörök besúgói a pártszervekkel párhuzamosan mindenről folyamatosan tájékoztatták az elhárítással foglalkozó operatív belső felderítő osztályt, melynek vezetője Gábor László ávós főhadnagy. Ez a részleg a hallgatók levelezését is figyelte.

Fekete Lajos: *Október 27-én egész napot töltöttem az ÁVH épületében, a felvett beszélgetéseket hallgattam végig és próbáltam rájönni arra, hogy milyen szisztéma szerint hallgatták le az embereket… Olyan technikájuk volt… nem is a magnetofonokra gondolok. A telekommunikációs technikájukról van szó: lehallgattak például távoli beszélgetéseket. És az összes úgynevezett T-lakás, ahol a beszervezettek az ávós tisztekkel találkoztak! Az egyik oktató, Pucsok Bálint fedőnéven, rendszeresen írta a jelentéseket rólunk és rólatok.*

Mihala Ferenc: *Róla sejtettük! Őt a háború után internálták, vízben tartották, úgy kényszerítették. Így maradt életben.*

Renn Oszkár: *Amikor a besúgók dokumentumaiból kiderültek a nevek, akkor mindegyikkel beszéltünk. Az egyikkel például én. Ez az ember összeomlott. Sírt, amikor kiderült róla, hogy mi van. Egy nagyon rendes srác volt. A következő módszert alkalmazták: elhallgatta az önéletrajzában, hogy az apja kulák. Mert akkor nem vették volna fel az egyetemre. Felvették az egyetemre – de tudták, hogy kulák származású. Eltelt egy idő, megmelegedett, azt hitte, nincs semmi… másodéves lett, akkor behívták, és azt mondták: Ha, ha, nem igaz, amit írtál! De mi erről hallgatunk, ha… – Na most, ez a srác megesküdött nekem – és én hiszek neki, mert oltári rendes egy ember –, hogy mindig csak dezinformált.*

A dokumentumokból számos, az operatív belső felderítő osztály által beszervezett oktató és hallgató neve vált ismertté azokban a napokban, s a kortársak még több mint három évtized távlatából is emlékezetből tudják a neveiket. De volt másra is példa. Kiderült, hogy hiába próbálkoztak az egyik professzor beszervezésével, ő hosszas „kifárasztó taktikával" ki tudott térni ez elől.

Ungváry Rudolf: *Emlékszem, volt ott egy levél az egyik sráctól, amelyik a „bőrhajcsárok szabad szakszervezetét" alakította meg a múlt évben, és ezért aztán mindegyiket kirúgták, pedig nem volt semmi politikai éle a dolognak. Az állt a levélben, hogy „az ávó figyeli a leveleinket", és ez így pirossal alá volt húzva: hogy figyelik. Mintha ennek még a megemlítése is főbenjáró bűn lenne!*

A személyi kartonokon volt rovat a jelenlegi és a háború előtti párttagságról meg arról is, hogy meggyőződésből, azaz önként, dalolva, vagy anyagi haszonért, netán kényszer hatására, vagy mert kompromittált volt, lett valaki besúgó.

Hát nem egyet láttam, aki a háború előtt nyilas volt, később kommunista párttag, és meggyőződésből vállalta.

Néhány hónap múlva különös gonddal próbálták a nyomozók kideríteni, ki mindenki vett részt ezeknek az iratoknak a feldolgozásában. Hiszen e nyomozók maguk vagy kollégáik voltak azok, akik a besúgói hálózatot korábban kiépítették és működtették. Az ÁVH-t ugyan nem támasztották fel a forradalom után, de alkalmazottai túlnyomórészt a rendőrségre kerültek és a legmegbízhatóbb támaszai voltak a megtorlásnak. A lakosság ellenszenvének mértéke tevékenységük iránt egyenes arányban volt azzal a volt államvédelmis igyekezettel, hogy példásan megtoroljanak minden bepillan-

tást rettegést okozó munkájukba. A letartóztatott diákparlamenti tagok természetesen igyekeztek a lehető legkevesebbet bevallani, ha egyáltalán kiderült, hogy közük volt a dologhoz. Az ítéletek súlyossága múlott azon, hogy valaki egy iratot csak megfogott, vagy csak belelapozott, vagy csak egy mondatot olvasott el, vagy netán többet is. Nyomozó és őrizetes, később bíró és vádlott között hosszas „iszapbirkózás" folyt az ilyen finomságokról, s a kihallgatási szakaszokban – különösen az elején – ütésekkel nyomatékosították a kérdéseket.

Részlet a vádirat egyik erre vonatkozó passzusából:

> „Ez alkalommal az egyik dossziét felnyitotta és »Terplán Zénó egyetemi rektorhelyettes levelezését 60 napig figyelni kell« [szöveget elolvasta]. E cselekményével államtitkot szegett meg jogtalanul, és mivel azt egyetemista társainak elmondta, az államtitkot nyilvánosságra hozta."
>
> *Borsod megyei ügyészség 0023/1957 számú vádirata.*

Az immár Borsod megyei Munkástanács Rádiója néven jelentkező rádióban este háromnegyed hétkor beolvassák a megyei munkástanács és a diákparlament közös nyilatkozatát a kormány lemondatásáról, a szabad választások szükségességéről, Nagy Imre ideiglenes kormányalakításáról, a minisztériumok sürgős összevonásáról és az ÁVH azonnali feloszlatásáról. Mára nagyon nehéz megállapítani, mekkora része volt megfogalmazásában a munkástanácsnak, mekkora a diákparlamentnek.

A diákparlament a katonai diplomácia műfaját is gyakorolja. Este nyolckor Mihala Ferenc, Pókos István újságíró tolmács kíséretében a Pingyom-tetőn székelő szovjet parancsnokságon tárgyal az oroszok megnyugtatása érdekében arról, hogy az egyetemisták felfegyverzése nem a szovjet csapatok ellen irányul.

Október 29., hétfő

Diósgyőrben, a DIMÁVAG gépgyár kultúrtermében tartott délelőtti gyűlésen a nagyüzemi munkástanácsok elfogadják a megyei munkástanács átalakítására és a szakbizottságok megszervezésére vonatkozó, s a diákparlament által is támogatott javaslatokat, melyeket lényegében a Budapestről visszatért küldöttség és a gyári munkástanácsok vezetői dolgoztak ki, nem utolsó sorban Földvári politikai diplomáciájával a háttérben.

Közben Miskolcon, a diákparlament fegyveres egyetemi hallgatói által őrzött megyei kis tanácsteremben már gyülekeznek az október 26-án meghirdetett, végleges munkástanács-választó gyűlésre a résztvevők. Közöttük olyan hírek terjednek, hogy a diósgyőriek puccsot készítenek elő az akkor Nagy Attila és Papp Miklós által vezetett ideiglenes megyei munkástanács ellen.

Fekete László: *Nekem rögtön feladatot is adott a diákparlament. Azt szeretnék, ha nyélbe tudnám ütni, hogy ez a diósgyőri részleg a Földvárival együtt bekerüljön a megyeházára és egyesüljön azzal a munkástanáccsal, amelyik ott volt. Ez az ottani ugyanis tisztán érzelmi alapon alakult, és nincs tömegbázisa. Most, amikor már vér folyt, mégiscsak sokat számít, hogy kik mögött van tömeg.*

Kimentem Diósgyőrbe, a Vasgyárba – Lenin Kohászati Művekre keresztelték –, megtaláltam őket, bemutatkoztam. Mondták, hogy veszett egy hangulat van bent a városban: hogy a kommunisták meg akarják buktatni a munkástanácsot, és visszarendezést akarnak. Ezért nem tudnak bemenni a tanácsba. Beültünk gépkocsikba, és mentünk be. Az egész megyeházát fegyveres egyetemi őrség vette körbe. Kiszálltam, megkerestem a parancsnokot, és megkérdeztem tőle, hogy engem ismer-e. Azt mondja: – Igen. – És tud-e arról, hogy a diákparlament nekem milyen felhatalmazást adott? – Azt mondja: – Tudok róla. – Akkor már helyben is vagyunk. Én most átveszem a parancsnokságot az őrség felett. Első tennivaló, hogy kinyitjátok a nagykaput az utcára, és ez az öt gépkocsi bemegy az udvarra. Aztán becsukni a kaput.

Kora délután megérkeznek Diósgyőrből a DIMÁVAG gépgyár, a Lenin Kohászati Művek nagyüzemi munkástanácsainak képviselői, ott van velük Földvári Rudolf, a volt megyei első titkár is.

Az erős ellenkezés dacára a diákparlament továbbra is határozottan kiáll amellett, hogy Földvári tagja legyen a munkástanácsnak, s Fekete László adjunktus eléri, hogy a diákparlament javaslatát elfogadják. Az új munkástanács elnöke Kiss József, a MÁV mérnöke lesz, Földvári a közellátási szakbizottság vezetője, a diákparlamentet pedig Fekete László képviseli állandó jelleggel a megyei munkástanácsban. Nagy Attilát és Papp Miklóst szintén beválasztják az elnökségbe, amivel lényegében leszerelik az ellenkezőket.

Dornbach, Renn Oszkárhoz: *Ott ültél velünk a diákparlament belső szobájában, amikor Fekete László megkapta a döntést, hogyan viselkedjék a Kiss-féle munkástanács ülésén. És tudod, miért kapta ezt a döntést? Hogy Földvárit az ő közbenjárására válasszák meg. Mert egy ilyen ember menteni akarja a bőrét, és ezért nem fog ellenünk tenni. Ráadásul jól ismeri a másik oldalt. Még meditáltunk is rajta, hogy mennyire erkölcstelen ez. Fekete meg vissza is telefonált, hogy nagyon nem akarják Földvárit. Amikor fölolvasták, hogy a diákparlament kéri, Földvárit válassza meg a megyei küldöttek közgyűlése, irgalmatlan nagy ordibálás kezdődött, hogy pfúj, és hogy nem. De mi újra megszavaztuk ezt a döntést. És akkor Fekete Laci bácsi kiállt, és elkezdte mondani… (Közbeszólás: Ő ideologizálta meg…) hogy őt a diákparlament küldte ide azzal a feladattal… és könyörgött nekik, komikusan könyörgött… hogy válasszák meg. És azért, mert a diákparlament kéri, ezért választották be Földvárit. Mi tudtuk, miért kérjük ezt. És nem voltunk nagyon korrektek, meg kell most mondjam harmincöt év múlva közöttetek. Taktika volt.*

Bogár Károly: *Nagy tömeg volt már a megyeháza előtt. A levegőben volt valami teljesen ellenséges velünk szemben. El is hangzott szinte folyamatosan, hogy jönnek a kommunisták Földvári vezetésével. Ez valahogy nem volt megnyugtató. Minket felvezettek a tömegen keresztül a nagy tanácsterem melletti kis helyiségbe.*

Ha ott valaki ad egy pofont valamelyikünknek, akkor elképzelhető, hogy tragédiába fullad az egész dolog.

Minket kívülről betereltek az elnöki szoba mögött levő kis szobába… úgy nézett ki, hogy ordítottunk… hangzavar volt. Borka, egy félkarú edelényi százados… magából kikelve kiabált valami olyasmit, hogy „fegyverbe, gyerünk az oroszok ellen… lőjünk!" Rudi valami olyasmit mond neki, hogy „hát akkor menjen, lőjön maga!"… Attila kint hergeli a népet a nagyteremben… biztos, hogy nem azt magyarázta, hogy most jönnek a szép és a jó fiúk.

…Úgy emlékszem, hogy Fekete Lacit küldtük be, hogy menjen be a nagyterembe, és próbálja bejelenteni, hogy itt van a megválasztott vezetőség, és bejön bemutatkozni… Laci bátyánk bement, és elég erős hanggal rendelkezik az öreg, azt hallottuk, úgy emlékszem legalábbis, hogy azzal kezdte, hogy elénekeltette a Himnuszt a jelenlevőkkel. Ezt különösen megtehette, mert mint egyetemi oktató, rendkívül hallgatott a tömeg az egyetemistákra,

igen nagy tiszteletben álltak. Ő azzal kezdte, ha jól emlékszem, hogy az egyetem küldötte vagyok, és erre elcsendesedtek. Amikor elénekelték a Himnuszt, ez még nagyobb csendességet teremtett. Ebben a csendes pillanatban mentünk mi be…

Fekete László: *Közben meg föntről a tanácsterem zsúfolásig tele, és ment a szavalókórus, hogy agyon kell verni… Kiálltam oda a placcra, és bemutatkoztam. Én képviselem a munkástanácsban az egyetemet. Kiabálják is már, hogy „szeretjük az egyetemet". Na ez jó, mert így akkor egykettőre szót értünk. Azt látják ugye, hogy itt fegyveres egyetemi őrség vette körül a megyeházát? És még ezen túl is föl van fegyverezve az egyetem? Hallottam itt olyan hangokat, hogy visszarendeződéstől, meg ilyen puccstól, olyan puccstól félnek. Hát én meg tudom önöket nyugtatni, hogy erről szó se lehet. Ez idő szerint nincsen Miskolcon fegyveres alakulat, amely parancsra meg tudna mozdulni az egyetemen kívül. Csak az egyetem kezében van fegyver. Na most, ennek tudatában továbbléphetünk. Ha megbíznak az egyetemben – „megbízunk!" – és bennem is megbíznak – „megbízunk!" –, akkor elmondom, hogy én itt behoztam az épületbe Diósgyőrből azokat az embereket, akiket a munkástanácsba ott megválasztottak. Nem akarnak puccsot csinálni, és erre én vagyok a garancia. Erre a nép: – Na de a Földvári… – A következő játékszabályban állapodjunk meg. Egyenként ide behozom ezeket az embereket, hogy mindenki lássa, nézzen szembe vele. És akinek a szemébe mondják, hogy ilyen-amolyan csirkefogó volt, és nem tud rá kielégítő választ adni, annak nem lesz itt szerepe. De akinek a múltja tiszta, hajlandó segíteni, hát azt miért ne engedjük dolgozni?*

Hát akkor mindjárt kezdjük is a Földvárival. Azt kiáltják: – Megyei párttitkár! – Volt! – Na emberek, akkor nézzük meg, kinek van ellene kifogása… És ezeket én egyenként szépen megszavaztattam.

Földvári Rudolf: *Hogy hogy jött létre ez a tanácskozás, nem tudom, de tény az, hogy akkor Kiss József és a többiek, Szitovszky és mások azzal fogadtak, hogy itt valami nagy baj van. Mondom, micsoda? Itt van ez a rengeteg ember. Ezek azt mondják, hogy itt valami puccs készül, és kiabálják, hogy ez ne legyen vezető, az ne legyen vezető. És tényleg, óriási nagy zűrzavar volt ott a megyei tanács nagytermében. Valamit csinálni kéne! Mondom, mit csináltatok? – Ők nem tudnak ezekkel semmit se csinálni –*

mondják. – Próbálj meg te valamit csinálni. – Bemegyünk akkor a terembe, szólok hozzájuk, hogy nagyon kérem, hallgassanak meg. És elmondom a történetet… Végül, hogy kérem, ezt vegyék tudomásul. Most énekeljük el a Szózatot. Elénekelték, és utána vége lett mindennek. Akkor ez a bizonyos összeolvadt két rész, a régi és az új megyei munkástanács elkezdett együtt dolgozni…

Mintha akaratuktól függetlenül, még beláthatatlan és sokkal hosszabb távon kibontakozó szükségszerűségnek engedelmeskednének a diákparlament képviselői. Ők valójában a forradalomban hatalomra került elit részét alkotják, akár tudják és akarják ezt azokban a pillanatokban, akár nem. A diósgyőri üzemek munkástanácsaival való együttműködési készségük az egyetem és az üzemek korábbi szakmai összefonódása következtében természetes dolog. De az október 27-e, a megyei első titkár visszatérése óta ott szerveződő csoportosulásban nemcsak Földvári párttag, hanem mondhatni, hogy legalább a résztvevők fele. Földvári támogatásával nemcsak olyasvalakinek a bevonását teszik lehetővé az új politikába, aki „ismerte a másik oldalt", hanem egy alig felfogható kompromisszum körvonalai is kirajzolódnak azokkal, akik az addigi rendszer műszaki, gazdasági és adminisztratív szakértőit alkották.

A gyors kompromisszumra – elterjedt nézet azokban a napokban – nagyon nagy szükség van, hogy cáfolhassák a káosz és a terror vádját, mely a szovjet beavatkozást indokolhatja. Sokak jóhiszeműségét bizonyára az is magyarázza, hogy azt hiszik, elegendő a Szovjetunióval a közös nevezőhöz, hogy ők is szocializmust akarnak. Már csak hat nap van hátra, hogy ez a 19. századból átöröklött, bennük élő illúzió megsemmisüljön a lelkükben, mert a beavatkozás egy még ősibb logika szabályai szerint mégis bekövetkezik, és kiiktatja a diákparlamentet is, a munkástanácsot is, meg Földvárit is a politikai életből.

Feltehetően e nap délelőttjén kerül sor az egyetemi munkástanács alakuló ülésére is. Téglássy Ferenc adjunktus a szakszervezet vezetőjeként hívja össze az egyetem alkalmazottait a nagyelőadóba. Az egyetemi munkástanács elnöke Terplán Zénó lett. Tagjai Dömötör Ferenc adjunktus, Fehér László, a tanulmányi osztály helyettes vezetője, Fekete László adjunktus, Kádár István, a gazdasági hivatal részéről, Lengyel Gyula villanyszerelő, Pintér Kálmán adjunktus, Szabadkai Béla kőműves, Szabó Miklós adjunktus és Szarka Zoltán

adjunktus. A munkástanács a forradalom hátralevő napjaiban az egyetemnek az a szerve volt, mely minden, az egyetem szervezeti életét érintő kérdésben döntött. Lényegében a hatalmat gyakorolta az egyetemen. Azért választották meg Terplán Zénót elnökévé, mert ő volt a rektorhelyettes, s vele biztosítva volt a folytonosság. Megalakulásához talán az adta a lökést, hogy attól tartottak, nehézségek adódhatnak a következő, november 2-ára eső fizetési napon a bérek kifizetésében, mert ebben intézkedni most már a munkástanácsnak volt joga.

A diákparlament ettől a munkástanácstól kérte, hogy bocsássák rendelkezésre az egyetemen található jobb rádióvevő készülékeket a külföldi hírek lehallgatása céljából.

> Terplán Zénó: *Ez a munkástanács az egyetemi folyó ügyeket intézte. Éjjel-nappal ügyeletet tartott, nyolc órás váltásban mindig két ember. Akármilyen hasfájás volt az egyetemen, azzal akkor mindig ide jöttek. Volt a munkástanácsnak naplója, abba mindent följegyeztek, ami történt. Ez a füzet aztán november 5-én eltűnt… Nekem ezalatt az idő alatt a legnagyobb gondot a következő okozta: Jöttek hozzám kétségbeesve azok a párt- és szakszervezeti emberek, akik addig függetlenítve voltak, és most megszűnt az állásuk. Hisz megszűnt a párt, a személyzeti osztály. A fő gondom az volt, hogy rávegyem a munkástanácsot, ne ellenezzék, hogy ezeket az embereket eldugjuk ide-oda. Közben állandóan mentem a rádiósokhoz, és kérdeztem, mi van a szovjet hadsereggel.*
>
> *Aztán a hét vége felé kezdett nagyon romantikus hangulat lenni, gyorsan konszolidálódtak Budapesten a viszonyok, mindenki reménykedett. Én meg végigjártam a tanszékeket, hogy megtudjam, minden rendben van-e.*

Az egyetemi munkástanács ülésén elhatározzák, hogy felszámolják és szétosztják a személyzeti iratokat. Tóth Tihamér, a belső őrség vezetője az egyetemi besúgókkal kapcsolatban kihallgatja az egyetem személyzeti vezetőjét. Szabó Miklós adjunktus azt javasolja, hogy az egyetem párttitkára és szervezőtitkára továbbra is csak félállásban legyenek az egyetem oktatói (másik fél állásuk a párt felszámolásával szűnt meg), a személyzeti vezető pedig az egyetem műhelyében dolgozhat tovább. Néhány hónap múlva Szabó Miklósnak ez a javaslata az állásába kerül, és letartóztatják. A mun-

kástanács végül teljes állásba helyezte az egyetemi párthatalmi elit eme tagjait, és – egyetértésben a diákparlamenttel – továbbra is biztosította a volt párttitkár számára a fegyvertartási jogot.

Szíj Zoltán a diákparlament nevében megkéri az egyetemi munkástanácsot, hogy állítsák össze az egyetemről kizárt hallgatók névsorát. A forradalom 7. napján elhangzott kérésből arra következtethetünk, hogy élt a résztvevők lelkében valamiféle hosszú távú remény; s nem utolsó sorban tudták, milyen múltból áll össze az az erkölcsi tőke, amelyért kizárólagosan ők a felelősek. A munkához éppen csak hozzá lehetett kezdeni.

Előző nap megalakul Budapesten a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága, melyben jelentős szerepet játszanak a párton belüli reformista értelmiségiek, egykori népi kollégisták, a Petőfi Kör és az Írószövetség tagjai. Miskolcon – többek között Burnóczky Lajos tanársegéd kezdeményezésére – már másnap megalakul a bizottság Borsod megyei testülete.

A diákparlament vezetői minden jel szerint úgy érezték, közük van ehhez a szervezethez. Este a Borsod megyei Munkástanács Rádiójában bemondják, hogy diákparlament csatlakozik a Magyar Forradalmi Értelmiségi Bizottság budapesti felhívásához Nagy Imre támogatására. A megyei munkástanács és a diákparlament a felhívást kiegészítő közös közleményében követeli a kormány megtisztítását a rákosista miniszterektől, a miniszterek számának jelentős csökkentését, Nagy Imre miniszterelnöksége mellett Kovács Bélát egyetlen miniszterelnök-helyettesként, és az ávósok felelősségre vonását.

Másnap Darin Sándor a felhívás diákparlament által kiegészített változatát viszi magával tárgyalási alapul Győrbe, a Nyugat-Magyarországi Nemzeti Tanácshoz.

Ekkorra befejeződik Záhonyi Brúnónak, a katonai tanszék parancsnokának a vezetésével az egyetemi külső és belső őrség szervezése. A nép „egyetemi zászlóaljnak" nevezi az utóbbit. A zászlóalj teljes felfegyverzése érdekében a katonai tanszék tisztjei a diákparlament megbízásából a szerencsi fegyverraktárból további kézifegyvereket, géppuskákat és lőszert szállítanak az egyetemre. Híre jön, hogy a Szerencsi Cukorgyár igazgatóját megfenyegették; Demcsák József, az élelmezési csoport vezetője fegyveres hallgatókkal a helyszínre utazik és rendet teremt.

Dornbach Gyula: *Kiküldtünk fiúkat terepszemlére a városba meg vidékre. Jöttek vissza, miközben üléseztünk, és mondták, mi mindenre lehet számítani, mi van a városban.*

Szíj Zoltán: *Ha hallottuk, hogy valahol lövöldöznek, kiment egy csoport, összeszedték a fegyvert, jól leteremtették a gyerekeket, aztán hordták be… Minden éjjel legalább egy teherautónyi fegyver került vissza.*

Renn Oszkár néhány hallgatóval az egri főiskolára megy, az ottani hallgatókkal az együttműködés egyeztetésére. Egerben is megszervezik a rövidhullámú rádióadásokat. Ezt követően tájékozódik a felnémeti fegyvergyár termeléséről és a rendelkezésre álló hadianyag-készletekről. Visszatérve a diósgyőri Nehézszerszámgépgyárban és a DIMÁVAG-ban is utánanéz a rendelkezésre álló fegyvereknek.

Renn Oszkár: *Ugye, voltak itt olyan hangok, hogy „hej, mi meg tudjuk magunkat védeni". Ugyanakkor kaptuk az információkat, hogy Záhonyban özönlenek át a szovjetek… Hát én körbejártam a helyeket… hogy hát katonákkal szemben hogy állunk? Sehogy se álltunk. A Nehézszerszámgépgyárban gyártották az ágyúkat. Nekünk meg kellett tudni állapítani, hogy ha fegyveres konfliktusra kerül a sor, akkor mi legyen. Láttam ezekből az utakból, hogy nincs semmi…*

Simon László: *Ötödmagunkkal mentünk Egerbe, az ottani laktanyába. Használható berendezéseket kellett összeszedni ahhoz, hogy létrejöhessen a rádióadó. A laktanyából hatalmas berendezést vittünk el az egri líceum tornyába. Dipol antennát szereltünk fel, rövidhullámon továbbítottuk a Miskolcról kapott híreket, hogy hol tartanak a szovjetek, mi a felvonulási útjuk, hogy külföldön is tudják. Volt közöttünk egy katona is. Ő volt a profi. Aztán ott dolgoztunk, üzemeltettük az adót. Hogy miért mentem Egerbe? Azt a hírt hallottam, hogy a líceumban zömivel lányok vannak. Kapva kaptam… Huszonegy kislány volt egy szobában, és azok bújtattak el később.*

Október 30., kedd

Az országban már mindenütt nyugalom van, úgy tűnik, hogy a forradalom győzött. A remény, amely október 22-ének estéjén először elfogta a hallgatókat, mintha beteljesülne. Kezdetét veszi a látha-

tatlan versenyfutás az idővel: mennél hamarabb helyreállítani a normális életet, a termelést, nehogy indok legyen szovjet katonai beavatkozásra. Ebből következik Nagy Imre kormányának támogatása. A visszaemlékezők tanúsága szerint a diákparlament és a megyei munkástanács számára ez határozta meg a játékteret.

A következő napok szürkébbek, kevesebb az emlék. Talán azért, mert a megyei munkástanáccsal összehangolt aprómunka, ügyek intézése, állandó ülésezés folyik. Az időjárás késő őszi, felhős, olykor szemerkél az eső.

Ezen a napon születik egy elhatározás, melynek még következménye lesz, noha e következmény – az Észak- és Kelet-Magyarországi Nemzeti Tanács – csak csíra, éppen annyi idő volt hátra, hogy megnyilvánulhatott.

Vagy ennek a napnak a reggelén, vagy előző nap este érkezik hír arról, hogy Győrben a dunántúli megyék tanácsai ma közös regionális testületet kívánnak alakítani. Olyan hírek is elterjednek, hogy a Nyugat-Magyarországi megyék vagy azok egy része, elégedetlen lévén a kormány összetételével, valamiféle elszakadásra készül a fővárosi kormányzattól.

A diákparlament vezetői megállapodnak abban, hogy Darin Sándor tanársegéd személyében képviselőt küldenek az alakuló ülésre Győrbe. Lehet, hogy egyeztették ezt a tervet a megyei munkástanáccsal, de erre senki sem képes már visszaemlékezni. Mindenesetre nagyon valószínű, különben hogy szerepelhetett volna a Dunántúli Nemzeti Tanács megalakulását másnap reggel hírül adó győri rádióközlemény aláírói között Bács-Kiskun megye és Csepel Nemzeti Tanácsán kívül Borsod megye küldötte is?

Noha a diákparlament mindig is nyújtott afféle – ahogy ma mondanánk – „logisztikai" segítséget a megyei munkástanácsnak, de ebből még nem következett, hogy a nagypolitika természetszerűleg ne a megyei munkástanács érdekkörébe tartozott volna. A megyei munkástanácsot azonban teljesen lekötötték a napi feladatok, az élelmiszer- és energiaellátás biztosításának problémái. Talán azért nyílt akkor a diákparlament számára mégis némi mozgástér, mert a munkástanács tagjai egyszerűen nem értek rá a nyugat-magyarországi fejleményekkel személyesen foglalkozni. Ráadásul már folytak az előkészületek, hogy másnap Nagy Imréhez megy a mun-

kástanács küldöttsége. Ha nem is előre eltervelten, de megosztották a munkát.

> Bogár Károly: *…az előző műszaki vezetés… ezalatt a pár nap alatt szinte felélte a tartalékát. Tehát fűtésre eltüzelte a szenet, amit az erőműnek kellett volna felhasználnia. Persze ehhez hozzájárult, hogy a bánya is sztrájkolt… addig nem tudott beindulni például a DIMÁVAG, amíg fel nem töltődik megint a szénbunker a villamos-központban. De előzőleg a bányákkal kellett megállapodni, rá kellett bírni őket, hogy igen, dolgozzanak… Ugyanez befolyásolta a város áramellátását… persze közben a város villamoshálózata működött, a kórháznak megvolt az áramellátása, ha csökkentett mértékben is.*

A MÖHOSZ [= Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség] félkatonai szervezetének két „Fecske" típusú sportrepülőgépét az a Birtalan Mihály százados biztosítja, aki néhány hét múlva már a Kádár-kormányt támogató borsodi Forradalmi Munkás-Paraszt Bizottság híveként a megtorlásra készülő karhatalmat szervezi Grósz Károllyal együtt – őrnagyi rangban. Most még a megyei munkástanács égisze alatt valamiféle megyei rendfenntartó karhatalom szervezésével foglalkozik, és a Nemzetőrség parancsnoka. Birtalan a parancsnoka a miskolci MÖHOSZ-nak is. Az egyetem sportrepülő szakkörének tagjai ennek a szervezetnek a repülőgépein szoktak gyakorolni. A két repülőgép pilótája ezúttal is egyetemista, az egyikük Mayer Béla.

Darin Sándor délután háromkor, enyhén felhős időben indul repülőgépen Győrbe. Útját a legnagyobb titokban tartják, csak a legszűkebb diákparlamenti vezetőség tud róla. E titoktartásnak csak annyi a következménye, hogy a nyomozók néhány hónappal később akadnak nyomára és tartóztatják le Darint, pár nappal azután, hogy előzőleg kiengedték a kistarcsai internálótáborból.

Darin este részt vesz a Nyugat-Magyarországi Nemzeti Tanács (másik nevén Dunántúli Nemzeti Tanács) viharos alakuló gyűlésén, tárgyal Szigeti Attilával, a tanács elnökével, és véletlenül találkozik a miskolci egyetem rektorával, Sályi Istvánnal is, aki Horváth Zoltánnal, a kohómérnöki kar dékánjával együtt külföldi útjáról hazatérőben Győrben rekedt.

A Borsod megyei Munkástanács Rádiójában a megyei munkástanács és a diákparlament közös közleményben követeli a Varsói Szerződés felülvizsgálatát.

Mihala Ferenc és a diákparlament két másik tagja részt vesz a Borsodi Szénbányászati Tröszt nagyüzemi munkástanácsának alakuló gyűlésén.

Kialakulófélben a többpártrendszer: ezen a napon alakulnak újjá Miskolcon is a volt koalíciós pártok. A város utcáin már teljesen normalizálódott az élet.

„A presszók, éttermek ablakaiból csalogató fény bukik az úttestre. Párolgó kávé illata tölti be az Aranycsillag eszpresszót. Zsúfolásig megtelt vendégekkel."

Miskolci éjszaka. In: *Északmagyarország,* 1956. 10. 30.

Bogár Károly: *...már 29-étől semmiféle rendbontás nem volt. A városban megindult a közlekedés. Nagyon jó közhangulat volt, barátságos, családias hangulat uralkodott az utcákon. Ehhez hozzájárult az is, hogy nem volt kenyérhiány, az alapvető dolgokat tudtuk biztosítani. A bűnözési hullám szinte máról-holnapra megállt.*

Ungváry Rudolf: *Az éppen nem járőröző hallgatók nemzetőrkarszalaggal grasszáltak az utcán, és élveztük a nők csodálatát. Életemben nem ettem együttömben annyi gesztenyepürét, mint azokon az estéken, amikor az egész napi hírszolgálatból beszabadultam a városba...*

Október 31., szerda

Darin délelőtt tíz órakor érkezik vissza repülőgépen Miskolcra, és beszámol a diákparlament vezetőségének a győri útról. Abban állapodnak meg, hogy összehívják Magyarország keleti felén a megyei nemzeti és munkástanácsokat. Ennek érdekében megbízottakat küldenek szét.

Mihala Ferenc: *Mi csak arról beszéltünk ott, hogy tudjuk meg a kelet-magyarországi megyék munkástanácsainak véleményét a regionális szerveződésről. Bármilyen nevetséges, a mi akkori szocialista szemléletünk nem éppen egyezett azzal, amit Győrről megtudtunk.*

Dornbach Gyula: *Azt tudtuk, hogy mi meg a megyei munkástanács mit akar. Minden este beszéltünk róla. Csak azt nem tudtuk, a többi megyei munkástanács mit akar.*

Renn Oszkár: *A dunántúlinak az ellenpontját kellett volna végeredményben létrehozni Kelet-Magyarországon. És hosszabb ideig mindannyiunknak volt egy olyan érzése, hogy ebben Földvári Rudolf is pedálozik. A kérdés az volt, hogy Nagy Imre mellett akarnak-e ezek a szerveződések dolgozni vagy sem. Mi meggyőződtünk róla a parlamentben, hogy Földvári teljes mellszélességben kiáll Nagy Imre mellett.*

A Kelet-Magyarországi Nemzeti Tanács ügye ezen a napon tulajdonképpen addig jutott el, hogy leszondázzuk, milyen egységet lehet itt létrehozni – és miért.

Mihala Ferenc: *Amit mi szerettünk volna e szondázás révén elfogadtatni, az nem volt más, mint a Nagy Imre kormánya melletti feltétlen kiállás: azonnali munkakezdés.*

Szíj Zoltán: *Mikor Darin beszámolt a győri útról, nem volt a Kelet-Magyarországi Nemzeti Tanács dolgában közöttünk egység. Azzal mentünk föl másnap, november 1-én a kormányhoz a Borsod megyei munkástanács képviseletében, hogy biztosítsuk a kormányt a támogatásunkról. Hogy nálunk munkakezdés lesz… De figyelmeztettük Nagy Imrét ott a parlamentben, hogy egyet ne felejtsen el: jönnek az oroszok befelé Magyarországra. Ott mondtuk el Nagy Imrének a szobájában, mert ő a semlegesség bejelentéséről jött éppen vissza. Azt mondta: – Kérem, a kocka el van vetve, a nyilatkozatot beolvastam a rádióban, és ennek az ódiumát közösen kell vállalni. – Mi biztosítottuk őt a támogatásunkról. Csak ezután volt nekünk világosabb, hogy most aztán semmi mást, csak Nagy Imrét… És ha valamit alakítunk, akkor azért, hogy ennek adjunk nyomatékot.*

A tervet feltehetően egyeztetik a megyei munkástanáccsal is, mely nyoma van annak, hogy a szervező útra felkérő levelet ad.

Földvári Rudolf: *…a megyei munkástanácsnak abszolút nem volt olyan elképzelése, hogy továbblépjen ilyen nagyobb egységek szervezése felé… épp elég a mi napi problémánk ahhoz, hogy megküszködjünk vele, azokkal se nagyon tudtunk megbirkózni. Én akkor azt mondtam, hogy… ne foglalkozzunk vele, hiszen itt*

van előttünk, hogy november 5-ére a sztrájkot akarjuk felszámolni, tehát nekünk éppen elég a magunk mindennapi feladata ahhoz, hogy hagyjuk ezt futni még, ahogy fut.

A megyei munkástanácson belül lappangó ellentét alakul ki a vezetőség és az ÁVH-s ügynökökkel foglalkozó – később defenzív vagy „kutyásnak" nevezett – csoport között. Voltak ugyanis, akik titkosrendőrségi módszerek alkalmazását tartották szükségesnek, mivel továbbra is potenciális veszélyt láttak a volt ávósokban és kommunistákban. Ennek érdekében már a lincselést követő napon néhányan elhárító szervezet kialakításába fogtak a munkástanácson belül. Mikor október 29-én a végleges munkástanács a diósgyőri gyárak képviselőinek túlsúlyával megalakult, az elhárítók – ahogy ez már minden ilyen foglalkozást űző szakember reflexeiből következik – megpróbálták a munkástanácsot valamiképpen a befolyásuk alatt tartani, illetve ennek kilátástalansága láttán tőle teljesen függetlenül kezdtek tevékenykedni. Ezt persze a megyei munkástanács tagjai nem engedhették, hiszen a tényleges hatalommal rendelkező „elitet" ők képviselték. Az „elhárítókkal" szemben azonban nem volt egyszerű fellépni. Könnyen magukra vonhatták azt a vádat, hogy összejátszanak a megdöntött politikai rendszer híveivel. Ebben a hatalmi harcban a megyei munkástanács biztos szövetségest talált a diákparlamentben és a fegyveres egyetemistákban. Az „elhárítók" és a munkástanács közötti rejtett huzakodás végleges lezárására már nem volt elegendő idő.

Renn Oszkár: *Egypár olyan dologra ugyan fényt derítettek, amiből kiderült, hogy dolgozik valahol egy társaság még a forradalom ellen… Spanyol Gyulával, aki tagja volt a csoportnak, egy cellában voltam hosszú ideig. Nagyon rendesen bánt velem, amikor egy hétig borogatott…*

Rácz Károly: *A munkástanácsnak az volt a véleménye, hogy a közbiztonsággal kell elsősorban foglalkozni, és nem a bujkáló ávósokkal…*

Bogár Károly: Kiderült, hogy ennek a társaságnak Babits László a szellemi vezetője. Azt kérték, hogy adjunk nekik igazolványt, amivel szabadon járhatnak be a tanácshoz. Akkor döntöttünk úgy, hogy megjelöljük az igazolványokat, tehát a számok elé egy nullát nyomtatunk, és ezeket csak nekik adjuk oda. 20-25 darabot kértek. Ez csütörtök délelőtt lehetett, tény az, hogy már nekünk kedden

az őrségünk teljesen egyetemistákból állt. Nagyon stabil, velünk abszolút egyetértő, megbízható fiatalokból álló fegyveres őrség, kimondottan katonai irányítással. Már úgy, hogy ők maguk a katonai tanszék irányítása alatt állnak. Megbeszéljük a parancsnokukkal és az őrparancsnokkal, hogy mától kezdve mindenkit igazoltatnak, az elnököt is. Mindenki köteles az igazolványát megmutatni, ha a legjobb barátja, akkor is. Akinek meg ilyen nullás jelzés van az igazolványán, annak megjegyezni a nevét, mikor elmegy, akkor felírni. Ez volt az a konkrét intézkedés, amivel mi először össze akartuk gyűjteni, hogy tulajdonképpen hányan vannak, kik ezek, és utána lett volna arról szó, hogy felszámolni, vagy ha megtartjuk, akkor is olyan mederbe terelni a működésüket, amivel már mi is egyet tudtunk volna érteni.

A diákparlament az Északmagyarországon és a Borsodi Rádión keresztül köszöni meg a falvakból az egyetemnek küldött élelmiszeradományokat.

Ezen a napon, 13 óra 17 perckor közli először a Borsod megyei Munkástanács Rádiója a hírt:

> „Tegnap, október 30-án mi elsőnek közöltük az ország lakosságával, hogy a szovjet csapatok Zsukov marsall parancsára Magyarország területéről alakulataik kivonását megkezdték!
>
> Azonban általunk és az egész ország népe által is érthetetlen okok kapcsán tetemes szovjet erők, légvédelmi tüzérség és a páncélos fegyvernem irányt változtatott! Záhony–Nyíregyháza irányában hazánk területére ismét bevonult!"

Varga László: *A Forradalom hanga: Magyarországi rádióadások 1956. október 23. – november 9.* Bp., Századvég Kiadó ; Nyilvánosság Klub 1989., p. 313.

A visszaszámlálás megkezdődött, csak még senki sem szeretné igazán elhinni

November 1., csütörtök

Reggel útnak indulnak a kelet-magyarországi megyékhez a diákparlament küldöttei. A vasúti közlekedés még akadozott, az országutakon szovjet csapatok vonultak ismeretlen céljaik felé, a csomópontokon nemzetőrök fegyveresei álltak: utazni akkor még nem volt teljesen biztonságos. A küldöttek egy nap leforgása alatt 3-400 kilométert tettek meg.

Mihala Ferenc Záhonyi Brúnóval és Tóth Tihamérral felkeresi az egri, gyöngyösi, hevesi és szolnoki munkástanácsot, majd Cegléden keresztül a Budapesti Műszaki Egyetemet, ahol Marián István ezredessel, a budapesti egyetemi nemzetőrzászlóalj parancsnokával találkoznak. Késő éjjel érnek vissza Miskolcra.

Darin Sándor Gáti Szabolccsal, Radimeczky Lajossal és Papp Ferenccel Szabolcs-Szatmár megyét értesíti a tervezett tanácskozásról. Debrecenen és Nyíregyházán keresztül térnek vissza Miskolcra. Darin már aznap este beszámol útjáról a diákparlament vezetőségének.

A déli órákban indul katonai repülőgépen Budapestre a 12-15 tagú borsodi küldöttség, hogy Nagy Imre miniszterelnököt felkeresse. A diákparlament képviseletében Renn Oszkár és Szíj Zoltán vesznek benne részt. Következő nap érkeznek vissza Miskolcra és számolnak be a tapasztaltakról. A látogatás megerősít mindenkit abban a felismerésben: a lehető leggyorsabb konszolidációra van szükség, hogy elkerüljék a szovjet beavatkozást.

> Renn Oszkár: *Mi ketten Kónya Albert felsőoktatási miniszterrel meg Tildy Zoltánnal tárgyaltunk. Utóbbi arról akart meggyőzni, hogy az egyetemen alakítsuk meg a kisgazdapártot. Meg Apró Antallal, aki még ott kushadt, és várta, hogy valaki beszéljen vele. Este Kádárt is láttuk néhány percre, parolázott velünk, barátkozott mindenkivel. Az egész küldöttséggel együtt jelen voltunk a semlegesség ünnepélyes deklarációján.*

Dornbach Gyula: *Nekem az maradt meg a beszámolótokból, hogy fejetlenség van a parlamentben.*

Renn Oszkár: *Voltak kedvező benyomásaink is. Nagyon jól működött a kormányőrség: fegyvert nem lehetett bevinni, mindenkitől elszedték. Ilyen szempontból volt fegyelem. Ami nagyon keserű benyomást tett számunkra, hogy akkor már ott az országházban elkezdődött ez a pártosodás. Emlékszem, hogy megjelentek régi egyenruhában a Horthy-időkből katonatisztek, és szolgálatra jelentkeztek. Őket nyomban elküldték.*

Dornbach Gyula: *Mikor elmondtátok mindezt, úgy döntöttünk, hogy az egyetemen egyelőre senkinek se engedünk pártokat.*

Renn Oszkár: *Kónya komolyan tárgyalt velünk az oktatásügy újjászervezéséről. Czottner viszont azt próbálgatta bizonygatni, hogy milyen jó miniszter volt.*

Dornbach Gyula: *A látogatás végeredménye az volt, hogy elhatároztuk: a diósgyőrieket még keményebben meg kell győzni arról, hogy azonnali munkafelvételt és Borsodban rendet csinálni…*

Renn Oszkár: *Nekem az volt a benyomásom, hogy még Nagy Imre se akarta nagyon elhinni, amit mondtunk, hogy az oroszok folyton jönnek. Világossá vált számunkra, hogy csak akkor van esélyünk, ha nagyon gyorsan konszolidálódunk.*

Dornbach Gyula: *Mielőtt az oroszok még lépnek…*

Renn Oszkár: *Ezt persze mások is észrevették, de tudták az oroszok is. Azt, hogy nekik viszont a legminimálisabb konszolidációt is meg kell akadályozniok, mert akkor nem lesz ok a beavatkozásra. És még egyről győzött meg a látogatás: hogy Földvári Nagy Imrét támogatja. Nekünk ugyanis volt akkor valami olyan gyanúnk, hogy Földvári valami külön borsodi irányítást akar, és arra a meggyőződésre jutottunk, hogy ettől nem kell tartanunk…*

A délelőtti órákban Dudás József, a Budapesten megalakult Nemzeti Forradalmi Bizottmány vezetője, az egyik legerősebb budapesti fegyveres felkelő csoport vezetője tájékozódó megbeszélést folytat telefonon a borsodi helyzetről Demcsák Józseffel, a diákparlament tagjával. Feltehetően más megyéket is felhív. Másnap Dudás sikertelenül kísérli meg, hogy birtokba vegye a külügyminisztériumot. A Nagy Imre-kormány egy napra letartóztatja, de november 4-én

már ott harcol a Nagykörút és a Rákóczi út kereszteződésén, fogságba esik, s két hónap múlva kivégzik.

Edelényi János, a pénzügyi osztály előadója bemutatja az egyetemi munkástanács elnökének megbízólevelét, melyben Németh Imre, az október 29-én újjáalakult Független Kisgazda- és Polgári Párt megyei vezetője a párt egyetemi szervezésével bízza meg. Vele egy időben kezdi az egyetemen a Kisgazdapárt szervezését Adamovich Rezső is.

A két, egymástól független szervezési kezdeményezés feltehetően azzal függ össze, hogy sem a párt országos vezetősége, sem a megyei kisgazdák jelentős része nem fogadja el a „kriptokommunistának" tekintett Németh Imrét a megyei Kisgazdapárt élén, mivel a koalíciós időkben együttműködött a kommunistákkal, a Rákosi-korszakban pedig országgyűlési képviselő volt. Tény, hogy Németh a forradalom leverését követő napokban már a szovjet beavatkozást támogató megyei Forradalmi Munkás-Paraszt Bizottság tagja, és később is magas beosztásokat tölt be. Edelényi Jánost ezzel szemben néhány hónap múlva, amikor minisztériumi rendeletre végigsöpörnek az egyetemen a fegyelmi megtorlások, írásbeli megrovásban részesítik. Csak találgatni lehet, hogy javára írták-e, kitől kapta megbízólevelét vagy sem.

Ezekben a napokban mindenestre – függetlenül a megbízólevél szerzőjének politikai erkölcseitől – Edelényi János még lényegesen többet remélhetett a jövőtől, mint amihez aztán alkalmazkodnia kellett, nem lévén (minden jel szerint) kriptokommunista. Erre következtethetünk az egyik terhelő tanú fegyelmi ítéletet megalapozó vádjából:

> „…egy alkalommal bementem Edelényi János szobájába és »Szabadság«-gal köszöntem, mire Edelényi János azt válaszolta: – Nekem ne köszönjél így, hanem mond azt, hogy »Bort, búzát, békességet!« – A szobában ekkor Edelényi Jánoson kívül Balogh Borbála tartózkodott.

Edelényi János azt állítja, hogy amennyiben ezt mondta, az csak vicc formájában történhetett meg."

Jegyzőkönyvének utolsó mondata utal talán a legjobban arra a szakadékra, mely ezeket az október végi, november eleji napok lelkiállapotát a későbbi hónapok, évek, évtizedek lelkiállapotától elválasztja:

„Ha magatartásomat úgy ítélik meg, hogy hibáztam, ami tudtom és akaratomon kívül történhetett meg, kérem, hogy büntessenek meg, de vegyék figyelembe szociális helyzetemet."

Egyetemi alkalmazottak fegyelmi ügyei, 1/12/1957. Géppel írt másolat. Miskolci Egyetem Levéltára.

A sors kifürkészhetetlen akaratából nem található nyoma annak, hogy vélhető ellenlábasa, Adamovich Rezső ellen folyt-e valamiféle eljárás.

Ezen a napon felvetődik, hogy Miskolc egyik vállalatától az egyetemi zászlóalj számára téli felszereléseket – vattaruhákat – osszanak szét a felfegyverzett hallgatóknak, de ezt mindenki elutasítja az egyetemen.

Pallagi Sándor: *Mikor a fiúk meghallották, hogy be akarják őket öltöztetni egyforma ruhába, ami majd reguláris jelleget ad a dolognak, azt mondta mindenki, hogy másnap hazamennek… Volt aztán olyan, amelyik szerzett magának pufajkát, de nem mind a nyolcszáz, aki fegyverben volt.*

A megyei tanács katonai bizottsága a diákparlament képviselőinek (Horváth Gyula, Rácz Károly) részvételével ülés tart.

Rácz Károly: *A város védelméről, a közrend fenntartásáról volt szó, és a Pingyom-tetői orosz parancsnoksággal való kapcsolattartásról, élelmiszer- és ivóvízellátásukról. Utoljára pénteken, november 2-án üléseztünk. Ott volt az a kiskatona is, aki a lincselés napján az ÁVH épületével szemben hasalt a kaszárnya falán, és figyelt bennünket, amint kimenekülünk az épületből. Egy fiatal tiszt azt javasolta ezen az ülésen, hogy nem baj, ha nincs elég páncéltörő ágyú, nagyon jók a légvédelmi lövegek is erre. El is magyarázta, hogyan kell őket közvetlen irányzáshoz kezelni, mert mi csak láttunk a kiképzésünkkor ilyeneket, de bennünket 122 mm-es lövegekhez képeztek ki. Szóba került, hogy az egyetemen alakítsanak erre a célra egy egységet. Mi zavarban voltunk, tábori tüzérek lévén is, hogy majd közvetlen irányzással, belenézünk a csőbe, ott a harckocsi, aztán az mindent elintéz. Hát nem voltunk elragadtatva.*

Horváth Gyula: *A katonai bizottság képviseletében mi is jártunk a Pingyom-tetőn, a szovjet parancsnokságon. Arról volt szó, hogy az oroszok nem avatkoznak bele a dolgainkba. Megígérték, hogy*

távol tartják magukat tőlünk… Ez közvetlenül negyedike előtt volt.

Kértük, hogy jöjjenek be a városba – na persze nem fegyverrel –, csak a tisztek, könnyű szereléssel, és nézzék meg, hogy a konszolidációt mi hogyan hajtjuk végre. Nem kell az erőszak… November 4-e után, amikor lőttek a szovjetek, kiderült, hogy ezek nem a mi szelíd szovjetjeink voltak, hanem frissen érkezettek…

Egyszer meg mondták, hogy jön egy páncélos alakulat Pestről, és nem szabad, hogy bejöjjenek Miskolcra. Nyékládházán, Miskolc előtt közvetlenül találkoztunk velük össze, és el lett ezeknek magyarázva, hogy itt most már konszolidáció folyik, nem szabad a harckocsikkal bejönni a városba, ez félreértésekhez vezethet. Kanyarodjanak el, és menjenek ki a Pingyom-tetőre, a Bükkbe…

A Borsod megyei Munkástanács rádiója közli a diákparlament felhívását az ENSZ közgyűléséhez, amelyben támogatja a kormány kérését a magyar kérdés napirendre tűzéséről.

Az aula melletti tanszéken berendezkedett diákparlament éjjel-nappal működik. A legfontosabb elvi döntések leginkább éjjel születnek meg: az elemzésekre legfeljebb ezekben az órákban van valami idő. A szűkebb vezetőség legfeljebb hajnal felé fekszik le, hogy ruhástól aludjon néhány órát. A hírszolgálat ügyeletesei, a lehallgatók és hírrögzítők azonban éjjel-nappal dolgoznak.

Gónusz Sándor: *Már késő éjjel volt, lassan hajnal felé járt. Nem volt máskor időm, most ültem le, hogy végre levelet írjak.*

Amint elgondolkodva írom, Veréb Jutka meglát, megáll előttem, egy ideig néz, majd megkérdi: – Mit írsz? A szüleidnek írsz?

– Azt írod meg, hogy csináltál egy forradalmat?

November 2., péntek

A reggeli órákban Mihala Ferenc beszámol útjáról a diákparlament vezetőségének. Megegyeznek az ülés napirendjében, majd délelőtt 10 órakor meglehetős titoktartás közepette elkezdődik a tanári klubban az Észak- és Kelet-Magyarországi Nemzeti Tanács alakuló ülése, kb. 17 résztvevő jelenlétében.

Ungváry Rudolf: *Napközben szolgálatban voltam, de azért szerettem volna odadugni az orromat, mégse tehettem. Pontosan már nem tudnám megmondani, mi vagy ki akadályozott meg, de*

mintha olyan lett volna a körítés, hogy nem éreztem ildomosnak az erőszakoskodást. Fekete Simon valahogy olyan furcsán nézett rám, szinte csodálkozva, mint aki nem is ismer, hogy hiába evett a fene, maradtam a helyemen…

Heves megyét Korompai János megyei munkástanácstag, Nagy Pál MEFESZ-vezető, Szabó Tamás forradalmi bizottsági tag, Szolnok megyét Jankovics Lajos munkástanácstag és Kocsár József elnök képviselik. Az Északmagyarország másnapi beszámolója szerint jelen vannak még Nógrád megye és Miskolc város küldöttei.

Feltűnő, hogy a megyei munkástanácstól nincs jelen fontos személyiség, a katonaságot viszont a megye legfőbb beosztású tisztjei képviselik: Zombori Sándor alezredes, a miskolci helyőrség parancsnoka, Csontos Mihály százados, a miskolci hadkiegészítő körzet parancsnoka és Záhonyi Brúnó alezredes, az egyetem katonai tanszékének vezetője, s egyben az „egyetemi zászlóalj" parancsnoka. Az ülésen Mihala Ferenc elnököl, jelen vannak még Darin Sándor, Fekete Simon, Gáti Szabolcs.

A gyűlésen elfogadják a Tanács megalakulásáról szóló – programtervezetnek is tekinthető – határozatot, és úgy döntenek, hogy egy későbbi értekezleten a most hiányzó megyei küldöttek (Békés, Csongrád stb.) részvételével véglegesen megválasztják a Nemzeti Tanács tisztségviselőit. Az ügyek ideiglenes vitelére egyhangúlag megválasztják Mihala Ferencet elnöknek és Darin Sándort titkárnak, és úgy tervezik, hogy november 5-én Budapestre viszik el a szöveget Nagy Imréhez.

A határozat szövege:

„Szabadságharcunk fegyveres szakasza győzelemmel ért véget. A forradalom vívmányait csak egységes szervezettel tarthatjuk meg és fejleszthetjük tovább. Ennek érdekében Észak- és Kelet-Magyarország megyéi, Miskolc megyei jogú város és a Nehézipari Műszaki Egyetem nemzeti tanácsai a következő határozatot hozták:

1956. november 2-án megalakult az Észak- és Kelet-Magyarországi Nemzeti Tanács. A Nemzeti Tanács székhelye Miskolc, Nehézipari Műszaki Egyetem. A Nemzeti Tanácsban a következők vesznek részt: Békés, Borsod, Heves, Nógrád és Szolnok megyék, továbbá Miskolc megyei jogú város és a Nehézipari Műszaki Egyetem.

1. Azonosítjuk magunkat a szabadságharc célkitűzéseivel. Valljuk, hogy a szabadságharc hősi forradalmi küzdelem volt. Egyetértünk a Dunántúli Nemzeti Tanács megalakulásával, mellettük állunk és meggyőződésünk, hogy egyet akarunk. Véleményünk szerint a legrövidebb időn belül létre kell hozni az Országos Nemzeti Tanácsot.

2. A Nemzeti Tanács felhívja Csongrád, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár megyéket, továbbá Szeged és Debrecen megyei jogú városokat, hogy csatlakozzanak célkitűzéseinkhez.

3. A Nemzeti Tanács szervezete a következő: a résztvevő megyék illetve megyei jogú városok a Nemzeti Tanácsba 3–3 tagot küldenek. A Nemzeti Tanács ügyeit vezető testületként egy választott elnök, elnökhelyettesek és titkár látja el. A résztvevő megyék és megyei jogú városok egy-egy elnökhelyettest küldenek ki.

4. A Nemzeti Tanács célkitűzéseinek megvalósítását a fegyveres erők támasztják alá. Ezek parancsnokai kijelentik, hogy minden körülmények között a nép érdekeit szolgálják, mindig a Nemzeti Tanáccsal egyetértésben járnak el. A fegyveres erőket a honvédség, a nemzetőrség és a rendőrség alkotja. A forradalom végső győzelméig ezek egységes katonai vezetés alatt állnak.

5. A Nemzeti Tanács viszonya a kormányhoz: a Nagy Imre által vezetett kormányt elismerjük, támogatjuk. Követeljük a szakminiszterek között levő egyes kompromittált személyek és a nem szakember miniszterek sürgős leváltását. Helyettük a szakmák vezetői és a dolgozók kívánsága által megjelölt egyének bízandók meg. Az államigazgatás egyszerűsítése céljából a Honvédelmi Minisztérium és a Belügyminisztérium tevékenysége felett a Nemzeti Tanács gyakoroljon állandó ellenőrzést. A jelenleg hivatalban levő kormányt a szabad választások alapján megállapítandó végleges kormány váltja fel, a helyi tanácsok a szükséges személyi változások végrehajtása után tovább működnek.

6. A Nemzeti Tanács nem politikai párt, hanem a nemzet egységének és erejének megtestesítője a forradalom végső győzelméig. Elismerjük a demokratikus pártok szervezésének szükségességét, helyességét, de jelenleg a pártok közötti versengés nem vonhatja el a figyelmet és erőt az egész népre váró nagy feladatok megvalósításától. Javasoljuk, hogy a pártok egészsé-

ges politikai küzdelme csak a szovjet hadsereg kivonása után kezdődjék meg.

7. A kormány a nép osztatlan követelését fejezte ki, amikor a szovjet csapatok teljes visszavonulását kérte hazánk területéről, és a Varsói Szerződés felmondásával egyidejűleg az ENSZ, illetve a nagyhatalmak támogatását kérte.

8. A Nemzeti Tanács megállapítja, hogy Magyarország semlegességének kinyilvánítása az egész magyar nép általános és legfőbb óhaját testesíti meg.

9. Helyeseljük a kormányunk nyilatkozatát, amely szerint elfogadjuk a nagy nemzetek minden politikai kötelezettség nélkül adott támogatását, hogy azzal hazánk gazdasági erejét a legrövidebb időn belül helyreállítsuk.

10. A szabadságharc érdeke és az elért eredmények megszilárdítása megköveteli, hogy a helyes célokkal kezdett tiltakozó sztrájk érjen véget, és minden üzemben kezdődjék meg a termelő munka.

11. A demokratikus általános és titkos választás legkésőbb 1957. január 31-ig lebonyolítandó. A választás eredménye alapján létrejött nemzeti kormány szervezze meg az új rendőrséget és az új nemzeti hadsereget. Az Országos Nemzeti Tanács és a nemzetőrség tevékenysége ezzel befejezést nyer.

12. Minden eszközzel meg kell védeni a forradalom tisztaságát. A bűnösök felett az ítéletet az igazságszolgáltatás mondja ki. Követeljük a nemzeti tragédiáért felelős Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Hegedüs András és Piros László kiadatását a Szovjetuniótól.

13. Megvédjük az állam vagyonát és visszautasítunk minden restaurációs kísérletet, amely a földbirtokosok, gyárosok és bankárok hatalmának visszaállítására irányul.

14. A szervezendő demokratikus pártok programjába be kell venni az alábbi követeléseket: sajtó, szólás- és vallásszabadság. A rádióadások zavarásának megszüntetése, szabad ifjúsági mozgalom, szabad szakszervezeti mozgalom, a munkások és bérből élők jövedelmének rendezése, új mezőgazdasági politika kidolgozása, új demokratikus alkotmány kidolgozása, a magyar természeti kincsek birtokba vétele és legelőnyösebb értékesítése.

15. A Nemzeti Tanács a fenti követeléseket és határozatokat késedelem nélkül közli a kormánnyal és az ország népével."

In: *Északmagyarország,* 1956. nov. 2., 12. évf. 233. szám, p. 1.

Ezekben a napokban terjed el a hír „borsodi ellenkormány" megalakulásáról. Ennek a hírnek az eredete feltehetően nem az Észak- és Kelet-Magyarországi Nemzeti Tanács megalakulása lehetett, noha hozzájárulhatott a megerősödéséhez (ugyanúgy talán, mint az a tapasztalat, hogy a Borsodi Rádió a forradalom utolsó napjaiban a megszokotthoz képest sokkal nagyobb energiával sugárzott, és Budapesten is nagyon jól lehetett az adást hallani). A hír forrása a forradalom korábbi napjaihoz köthető.

Papp Miklós: *…volt olyan kialakult álláspont a még akkori munkástanácsban, hogy amennyiben a kormány nem lesz olyan, mint amilyent elképzeltünk, akkor latolgattuk az esélyét, hogy létrehozunk egy ellenkormányt Borsodban… hogy esetleg legvégső esetben erre is sor kerülhet.*

…Ennek volt egy olyan előzménye, hogy a legkritikusabb időszakban berobbant hozzánk Edelényből egy küldöttség a bányászoktól, és ennek a küldöttségnek a vezetője azt erősen követelte, hogy azonnal nyilvánítsuk ki, hogy Borsodban létrehoztuk az ellenkormányt…

Egészen pontosan október 27-én… Mi ezt az azonnali döntést elutasítottuk, de mint alternatívát nem vetettük el…

Csak akkor sorakoztunk fel a Nagy Imre kormányhoz, amikor a küldöttség a második útjáról visszatért. És nem véletlen, hogy a november 4-i események után még voltak olyan hangok… ironikusan, hogy a „Borsodi ellenkormány"…

Az egyetemi munkástanács és a diákparlament lezárja a megszűnt MDP párthelyiségeit. Tóth Tihamér átvizsgálja a pártszervezet irodáját és dokumentumait. Az egyetemi besúgókkal kapcsolatban kihallgatja Simon Sándor párttitkárt is.

Este a diákparlament vezetősége tájékoztatja a megyei munkástanácsot a Nemzeti Tanács megalakulásáról.

November 3., szombat

Hétvége, már mindenki tudja, hogy hétfőn munkakezdés, véget ér a sztrájk, van demokratikus kormány, léteznek pártok, az ország

semleges. A lappangó előérzetek nem tudják legyőzni a felszabadultság élményét. Az újságok tele vannak hírekkel, leleplezésekkel.

Felhívás:

> „Felhívjuk Pasteirer tállyai lakost, hogy október 25-én Grazba küldött levelét az ÁVH épületében megtalálták, szerkesztőségünkben átveheti."
>
> In: *Északmagyarország,* 1956. nov. 2., 12. évf. 233. szám, p. 3.

> Ungváry Rudolf: *Mint valami jelentős belső, lelki eseményre, annyira emlékszem rá, amint olvasom az újságban a „Rákosi-villa rejtelmei" című cikket, és ellenállhatatlan erővel tör fel bennem a gondolat: „Hát ezt aztán ezek után… már tényleg nem lehet visszacsinálni!"*

Ezekben a napokban, de legkésőbb szombaton az NBC amerikai forgatócsoport érkezik a tanulmányi épület főbejárata elé. A borongós időben a környék falvaiba induló fegyveres hallgatókat veszik lencsevégre. Sokan szemtanúi a forgatásnak. Akik valamilyen nyugati nyelven tudnak, megpróbálnak szóba elegyedni a riporterekkel. Ez már majdnem olyan, mintha szabadon lehetne utazni. Ekkor talán még azok is elutasítanának magukban ellenséges gondolatokat, akik később azt hagyják egy pártbizottsági feljegyzésben az utókorra, hogy „ezzel egyetemünk hallgatóit az imperialisták számára kedvező színben tüntették fel".

A diákparlament hírszolgálata egyre több nyugtalanító hírt továbbít a megyei munkástanácsnak és a kormánynak a szovjet csapatmozdulatokról. Este járőrbe küldött egyetemisták telefonálnak a diákparlament vezetőségének, hogy az oroszok nem engedik visszaőket Miskolcra. Dornbach Gyula felhívja a Pingyom-teteji orosz parancsnokságot, ahol azt a megnyugtató választ adják, hogy bizonyára csak félreértésről lehetett szó.

> Kocka Kálmán: *A parancsnok nagyon készséges volt. Félreértésnek minősítette, hogy a tankok keresztbeálltak a fiúk előtt, és azonnali intézkedést ígért. Szavait valahogy így zárta: „Várom a magyar elvtársak további parancsait."*
>
> *Sályi István rektor és néhány professzor, akik kelet-németországi útjukról hazatérőben Győrben rekedtek, megpróbálnak eljutni Miskolcra.*

Horváth Zoltán: *Ott kuksoltunk napok óta Győrben. Végül elhatároztuk, ha nem lehet vonattal, akkor elindulunk gyalog. Már Győr határában felvett egy krumplit szállító teherautó, és Pestig vitt. Majd megfagytunk rajta v a krumpli is hideg volt, meg az idő is. Pesten Sályi a családjához, én meg a sógoromhoz mentem. November 2-a lehetett.*

Felhívtam az ipari minisztériumot, nekik volt külön K-vonaluk a diósgyőri Lenin Kohászati Művekhez. Onnan meg az egyetemet hívhatták. Az egyetem küldött értem kocsit. A rektor még maradt.

Gyöngyös után már nagy mozgás volt az országúton. – Valami készül – mondtam, amikor megérkeztünk. Sályi másnap vergődött Miskolcra.

Mindenki fáradt az elmúlt tizenkét naptól. Sokan ezen a hétvégén kerülnek először rendes ágyba. Estére a diákparlament is majdnem kiürül, csak az ügyeletesek vannak benn.

Dornbach: *Emlékszem, a blokkolóóra előtt álltunk az aulában, a diákparlament tanszéki bejárata előtt. Én borostásan, tíz napja legfeljebb ruhástól aludtam olykor valamit. Most naivan megnyugodtam, hogy csak félreértésről van szó, mert ezt akartam, bizonyára… Odajön Petrich Géza. Késő este volt, néz, megállva előttem, komolyan néz rám. Én meg hallgatok, csend van, és kérdem tőle egy idő múlva:*

– Tulajdonképpen mi lesz ebből? Jól csináljuk mi ezt? Így kell?

November 4.

A kora hajnali órákban a rádiólehallgatók jelentik Gónusz Sándornak, a hírszolgálat éjszakai ügyeletes vezetőjének a szovjet csapatok Magyarország elleni támadását. Liptai László százados javasolja, hogy figyelmeztetni kellene a hallgatókat, nehogy összecsapásra kerüljön sor. A diákparlament vezetőségét és a hallgatókat csak az egyetemi hangos híradón keresztül lehet riasztani. Gónusz Kovács Lászlóval együtt indul át a tanulmányi épületből, sötét éjszaka van még, a néhány száz méteres út a puszta térségen kihalt, de a négyes diákszállót már golyózáporban érik el.

A dél felől, Hejőcsaba falun át a Dudujka-völgybe érkező motorizált szovjet egység páncélosai már akkor elérik a nyerstéglafalú „erőmű” magasságát. Az első diákszálló előtti térség szélén elhelyezett őrség csak annyit lát, hogy a sötétben homályos alakzatok közelednek, akik a felszólításukra nem válaszolnak. Figyelmeztetésül a levegőbe lőnek, és parancs szerint azonnal visszavonulnak. Az oroszok – feltehetően támadásnak vélve a lövéseket – azonnal tűzzel válaszolnak, és lőni kezdik a hozzájuk legközelebb eső, I. diákszállót. Erre az ottani őrség kezdi viszonozni a tüzet, amibe hamarosan belekapcsolódnak a szobákban felriadó hallgatók, akik az ablakokból lőnek ki mindaddig, amíg a harckocsiágyúk be nem avatkoznak a küzdelembe.

A hangos híradón keresztül riasztott hallgatók és a diákparlament tagjai közül az erős tüzelésben már csak néhányan – köztük Demcsák József, Kaptay István, Tóth Tihamér – jutnak át a diákszállókból a tanulmányi épületben levő diákparlamenti helyiségekbe.

> Kocka Kálmán: *Éjjel váratlanul megszólaltak a hangszórók, kérték a diákparlament tagjait, hogy haladéktalanul menjenek a tárgyalóba. Ekkor már olyan kimerült voltam attól, hogy minden nap jártam a falvakat, bár felébredtem és hallottam a szavakat, képtelen voltam magamnak parancsolni, nem tudtam felkelni… Visszazuhantam az alvásba, és csak a fegyverropogásra riadtam újra fel.*

Szíj Zoltán: *Mikor bemondták a november 4-i „anschlusst", ügyeletes voltam éjjel. Három óra ötvennyolckor mondta a rádió, hogy Magyarországot megtámadták az oroszok, megindultak az oroszok, megalakult egy ilyen kormány: – Gyerekek, azonnal fel kell kelteni a diákparlamentet – futottunk Renn Oszkárral át a diákszállóba fölkelteni Fekete Simont, a többieket. Mi keltettünk föl benneteket, hogy mi történt itt… üljünk össze… Azt, hogy be kell mondani a hangosba, mi nem mondhattuk, mert mi akkor már úton voltunk. Mire mi átértünk, már úgy lőttek, mint az istennyila. Mert egyből elkezdődött ám…*

Gónusz Sándor: *Mi utánuk indultunk el, már lőttek, mikor mentünk. Liptai százados volt az őrsparancsnok, rögtön egyetértettünk, hogy semmi értelme nincs az ellenállásnak, és hogy ezt be kell mondani a hangos híradóban, mielőtt bármi ellenállásra sor kerülne. Kovács Lászlóval átszaladtunk a négyes diákszállóba. Már lőttek ránk, vagy a tetőkről a mieink, vagy az oroszok.*

Fekete Lajos: *„Internacionalista" ébresztő volt…*

Ungváry Rudolf: *Ki fogja ezt a finom célzást néhány évtized múltán még érteni?*

Szíj Zoltán: *Mikor elkezdődött a lövöldözés, menet közben voltunk, és ott már sunytunk… hát a golyó, amit a fejünknek szántak, a Renn Oszinak, az a négyes diákszálló falában ma is ott van! Mert mi onnan lestünk, hogy mi az isten…*

A diákparlament részéről Dornbach Gyula veszi fel a IV. diákszálló épülete előtt az érintkezést a tűzvonalban vezénylő orosz tiszttel, akinek a marxista tanszékről az egyik tanársegéd tolmácsol. A tiszt követeli az ellenállás azonnali beszüntetését. Dornbach visszamehet az épületbe, és a stúdióban felszólít a tüzelés teljes beszüntetésére.

Dornbach Gyula: *Mi többet össze nem ültünk. Az első éjjel volt, hogy ágyban aludtam 27-e óta. A lövésekre se ébredtem föl, csak arra, hogy valaki felkeltett: „Gónusz most mondta be a hangos híradóba, hogy a diákparlament vezetői menjenek a diákparlament helyiségeibe." Felvettem a pufajkát, a pisztolyt. Mire leértem, már elhallgatott a ropogás és az ágyúdörgés. Tele volt hallgatókkal a portásfülke előtti térség. Onnan figyeltük, ahogy jön föl egy tank, és a marxista tanszékről egy tanársegéd, az volt a*

tolmács, az jött egy tiszttel, a tank előtt jöttek, kezében pisztoly, szíjon lógott… Elkezd kiabálni ez a tanársegéd, hogy a tiszt a diákparlament vezetőjével akar beszélni. Ott akkor egyedül én voltam… A többiek elkezdtek kiabálni, hogy ne menjek oda. Ott volt a pisztoly nálam. Valakinek odaadtam. Csak le kellett menni a lépcsőn. A tiszt rázta a kezében a pisztolyt: „Azonnal kezdődjék meg az oktatás." Hát az nem ment… akkor meg azt kezdte, hogy a fegyvereket kidobálni. Visszamentem, bemondtam a híradóba. Mondtam bele, hogy „nincs értelme, hagyjátok abba!", meg hogy a fegyvereket dobálják ki.

Mikor jövök ki a stúdióból, Jaszlics Iván áll félig felöltözötten a lépcsőn, fél arcán még borotvahab, és kiabál: – Hazaárulók!

Ezalatt a diákparlament főépületbeli helyiségeiben tartózkodó Veréb Jutka az éjjeli ügyeletesekkel együtt elégeti a forradalom alatt keletkezett összes iratot. Amire nem került sor, azt néhány óra múlva Mihala Ferencék a műszerszoba álmennyezete mögé rejtik (ezek a dokumentumok a néhány évtized múlva lezajlott átépítés során feltehetően megsemmisültek).

Szíj Zoltán: *Azonnal hír ment át, hogy el kell tüntetni a papírokat…*

Szíj Zoltán: *Annak a hajnali hektikás állapotnak a hevében még arra is volt időnk… Nekünk azért voltak parlamenti dokumentumaink ott! És amikor ott kialakult, hogy itt az oroszok… még vissza tudott menni jelzés a diákparlament központjába, hogy iratokat eltüntetni.*

Simon László: *Hát volt ott egy vaskályha…*

Veréb Jutka: *Abban később égette Szegfű Irén az ávós papírokat, a VI. diákszállóban. Az más volt…*

Szíj Zoltán: *A diákparlamentnek a naplója, amelyben az eseményeket vezettük, meg a sok bizonylat.*

Ungváry Rudolf: *A hírszolgálat minden hírt szabványos cédulákra gépeltetett, jött légyen a rádiólehallgatóktól, telefonon, vagy személyesen jelentették. Eszméletlenül sok volt már a végén belőlük. Ezek kerültek a szűkebb vezetőség elé, hogy a döntésekben segítsenek… Valami sugallat hatására kettőt eltettem, még az orosz támadás előtt… emlékül. Csak ezek maradtak.*

Fekete Lajos: *Ezek az iratok biztos, hogy eltűntek, még vádpontként sem merült föl ellenem… Ez azt jelenti, hogy valakik ezeket megsemmisítették.*

Dornbach Gyula: *Ezt alátámasztom. Millió papírt írtunk alá, köztük később nagyon terhelőket. És egyetlen egy sem került a vádpontjaink közé… pedig mindent megtettek, mit gyötrődtek, hogy szedjenek össze valamit. Nem került a kezükbe egyetlen ilyen aláírt… mert millió… Mert elég volt megírni egy cetlit, valaki a diákparlament gépírónői közül legépelte, hozták aláírni, rátette az ember a pecsétet…*

Ungváry Rudolf: *Sajnos, egy előkerült. Hat rádióvevőre adtam engedélyt, hogy megvásárolják a diákparlament részére, hogy a lehallgatáshoz legyen elég készülék. Január körül aztán beérkezett a számla az egyetemre… Olyan rendesek voltak a gazdasági osztályon. Teljesen elsimították az ügyet, elkerülte később a nyomozók figyelmét… Pedig ha kiderül…*

Simon László: *Reflexszerűen az volt mindenkinek az első mozdulata… Aki ott volt, rögtön látta, hogy ezeket meg kell semmisítenie. Tehát nem egy kéz… ahány helyen volt irat… abban a pillanatban… Mindenki égetett, a saját reszortjában, hogy másokat ne mártson be. Mint ahogy te, amikor odaállítottak később és vallomást tettél, akkor te is úgy próbáltál vallani, hogy most mit mondjál abban a pillanatban, hogy mégse hozzál valakit bajba… Tehát nem puszta önvédelmi reflex volt…*

A támadásnak két halálos áldozata és több sebesültje van. Kis Gábor I. éves gépész és Kölber Gábor I. éves bányagépész a kollégiumi szobájukban halnak meg. Az egyik sebesült Molnár Kálmán III. éves gépész, aki a lábát veszíti el. Az oroszok szóbeli megnyilatkozásaiból ítélve néhány katonájuk nekik is megsebesül; más források két halottról beszélnek.

Fekete Lajos: *Mag Ferenc volt az első diákszálló tetején az egyik golyószórós.*

Szíj Zoltán: *Ezekkel a gyerekekkel november 4. után még találkoztunk. A lövöldözés a következők miatt kezdődött el: a diákparlament őrhelyeket állított fel, és parancsba volt adva, hogy milyen módon adjanak hírt. Mikor Liptai és Záhonyi megcsinálták az egyetem őrrendszerét, minden diákszálló tetején volt*

géppuskaállás. Éjszaka nem egyszer végigjártam ezeket, kötelességem volt. Mindegyikről lehetett telefonálni. A konyhától Hejőcsaba irányába volt egy őrhely, melynek se telefonja, semmi. Ez az első diákszálló túlsó sarka után volt, már az országút felé. Az volt velük a megállapodás, hogy ha észlelnek valami mozgást, és a felszólításukra nem történik semmi, akkor lőjenek a levegőbe, és vonuljanak vissza. Mikor aztán az oroszok onnan jöttek csatárláncban Hejőcsaba irányából, a vasút felől, fölbukkantak, ez a gyerek ott „Állj, ki az! Állj, ki az!" Nem?… Semmi?… Valami van: levegőbe lőtt. Az oroszok meg azt hitték, hogy rájuk lőnek – tatatata –, s amikor az egyes diákszálló tetején a golyószórós meglátta, hogy mi van: trrrrrrr, közéjük… adott nekik. Ő látta a torkolattüzeket: Az anyja úristenit! Utána aztán megszólalt minden, az orosz harckocsi-lövegek is. Amikor aztán látta, hogy mi szólal meg vele szemben, már nem tudott mit csinálni, puff, ott hagyta fönt a golyószórót, és eltűnt. Az volt az oroszoknak az első dolguk, amikor befejeződött a lövöldözés, hogy annak a szállónak a tetejére mentek föl. Keresték, hogy ki szórta meg őket. És nem találták. Én ezekkel beszéltem utána. Halálra keresték. Közben kiderült, hogy már akkor az út felől, tehát nem a vasút irányából, hanem azon a pusztaságon az egyes előtt, már ott álltak az oroszok. Elkezdték lőni az egyetemet.

Horváth Gyula: *Egyszer csak hallom ám éjjel, hogy a fejem fölött csapódnak be a golyószóró lövedékei, és hullik rám a vakolat az ágyban. Kinézek az ablakon, látom szemben, ahol most a sportpálya van, az árkokon túl – akkor jó nagy, mély árok volt ott – tele van szórva járművekkel, ikergéppuska torkolattüzeket látok, és van ott vagy két tank is. Azok abban a pillanatban, hogy kigyulladt valahol egy lámpa, odalőttek. Nálunk is… Ordítottam, hogy oltsátok le… mert keresztül az ablakon, a faszilánkokat a homlokomon éreztem, az arcom tele lett velük, ahogy megszórták az ablakunkat megint. Szerencsém volt. Akkor már megindultak az oroszok, rohamra… futok Radimeczkyhez: – Gyerekek, ne csináljátok, ennek semmi értelme nincsen! Nem látjátok? Tankok, géppuskák, körül vagyunk véve… – Az oroszok már gyújtólövedékkel is lőttek. Volt, akit sikerült lebeszélnem, volt, akit nem. Hát mit csináljak ezekkel? Addigra a házból is hallottuk a robbanásokat, ahogy bedobták – később tudtam csak meg – a kézigránátokat. Előttem sebesült meg Varga Tamás is, a lábán. Üvegek csörröm-*

pöltek, próbáltunk lemenni a lépcsőn, lenézünk, hát látjuk már a bejáróban az orosz katonákat és a srácokat is… Közben kigyulladt az egyik szoba a gyújtólövedékektől, ömlött a füst. Megyünk le Radimeczkyvel, gurulunk jóformán a lépcsőn… észrevették bennünket, rögtön a géppisztollyal, ránkszegezték.

Bennem volt annyi lélekjelenlét, odamentem az egyik tiszthez, és mondtam neki, hogy tűz van, engedje meg, hogy odamenjünk oltani. És csodák csodája, abban az őrültek házában, megengedte! A rámszegezett géppisztolyok között engem elengedett oltani. Már nem is tudom, miben vittük a vizet…

Ungváry Rudolf: *A II. diákszállót eltakarta az első, oda csak elvétve jutott lövedék. Lemenekültünk a pincébe, a szén közé, feltartott kézzel kitereltek bennünket, és kiállítottak a II. és a III. diákszálló közötti térségre, miközben még folyt a lövöldözés, valahonnan a VI. épület tetejéről még lőttek az oroszokra, azok meg vissza, mindez a fejünk felett. Majd minden elcsendesedett, az oroszok a szállók oszlopai mögötti fedezékből őriztek minket, majd lassan előjöttek. Hát ahogy ott állunk, látom, amint a VI. épület felől, senkitől se háborgatva, szürke, szoros pufajkában ballag a szállók előtti aszfaltúton az a két felsőéves, akikről tudtam, hogy a VI. épület tetején látták el az őrszolgálatot. A legnagyobb hidegvérrel.*

Sebők Mihály: *Hajnalban arra ébredtem, hogy összedől a világ. Hatalmas ágyúlövések… Héderi Lajossal laktam egy szobában… az valami keveset tudott oroszul… megindul laposkúszással kifele a folyosó végén. Akkor már egy vörös tányérsapkás orosz tiszt állt az ajtóban… az hát kiabálta neki, és akkor föltartotta a kezét… és közölte vele, hogy dobáljuk ki a fegyvereket, mert különben harckocsival belelőnek a diákszállóba. Na most, Lajos visszajött és jelentette, mi újság. Először volt egy hatalmas vacillálás, de mikor aztán a srácok kinéztek az ablakon… hát körülbelül öt percen belül megkezdődött a fegyverek kidobálása.*

Ungváry Rudolf: *Molnár Kálmánnak „Csurák" volt a beceneve, ő volt a tánczenekar klarinétosa. Az első diákszálló földszintjén lakott. Mikor elkezdődött a támadás, ez az épület rögtön telibe kapta. Ő a tapolcai útra néző oldalról, ahol a szobák voltak, átment az épület másik oldalán levő mosdóba. Állítólag onnan lőtt ki. A tüzelni kezdő tankágyúk okozta félelmében aztán beállt az*

egyik zuhanyzófülkébe, melyet térdig függöny zárt le. Az ablakon az oroszok kézigránátot vágtak be, éppen a zuhanyzó előtt robbant, a lába szabadon volt a függöny alatt, és teljesen tele ment repesszel, nem lehetett megmenteni.

Később, 1957 elején még folyt a gyűjtés az egyetemen egy külföldi műlábra, de február 20-a után a pártbizottság megtiltotta a további gyűjtést… Akkortájt átiratkozott a Budapesti Műszaki Egyetemre. Nem volt elég, hogy elvesztette a lábát, állítólag még ki is zárták később az egyetemről…

Veréb Jutka: *A szülei, akik székesfehérváriak voltak, Miskolcra költöztek, hogy Csurák valamilyen módon folytathassa az egyetemet láb nélkül is. Mi a Vöröskereszttel próbáltunk valami csinálni. Zorkóczy Béla professzor lábat próbált szerezni Svájcból… Mi meg próbáltunk zenetanárt találni, talán megtanulna valami klasszikus fúvós hangszert… Én sokat beszélgettem vele. Én is úgy tudom, hogy még a szobájából használta a géppisztolyát!*

Ungváry Rudolf: *Az egyik halott Kiss Gábor elsőéves gépész. Éppen fölült az emeleti ágyon, amikor meggyújtották a szobában a villanyt… Az ablakon ment be a golyó, bevágódott a hátába, és a nyakán jött ki. Abban a pillanatban…*

Dornbach Gyula: *A szobatársa mesélte, hogy fölötte még a mennyezeten is voltak húscafatok. Ebből gondolják, hogy talán roncsoló hatású, vágott végű golyókat használtak.*

Szíj Zoltán: *A másik halottat én vittem be a kórházba, mert azt hittük, hogy sebesült, autóbusszal. Ő a lövöldözésre ébredve odaugrott az ablakhoz, és kinyitotta, hogy megnézze, ki a fene hülyéskedik… Valaki meg közben ott is fölkapcsolta a villanyt. A mellét találták el. Szép szál barna gyerek volt, Kölber Gábor elsőéves bányagépész. A hordágy egyik végét én fogtam… Még egy sebesült jött be velünk, lábon ment be. Megsüketült a becsapódó lövedék robbanásától.*

Dornbach Gyula: *A sírjukat a MEFESZ nevében februárban Miskolcon még megkoszorúztam. Utána már hallgatni kellett róluk…*

Közvetlenül a támadást követően a III. épületben levő rektori szobában néhányan tanácskozást tartanak, köztük Petrich Géza dékán, Dornbach Gyula, Ungváry Rudolf. Az oroszok az összes ajtó

és bejárat kinyitását követelik. A tárgyalás résztvevői végigjárták az épületeket, és minden helyiséget hozzáférhetővé tesznek, hogy a katonák átkutathassák őket.

Dornbach Gyula: *Utána valahogy a rektor szobájába keveredtem, hogy hogyan, nem tudom már. A dékán, Petrich Géza már ott volt, meg Ungváry Rudolf, a ruszki meg megmondta, hogy most azonnal kinyitni minden ajtót, mert… Utána Petrichcsel és Ungváryval mentünk, nyitogattuk az ajtókat az oroszoknak. Valahonnan egy nagy marha kulcscsomót kerítettünk. A diákparlament szobáihoz érve Szíj Zoli azt mondta: – Nyugalom, a papírokat elégettük! – Aztán nálam filmszakadás, a következő, amire emlékszem, hogy november 5-én reggel a munkástanácsnál voltam.*

A hallgatók egy része igyekszik észrevétlenül megszabadulni a kézifegyverektől; a szanaszét heverő géppisztolyokat, puskákat, pisztolyokat az oroszok összeszedik. A hallgatók más része a diákszállók előtt kijelölt helyeken adta át fegyverét az oroszoknak.

Dornbach Gyula: *Ott a négyes diákszálló előtt nagy kupacba hányták a fegyvereket. Én meg ott álltam velük sokáig, dobálták ki… Arra is emlékszem, hogy akik dobálták, megvárták, míg a fickó lehajol, és akkor odadobtak egy másikat, például kézigránátot, és akkor az oroszok ugrabugráltak, mert nem tudták, robban-e…*

Sebők Mihály: *Egyszer jöttünk haza a városból, az oroszok mindenkit libasorba állítottak, lekutattak bennünket, nadrágot, kabátot. Ez a süket Nagy Miklós, ez lehajolt és akarta befűzni a cipőjét, hát elkapott a halálfélelem, mert akkor előkapta a szajúz a lőfegyverét és azt hitte, Miklós akar valamit csinálni. Mikor hazaértünk, szidtuk Miklóst, hogy hogy lehet olyan állat, hülye…*

A következő hetekben kiderül, hogy maradt még fegyver a hallgatók kezében, de a statárium bevezetésétől kezdve erre mély hallgatás borul. Török István, a MEFESZ későbbi titkára otthon rejti el, de szomszédjai kilesik, később feljelentik, és statáriális tárgyaláson életfogytiglani börtönre ítélik.

Mihala Ferenc: *A katonai tanszék tisztjei a tanszékről még hajnalban kézifegyvereket vittek ki a domboldalra, Diósgyőr felé egy kunyhóba, rőzse alá rejtették. Amikor egy jó héttel később Záhonyi Brúnóval elsétáltunk arra, már nem voltak ott…*

A támadás utáni délelőtt Záhonyi Brúnó, Mihala Ferenc és Koczka Kálmán hallgató Tapolcán tanácskozik a teendőkről. A katonai tanszék ugyanis készített tervet arra, hogy az egyetemi fegyveres őrség orosz támadás esetére adott körülmények között kivonul a Bükkbe, s ezt térképen is rögzítették. Noha vannak hallgatók, akik erre hajlanak, olyan döntés születik, hogy a terv megvalósításának nincs értelme.

Szíj Zoltán: *Jaj, hogy azt a térképet mit keresték rajtunk a nyomozáskor… a Bükkbe való kivonulását. Meg Záhonyi Brúnóék perében… Hetünket fölvezettek tanúnak, akkor már el voltunk ítélve. – Ügyész úr, ugyan már, ne vicceljen velünk, hogy tudhatnánk mi ilyesmiről? – A katonai bíróság üdülés volt a mienkéhez képest.*

Mihala Ferenc: *Inkább csak a katonákkal voltak sokkal rendesebbek… Ha civil került eléjük, nagyon kemény ítéleteket hoztak.*

A miskolci rádió lillafüredi stúdióját őrző hallgatók fegyveresen a Bükkbe vonultak, ahol egységük két-három nap múlva feloszlik, és mindenki hazaszivárog.

Vida András: *Fél négykor kellett kelnem, hogy bekapcsoljam a lillafüredi adót, amelyen a Borsodi Rádió sugárzott. Próbáltam telefonálni, de süket volt a vonal. Erre lementem a műszakiakhoz, és akkor hallották ott a Szabad Európa Rádióban, hogy az oroszok megindultak. Érintkezésbe tudtunk lépni a nyíregyházi stúdióval, azok mondták, hogy már mindenütt oroszok vannak. Nagy Ernő, a Déryné Színház színésze, aki a munkástanács részéről volt a vezető, azt mondta, hogy itt nem vagyunk biztonságban, bármikor támadhatják az adót. Bokáig érő hóban indultunk el a hegyekbe, a Diósgyőri Gépgyár sebesvízi üdülőjéig jutottunk. Vittünk fegyvereket meg egy rádiót, abból hallottuk még aznap este a Szabad Európától, hogy harc volt az egyetemen.*

Rohlich Sándor, a katonai tanszék századosának vezetésével tevékenykedő csoport a szovjet beavatkozás következtében Sátoraljaújhelyen reked. Néhány hallgató – köztük Kilyénfalvi Béla, Rácz Zoltán – a sátoraljaújhelyi Kummer Károly által vezetett fegyveres egységhez csatlakozik, amely az oroszok elől a Zempléni-hegységbe vonul, és három-négy napig az egységgel marad. Kummer egysége később kisebb csatározások után leteszi a fegyvert az oroszok előtt, és feloszlik.

Eközben a megyei munkástanács már a kora reggeli órákban összeül, kapcsolatot teremt a szovjet csapatokkal, és egész nap és egész éjjel együtt marad. A diákparlamentet továbbra is Fekete László adjunktus képviseli. Úgy határoznak, hogy másnap küldöttséget indítanak Pestre, elsősorban annak érdekében, hogy a forradalom–ellenforradalom kérdését tisztázzák, mert a munkástanács álláspontja szerint szó sincsen ellenforradalomról.

A munkástanács egyben minden fegyveres ellenállást elutasít.

> Bogár Károly: *Tekintettel arra, hogy itt a fegyveres ellenállást mi lefújtuk, illetve nem szavaztuk meg, tehát egyetértettünk azzal, hogy nem vesszük föl a harcot, ha erre kerül a sor, a nemzetőrség abban a pillanatban, hogy az oroszok bejöttek, tulajdonképpen hazament, hogy finoman mondjam… Az egyetemisták, úgy tudom legalábbis, egységben az egyetemen lettek lefegyverezve… Az oroszok előtt, azt hiszem, vagy az oroszoknak, de az egyetemi vezetőség intézte. Tehát nem volt velük semmiféle probléma. És nem szaladtak szét, ez benne tulajdonképpen, ami szép.*

„Ez a mozzanat egy vérszerződéssel felért”
avagy a deportálás

November 5.

A megyei munkástanács attól teszi függővé a Kádár-kormány támogatását, hogy elismeri-e az októberi–novemberi borsodi követeléseket a többpártrendszerről, a nemzeti függetlenségről. A délelőtt folyamán összeállítják a küldöttséget, melynek célja a Kádár-kormánnyal való tárgyalás. A délután folyamán megbeszélések folynak a szovjet parancsnoksággal, amely megígéri, hogy megfelelő engedélyeket ad az úthoz, de ugyanakkor a Kádár-kormány elismerését is követeli. Mivel ez nem következik be, a késő délutáni órákban a munkástanács 13 tagját – köztük a diákparlamentet képviselő Fekete Lászlót, az egyetem adjunktusát – letartóztatják és Kárpátaljára, Ungvárra deportálják.

Az ezt megelőző tárgyalásokon Dornbach Gyula is részt vesz.

> Dornbach Gyula: *A délelőtti megbeszélésen még részt vettem, de egyre inkább úgy éreztem: én itt már nem képviselek senkit, a diákparlament szétszaladt, az egyetemen nincsen semmi… Megérkezett egy orosz tiszt két kiskatonával, állig fegyverben. Én meg kimentem, mert én kinek a nevében is tárgyaltam volna… A megyei tanács folyosóján várakoztam, a két orosz katona is kint maradt. A bezárt ajtón keresztül néha kihallatszott a vita, emlékszem, valaki – azt hiszem, Szitovszky lehetett – azt mondta, hogy ez nem tárgyalás, az önök kezében fegyver van, a miénkben meg nincs. De ezt is higgadtan, mindenki nyugodt hangon beszélt… Majd nyílott az ajtó, az oroszok elvonultak, én meg bementem a terembe, és akkor hallgattam a diskurzust. A katona megígérte, hogy ad a küldöttségnek igazolványt, s akkor határozták el, hogy kik lesznek a küldöttek a Kádár-kormányhoz. Én nem akartam a nevemre semmiféle papírt, nem is akartam a továbbiakban már részt venni, csak azt kértem, hogy vigyenek magukkal Hatvanig, onnan majd csak hazajutok a Mátrába. Valaki intézkedett, hogy rá kell pingálni az autókra: „Megyei Munkástanács”, hogy messziről lehessen látni. Valaki meg bement a laktanyába, lehet, hogy Kiss Jóska, egyedül, a menlevélért…*

visszajött, hogy azt mondta a főnök úr, hogy nem ám úgy, hogy csak papírt adogatunk, hanem akik mennek, azok mind jöjjenek be. Közben mindenki levonult az utcára, a második autóban még volt hely, én beültem. Akkor szóltak nekem is: – Gyere te is be, kapsz bumágát! – És valami hetvenedik érzék azt súgta, ne menjek. – Ha adnak, akkor hozzatok nekem is – mondtam, és ülve maradtam. Tudniillik a többiek sokáig nem jöttek vissza. Ezalatt a járdán, az autókon virító feliratok láttán kisebb tömeg gyűlt össze, várakozva a hírekre. Majd kijött a laktanyából egy másik tiszt – amúgy is egyre furcsább volt, hogy a munkástanács tagjai nem jönnek még vissza –, és mondja, hogy az autók hajtsanak a laktanyába. Most már gyanút fogtam. Az első autó kicsit hátrafarolt, hogy megfordulhasson a laktanya felé, én a második autóban ültem, ezért volt annyi időm, hogy kivágjam az ajtaját, és kiugorva elvegyüljek a tömegben, amely magától szétnyílt, majd összezárult mögöttem, és a következő pillanatban már én is ott álltam, úgy téve, mintha mindig is ott álltam volna, a nyakamat nyújtogatva. Próbáltak keresni, de lemondtak róla, és így vált lassan világossá, hogy a munkástanácsot letartóztatták. Egy ideig még téblábóltam a városban. Később, már jó délután, láttam, hogy páncélautóban hoztak még valakiket. Mert csak ekkor tartóztatták le a többieket…

Földvári Rudolf: *A megyei tanácsból, akit még találtak, meg Csorba Istvánt… azokat, akik ott maradtak.*

Dornbach Gyula: *Fekete Laci bácsi ugyanis nem volt azok között, akik Pestre mentek volna, hanem itt maradt… Mert arról volt szó, hogy valakinek vinnie kell az ügyeket, ha ti elmentek… mert a krémje, a munkástanács, ugye elment volna… Hogy azért maradjon határozatképes, intézkedni képes ember is…*

Bogár Károly: *…jött a tolmács, hogy gyertek be mind, mert a tábornok mindnyájatokat látni akar. Még akkor se vettük komolyan a dolgot, úgy, ahogy voltunk, kiskabátban, kiszálltunk a kocsiból, a két sofőr az autónál maradt, és elindultam befelé a laktanyaépületbe. Már amikor bemegyünk a kapun, ahány lépcsőfok vezetett, kétoldalt minden második lépcsőfokon állt egy-egy géppisztolyos katona. Ez nem volt valami megnyugtató, de még mindig nem estünk kétségbe. Fölmentük a II. emeletre, ott egy elég nagy szoba volt, ebben egy hosszú asztal, és az asztal-*

fön ült egy NKVD-s ezredes. A fal mellett kétoldalt, ahány ember elfért, annyi, többnyire orosz tiszt állt, nagy fatokos pisztoly volt az oldalukon. Nagy kedvességgel mondja nekünk az ezredes, hogy foglaljunk helyet. Akkor még csak hatan voltunk, akik akartunk menni. Szépen le is ültünk.

Nem tudom, melyik pillanatban érkezett oda Grósz Károly, Déri Ernő meg Molnár József. Ők pedig leültek a másik oldalon, és megint elindult, akárcsak tegnap, a kérdezz-felelek. Az ezredes úr kérdezgetett minket, hogy nem tudunk-e franciául vagy angolul, mert ő nem beszél, csak ezeken a nyelveken, meg oroszul. Nem tudtunk, mondtuk, hogy itt a tolmács, tessék. 1957 januárjában találkoztam vele a Széchenyi utcában, és akkor így szólított meg, hogy na, hogy van, Bogár? Az ezredes. Tiszta magyarsággal, szinte akcentus nélkül. Ezt jól titkolta akkor. Közben a félszavainkat is nagyon jól értette. Elég az hozzá, hogy csak az volt a téma, hogy tudjuk, megalakult a törvényes Kádár-kormány, itt vannak a megyei képviselői, Grósz, Pataki, Molnár. Ezek az utóbbiak egy ideig még hallgatnak, majd nekiesnek Földvárinak, és erre mi vissza: mind nekiesünk Grósznak meg Dérinek, ki-ki a maga hangnemében viszontválaszol, anélkül, hogy ezt Földvári igényelné. Veszekszünk az asztal fölött. Közben telik az idő, 2 órától már lassan 6 óra felé járunk. Közben szaporodunk. Részben úgy, hogy először még magától jönnek be a többi munkástanács-tagok, sokszor csak véletlenül, de azoknak is mind ide kell jönniök.

Tény az, hogy amikor elérkeztünk a nagy veszekedésben oda, részben az ezredessel, részben Grószékkal veszekszünk, vitatkozunk, bizonygatjuk a magunk igazát, aminek a lényege csak az, hogy Nagy Imre a törvényes miniszterelnök, mi neki tettük le a voksunkat, és őt akarjuk hallani… Az utolsó lépés az volt, hogy egy teljesen üres ív papírt az ezredes elővett, és letette a mellette ülő elé. Már nem tudom, milyen sorrendben ültünk. Mindenki írja alá azt, hogy elismeri a Kádár-kormányt. Az illető, akihez először letette a papírt, megnézte, megfordította, ott is megnézte, és a másik elé tette anélkül, hogy szólt volna. Ugyanezt csinálta végig mindenki. Ez a mozzanat egy vérszerződéssel felért. Végigraktuk egymás előtt a papírokat. Akkor már nem hatan voltunk, akkor már többen… Amikor az utolsónál is ez a játék végbement, akkor az meglökte a papírt, és odacsúsztatta az ezredes elé. Abban a

pillanatban ez felugrott, és amikor felugrott, ezek a fatokos pisztolyos legények mindegyike már a kezében tartotta a pisztolyát… Mindünkre jutott legalább kettő belőlük. Lett egy nagy hangzavar, ordítozás, rögtön a falhoz feltartott kézzel, motozás, majd kilökdösés a folyosóra.

Amikor mindenkit megmotoztak, az ezredes ugyanolyan kedvesen mondja, hogy foglaljunk helyet és beszélgessünk tovább. El lehet képzelni azt a lelkiállapotot… Visszaültünk a helyünkre, a tisztek visszaálltak a fal mellé, és néztünk egymásra, hogy most mi van? És közben, mikor leültünk, akkor közölte velünk, hogy le vagyunk tartóztatva. Úgy emlékszem, hogy Zomborinak a váll-lapjait itt már letépték, ő nagyon fel volt háborodva, mert ehhez nem volt joguk. Földvári ugyancsak, mint képviselő tiltakozott, hogy mentelmi joga van, és különben is egy idegen hatalom… Nagyon szépen megfogalmazta ő ezt. Lekezelő hangon közölte velünk az ezredes, hogy ő a magyar kormány kérésére csinálja, amit csinál, tehát vegyük tudomásul, hogy ez a magyar kormány akarata. Utána kellett Kiss Jóskának telefonálnia a megyeházára, pont Fekete Laci bátyánk vette föl, egy picikét ő már akkor restül hallott és nem értette, hogy Józsi mit mond, csak azt, hogy a Rudolfban vagyunk, és erre szépen besétált, talán Csorbával, és talán még másokkal, hogy mi van? Így szaporodtunk föl 13 főre…

Földvári Rudolf: *A laktanyából egy óvatlan pillanatban telefonálni tudtak még. Onnan ment a drót Nagy Attiláéknak, hogy vigyázzatok, letartóztatták a többieket. Nagy Attila onnan menekült el Papp Miklóssal együtt.*

Fekete László: *Énrám még később került sor. Már késő délután volt, sötétedés körül kaptam egy telefont, hogy a szovjet tiszt kéri, menjek be a laktanyába. Velem volt az egyik vasgyári munkás, még elkezdett veszekedni, hogy na már megint csak a vezetők tárgyalgatnak, a nép meg kimarad mindenből. – Gyere velem – mondtam. Autóval mentünk át, a kocsiban sikerült meggyőznöm, hogy mégse menjünk már mi mindketten ide, mert jó lenne, ha valaki el tudná mondani majd, hogy én ezen a kapun bementem… ha nem jönnék ki. Mert nagyon úgy éreztem. Sikerült is meggyőznöm…*

Dornbach Gyula: Vissza se mentem az egyetemre, mert találkoztam az egyik évfolyamtársammal, és az azt mondta, hogy kerestek. Éjjelre bekéredzkedtem az egyik ismerős kislány szüleihez, náluk aludtam, majd hajnalban kimentem a pályaudvarra, nagy nehezen akadt egy tehervonathoz csatolt személyvonat, beültem a kabátomba burkolódzva. Közben néhány Pestre tartó egyetemista is felszállt, megismertek, de simán hazajutottam…

A deportáltak a Debrecentől Ungvárig tartó utat gúzsba kötve teszik meg.

Bogár Károly: *…ezek a kezemet hátracsavarták, lekényszerítettek a földre, ilyen ülőhelyzetbe, hátul összekötötték a kezem, majd összekötötték hátul a bokámat, és ehhez hozzákötötték a kezemet… Ilyen csomók lettünk valamennyien. Akkor hozzálöktek a többiekhez… Ezt a tíz embert még összekötötték egy madzaggal. Tehát le voltunk bénítva teljesen…*

Ungvárott a ponyva fölmegy… egy félegyenruhás ember mászik fel egy vaslétrán, akkora késsel, és jön be a kocsiba. Nem az jutott az eszünkbe, hogy elvágja a madzagot. Annyira nem, hogy én úgy emlékszem, Csorba Pista volt ott hozzá a legközelebb, még el is dűlt ebben a kegyetlen helyzetben, annyira rossz hatással volt rá ez a késes legény. Ez egyenként megfogott minket, elvagdalta az összekötő madzagot kezünknél-lábunknál… Igen ám, csakhogy mi nem bírtunk föl se állni. Akkor lesegítettek…

November 6-a és november vége között

Egymás után rendelik be az egyetem vezetőit a szovjet parancsnokságra, Szergejev ezredes, a katonai elhárítás parancsnoka ellenforradalomnak nevezi a történteket, és deportálással fenyegetőzik. Mindenáron azt akarják, hogy az egyetemen kezdődjék el megint a rendes tanítás.

Terplán Zénó: *Először talán Simon Sándort, a volt párttitkárt vitték be az oroszok, az is lehet, hogy vele volt már a rektor, aki azokban a napokban érkezett vissza az egyetemre. Őket is megfenyegették mindenfélével, hogy hogy engedhették meg… hogy itt mindenki fasiszta. Még Simont is lefasisztázták. De aztán valahogy Simon szóhoz jutott, és biztos, sok köszönhető annak, hogy nem folytatták nagyobb brutalitással. A rektor mondta, hogy „én nem is vagyok tájékozott", hisz nemrég érkezett, szombaton érkezett… Jó, akkor jöjjön a munkástanács.*

Délelőtt összehívták az oroszok az egyetemi munkástanácsot, teherautóra raktak bennünket, és bevittek a parancsnokságra. Nem sikerült mind a tízünket megtalálni, de majdnem mind ott voltunk. Fehér László azon a teherautón a kezembe nyomta a munkástanács naplóját, én meg úgy láttam jónak, hogy az eltűnjék. Anélkül, hogy tudnám, mit csináltam vele: ilyenkor nem ér rá az ember mérlegelni. Két ezredes ült velünk szemben. Azért emlékszem erre, mert mikor németül beszéltem velük, az „Oberst" megszólítást használtam. Az egyik bemutatkozott, hogy ő a körzet katonai parancsnoka – a másik volt az elhárító tiszt, szemüveges. Amin a legjobban megdöbbentem, hogy a tolmács a „Mi Egyetemünk" szerkesztője, Pókos István volt. Végig a parancsnok beszélt. Először káderezés: névsor, mi a foglalkozása, párttag-e, mi a származása. Magam is meglepődtem, mert itt derült ki nekem, hogy az egyetemi munkástanács tagjainak többsége párttag volt és munkás-paraszt származású. Az orosz parancsnok is elképedt, láttam az arcán – erre mégse lehet ráhúzni, ami az ő meggyőződése volt, hogy itt mindenki fasiszta. De nem sokat vacakolt, azt mondta: – Van az egyetemnek rektora, ő a felelős az egyetemért, a munkástanácsra nincs szükség, azt ezennel fölösz-

latja. – Ezután elengedett bennünket, ugyanazzal a teherautóval visszavittek az egyetemre. Az első diákszálló éttermébe hívtuk össze azokat, akik még egyáltalán ott voltak, és én bejelentettem, hogy a munkástanács megszűnt. De mielőtt elengedtek volna, az elhárító tiszt a következő napra berendelt azzal, hogy hozzam magammal a Diákparlament képviselőit is.

Aztán is kaptam újabb feladatot, mert valami négy-ötször kellett bemennem.

Ungváry Rudolf: *Az olajos padlózatú előtér tele volt várakozókkal. Legelőször nem is kapcsoltam, hogyan kerül ide ennyi magyarul beszélő férfi. Leültünk a bejárat melletti fal mellé, én meg unalmamban a sálam szegélyével birizgáltam az ajkaimat. Eszembe se jutott, hogy a jelenlevők szakmai tapasztalatai alapján úgy látszhatott, mintha el akarnám rejteni az arcomat. Legalábbis utólag ezt gondolom. Elég az hozzá, hogy elém áll az egyik férfi, olyan soványabb, nem is nagyon magas, nyitott esőkabát, keskeny szegélyű kalap, a szeme időnként mozgott jobbra-balra, mintha tologatta volna, ilyet még nem láttam, és hirtelen: – Nem kell félni, Ungváry! – Életemben nem láttam. – Ugye, Ungváry? – kérdezte még, felteszem, hogy a csodálkozásomat látva. A hangjában semmi rosszindulat, olyan határozott. – Ki maga? – vagy – Honnan ismer? – valami ilyesmit kérdezhettem. – Gábor vagyok – mondta. Nekem meg abban a pillanatban… Hát azt hittem… Ott láttam mindenütt a kartonokon a nevét. Ez volt hát az operatív belső felderítő osztály vezetője! De hogy az arcomat látva… kapásból tudja? Ráadásul egy másodéves nevét? Egyetlen fegyelmi tárgyalásom volt, amit még az első félévben rendeztek. Ezért? A kartonokon nem is találtam nyomát… Mert arról, amit ezekben a napokban csináltam, nem hiszem, hogy bármit tudhatott. – Örülhetett, hogy sikerült eldugnia magát… Nekem meg akkor, ott, ülve a többiek között, lehet, hogy közben fel is álltam, nem jutott okosabb az eszembe, mint hogy felelősségre vonjam a sok besúgó miatt, hogy „hát nem szégyellik magukat, így meg úgy…" Lehettem vagy 58 kiló, olyan jelentéktelennek nézhettem ki azok között a meglett férfiak között, ahogy csak kinézhet egy éretlen tizenéves. – Maga is megtette volna. – Erre a mondatára határozottan emlékszem. Meg valami ilyet: – Nem olyan különös dolog az. – Szerintem biztos, hogy atyai hangon, ahogy csak agyalágyultakkal beszélnek. Abban a tanterem nagyságú helyi-*

ségben, tele a sok munkára jelentkező, bosszúszomjas ávóssal… Emlékszem, még folyt hasonló szereposztásban rövid beszélgetés közöttünk, de hamar behívtak bennünket a sarokból nyíló kisebbik szobába, s az életben többet Gábort nem láttam.

Az aranyozott, széles váll-lapú ezredes keretnélküli szemüveget viselt, kopasz, nagy, erős feje volt, később az amerikai elnökök környezetében láttam fényképeken hasonló alakokat. – Na – gondoltam (erre nagyon emlékszem), ennek most megmutatom – és határozottan, keményen néztem a szemébe. Kezdetben minden a fejemben levő világrend szerint zajlott, mondhatni udvarias beszélgetés, a jobbján, kissé távolabb egy kiskatona tolmácsolt tisztelettudóan, gondolom kárpátaljai gyerek, mert tökéletes kiejtéssel beszélte a magyar nyelvet. Csak arra emlékszem, hogy az ezredes, akiről tudtuk, hogy a térség katonai elhárításának a vezetője, átmenet nélkül, mint aki hirtelen megunta az udvariaskodást – én akkor azt hittem, azért, mert a pimasz tekintetemtől dühbe gurult –, ordítani kezdett. A történteket emlegette (bizonyára az ávósok felakasztására gondolt), és azt mondta, hogy most azonnal deportáltat Szibériába. Mellettem a rektorhelyettes arca, mint a hamu… a többiek is dermedten… Rajtam – végre – olyan félelem vett erőt, hogy ettől kezdve minden más kitörlődött az emlékezetemből. Csak a kárpátaljai kiskatona hangja van a fülemben: olyan volt ez a hang, mintha a maga belső magyarsága miatt még ő is attól félt volna, hogy belekerül a szórásba: Akár valami nem is jelenlevő fahang, a fordítása. Valami rémlik, hogy később enyhülés, mi legalábbis ép bőrrel kerültünk vissza az egyetemre, és mintha megígértük volna, hogy minden a legnagyobb rendben lesz. Később, már az egyetemen, egy másik tisztt el szintén volt valami tárgyalás…

Terplán Zénó: *Ezen a tárgyaláson történt, hogy kiment a tolmács, hárman maradtunk, és engem megkérdezett, hogy tudok-e németül. Ettől kezdve németül beszélgettünk. Visszajött a tolmács, abban a pillanatban a mondat közepétől oroszul folytatta.*

Az egyetemen egy másik megbeszélésre is sor kerül az egyetemet megszálló páncélosok parancsnokával az egyetemi élet szervezéséről.

Gónusz Sándor: *A tiszt a rektor fogadószobájába rendelt mindenkit. Egyikünk jól beszélt oroszul, és olyan diplomatikusan vá-*

laszolt a kényes kérdésekre, hogy mindenki megkönnyebbült, és a parancsnok távozása után rektori dicséretben részesült.

A szovjet páncélos egység a visszaemlékezők szerint november 12-ig tartja megszállva az egyetemet anélkül, hogy a továbbiakban bármibe beleavatkozott volna. A Tapolca felé vezető országút túloldalán emelkedő dombon, melyet már akkor is UV-dombnak neveztek az utóvizsgák emlékezetére, és ahol 1955 kora nyarán az orosz tankönyveket néhányan elégették, aknavetőt telepítenek. A páncélosokat hamarabb visszavonják. Néhány orosz katonával szót lehet érteni, és felfogásuk nem sokban különbözik a hallgatókétól. Többségük azonban elzárkózik a kapcsolatfelvételtől, s vannak, akik kifejezetten ellenségesen viselkednek.

Renn Oszkár: *Arra is volt példa, hogy az amerikai, angol és francia katonákról meg a Szuezi-csatornáról érdeklődtek. Akkor volt éppen, hogy az angolok meg a franciák partra szálltak Egyiptomban. Közben folyamatosan adogattuk nekik az orosz nyelvű röplapokat, de mindegyik hevesen tiltakozott, és eldobálták. Ezen volt az a szöveg, hogy „nem lehet szabad az a nép, amelyik másokat elnyom…"*

Székely János: *Vonultak a ruszkik, aztán a teherautóikra dobáltuk. Motorral mentünk, kezünkben egy csomó, aztán dobtuk fel és sipirc…*

Ungváry Rudolf: *Én találkoztam másmilyennel. Mikor gyűjtöttük be az eldobált fegyvereket, láttam, hogy az egyik kísérő orosz valahogy úgy lemarad a többiektől, amikor próbáltam nyomni a szöveget, hogy nem vagyunk mi fasiszták. Aztán, mikor négyszemközt maradtunk, egész megváltozott az arca: tiszta kétségbeesés volt rajta, és csak hallgatta, amit mondtam neki. Máig se felejtem el, ahogy ott beszélgetés közben a szemünk sarkából ellenőriztük a távolságot a többiektől, hogy meg ne hallják, és mindketten együtt féltünk…*

Az I. diákszálló éttermében megbeszélést tartanak az egyetem vezetői és a megmaradt hallgatók a szétszórt fegyverek maradéktalan összeszedése érdekében.

Mivel a hallgatók túlnyomó része hazautazott, az oktatás elkezdésére nincs mód, Sályi István rektor december elejéig szünetet rendel el.

A diákszállókban maradt kevés hallgató a VI. épületbe költözik. November elején a falusiak élelmiszerrel támogatják őket.

Szíj Zoltán: *A konyhát kirabolták, ezt sajnos magyarok csinálták, két egyetemi hallgató. Az egyetem menzáján egy csomó élelem volt felhalmozva. Ott birkák voltak, meg borjú, zsákban liszt, falusiak hozták.*

Veréb Jutka: *November hatodika körül felszólítottak mindenkit, hogy menjen az első diákszálló földszintjére, ott volt a raktár, és osztanak ennivalót. Az oroszok ugye bevonultak, még közel volt 1945 emléke és sok minden más, és ezért a fiúk, akik még ott maradtak az egyetemen, felköltöztek hozzánk, a VI. diákszállóba, akkor abban laktak a lányok, megvédeni minket. Mi lányok, hát a háziasszonyok, lementünk az egyesbe kaját vételezni. Volt ott egy pingpongasztal, amellett állt egy kis orosz, a géppisztollyal, mi meg ott álltunk sorba a kajáért. Olyan kis mongol gyerek, még meg is sajnáltam, volt vagy 17 éves. Álltunk a sorban, és kacsát, csirkét, élőt, krumplit, zsírt, konzervet… Ezeket a baromfikat a hatos szállóban a csaphoz kötöztük hosszú madzagokon, meg az erkélyen tartottuk. Főztünk… senkinek sem volt nagy gyakorlata a tollfosztásban…*

Simon László: *A vád tanúja engem a tárgyaláson leköpött, és a tárgyalásvezető figyelmeztette, hogy hagyjon békét. Ordított velem, hogy én a Bükkbe vonult partizánokat akartam támogatni pénzzel. Holott erről szó se volt. A pénzt, amit az emberek az egyetemistáknak gyűjtöttek, nyilvánosan osztottuk szét, azoknak, akik ott szorultak november 4. után az egyetemen, és nem tudtak hazautazni. Mindenkinek, aki kapott, felírtuk a jegyzékre a nevét. Valaki odajött később, hogy pénzt akar. Mondtam, nincs már, elfogyott, és megmutattam neki a listát, az aláírásokkal. Ezért született aztán a határozat, hogy engem az ország összes egyetemeiről kitiltottak.*

Nektek, a diákparlament vezetőinek erről tudnotok kellett, hiszen a kezünkben pénz volt, amit az egyetemnek adtak.

Szíj Zoltán: *Dehogy tudtunk. Mi abban a pillanatban eltűntünk, amikor november 4-én megtámadtak az oroszok. Minket kerestek először.*

Simon László: *De értsétek meg: Ti elmentetek, mi maradtunk, mert volt egy háttér, mert voltunk… És nagyon sok mindent nem tudtunk. A technikai személyzet…*

Fekete Lajos: *Voltak később egészen békés napok, orosz felügyelet mellett. A konyhán már kiszolgáltak megint. Leültem enni, és leült mellém egy orosz tiszt. Odajött. Nem tudom, provokálni akart-e. Hadnagy volt. Elkezdtem vele beszélgetni, és piszokul szégyelltem magam, amiért alig tudtam magam megértetni. De azért megértettük egymást, és elmondtam neki, hogy itt nincs semmi esélyetek. Menjetek haza! Ő elmondta, hogy fasiszták vagyunk, a munkásosztályt támadjuk, egyebek… Mondtam, hogy ezt az egyetemet azok a munkások és parasztok építették, akiket ez a rendszer letartóztatott, és hogy én nem vagyok fasiszta, begurultam, és fölvittem a diákszállóba. Én akkor az egyetemi hangos híradóba éppen egy orosz irodalmi műsort szerkesztettem. Hihetetlen, mi? Mondtam: „Gyere be!" Fogta a géppisztolyát, mereven, de azért jött. Ma is megvan a kézirat. Lermontov, Puskin, Gorkij! Mondom: „Hallottad?" Mert hogy Mereskovszkijt nem ismered, azt megértem. Úgyhogy összeölelkezve mentünk le az orosz hadnaggyal… Voltak köztük ilyenek is. Megmondtam neki, csak szégyen vár rátok: menjetek haza!*

Gónusz Sándor: *Agitáltuk őket. Ti eltévesztettetek bennünket, mi nem vagyunk Szuez…*

Szíj Zoltán: *Voltak, akik a Szuezi-csatornát keresték.*

Néhányan hozzáfognak, hogy a III. diákszálló egyik földszinti szobájában rejlő ávós iratokat is elégessék. Mások november közepétől kezdve röpcédulákat kezdenek készíteni az általános sztrájk támogatására, és a sötétedés beállta után a miskolci házak falaira ragasztják őket Az aulával szemközti lépcsőforduló falitábláján néhány napig névtelenül látható Fekete Lajos egyik tiltakozó verse.

Ungváry Rudolf: *A két Mayer testvér, Béla és László hozták a dobozokat az iratokkal. Ott égették őket a lányok a VI. diákszállóban, hoztak ehhez egy kis kályhát, felállították, abban tüzelték el őket.*

A röpcédulákat a főutcán, elsősorban a Forgó és a színház környékén helyeztük el, hogy a másnap reggeli forgalomban könnyen feltűnjenek. Kezdetben elég zavartalanul csinálhattuk. Egy-két

hét múlva azonban azt vettük észre, hogy mások is vannak már az utcán, és tépkedik őket. Ebből tudtuk, hogy megint elkezdtek üzemelni a volt ávósok… ettől kezdve sokkal óvatosabbnak kellett lennünk.

Simon László: *Volt még egy utunk, negyedike után, mindenképpen el akartunk jutni egy autóval Egerbe, de Lillafürednél vissza kellett fordulnunk, mert akkor már körülzártak bennünket az oroszok, és megfogtak. Több napig benn voltunk, volt ávós pufajkások kaptak el, s aki velünk volt, ez a katonatiszt, oroszul kezdett el beszélni. A magyar ávósokkal. Elkezdett velük beszélni, és valami olyasmit mondott nekünk, hogy mi hallgassunk. És mi hallgattunk. S akkor átadtak bennünket az oroszoknak. Ott töltöttünk egy jó hetet. Ha jól tudom, már november 10-e volt. A megelőző napon volt egy tárgyalás, katonatisztek ültek végig… és mindenkit kikérdeztek. Én azt mondtam, ebben a kocsiban azért ültem, mert autóstoppal akartam hazamenni Miskolcról Győrbe. Na, akkor mondták, hogy hazudok, lényeg az, azt mondták, agyon leszek lőve. Visszamentem a cellába, és a következő napon reggel ötkor ébresztő, szólítottak név szerint, és mondja az orosz kiskatona, hogy menjek el vécére. Elmentem vécére. Jött egy orosz tiszt, mondta, menjünk le az udvarra. Lementünk, ott katonák tisztogatták a mundérjukat az egyik sarokban. Rettenetesen meg voltam ijedve, és elindultam egyenesen. Hát mert azt mondták, menjek egyenesen. Mentem az ajtóhoz, és az ajtónál álló kiskatona egyszerűen kiengedett. És én kimentem az ajtón, és azóta se, senki meg nem kérdezte, hogy én miért voltam az oroszoknál, és miért akartak agyonlőni. Talán nem is akartak. Higgyétek el, hogy agyrém.*

Az egyik fiúnál ott volt egy cetka pisztoly, ott volt nála a lőszer is. Ezt én beleraktam a kabátomba, sötétkék vasutas bundakabát volt rajtam, ide hátra. Kérte, hogy vigyem el egy címre, ahhoz a lányhoz, akinél lakott. És én ezzel a gondolattal elindultam, hogy úgyis mindegy, agyonlőnek, nem mondom meg most már, hogyan került hozzám, mert azt dugdostuk a cellában, a fegyvert. A pisztoly aztán elkerült egy kislányhoz, akinek akkor udvaroltam. Egyszer aztán írta nekem, hogy „azt a dolgot apuka bedobta a Dunába". Na, akkor tudtam, hogy most már megnyugodhatok…

Több hallgató – számuk 50-60-ra tehető – nyugatra menekül.

Fekete Simon, a diákparlament elnöke november közepe táján lépi át a nyugati határt, Miskolctól 400 kilométerre, Sopron térségében. A szovjet támadást követő napokban néhány percre még megjelenik az egyik diákszálló épületben volt évfolyamtársai körében – állítólag meg kellett győzni róla, hogy nem szabad itt maradnia… Az Erdély után Magyarországot is elhagyni kényszerülő kohómérnök-jelölt néhány hét után már bizonyára számot vetett sorsával, de azt talán még nem sejtette, hogy csak 34 év után teheti újra a lábát az ország földjére, mivel a magyar belügyminisztérium a rendszerváltás évéig nem ad számára beutazási engedélyt. A diákparlament vezetői közül eltávozott még Gáti Szabolcs, az egyik elnökhelyettes.

Abból a kb. 33 főből, akik a diákparlament október 23-án választott tágabb képviselői körét alkották, meg az egyetem többi, közel ezer hallgatójából, akik névtelenül vagy névvel ismerten feloldódtak az elmúlt 12 nap eseményeiben, a túlnyomó többség itt marad: kisebb-nagyobb mértékben talán mindenki szorong, mindenkinek lehet homályos, pontos fogalmakkal nem körülhatárolt balsejtelme, de azt se ésszel még felfogni nem tudják, se lélekben nem érzik úgy, hogy bármi olyat elkövettek volna, amiért netán szemrehányás járna nekik, megtorlásról meg nem is szólva.

Minden vád és megaláztatás, ami ezután következik, nem őket minősíti majd. De akár akarják majd, akár nem, akár szembeszegülnek majd vele a lelkükben, akár meghajolnak előtte, vagy maguk is azonosulnak vele, a megtorlás és annak légköre rajtuk is nyomot hagy majd, őket is formálja majd.

Az az ártatlanság, amely őket, s rajtuk keresztül – minden lincselés ellenére – az akkori Magyarországot jellemezi, talán örökre elveszik.

> Szegfű Irén: *A Mayer testvérek keszthelyiek voltak. Egyik nap megjön az apjuk, és azt mondja nekik, most pedig elmentek az országból. A két fiú nem akar, azt mondják, még ne, most olyan érdekes (röpcédulákat terjesztettünk akkoriban, még folyt az általános sztrájk). Az apjuk azonban számot vetett a helyzettel, és rájuk parancsolt. Engem is hívtak, úgy beszéltük meg, hogy Keszthelyen találkozunk, és együtt disszidálnunk. Az egyik fiú Cardiffból még küldött egyszer egy lapot.*

Veréb Jutka: *Ki akartam nyomozni, hogy mi lett azzal a fiúval, aki november 4. után kitette az aula feletti lépcsőfordulóba azt a verset. Nem tudtam, hogy most itt lesz, 35 év múlva. Arra emlékszem, hogy november 4. után, mikor jött a nagy félelem, és mindenkibe beleszorult a szó, akkor megjelent a faliújságon egy vers. Már nem emlékszem, mi volt benne, csak arra, hogy szép volt. Arra emlékszem még, hogy hát ez, úgy… úgy egy kis… olyan biztatást adott az embernek, hogy azért még nincs teljesen vége mindennek. Valami ilyesmit. Arról a versről mi akkor nagyon sokat beszéltünk. Mikor ide jöttem, több kérdésem volt, hogy mit kérdezzek ennyi év után, és ez volt az egyik, hogy ki írhatta, és hogy nagyon szeretném hallani.*

Fekete Lajos: I*tt van nálam. Az én versem volt.*

Hazám, óh drága szép hazám!

Igazság csak egy van: e népnek
Elég volt a hitvány mesékből.
Látunk! Nem lesz több kenyerünk
A szépnek hirdetett „eszméből".

Mert az eszme, bármi' szép,
Nekünk csak könnyet és halált hoz;
Egy szörnyű zsarnok eszköze
A hódításhoz és rabláshoz.

Nem volt még szégyenteljesebb
Kor e nemzet történetében,
Mint most, mióta idegen
Csillag ég felettünk az égen.

Álruhának hordják az eszmét
Lakájok, rablók és pribékek.
Az ő kezüktől lesz talán
Emberséges nálunk az élet?

Ellopják lassan mindenünk.
S ha van, ki tiltakozni merne,
Azt „népnevelik" szorgosan,
Hogy: ma még rossz, de majd az „eszme"!

A jogbitorló szolgalelkek,
Akik pénzért mindenre készek,
Szocializmust, néphatalmat
És békét papolnak a népnek.

A művészet nagy pártfogói
A népnek „kultúrát" ígértek;
S lám, az író, aki kimondja
Gondját-baját e drága népnek

A barbár erőszak ködében
Fuldokolva, könnyezve hallgat,
Csak aki szolgál, hazudik
És cikket ír, az nyugton alhat.

Békére szomjas gyermek életét
Riasztja bombák, fegyverek zaja,
Mesék helyett stratégiát tanul,
S harcol, gyilkol az iskola.

A munkás, bányász átkozódva köp
Az újságra s a kocsmába betér
Felejteni. Hát ki a felelős
Az egyre süllyedő erkölcsökért?

Mért áll közönnyel gépénél a munkás,
Hiszen övé, ugye övé a gyár?
Az újságok megírják: szép az élet!
Csak épp, hogy onnan tudjuk, ez a kár.

S egyre üzenget a próféta:
Dolgozni, munkások, parasztok!
Sok az éhes száj, a barátok.
(Az nem baj, ha belészakadtok.)

S egy nemzet szólott: ne tovább!
Baromnak nézitek a népet?
Ha a jó szóra bot a válasz,
Majd kezdünk egy másik beszédet!

Fegyvert ragad a heves ifjú,
Idősebb társa inti, óvja,

S a kormány sortüzet lövet
„A dolgozókra támaszkodva."

Kifosztják földünket s szívünket,
Vágyainkra szitkot dobálnak,
De mi hadat üzenünk mégis
Minden csalásnak, hazugságnak.

A biztos, boldog életért,
Az emberségért harcba szállunk.
Tudom, nem várunk már soká;
Akarattá érett a vágyunk!

Gépirat. A szerző tulajdonában.

A deportált munkástanácstagokról – köztük Fekete László adjunktusról és Párizs Istvánról – nincs semmiféle biztos értesülés; az általános sztrájk Borsodban többek között azért is folyik, hogy ezzel kényszerítsék ki a deportáltak visszatérését. Ennek a sztrájknak súlya van; a megváltozott helyzetet jellemzi, hogy az egyetemnek ebben a politikai küzdelemben – eltekintve a titokban készülő röpcédulláktól – már nincs szerepe. Annak nincs nyoma, hogy történtek-e lépések az egyetem részéről a két deportált egyetemi alkalmazott sorsának tisztázására.

A Magyar Szocialista Munkáspárt (az MSZMP) november 5-e és 7-e között megalakuló új, szovjetbarát megyei vezetősége egyelőre még nem ura a gyáraknak. A sztrájk felszámolása érdekében a hónap második felében kompromisszumot köt a megyei munkástanáccsal. Ennek következménye, hogy november 19-én először Földvári Rudolf, november 29-én további hat munkástanácstag (Bogár Károly, Szitovszky Zoltán, Vigh György hadnagy és feltételezhetően Babits László, Major Béla, Spanyol Gyula), végül december 3-a körül Csorba István, Koós István Béla, Kiss József, Párizs István, Zombori Sándor alezredes és az egyetem adjunktusa, Fekete László is hazatérhetnek.

A hazatérésnek ára van. A deportálásból visszaérkező munkástanácstagok – a bennük élő maradék reménytől hajtva, hogy mégiscsak létezhet még valamiféle ésszerű kompromisszum az egyre erősödő kormányzattal – tevékeny szerepet vállalnak a termelés megindításában és a sztrájk fokozatos felszámolásában. A megyei munkástanács tevékenységének ez ad valamiféle legitimációt az

oroszokra támaszkodó megyei pártvezetés szemében, s a munkástanács új elnöke, Földvári Rudolf megpróbálkozik a kompromisszum megvalósításával: támogatni a konszolidációt, és ugyanakkor fenntartani a munkástanácsok legalitását. Néhány hét múlva – amikor a területi munkástanácsokat felszámolják – a megyei tanács élére kerül, hogy a következő év áprilisában, megfosztva már minden maradék befolyásától, ettől a beosztástól is megváljék. Ezután már csak néhány hétig lesz szabadlábon.

Fekete László a hazatérése után már nem vesz részt a munkástanács tevékenységében.

Fekete László: *Könnyű volt igazolni magunkat, mert teljesen kopaszra voltunk nyírva. A tapolcai autóbuszra szálltam föl. Zsúfolt volt, én a végire szálltam föl, az elejére meg valaki ismerős. Meglátott, elkezdett a fejek fölött kiabálni: „Laci! Jaj de régen láttalak! Hát mi van veled? Hát nem tudtam elképzelni, hol lehetsz!" Egy szót se szóltam, csak levettem a kucsmámat. Az egész busz tudta rögtön, miről van szó. Öten ugrottak föl, hogy a helyüket átadják.*

Az emberek elfogadták, hogy kezdjünk dolgozni. Akkor jött a probléma, hogy bennünket az oroszok bocsánatkéréssel küldtek vissza, és mintegy szentesítették a működésünket: ők állítottak minket munkába. Ugyanakkor december 10-én országszerte fölszámolták a megyei munkástanácsokat. Hogyhogy Borsodban munkástanács van? Valaki azt javasolta, hogy ezt az „ungvári különítményt" úgy őrizzük meg, hogy kooptálják a megyei tanácsba. A megyei tanácsülésen ez meg is történt, átvettek tanácstagként, megkaptuk az igazolványokat. Földvári lett a tanácselnök, és a főbb funkciókat elosztották. Nekem is akartak osztani, de én mondtam, hogy köszönöm, nekem eszem ágában nincs tanácsi alkalmazottnak lenni, nekem vissza kell mennem az egyetemre, ott van a dolgom. Onnantul kezdve nem folytam bele a dolgokba. Ha nem is dolgoztam ettől kezdve benn a tanácsnál, de tanácstag maradtam, és nem is egy esetben jöttek még hozzám, hogy intézném el ezt vagy amazt.

Amikor már engem letartóztattak és javában folyt a kihallgatásom, mindenféle képtelen vádakat akartak rám bizonyítani. Azt mondtam a nyomozónak, hogy sokkal egyszerűbben célhoz jut, ha Földvárihoz fordul. Földvári akkor még tanácselnök volt, ami-

kor engem már régen pofoztak. Kérjenek tőle információt rólam. Erre mondja nekem az a rendőr. „Te csak ne hivatkozz a Földvárira! Az ugyanolyan csirkefogó, mint te, nem számít semmit se, hogy máma még a tanácselnöki székben ül – holnap majd őtet is itt pofozzuk." És tényleg, nem telt bele néhány hét…

A MEGTORLÁS

A MEFESZ megalakulása az egyetemen

November vége

A diákszállók jóformán kiürülnek, lassan mindenki hazautazik. A dunántúliaknak olykor egy hetébe is belekerül, míg hazaérnek.

A hónap közepére Miskolcon Grósz Károly szervezésében volt hivatásos pártmunkásokból és ávósokból létrejött a kormányt támogató belső fegyveres egység, a tizeshonvéd karhatalmi zászlóalj. Újjászervezik a rendőrséget, s működni kezd annak vizsgálati osztálya. Ennek – jelentős részben volt ávós – tagjai november vége felé felderítették és az egyetemre kiszállva visszaszerezték az operatív belső felderítőosztály még megmaradt iratanyagát, ráakadva a III. diákszálló 14. számú földszinti szobájára, ahol tárolták és a forradalom alatt feldolgozták a dokumentumokat.

December 4.

November második felében az október 16-án Szegeden és október 22-én a Budapesti Műszaki Egyetemen megalakult Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szövetsége [MEFESZ] Budapesten életre kel. Az egyetemi hallgatók – többek között a Budapesten működő Egyetemi Forradalmi Diákbizottság tagjai közül sokan – ide vonulnak vissza abban a reményben, hogy ez a szervezet továbbra is legális maradhat. A visszavonulás másik iránya a munkástanácsokba vezet. A területi munkástanácsok néhány napig még alternatívát jelentenek a kormány politikájával szemben.

A Budapesti Műszaki Egyetemen a Központi Diákotthonok Bizottságának kezdeményezésére a november 12-i gyűlésen ideiglenes országos intézőbizottságot választanak, mely a Dózsa György úti szakszervezeti székházban kezd működni. Élére Pozsár Istvánt, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem tanársegédét választják.

Ebben az időszakban kezd kiéleződni a forradalom értékelésének a kérdése. A MEFESZ november 29-én közreadott határozatában egyértelműen kiáll a forradalom mellett. A kormány ellenforrada-

lomról beszél, a vele szemben állók forradalomról. A szóhasználat egyre inkább politikai kérdéssé válik, és már alig egy-két hónap van hátra, hogy a „forradalom" kifejezést kiüldözzék a közéletből.

A miskolci egyetemen a forradalom előtt és alatt nem került sor a MEFESZ megalakítására. Ennek legfőbb oka az lehetett, hogy a független diákszervezet szerepét kezdettől fogva a diákparlament töltötte be. A MEFESZ létéből az egymástól független ifjúsági szervezetek rendszere következett, a diákparlament létéből – akárcsak a munkástanácsokéból – inkább valamilyen közösségi, szakmai, enyhén hivatásrendi jellegű szerveződés. Miközben azonban november 4-e után a munkástanácsok lényegében mindenütt megőrizték folytonosságukat, a diákparlamentről a szovjet támadás után szó se lehetett. Ez annyira természetes volt, hogy soha ki sem mondták.

Ha valami, akkor ez a tény utal arra, milyen mértékben a forradalmat képviselte a diákparlament létezése tizenhárom napja alatt, 1956. október 22-ének estéjétől november 4-ének hajnaláig. Kimondani ezt se kellett, olyan természetes volt.

Miskolcon december 4-én kezdte el szervezni a MEFESZ-t a diákszállókba visszaszállingózott néhány hallgató, nem utolsó sorban a budapesti hírek hatására. A hónap elején megalakul az ideiglenes szervezőbizottság a diákparlament néhány tagjából (Tóth Barna, Ungváry Rudolf neve ismert). Az egyetemen még természetes, hogy létezhetnek, és az adminisztráció egyetért azzal, hogy helyiséget kapjanak.

A MEFESZ tagjai tudnak arról, hogy december 9-ére tűzték ki Budapesten az első országos gyűlést (ebben december 5-én állapodott meg a szakszervezeti székház egyik szobájában az országos tanácskozó testület). Azt tervezik, hogy ezen a miskolci egyetem is képviselteti magát.

A budapesti MEFESZ első vezetőségének, s vele Pozsár István elnöknek december 6-i letartóztatása következtében erre a gyűlésre nem kerülhet sor. Néhány hétig is eltart, míg a szervezet új országos megbeszélést tud kitűzni.

A VI. diákszállóban a hónap elején röpcédulák készítése folyik. A sötétedés után ragasztják ki őket Miskolc belvárosában a Széchenyi utca házfalaira. A december 10-e és 12-e közötti miskolci tüntetéseken néhány hallgató is ott van.

Ungváry Rudolf: *A tömeg órákon keresztül kitartott a nyomda előtt, a karhatalmisták meg még nem érezték magukat elég erősnek ahhoz, hogy nyíltan nekimenjenek az embereknek. Végül megjelentek a szovjet tankok. Mikor az első a nyomda elé ért, egy nő és egy férfi, szorosan összeölelkezve, eléje vetette magát. Az ormótlan test néhány centire tőlük tudott csak lefékezni. A két embert úgy szedték fel, akár két összeláncolt fatönköt: sokkos állapotban voltak, teljesen megmerevedett a testük, percekig tartott, míg képesek lettek arra, hogy egymást elengedjék, és maguktól lábra álltak. Aztán elkezdődött a vita az oroszokkal, akik oroszul tudtunk, mind megpróbálkoztunk azzal, hogy szóba elegyedjünk velük. Délután 4 óra felé aztán eldördült az első lövés, és pillanatokon belül tüzes sorozatcsíkok szabdalták szét összegörnyedő testünk felett a levegőt. Én akkor szerencsémre éppen nem a páncélos előtt álltam, hanem az egyik falra ragasztottam ki egy szöveget. Mikor nagy kerülővel visszaértem az egyetemre, már minden csendes volt.*

December 12.

Kihirdetik a statáriumot, betiltják a területi – megyei és országos – munkástanácsokat. Az általános sztrájk megszűntével párhuzamosan abbamarad a röpcédulák készítése is az egyetemen. A szovjet segítséggel hatalomra került Kádár-kormány helyzete megszilárdul.

„…a legfontosabb: gyorsan letenni minden vizsgát!”
avagy az átmenet a megtorlásba

December 26.

A forradalom kitörésekor félbeszakadt oktatás újraindítása egyben a politikai rendszer további konszolidációját bizonyíthatja. A rendszert támogató erők még csak készülnek a nyílt megtorlásra, amelynek végső célja az lesz, hogy a társadalom újra teljesen alá legyen rendelve a párt – az MDP utódjaként megalakult Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) – irányításának. Az MSZMP Borsod megyei intézőbizottságának elnöke, Prieszol József megnyugtatni és megnyerni igyekszik a forradalomban részt vett hallgatókat, hogy politikai megmozdulások nélkül kezdődhessen meg az oktatás. Biztosítja az egyetem rektorát a hallgatók bántatlanságáról. Támogatja ebben Földvári Rudolf is, aki ekkor a megyei tanács elnöke, és még mindig abban reménykedik, hogy legalább az üzemi munkástanácsok és a forradalom megítélésének kérdésében alkudozhat a totális diktatúrára törekvő erőkkel. A jövő év elején már nyilvánvaló, hogy személye egyre inkább csak fügefalevél a hatalom számára, hogy időt nyerjen állásainak teljes kiépítéséhez. A bántatlanságot Prieszollal együtt ígéri meg – hogy néhány hónap múlva ugyanabban a börtönben találja majd magát, mint azok, akiknek ekkor a biztonságát szavatolni szerette volna.

A rektori tanács úgy dönt, hogy január 14-én megkezdik az oktatást. Egyben előkészítő megbeszélésre hív néhány, a forradalom alatt tevékeny szerepet játszó hallgatót. A megbeszélésen az MSZMP megyei intézőbizottságának vezetője, Prieszol József, és a megyei tanács elnöke, Földvári Rudolf is jelen lesznek.

> „…Az egyetemi munka folytatásának sokféle feltétele között a legdöntőbb a megfelelő politikai feltételek megteremtése, különösképpen annak biztosítása, hogy ifjúságunk töretlen lélekkel, emelt fővel folytathassa munkáját.
>
> Ez az álláspontja az MSZMP megyei intézőbizottsága elnökének, Prieszol József elvtársnak és a megyei tanács vb. elnökének, Földvári Rudolf elvtársnak is, akikkel a mai napon ezekről a kérdésekről beszélgettem. Arra kértek, tegyem lehetővé, hogy

> január hó 8-án megbeszélést folytathassanak itt az egyetemen az egyetem vezetőivel, tanáraival és diákjaink közül azokkal, akik bírják az egész ifjúság bizalmát, akik az október 23-át követő események során az ifjúság életében vezető szerepet játszottak, és akiknek akkor tanúsított magatartásáról az azóta eltelt idő alatt máris az a vélemény kristályosodott ki, hogy magatartásuk mindvégig becsületes és lényegében pozitív volt…
>
> …Prieszol és Földvári elvtársak a velünk folytatott megbeszélés során felhatalmaztak arra, hogy a legteljesebb garanciát nyújtsam személyi biztonságotok tekintetében."

A Nehézipari Műszaki Egyetem rektorának levele, 1956. 12. 27. Géppel írt másolat. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

A megfogalmazás bíztató. Valójában minden olvasója komolyan is veszi, ahogy megfogalmazója is komolyan gondolja. Lehet, hogy maga Prieszol József is komolyan gondolja.

Csak egy módhatározó érdemel figyelmet: „lényegében". Első látásra a kulturált, differenciált szemlélet szava. Hiszen mindenben, még a jóban is lehet valami rossz, tehát azt sem szabad figyelmen kívül hagyni. Tehát az se lehet elégedetlen a levél szövegével, aki a forradalmat ellenforradalomnak tekinti. Használatát feltételezhetően nem írta elő senki a levél megfogalmazója számára: maga találta ki mint a legtalálóbb reálpolitikai kifejezést egy adott történelmi kényszerhelyzetben.

A megyei munkástanács Ungvárra deportált tagjaival a diákparlament volt képviselője, Fekete László adjunktus is hazatért, és elfoglalta munkahelyét az egyetemen. Alig két hónapig lesz még szabadlábon.

Január eleje

A közelgő tanévkezdésre tekintettel a rektor utasítására Mihala Ferenc a biztonság okából még egyszer átvizsgáltatja az egyetemet a fegyverek miatt. A főépület tetejére érve megdöbbenve tapasztalják, hogy a tüzelőállásban november 4. óta érintetlenül ott maradtak a fegyverek, köztük egy golyószóró. Észrevétlenül elszállítják és a kémiai szárny alatti közműalagút végében a csövek közé rejtik. Talán azóta is ott vannak.

A hallgatóság túlnyomó többsége, akárcsak a lakosság, most még viszonylag nyíltan vallja, hogy forradalom történt 1956-ban.

A kormány és a sajtó szóhasználatában azonban lassan kizárólagos lesz az „ellenforradalom" kifejezés.

Január 5.

Budapesten, a Dózsa György úti szakszervezeti székházban Pozsár István letartóztatása után újjászerveződik a MEFESZ. December első felében a két budapesti műszaki egyetem hallgatói új ideiglenes intézőbizottságot alakítanak. Újjászerveződik az országos vezetőség is, ideiglenes szervezeti szabályzatot fogadnak el, melyben megfogalmazzák, hogy „a MEFESZ pártoktól és kormánytól független érdekvédelmi és politikai szervezet". 1957. január 3-án elkészül egy programtervezet, melynek megvitatására országos tanácskozást hívnak össze. Ezen Ungváry Rudolf képviseli az egyetemet. A vita a forradalom értékeléséről folyik, de már nem lehet nyíltan beszélni.

> „[Marian István] A világos fogalmazásnak akadályai vannak. Nagyon nehéz elmondani azt, amit akarunk... Tudjátok, miről beszélek, tudjátok, hogy mit akarunk. Hagyjuk el az egész értékelést. A régi értékelés marad."
>
> *Valóban újat, jobbat akar a műegyetemi MEFESZ Ideiglenes Intéző Bizottsága?* In: *Népszabadság,* 1957. 1. 4., 2. évf. 3. sz.

> Ungváry Rudolf: *December közepén a statárium következtében minden illegális tevékenység megszűnt az egyetemen, a diákszállók a tanítási szünet és a közelgő karácsony miatt teljesen kiürültek. Én is hazautaztam Budapestre. Karácsony körül tudtam meg, hogy a Dózsa György úti szakszervezeti székházban megint működni kezdett az országos vezetőség, és mi sem volt természetesebb, mint hogy elmenjek a január 5-i tanácskozásra.*

A MEFESZ-nek azonban már nincs teljes mértékben cselekvőképes vezetősége. Élére Prandler Árpád, az Eötvös Loránd Tudományegyetem jogi karának adjunktusa személyében kormánybiztost neveztek ki, s ezt mindenki hallgatólagosan kénytelen tudomásul venni. Prandler megakadályozza a forradalmat pozitívan értékelő nyilatkozat elfogadását, és a gyűlés feloszlik.

Még a gyűlés előtt keményen megfenyegetik a MEFESZ-t:

> „Éppen ezért nyíltan, a legszélesebb nyilvánosság előtt figyelmeztetjük a MEFESZ vezetőit, hozzák összhangba értékeléseiket és tetteiket a szocializmus építéséről szóló deklarációkkal.

Ha a MEFESZ ezen az úton halad, bátran és nyíltan beszélhet, elfoglalhatja méltó helyét… a magyar politikai életben."

Valóban újat, jobbat akar a műegyetemi MEFESZ Ideiglenes Intéző Bizottsága? In: *Népszabadság,* 1957. 1. 4., 2. évf. 3. sz., p. 1.

Január 10-én visszafogottabb hangvételű, a szocialista frazeológiát átvevő nyilatkozatot készít el a szűkebb Intézőbizottság. De még ebben is szerepel, hogy „a MEFESZ párttól és kormánytól független szervezet" – és vannak, akiknek ez még jelent valami reményt.

Az nyilatkozatban a szocializmusról szóló mondatokat egy-egy szerényebb követelés ellensúlyozza. Részben a realitásnak tett engedményekről van szó, részben azonban arról is, hogy sokan valóban a szocializmus hívei, csak nem egy olyan szocializmusénak, amelyet rájuk akarnak kényszeríteni. Az alábbi szövegrészletben jól megfér egymás mellett engedékenység az erősebbel szemben és óvatos követelés.

„Elítélünk minden olyan meggondolatlan provokációs jelszót, mely sztrájkra, bojkottra buzdít a jelen rendkívüli körülményei között. Aki ma az egyetemek bezárására spekulál, provokációs tevékenységgel akarja megakadályozni a tanulás folytatását, bármily szép köntösben jelentkezik és tetszeleg is, az egyetemi hallgatók ellensége. Őrizzük meg nyugalmunkat, és utasítsuk vissza a provokációt.

Az egyetemi élet és oktatás állandó fejlesztése érdekében egyetemi autonómiát akarunk."

A MEFESZ Országos Ideiglenes Intéző Bizottságának nyilatkozata, 1957. jan. 10. Stencilezett gépirat. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti Gyűjtemény.

A Budapesti Műszaki Egyetem MEFESZ-szervezetének beszámolójában valamivel nyíltabban fogalmaznak:

„A szervezeti demokrácia – amely biztosítéka annak, hogy a MEFESZ életében a demokrácia érvényesüljön – a mai helyzetben ne szolgáljon vég nélküli vitákra alkalmul… A provokációkkal… szervezetünk legalitását… veszélyeztetik."

A Műegyetemi MEFESZ-bizottság tájékoztatója a MEFESZ eddigi munkájáról és terveinkről. 14745. sz. stencilezett gépirat. 1957. jan. 7-e körül. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

Ungváry Rudolf: *Utáltam ezt a hangot. A „provokáció" szót azóta nem vagyok képes a számon kiejteni. Az ember legtermésze-*

tesebb megnyilvánulásaira sütötték rá, hogy provokáció. Mert hiszen van-e természetesebb a szembeszegülésnél? Különösen, ha nem vonjuk kétségbe annak jogát a létezésre, amivel szembeszegülünk.

1957 elején még én is azt hittem, hogy engedményekkel, nyilatkozatokkal talán lehetséges lesz legálisan működni.

Az országos tanácskozáson voltak olyanok, akiknek hozzám hasonlóan a nyugat-európai politikai rendszerek jobban tetszettek, és az, hogy „burzsoá", meg hogy „polgári", nekünk egyáltalán nem számítottak negatív fogalomnak. De erről egymás közt se nagyon beszéltünk. Akik az országos vezetőségbe kerültek, úgy tűnt, talán még hittek is valamilyen szocializmusban – meg aztán nagyon megfontoltak és realisták voltak. Ezért is tudtak ilyen szövegeket fogalmazni a provokációról meg a tanulás fontosságáról. Ezt a realizmust én azóta is szégyellem. Prandler Árpádnak nyilván az volt a feladata, hogy erre a realizmusra hivatkozva bírja rá együttműködésre az országos vezetőség tagjait – hogy aztán éppen velük segítsen az egész szövetséget szép lassan elsorvasztani.

Miskolcra visszatérve végképp nem feszegettünk elvi politikai kérdéseket az egyetem MEFESZ szervezetében. De érdekes, hogy február 20-áig egymás között még viszonylag nyíltan beszéltünk az oroszok és a Kádár-kormány ellen, anélkül, hogy ebbe belekeveredett volna valami arról, hogy kinek mi a véleménye a szocializmusról.

Attól, hogy annyira el kellett hallgatnom az ellenérzéseimet, ma, amikor már se okom nincs rá, se az eszem nem javasolja, érzelmileg ellenállhatatlan viszolygást érzek minden iránt, ami szocialista… Ez olyan, mint valami betegség…

Január 7.

Este előzetes, nem hivatalos megbeszélés a rektor szobájában a volt diákparlamenti vezetőkkel és a MEFESZ vezetőivel a tanévkezdésről, a politikai helyzetről.

Renn Oszkár: *Amikor este megérkeztünk a diákszállóba, akkor várt egy üzenet, hogy a saját, rektori szobájában vár Sályi minket. Bizalmas körben, atyai meggyőzéssel és finom modorával nyűgözött le bennünket, miközben pincsi kutyája többünk láb-*

szárával (beleértve a gazdiét is) nemi kapcsolatot akart létesíteni. Akkor vettük tudomásul magunk is, hogy az egyetemnek működnie kell. Egy deklarációról volt szó, melyet a nevünkben megfogalmaznak. Semmi bajunk nem lehet, mondta. Nagyon nagy megbecsüléssel és tisztelettel, partnerként beszélt velünk. Másnap aztán a „nagyok" ülésén elhatároztatott a tanítás megindítása. Valahogy megérlelődött bennem, hogy nekem ezután a tanulmányaimmal és a diplomatervemmel kell foglalkoznom.

Dornbach Gyula: *Decemberben nem mertem még visszamenni, csak januárban, amikor a rektor azzal a levéllel hívott, hogy Prieszol meg Földvári garantálják a személyi biztonságunkat. Terplán megdöbbent, amikor meglátott: – Maga nem disszidált?*

Január 8.

Az MSZMP megyei politikai irányítói a tanévkezdés összehangolására megbeszélést tartanak az egyetem vezetőivel, tanáraival és diákjai közül azokkal, akik „bírják az ifjúság bizalmát…"

Az egyetemen megkezdődik az oktatás. Korábban, mint a budapesti egyetemeken.

Január 14-e és 15-e között

Megválasztják az egyetemi MEFESZ végleges intézőbizottságát. 100 hallgatóra két-két küldött jut. A tanulókörönként megválasztott 3-3 hallgató választja meg a 31 intézőbizottsági tagot. Lényegében ugyanazok kerülnek be, akiket néhány hónappal korábban a diákparlamentbe választottak.

A MEFESZ titkára Ungváry Rudolf, a vezetősége 6-7 tagból áll (köztük Cselényi József, Demcsák József, Dornbach Gyula, Fülöp Miklós, Gónusz Sándor, Kocka Kálmán), az egyetemi tanácsüléseken Dornbach Gyula képviseli a szervezetet.

Ungváry Rudolf: *Akkor már szervezték Moszkvában a szovjet irányítás alatt álló Világifjúsági Találkozót, melyre minden négy évben került sor. Szó volt róla, hogy mi is képviseltethetjük magunkat. Viszolyogtunk tőle, de volt benne valami izgalmas kihívás is: a MEFESZ lett volna ott az egyetlen olyan kelet-európai szervezet, mely úgy-ahogy, de a párttól és kormánytól független.*

Dornbach Gyula: *Akkoriban minden este beszéltem Sályival. Két tűz között voltam: Sályi mindig mondta, hogy csitítsam a né-*

pet, a nép meg… bugyogott. Egyszer elhívtam a MEFESZ ülésére. Amikor a végén kísértem haza a III. diákszállóba – ott volt az egyetemi lakása –, útközben szótlanul bandukoltunk a diákszállók közötti, akkor még teljesen puszta térségen át. Az öreg azt mormolta állandóan: – Fejjel mennek a falnak… – Ezt követően kezdett noszogatni, hogy tűnjek el, és elszántam magam, hogy idegkimerültségre hivatkozva vizsgahalasztást kérjek. Ezt elmondtam neki is. Mindent, hogy ezt ajánlják. Meg azt is megemlítettem neki, hogy másnap indulok is haza. Később tudtam meg, hogy másnap ő is ment Pestre. Azon a beszélgetésen még kérdezte is tőlem, na és hova megyek? Én meg mondom neki, hogy Hatvanig, s onnan a Mátrába… Még másnap délelőtt is odahívatott valamiért magához, és akkor köszönt el. Én mentem a pályaudvarra, ő meg a kocsival. Ne legyen nyoma, hogy látják velem…

Renn Oszkár: *Mikor megindult az oktatás, Sályi azt mondta nekem: – Oszkár, a legfontosabb: gyorsan letenni minden vizsgát. Azonnal! – Az utolsó évem volt, két vizsgám volt még hátra…*

Január 16.

Az első letartóztatások híre. Az egyetemen a legkorábban Liptai László százados fogják le. Újra megjelenik a november elején egyszer már kifüggesztett vers az aulával szembeni falitáblán.

Sebők Mihály: *1957 januárjáig csak figyeltem az eseményeket. Számomra megdöbbentő volt, ahogy a volt szakérettségis társaim, közöttük azok, akik mind MDP-tagok voltak, és annak idején a színpadra állítottak és megaláztak, hogy hátat fordítanak most az MSZMP-nek. Valahogy magamban azt mondtam, hogy igen… ha ti tartottátok magatokat kommunistának, akkor én mi vagyok? Na most, ugye… végül… így lesz az emberből valami.*

Január 28.

Az országos MEFESZ-gyűlés – melyen a miskolci szervezetet Dornbach Gyula és Ungváry Rudolf képviseli – már a teljes megfélemlítés jegyében zajlik le. Megkezdődik az Országos Ideiglenes Intézőbizottság bomlasztása. A pártirányítású ifjúsági szövetség – a KISZ – március 21-i megalakulása után a MEFESZ észrevétlenül megszűnik.

Január vége

Január végén feléled az egyetemen is az MSZMP szervezete, tagjai régi MDP- és DISZ-funkcionáriusok és a Marxizmus–Leninizmus Tanszék oktatói. Párttitkár Szmola Imre, a marxizmus–leninizmus tanszék oktatója.

Az egyetemi pártszervezet tagjai a megalakulástól kezdve dolgozni kezdenek a háttérben azon, hogy újraszervezzék az egyetemen a totális pártirányítást. Az újjáalakult belügyi elhárító szerveken kívül egyelőre még más bázissal nem rendelkeznek.

> Sebők Mihály: *Amikor hazamentem november közepén Kiskunmajsára, akkor az öcsém, akit az ávóba soroztak, már otthon volt, és elmesélte, hogyan szökött, hogyan menekült Újpestről, mezítlábas cipőben, hogy vitték be a rendőrségre, mert ávós volt, meg minden… A bátyámat beválasztották az Ózdi Kohászati Üzemek DISZ-bizottságába. Otthon meséli, hogy összehívták a munkásgyűlést, ahol megszavazták, ott maradhat-e dolgozni vagy sem. A nővérem meg Majsán volt a tanácselnök mellett titkárnő. Hát őneki is, ugye, az állása veszélybe került… Arra, hogy én lépjek be a Magyar Szocialista Munkáspártba, engem az égvilágon senki sem agitált. Rám a környezetem hatott. Amikor visszajöttem az egyetemre januárban, már volt MSZMP. Rögtön, ahogy Kádár meghirdette, még november 4. előtt megalakult, de egyetlen hallgató nem volt a tagja. Azt hiszem, tizenkét öregből állt… Azt is tudtam, hogy ezeket úgy szidták januárban, akár a bokrot. Mindennek nevezték őket, csak embernek nem.*
>
> *Január 7-én mentem vissza az egyetemre, és 20-án léptem be a pártba. Elmentem a marxista tanszékre… ott volt a tűzfészke a pártnak. Hallgatta az ember őket, biztos, hogy politikailag tízszer felkészültebbek voltak, mint mi. Körülbelül tíz-tizenkét hallgató léphetett be. Úgyhogy nem én voltam az első…*

Az egyetemi pártszervezet első lépésben a Rektori Tanács fölötti befolyását igyekszik visszaszerezni. Ennek eredménye a február 4-én tartott rektori tanácsülés hirdetményéből olvasható ki.

Február 3.

Razzia több budapesti egyetem diákszállójában.

Február 4.

Megjelenik a Rektori Tanács hirdetménye az aznapi tanácsülésről. A tanácsülésen a hallgatók politikai nézeteivel foglalkoztak. A forradalom még közel volt, a megtorlás pedig még nem bontakozott ki a maga teljességében. Még megtörtént, hogy röpiratok jelentek meg az egyetemen, ismeretlen szerzőktől a forradalom mellett, a fennálló politikai rendszer ellen. Még megtörtént, hogy valaki odamondogatott a tanulókörben vagy a diákszállóban mások füle hallatára. Más szóval: még nem fojtotta mindenki teljesen magába az ellenérzéseit, mert még nem mindenki ismerte fel maradéktalanul, hogy a szabadság megint teljesen elveszett.

Még nem valósult meg a teljes elfojtás, az ideális állapot, amikor az ember egyet is ért az elfojtással, hiszen a reménytelen másként nem kezelhető.

Hogy jelenleg mi a helyzet, azzal minden mérvadó fél tisztában van: az egyetem vezetése ugyanúgy, mint az immár megszervezett karhatalom.

Mindegyik fél azt látja jónak, ha ez az elfojtás teljes sikerrel jár, még ha ennek a jónak különböző is a szemléleti alapja. A karhatalom s vele a politikai rendszer a hatalmát igazoló világnézet felsőbbrendűségéből indul ki, az egyetem vezetése pedig abból, hogy meg kell őrizni az egyetemet. Mert a politikai rendszer felsőbbrendűségébe vetett hit – s vele a kormány, a mögötte álló karhatalom, és a mögöttük álló Szovjetunió – olyan erős, hogy ennek a hitnek (= erőnek) adott esetben az egyetem is áldozatul eshet.

Ezekre a megfontolásokra csak azok fütyültek, akik október 23-ának éjjelén fegyvert fogtak Budapesten, akik október 25-én éjjel kijöttek az egyetemre, hogy a hallgatókat magukkal hívják a fővárosba harcolni, meg akik közül kikerültek a lincselők, és azok, akik október 26-án, a lincselés napján a Zenepalota elé felakasztottak mellett a Nemzeti dalt szavalták, mert nekik anyagi, szellemi vagy lelki nyomorúságuk következtében nem volt mit veszteniük. (És voltak nagyon kevesen, értelmiségiek is, akik még 1957-ben is megpróbáltak szembeszállni.)

Az egyetem hallgatói nem tartoztak ezek közé. Csak éppen fiatalok voltak, és időre volt szükségük, hogy eljussanak ugyanoda, ahová a Rektori Tanács.

Ezt a valamivel hosszabb időt azonban nem adták meg nekik. A halálukra ugyan nem volt szükség – erre majd jók lesznek az elfogott lincselők (vagy azok, akikre ezt ráfogják), meg Nagy Imre, Angyal István és társai –, de a megaláztatásukra igen. Hogy ezzel példát statuáljanak, és pontot lehessen már végre tenni az egész ügyre.

Részlet a hirdetmény szövegének befejezéséből:

> „A Rektori Tanács a művelt emberekről való felfogásával azt sem tartja összeegyeztethetőnek, ha egyesek bántó, vagy pláne esetleg sértő magatartást tanúsítanának olyan hallgatótársaikkal szemben, akik beléptek vagy belépni szándékoznak a Magyar Szocialista Munkáspártba. Az ilyen magatartás megcsúfolása volna a meggyőződés szabadságáról vallott hitnek."
>
> *Gépelt másolat. Miskolci Egyetem Levéltára*

Ezt a megfogalmazást nem a karhatalom diktálta. Ez a Rektori Tanács tagjainak művelt hangja.

Mivel a Magyar Szocialista Munkáspártba belépők azt vallják, hogy csak egyetlen pártba engedhető meg a belépés, minden más párt tilos, ráadásul az is tilos, hogy az ezzel ellentétes felfogásnak valaki nyilvánosan hangot adjon, ezért ebből következik, hogy az MSZMP tagjai nem a meggyőződés szabadságának a hívei.

Aki a Rektori Tanács szerint a meggyőződés szabadságát vallja, annak egyet kell értenie azzal is, hogy valaki ne a meggyőződés szabadságát vallja. Ebben az esetben azonban már maga sem a meggyőződés szabadságát vallja.

A Rektori Tanács áttételesen azt üzente hirdetményében a hallgatóknak, hogy ebben a kétségbeejtő helyzetben a fennmaradás érdekében még saját legszentebb meggyőződését is áldozza fel az ember – a nyilvánosság előtt.

Kétségtelen, hogy egy ilyen tanulságot könnyebb elsajátítani, ha érzékibb eszközöket is használnak. Ezek előkészítése már folyamatban van a karhatalom részéről. Annál inkább szükség van erre, mert még mindig vannak, akik nem ismerik fel, hogy végérvényesen minden elveszett.

Február 5-e és 12-e között

Az egyetemi pártszervezet feljegyzésben foglalja össze politikai álláspontját az egyetemen történtekről. Ilyen feljegyzések a forra-

dalom alatti eseményekről feltehetően az országban másutt is készülni kezdenek ebben az időben, és jelzik azt a folyamatot, amelyben egyre keményebb hangnemben fogalmazzák meg a megtorlást szentesítő ideológiát, s ezáltal helyi szinten is a hatalmi rendszer politikai legitimitását.

Ennek a feljegyzésnek jellemzője még a kettősség: a bevezető részben lényegében elismeréssel szólnak a hallgatók magatartásáról a forradalom napjaiban; a hibákat felsoroló részben viszont már teljesen a megtorlás nyelvhasználata érvényesül.

Néhány példa:

> „…Nem akadályozta meg a Diákparlament az ÁVH-sokra vadászatot rendező brigádok tevékenységét (bérgyilkos brigád)…
>
> …Lehetővé tette a Diákparlament nyugati operatőr számára, hogy az egyetemen valótlan eseményekről filmet vegyen fel, amit céljaikra bármikor felhasználhatnak, ezzel egyetemünk hallgatóit az imperialisták számára kedvező színben tüntesse fel…"

Feljegyzés az októberi eseményekről. Gépelt másolat. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

Jellemző a még aktív hallgatók illúzióira, hogy a MEFESZ írásban, nyíltan válaszol a feljegyzésre. Kocka Kálmán a szövetség nevében óvatos megfogalmazásban visszautasítja a vádakat:

> „Az Önök állítása szerint a Diákparlamentben kommunistaellenes hangulat alakult ki. Ez nem igaz. Igaz viszont, hogy a hangulat elítélte a volt vezetőket, de itt hangsúlyozni kívánom a »vezetőket« szót. Bizonyítékul csak annyit, hogy igen sok párttag dolgozott a Diákparlamentben…"

Gépelt másolat. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

A pártbizottságon folyó tevékenység végcélja azonos a hatalmát már stabilizált kormányéval: senki ne merje a nyilvánosság előtt – s a finomabb elemzés kimutathatná, hogy végső soron a lelkében se – kétségbe vonni a párt ideológiájának s rajta keresztül a politikai rendszer legitimitásának az igazságát.

Több mint két évtizeddel később, amikor az egyetem marxizmus–leninizmus tanszékének vezetője ennek a fajta legitimitásnak védelmében a borsodi „ellenforradalom" történetét megírja, még ugyanúgy senkinek sincs lehetősége arra, hogy a nyilvánosság előtt

ettől eltérő felfogást valljon. Kérdés, miféle tudományos hitele lehet annak a történelemírásnak, mely saját kritikáját korlátozza.

„Földvári…[programjában] említés se történik a proletariátus marxista–leninista pártjáról, amely nélkül nincs, mert nem lehetséges proletárdiktatúra, említés se történik a proletárdiktatúráról, amely nélkül nincs, mert nem lehetséges szocializmus."

Kun László: *Politikai harcok Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 1956. november 18. – december 11. között.* In: *Borsodi levéltári évkönyv,* IV. k. – Miskolc, 1980. p. 265–266.

Február 13.

Este a pártbizottságon szabad pártnapot tartanak, melyen a vörös csillag kitevését is felvetik. A környező nagyüzemek homlokzatán vagy tetején ezt a csillagot, mint a rendszer politikai jelképét, már mindenütt újra elhelyezték, s erről nagybetűs címekben számolt be a sajtó. A MEFESZ képviselőjeként meghívják Dornbach Gyulát is, aki ellenzi a tervet, tart a hallgatók heves ellenreakcióitól. A taggyűlés elfogadja Dornbach javaslatát arról, hogy elhalasztják a dolgot.

Dornbach Gyula: *Szmola, a párttitkár hívott meg a taggyűlésre. A jelenlétemben még szavaztak is arról, hogy pártonkívüliként részt vehetek-e rajta. A taggyűlés végén valaki felállt, és javasolta, hogy tegyék ki az egyetemre a vörös csillagot, mert az üzemekben ezt már megcsinálták. Vita kezdődött. Szmola ravasz volt, szólt, hogy itt van a diákság képviselője, őt is kérdezzük meg. Nagy bajban voltam, mert már egyértelmű volt, hogy szorul a nyakam körül a hurok. A zsebemben volt a papír, amely szerint másnap idegösszeomlás miatt elhagyom az egyetemet. Azt mondtam nekik: – Azzal egyetértek, hogy ki kell tenni – de nem most. És akár hiszik ezt az egybegyűltek, akár nem, tény, hogy a szovjet csapatokat nem kedveli a nép. A vörös csillagot a Szovjetunióval fogják azonosítani. Javaslatom: legyen előkészítés, melyen megmagyarázzák, hogy a nemzetköziség jelképéről van szó, és majd csak azután történjék meg a visszahelyezés. – Csócsálták tovább az ügyet, majd szavaztak. A többség elfogadta a javaslatomat. Megválasztották azt a fickót, aki faliújságcikket fog írni a hallgatók érzelmi felkészítésére, és megválasztották azt is, aki az egyetemi hangos híradónak írja meg a szöveget. Hogy majd ott többször beolvassák.*

Vége lett a taggyűlésnek, reszketett az inam, igyekeztem eltűnni. Szaladnak utánam, hogy jöjjek vissza. Simon Sándor, Szmola, az orosz tolmács és az orosz tiszt vártak rám. És a tiszt gratulált, hogy meg mertem mondani, amit mondtam, mert ez valóban így van. Másnap reggel utaztam el. Arról nem tudtam, hogy közben ezt a megállapodást megtorpedózták. Az én javaslatomra ugyanis a provokáció lekerült a napirendről. Mert itt az egyetemen, a még viszonylag nyílt hallgatói légkörben, a csillag vagy a zászló kihelyezése szándékos provokáció volt. Nyilván nem volt beavatva mindenki, azért szavazta meg a többség azt, amit ott kínomban javasoltam. S ezért összehoztak február 19-ére egy újabb taggyűlést, melyen megváltoztatták az előző taggyűlés döntését.

Február 19.

Újabb taggyűlés az egyetemen. Ezen – szemben az előző heti határozattal – megszavazzák a vörös zászló másnapi kitűzését.

Az előre megtervezett megtorlás napja

Február 20.

Az egyetem villanyszerelője, MSZMP-tag kora reggel kitűzi a vörös – és állítólag a magyar – zászlót az egyetem tanulmányi épületére. Az erős szélben a magyar zászló rúdja perceken belül eltörik, csak a vörös marad látható.

Sebők Mihály: *Februárban 47 tagja volt az MSZMP-nek. 19-én este a taggyűlésen két szavazattal többet kapott, hogy mégis tűzzék ki a zászlót, és tegyék ki a vörös csillagot is. A gondnok meg az egyetem villanyszerelője, akik maguk is párttagok voltak, a sötétben rögtön munkához láttak, nyolckor már kint is volt minden. Másnap reggel mondja nekem az egyik szobatársam: – Te Miska, most mondd meg őszintén, miért tettétek ki? Azért, hogy felpiszkáljátok a népet?*

Renn Oszkár: *Ezt valahol előre elhatározták. Hogy ezt az utolsó magját a forradalomnak felszámolják. Tudták: lehetetlen, hogy ne legyen reakció.*

Gónusz Sándor: *Azt nem tudták előre, hogy milyen… De hogy fölzúdulás lesz, az biztos – és ki lehet küldeni a karhatalmat.*

A diákszállók ablakaiba vörös rongyokat, vörös zománcozott lábasokat, paprikás szalonnadarabokat raknak ki tiltakozásul. A többség nevet, az önkifejezésnek ez a formája még természetesnek és lehetségesnek tűnik.

Renn Oszkár: *Szíj Zoltánnal és még néhány idősebb hallgatóval együtt jártuk végig a diákszállókat, és próbáltuk megértetni, hogy előre megtervezett módon provokáltak bennünket, vegyék hát be a piros cuccokat!*

Sebők Mihály: *Reggel Szmola Imre szólt, hogy beszéljünk a hallgatókkal. Én a II. diákszálló szobáit jártam végig Bendicsek Józseffel, Török Istvánnal és Hamar Emillel, de nem hallgattak ránk. Erre szóltam Szmolának, hogy a rektor forduljon a hangos híradón keresztül a hallgatókhoz, de Sályi épp akkor távol volt. Szerintem ezt az egészet, ami utána következett, el lehetett volna kerülni, ha egy egyetemi tanár bemondta volna, hogy szedjék be a vörös rongyokat az ablakokból. De senki se szólalt meg…*

– Azzal is el lehetett volna kerülni, ha nem tűzik ki egyetlen párt zászlaját, nem?

– Az más dolog… Abban az időben mi azt hittük, ez a helyes.

– A hallgatók meg mást hittek: mi döntötte el, melyik hit volt a helyes?

– Olyan volt a politikai légkör…

A délelőtt folyamán egy kisebb „pufajkás" karhatalmi csoport két teherautón bejön a tanulmányi épülethez, elmennek a diákszállók felé, és visszamennek anélkül, hogy megálltak volna.

Sebők Mihály: *Délelőtt összeült a pártbizottság, én azon nem voltam jelen. Közben kijöttek a miskolci rendőrségtől, végignézték a diákszállókat, az égvilágon nem mondtak semmit, szépen visszamentek Nem tudok róla, hogy Szmolának mondtak-e valamit…*

Összeül a MEFESZ vezetősége. Jelen van a pártbizottság néhány képviselője is, köztük Sebők Mihály. A MEFESZ tiltakozik az egyoldalú lépés ellen: az egyetemet nem képviselheti egyetlen párt jelképe.

Ungváry Rudolf: *Emlékszem, meg akartam győzni róla a pártbizottság képviselőit, hogy hiba volt kitenni a vörös zászlót. Olyan hatással van ez a hallgatókra, mint rájuk, ha valaki kitette volna a nyilas zászlót. Azt hittem, ebből érthető, hogy milyen típusú a hatás, amit okoztak. Agyalágyult hülye voltam. Ehelyett ugyanis rögtön azt hallották ki a szavaimból, hogy mi a legszívesebben a nyilaskeresztes zászlót raktuk volna ki.*

Sebők Mihály: *Emlékszem, valaki azzal is érvelt, hogy ez olyan, mintha ők a nyilas zászlót rakták volna ki.*

Fél kettő felé, az ülés közben jön a hír, hogy az egyetem körül feltűntek a karhatalmi egységek. Az ülésnek ezzel vége, a pártbizottság tagjai otthagyják a hallgatókat, akik az ablakokból figyelik, amint a Cziegel László zászlóaljparancsnok irányítása alatt álló karhatalmi csapatok fokozatosan körülveszik az egyetemet, megszállják a stratégiai pontokat, gépfegyverállásokat telepítenek, majd kisebb egységekre tagolódva megszállják a tanulmányi épületeket és a diákszállókat.

Kocka Kálmán: *Szép, napsütéses idő volt, az ablakokban napoztunk. Egyszer valaki észrevette, hogy a körülvevő dombok tetején egyenruhás alakok állnak, majd csatárláncban megindulnak. De ekkor már bármerre néztünk, mindenfelől jöttek, özönlöttek a géppisztolyokat lövésre készen tartó, kékesszürke, vattázott-steppelt ruházatú „Kádár-huszárok".*

Szegedi Ferenc: *Nekem nagyon fúrta az oldalamat, hogy a fenébe tudtak két órán belül idevezényelni ekkora létszámú alakulatokat? Néhányan a fiúk közül elkezdtek puhatolódzni a karhatalmisták között, és valaki jött azzal az értesüléssel, hogy sokuk Salgótarjánból jött – ahol már decemberben tüzelt a karhatalom a népre. Még azelőtt riadókészültségbe helyezték őket, hogy megjelentek volna az ablakokban a vörös rongyok…*

A folyosókra érve a hallgatókat a főépület két előadótermébe terelik, a diákszállókban pedig senki sem hagyhatja el a szobákat. Miközben az épületeket módszeresen átkutatják fegyvereket keresve, az előadókban megjelennek a civil ruhás nyomozók, és előre elkészített jegyzékekről hivatalosan kb. 70, mások szerint kb. 120 hallgatót és oktatót szólítanak ki. Őket folyamatosan kísérik át a fegyveres pártszolgálatosok, kibiztosított lőfegyverrel a III. diákszálló épületének szobáiba.

Az összegyűjtés órákon keresztül tart, a névsorokat a diákszállókban is újra meg újra felolvassák, hogy a szerteszét tartózkodó gyanúsítottakat összeszedjék, akik semmiféle ellenállást nem tanúsítanak.

Makk Attila: *Hogy lehet az, hogy a kész listákon olyanok neve szerepelt, akik már rég nem voltak Magyarországon? Ha valaki, egy besúgó, megcsinálta ezt a listát, miért írt rá olyan nevet, mint Fekete Simon, Gáti Szabolcs, akik már rég kint voltak?*

Fekete Lajos: *El kell gondolkodni azon, hogy miért írta rá az az illető a listára Simon Lajost? Holott Simon Lászlónak hívták hivatalosan, csak a beceneve volt „Lajos". Azért, mert nem közülünk való volt, csak érintőlegesen tudhatott róla. Őt „Lajoskának" becézték. Amikor az előadóban, ahová betereltek, felolvasták, hogy Simon Lajos, ő föl akart állni. Én fogtam meg a kezét, mondtam: – Te Simon László vagy! Te nem vagy Lajos.*

Dornbach Gyula: *Hogy születhetett a lista? Az egyetemnek akkor egy kimaradt hallgató volt az elhárító tisztje. Hankó Béla. Vele legalább háromszor beszéltem 1957 elején, hivatalból, mint a MEFESZ egyik vezetője. Mikor például reklamáltam a rektornál, hogy két hallgatót előállítottak. Erősködtünk, hogy engedjék ki őket. Másnap jött Hankó, és mondta, nem lesz több ilyen, és magyarázta, hogy ő az elhárításért felelős. Ha bármi probléma van, neki kell telefonálni. Ebből arra következtetek, hogy különböző csatornákon keresztül ő gyűjtötte össze, valakik vezetésével, hogy kik mit csináltak. Nem azt kérdezték, hogy itt van-e vagy sem…*

Mihala Ferenc: *Pontosan a pártirodával szemben levő üres helyiségben püföltek. Bejön egyszer egy civil, és elkezd bennünket egzecíroztatni. Nyitva volt az ajtó, és véletlenül éppen nyitva volt a pártiroda ajtaja is. Ott is írtak még, lehet, hogy éppen az addig lefogottakat összesítették, de az is lehet, hogy a további letartóztatandókat.*

Ungváry Rudolf: *A kihallgatásomra a letartóztatásunk után három héten át nem került sor. Hankót életemben akkor láttam először és utoljára, amikor a kettes előadóban, ahová bennünket betereltek, felolvasta többek között az én nevemet is, hogy jelentkezzem. Én nappal vezettem a hírszolgálatot, Gónusz éjjel.*

A hírszolgálatról Hankó nem tudhatott semmit. Ezt abból következtetem, hogy se Gónuszt, se engem nem vádoltak vele. Rólam annyira nem volt fogalmuk, hogy hat hét után tudtak csak valamit kitalálni, és annak semmi köze a Diákparlamenthez nem volt, hanem azzal függött össze, amit a MEFESZ vezetőségi ülésén február 20-án, a vörös zászló ellen tiltakozva, a pártbizottság képviselőinek mondtam: Hogy én a nyilaskeresztes zászlót akarom kitűzni, ha a kommunistáknak joguk van kitűzni a vörös zászlót. Halvány dunsztjuk nem volt másról… Lényegében csak az volt a fontos, hogy a MEFESZ titkárát kikapcsolják.

Szegfű Irén: *Úgy tudom, volt egy hallgató, aki másodévesként maradt ki az egyetemről. Elment ávósnak. 1957. február 20-án ő volt a karhatalom egyetemi szakértője, nála voltak a letartóztatandók listái. A vizsgálócsoport azon a napon az ő vezetésével járta végig az épületeket. Saját belátása alapján is döntött olykor. – Áh, ezt ismerem – legyintett, s akiről ilyenkor szó volt, az megúszta.*

Fekete László: *Hankó barátom aztán megint föltűnt. Mikor engemet kihallgattak és pofoztak, keresztülsétált néhányszor a szobán. Nem szólt, de nem is próbált a segítségemre lenni. Évek múlva a Fémipari Kutatóintézetben jön hozzám Horváth Gyula, szintén Miskolcon végzett:*

– Laci bácsi, baj van! Megfigyelés alatt tartanak bennünket!

– Honnan veszed te ezt?

– Láttam Hankót! Az ebédlő lapos tetején ott dolgozik, a tetőszigetelők között.

Gyuszi úgy értékelte ezt, hogy Hankó azért van a tetőszigetelők között, hogy onnan az én ablakomat tarthassa szemmel.

Na, gondoltam, ennek a végére járunk. Megfigyeltem, mikor jön ki az épületből, szembetalálkoztunk. Mondom neki:

– Te, régen találkoztunk, fiam. Mit csinálsz itt?

– Jajj, Laci bácsi, nem is akarok itten beszélni… Hol tudnánk beszélni?

– Hát a szobámban… parancsolj.

Azt mondja ott: – Összetört a világ bennem. – Miért? – Hát hogy ő olyan híven szolgálta a rendszert, és a végén kirúgták a rendőrségtől, és ő dehogy teljesít megbízást itt… Ezzel keresi a kenyerét.

Hát hogy én azt megértem, hogy az én keblemen sírja el a bánatát…

A bántalmazások már a III. diákszálló épületében megkezdődnek. Az elfogottakat a fegyveres pártszolgálatosok a szobákban arccal a falhoz állítják, és gumibottal verik őket.

Fekete László: *1957. február 20-án a fémkohászati tanszéken voltam. Én kívül estem a hajtáson, csak amikor már mindenkit betereltek az előadókba, mondja valaki nekem: – Felolvastak egy névsort, és Laci bácsit is keresik. – Na, ez a Hankó volt ott a főcsővezető, és hát, mivel ismerős is volt, egyenesen odamentem hozzá, és mondom: – Valaki azt mondja, egy névsort olvastatok, és engem is kerestetek. Igaz-e? – Erre azt mondja: – Igaz, Laci bácsi, kerestük. – És mondom: – Mi a teendő? – Azt mondja: – Át kell menni valami megbeszélésre a rektori hivatalba, amely a III. diákszállóban volt. Majd az elvtárs átkíséri Laci bácsit.*

Akkor kezdett gyanús lenni a dolog, mikor ez az elvtárs a géppisztollyal mögém állt, és amikor kiléptünk az udvarra, azt mondja nekem: – Hátra teszi a kezét, és megy előttem!

Mentünk szépen a III-as épületbe, ott fel az emeletre, egyenesen be a verőszobába. Hát ott már a fal mellett álltak, az egyik foghíjba engem is beállítottak. Az volt ott a szisztéma, hogy egyenként szólították az embert. Mindenki a falnak fordulva állt, akkor a fejire ütöttek a gumibottal, hogy „Te ki vagy?" Na, mikor engem aposztrofáltak, hogy „te ki vagy?", mondom a nevemet. – Hát mit csinálsz itt? – Mondom: – Adjunktus vagyok.

– Szóval olyan tanár? – És azt mondja: – Ilyen szarokat neveltél? Az apád és te? Akik fellázadnak a néphatalom ellen? – Na dirr-durr, akkor alaposan összevertek. Nem volt rajtam fehér folt sehol se. De teljesen mindegy volt, ki mit mond. Engemet azon a címen, hogy tanár voltam, és szarokat neveltem. Volt ott az egyik harmadéves. Attól kérdezték, „mi az apád?" Azt mondja: – Bányász. Vájár. – Hú! – És aztán fegyvert fogsz az apád ellen? – Dirr-durr, adtak neki, mert az apja vájár. Mikor a mi garnitúránkkal elkészültek, akkor a teherautóra feltessékeltek, és mentünk a főkapitányságra, ahol megint a falhoz állítás, és ment a válogatás…

Kocka Kálmán: *Itt nagy szerepe volt a szerencsének: ha idejében új pácienst löktek a szobába, a figyelem és a gumibot az új*

személyre terelődött, és a korábbi páciens a fal mellé került. Ha hosszabb idő telt el új vendég érkezése nélkül, akkor kinéztek a szobában bennünket őrző karhatalmisták a folyosóra, hogy mi lesz már? Amikor visszajöttek, mindegyik kiválasztott magának egy-egy neki tetsző foglyot, valami ilyenformán: – Na, valld be szépen, hány kommunistát öltél? – Aki válaszolt, azért kapott, aki nem, az azért. Az ilyen állapot az, amikor az ember elveszíti az időérzékét…

Ungváry Rudolf: *A november 4-i égetés ellenére maradtak még fenn diákparlamenti iratok. Limpár István IV. éves kohász mesélte 35 év múlva, hogy azon a napon betegen feküdt a kollégium szobájában. – Jézus Mária! – kiáltott fel, mikor megtudta, hogy a folyosón vannak már a karhatalmisták. – Nálam vannak a diákparlamenti jegyzőkönyvek. – Ezután hasmenésre hivatkozva kikönyörögte magát a vécébe, fürdőköpenyébe rejtve az iratokat, és ott több napra eldugította velük a lefolyót…*

A megvertek között több professzor és oktató is van.

Terplán Zénó: *Lancsarics professzor az egyik előadóba került, amikor összeterelték a tanulmányi épületben az embereket. Négy óra körül nyugtalankodni kezdett, mert hétkor indult a vonatja, és másnap Budapesten fontos tárgyalása lett volna. Szólt, hogy neki el kell utaznia. Jött valamilyen parancsnok. – Rendben – mondta, és kijelölt valakit, hogy kísérje át a kollégiumba, ahol lakott. Valószínűleg általános ukáz volt, hogy „ha mentek, láttok valakit, azonnal ütni…" És azon az úton, ahogy a pufajkás átkísérte, ütötték. Rettentően el volt keseredve, emberi méltóságában mélyen sértve érezte magát. Ha ő nem akar elutazni, benn marad az előadóban, ahol a többi oktató is volt, talán semmi baja nem esik. De azon az úton, ha valakit akkor végigkísértek, nem volt a hátára írva senkinek a rangja…*

Joósz Gábor: *Bennünket, akik a III-as diákszállóban tartózkodtunk, a szálló tornatermébe tereltek. Ültünk ott sokan, közben név szerint szólongatták az embereket, és vitték őket el. Ebben az épületben lakott az öreg Lancsarics professzor is, a portás melletti szobában. Késő délután volt, amikor Lakatos Istvánnal együtt szólítottak. Amikor kivittek a bejárati előtérbe, láttuk, ahogy az öreget verték. Olyan szófoszlányok jutottak a fülembe, hogy „nem is lehet itt az ifjúságban bízni, amikor a tanárok*

szobájában angyalokkal körülvett királyi címerek díszelegnek a falon". A professzor úr szobájában ugyanis ki volt téve a bekeretezett, királyi címeres diplomája, melyet persze még a háború előtt szerzett. Mialatt bántalmazták az öreget, mellette vezettek ki a ponyvás teherautóra. Ott vártunk, amíg a jármű megtelt – de már nagyon durvák voltak velünk.

Horváth Zoltán: *Mikor átkutatták a szobámat a III-as diákszállóban, nekem estek, hogy vissza akartam állítani a királyságot. A fiókomban ugyanis megtalálták a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem évkönyvét. Kaptam néhány gumibotütést – néhány nap múlva meg elnézést kértek.*

Részlet Dömötör Ferencnek, a matematika tanszék adjunktusának, az egyetemi munkástanács tagjának visszaemlékezéséből:

„Tíz napig voltam előzetesben. Kegyetlenül összevertek. Két smasszer kidőlt mellőlem, de hát én akkor jó fizikumú voltam. Hogy meddig tartott? Hát húszig talán tudja az ember az ütéseket számolni... Rúgtak, ütöttek, gumibottal vertek. A hasam csupa fekete véraláfutás volt... hetek múlva is vért hánytam. Túléltem. Kibírtam... Engem a családi kapcsolatok mentettek meg az internálástól.'"

Szőke Mária: *A történet és az egy jó szó...* In: *Mi Egyetemünk,* 1989. okt. 22., 37. évf. 11. szám, p. 2.

Közben az MSZMP irodáiból ki-be járnak a nyomozók és az MSZMP tagjai. Ponyvával letakart teherautókon folyamatosan elszállítják a fogvatartottakat a megyei rendőr-főkapitányság épületébe. Az ütlegelések a teherautók platóin is tartanak, a törökülésben, hátratett kézzel ülő diákokat és tanárokat a gépkocsi hátsó falánál felügyelő őrök mondvacsinált ürügyekkel, durva szavak kíséretében verik a gumibotjaikkal.

A járművek a volt ÁVH épületének udvarára gördülnek be. A hallgatóknak a teherautók platójáról leugrálva kell az őket váró karhatalmisták gumibotos sorfala között végigszaladniuk az udvarra nyíló ajtóig, miközben zuhognak a fejükre és vállukra az ütések, rúgások érik a testüket.

A folyosókon ütlegek között, kettős sorokba rendeződve hajtják fel őket az emeletekre, ahol a folyosókon a fallal szemben állva, hátratett kézzel kezdik meg egész délután és éjszaka tartó várakozásukat.

Az első órákban a felügyelő karhatalmisták gyűlölködő indulatkitöréseit és az ezekkel járó súlyos veréseket kell mozdulatlanul állva elviselniük. A „pufajkások" sorra mennek végig a falak mentén nekik háttal álló diákokon, és abban versenyeznek, hogy melyikük hány tehetetlen emberi hát után fárad ki a gumibot használatában.

A volt ÁVH épületébe való szállítás fél háromtól nagyjából délután 5 óráig tart. Ezt követően elkezdődnek a kihallgatások. A folyosókról hívják be a hallgatókat, túlnyomó részükre már most sor kerül.

A bántalmazás a kihallgatások közben is folytatódik. Vannak kihallgatottak, akik a szobából kiengedve majdnem összeesnek, görcsös hányásba kezdenek (Vlaskovits Levente I. éves hallgató szívrohamot kap). Éjfél felé engedélyezik, hogy a falak mentén állók a fegyveres őrök felügyelete alatt egyenként elvégezzék a nyitott vécékben a szükségleteiket. A hosszú állástól és az ütések okozta feszültségtől elmerevedett testű emberek alig képesek hátratett karjukat előre mozdítani.

Éjfél után a folyosói verések fokozatosan megszűnnek, a karhatalmisták elfáradtak. Időnként megjelenik a folyosón Valentini Tibor, M. Tóth Imre és Borbély Sándor megyei ügyész, akiknek szeme láttára játszódtak le a letartóztatottakkal szembeni fizikai atrocitások.

> Bogár Károly: *Ha jól emlékszem, már október 29-én, de lehet, hogy csak a következő nap egy csoport ügyvéd jött be a megyei munkástanácshoz… és szó szerint felajánlották a segítségüket. Ez nekünk rendkívül jól jött. A nagy tanácsteremben egy hosszú asztal mellé lettek telepítve. Nagy segítség volt a munkájuk. Nem a gépelés volt a lényeg, hanem a megfogalmazás… Ebből a csoportból kerültek ki később a vádnak a képviselői, akik bőven elfelejtkeztek arról, hogy mit csináltak.*

A kihallgatásokat végző nyomozók néhány hónappal korábban még ávósok voltak, számukra minden jel szerint elérkezett az idő, hogy elégtételt vegyenek. Éppen azokon, akiknek talán az életüket köszönhették. A letartóztatottaknak órányi pontossággal, írásban is rögzítve kell beszámolniuk arról, mit csináltak a forradalom idején. Az így keletkezett szövegek összevetésével igyekszenek a nyomozók elhallgatott cselekményekre akadni, melyek az ellenforradalmi viselkedést bizonyíthatnák.

A kihallgatások és a verések következtében a letartóztatottak többségének napokig fekete a háta, és csak hason vagy az oldalán fekve képes az éjszakákat eltölteni a zsúfolt cellák padlóján. A kihallgatások eredményeként mondvacsinált esetekből lesznek bűncselekmények, s ezek alapján több éves, olykor évtizedes börtönbüntetést indítványoznak az ügyészek.

Valamivel éjfél után engedélyezik, hogy a szervi betegségben szenvedők leülhessenek a földre. Hajnal felé valamelyik ügyész végre engedélyt ad arra is, hogy minden letartóztatott leülhessen. A kimerült diákok dermedt csendben gubbasztanak a falak mellett, az átélt órák sokkjától megfélemlítve.

Reggel elkezdődik a letartóztatottak elosztása az épület alsó szintjein levő börtöncellákba. A kb. 8-10 négyzetméteres helyiségekben néhány órán belül 6-8, később néha még ennél is több ember zsúfolódik össze.

A következő napokban a hallgatók egy részét szabadon engedik. Róluk még ilyen eszközökkel sem sikerült bűncselekményt megállapítani – tehát még azt sem, aminek a gyanújával feltehetően letartóztatták őket. Ezektől az egyetemistáktól és néhány szabadon engedett oktatótól származnak az első hírek a történtekről.

Eközben az egyetemen minden áll. Az előadókba terelt illetve a diákszállók szobáiba zárt hallgatóknak és oktatóknak nem szabad mozdulniok. Csak a késő esti órákban engedik vissza őket gumibotos karhatalmista sorfalak között a diákszállókba. Menet közben nemegyszer válogatás nélkül érik a hallgatókat az ütések.

Akik napközben a városban jártak, délután visszatérve le sem szállnak az autóbuszról. A lakosság csendes rokonszenvétől kísérve utaznak tovább Tapolcára, hogy onnan többnyire ugyanazzal a járattal a pályaudvarra s onnan haza utazzanak, vagy valamelyik baráti, ismerős családhoz.

> Fekete Lajos: *Az ÁVH-s anyagból kivettem néhányat, ötöt, szelektált anyag, ami tipikus volt, hogy feldolgozzam. Nálam volt a vers kézirata is. Betettem a takarítónői szobába, amikor a pufajkások jöttek. A takarítónő besúgó volt, de én ezt akkor nem tudtam.*
>
> Horváth Gyula: *A III. évesek diákparlamenti ülésén – még az október 22-i nagygyűlést megelőző napokban – felolvastam egy*

verset. „Állj elő Rákosi", ez volt a címe. A diákszálló szekrényében legalulra dugtam. Mit ad Isten, nyomban ráakadtak. Nézik. Hű, az anyád, kié ez az izé?… Nahát akkor, a gumibottal… Végül megúsztam egy év rendőri felügyelettel.

Szegfű Irén: *Az egyik lányt nagyon megviselte a durva bántalmazás a letartóztatáskor és a kihallgatás közben. Mikor kiengedték azon az éjszakán a nyomozó szobájából, sokkos állapotban volt, mindent kihányt magából a folyosón, alig állt a lábán. Másnap hazamehetett… Mikor találkoztunk és négyszemközt maradtuk, a vállamra borult, zokogott, elmondta, hogy nem bírta ki, aláírta a nyomozónak, hogy spicli lesz, ezért engedték el másnap. Attól fogva mindenkit került, hogy senkit se hozzon bajba. Úgy tett például, mintha meg se ismerné a barátját, akinek ez nagyon fájt, és persze nem értette. Az egyetemről is elment, csak vizsgázni jött mindig fel otthonról, hogy ne is legyen alkalma bármiről tudni.*

Ungváry Rudolf: *A teherautóra már pánikban ugráltunk föl. „Törökülésbe! Hátra a kéz!" – ordította a ponyva alatt a két ávós. Dobált a jármű, egymás vállát támasztottuk, azok meg hátulról ütöttek, az előzőleg kapott veréstől már amúgy is sajgó izmainkra: meg kellett feszíteni magunk, hogy összevissza ne billenjünk, s ettől az ütések még jobban fájtak. A legrosszabb mégis az volt, ha a tarkónkat érte.*

Az ÁVH épületébe érve le kellett ugrálni a rakfelületről. A gumibotos sorfalban végigfutva elsősorban a fejemet védtem. Mikor beértem az ajtó mögé, egy százados rendelkezett: – Elvtársak, állítsák kettes sorokba őket! – Gondoltam, na itt végre már túl vagyunk rajta, az „elvtárs" megszólítás, ha nem is nekünk szólt, valahogy mégis emberibb megnyilvánulásnak tűnt. Akkor kaptuk a legnagyobbat, ott a kettes sorokban állva…

Mihala Ferenc: *Amikor hajtottak fölfelé azon a lépcsőn, nem tudom, kik voltak mellettem vagy mögöttem, de azt tudom, hogy ott fölfelé egyetlen ütést se kaptam, mert a volt hallgatóim mindig úgy vettek körül, hogy ne essék rám semmi…*

Horváth Gyula: *Tereltek föl a lépcsőn az ÁVH épületében, én a sor közepén voltam. A hátam mögött már csak a kis Ivanics Frici jött, nálam kisebb, bár idősebb fiú, vékonyka… Minden lépcsőfokon ütötték, mert ő volt a leghátul. A szerencsétlen már úgy viny-*

nyogott… Egy pillanatra megálltam, hogy helyet cseréljek vele, de ez is csak arra volt jó, hogy „miért állt meg", ordítottak rám, én meg mégsem voltam annyira bátor, hogy mögéje lépjek, és ezért szegény kis Frici még többet kapott miattam.

Ungváry Rudolf: *Délután háromkor álltam oda az ÁVH épületének folyosójára felérve a falhoz. Attól kezdve azzal szórakoztak, hogy melyikük hány hát után fárad ki. Amikor hallotta az ember, hogy valamelyik már egész közel jár, igyekezett teljesen ellazítani a hátát. Mikor éjjel egy körül megengedték, hogy vizelni menjek, egy ideig nem tudtam előre tenni a karom a WC-csésze előtt, hogy kigomboljam a sliccemet.*

Horváth Gyula: *Álltunk ott már végtelen órák óta, hátratett kézzel. Az őrök is kifáradtak, nem vertek már. Végül, amikor már nem tudom hányszor kijött az ügyész az egyik ajtón, ahová a fiúkat kihallgatásra vitték, bátorságot véve megkérdeztem: – Tessék mondani, muszáj nekünk így állni, nem ülhetnénk le? – Az meg: – Hát üljenek le… – Abban a pillanatban mindenki lerogyott a fal tövébe…*

Dornbach Gyula: *Engem később gyűjtöttek be, Hankó Béla jött értem a szüleim lakásán. Egy ujjal nem értek hozzám. Mikor bevittek, még azt hittem, csak meg akarnak kérdezni valamit, de már be is löktek az egyik cellába. A priccs alól mászott elő az egyik évfolyamtársam, és ő mesélte el akkor rögvest, hogyan zajlott le 20-án a dolog. Ettől olyan ideges lettem… akkor már világossá vált. És pisilni kellett volna. Kérdem tőle, hogy hova… hol lehet itt pisilni. Mondja, hogy „Öregem, majd ha szólítanak." Ettől aztán még jobban kellett. Hát hogyan? „Öregem, ha zörgetsz, de ha kinyitják, úgyis p…án rúgnak." Mindegy, nincs mese, akkor is kell. Zörgettem, jött az őr, mondom: „Kérem, én nem tudtam a szokásokat…" Mikor visszajöttem, kérdi a srác: – Na, megvertek? – Mondom: – Nem volt semmi! – Hazudsz – mondta, annyira szokatlan volt…*

Másnap rögtön a politikai osztály vezetője elé kerültem.

– Számított rá, hogy letartóztatjuk?

– Nem. Miért? – mondtam. Vita következett, én még akkor vitatkoztam, hogy ellenforradalom vagy nem ellenforradalom.

– Ellenforradalom volt, erről biztosíthatom! – mondta.

Néhány nap múlva az egyik nyomozó, amelyik egyszer megvert, talán megszánhatott, vagy mi. Felemelte a telefonkagylót, letakarta a mikrofont, és azt mondta nekem:

– Nem tudunk magáról ennél többet semmit!

Szegfű Irén: *Azon a napon a vaskohászati épületszárnyban voltunk. Ezt a hegyoldal felé nyúló, befejezetlen, félig kész épületrészt elhanyagolt külseje miatt a koreai hadifogolytáborról „Kocsedónak" nevezte mindenki. Mikor délben ebédelni mentünk a II. diákszállóban levő étterembe, megláttuk az ablakba kitett vörös rongyokat, pirospaprikás abált szalonna darabokat. – Ebből baj lesz! – mondtam a többieknek. Ebéd után hamarosan elkezdték körülvenni az épületeket. Egy ideig az épületen belül még közlekedhettünk, átmentünk a vaskohászati tanszékre, oda zártak aztán bennünket a nap hátralevő részében. Aztán jött egy csoporttal egy volt hallgató, aki akkor már a rendőrségnél dolgozott, névsort tartott a kezében, mindenkit ellenőrzött. Késő este engedték meg, hogy visszatérjünk a tanulmányi épületből a diákszállókba. Útközben a karhatalmisták sorfala között olykor rá-rá húztak egy-egy hallgatóra a gumibottal, minden különösebb válogatás nélkül. Az egyik közismerten kommunista hallgatót is erős ütés érte – noha mindenki igyekezett saját magára ügyelni, de ezt azért jóleső kárörömmel vettük észre…*

Kocka Kálmán: *Nekem szerencsém volt. Olyan nyomozóhoz kerültem, aki látható kényszeredettséggel, önmagát szégyellve vezette a kihallgatást. A falujárást és a bányászsztrájk megakadályozását mondtam el, mert gondoltam, hogy azokról úgyis vannak adataik, a rendőrségen és a Rudolf-laktanyában végzett sorozásról hallgattam. A jegyzőkönyv aláírása után a nyomozó megígérte, hogy reggel szabadon enged.*

Néhány óra múlva újra szólítanak. Egy másik szobában a szobatársaimmal találtam magam szemközt. Már végeztek a kihallgatásukkal, de senki „nem tudta", hogy a mi szobánkban ki tűzte ki a „zászlót". Boldogító s ugyanakkor fájdalmas érzés is volt, hiszen ők miattam vannak itt. – Na! Most mindannyian itt vannak, ki tette ki a zászlót? – Én – mondtam. Az egyik barátom száján kiszaladt: – Ugye mondtam, hogy jelentkezni fog, aki tette! – Akkor magát izgatás címén letartóztatjuk – közölte a nyomozó, aki előtte a szobatársaimat kezelte. Az én nyomozóm

visszavitt a szobájába, majd eltépte az elkészült jegyzőkönyvem utolsó lapját, és úgy írta át, mintha eredetileg, önként feltártam volna „vétkemet". Aztán kiküldött a folyosóra, hogy ott várjak.

Hajnalodott már, amikor géppisztolyosok kitereltek több fiút a folyosóra, és dörgedelmes szónoklattal figyelmeztették őket, hogy most az egyszer még elmehetnek, de legközelebb nincs pardon… Azt sem javasolják senkinek, hogy a történtekről pofázgassanak. – Na, indulás!

Közben kijött az én kihallgatóm, és mellém állt. Amikor a sor vége odaért, szó nélkül intett, hogy menjek én is…

Kisebb csoportokban engedtek ki, még egyszer figyelmeztetve, hogy ne keltsünk feltűnést.

Szinte nem hittem el, hogy kint vagyok. Először nem is mertem hazamenni a diákszállóba… De aztán végiggondoltam és rájöttem, hogy ha tényleg tévedés és keresni fognak, akkor mindegy… Az is eszembe jutott, hogy délután vizsgázni kell, gondoltam, legalább jelenjek meg…

A vizsgán odaadtam az indexemet Lancsarics professzor úrnak, kérve, írja be az utóvizsgát, mert nem vagyok olyan állapotban… – Nem úgy van az, tisztelt elvtárs, vizsgázni pedig kell! Megbukni csak vizsgán lehet. – Mondanom sem kell, hogy átengedett.

Utána tudtam meg, hogy szegény öreget is megverték.

Fekete Lajos: *Február 20-án a karhatalmisták között volt egy hadnagy, aki – amikor meglátott – zavarba jött, és elment. Nem értettem. A többiek vertek tovább. Anyámtól tudtam meg később, hogy másodízigleni rokonom.*

Másnap a diákszállók jóformán kiürülnek, majdnem mindenki hazautazik. A következő napokban szabadon bocsátottakat néha felkeresik a barátaik: gyakran ágyban fekvő, elfeketedett testű, alig beszélő embereket látnak maguk előtt.

Kezdetét veszi az elnémulás, és az életösztön törvényeinek kényszere alatt az önfeladó, elfojtáson alapuló felejtés.

Néhány hét múlva már folyik megint a tanítás, május elsején tömegek vonulnak fel a kormányt éltetve, a Kommunista Ifjúsági Szövetség taglétszáma ugrásszerűen nő, és megkezdődik a nyilvános önkritika és megalázkodás.

„Megmutatták igazi arcukat!”
avagy a némaság kezdetei

„Szerdán délután a Borsod megyei Rendőrkapitányság és a karhatalom ellenőrzést tartott a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen. Az ellenőrzés szükségessé vált az esetleges ellenforradalmi cselekmények megakadályozása érdekében. A rendőrség munkája közben fegyvereket, lőszert és ellenforradalmi röpiratokat talált, amelyeket lefoglalt. A nyomozószervek azonnal vizsgálatot indítottak az ellenforradalmár személyek megállapítására, és ezért több személyt őrizetbe vettek.”

In: *Északmagyarország,* 1957. febr. 22., 13. évf. 44. szám, p. 2.

„Az ellenforradalmi tobzódások idején a vörös zászlók sorra lekerültek középületeinkről… A vörös színek újraébredése is bizonyítja az ellenforradalmi próbálkozások sikertelenségét. Magyarország népe nem hajlandó tűzre dobni a vörös zászlók alatt elért szocialista eredményeket. Miénk marad a gyár, a bánya, a bank, és természetesen a föld is.”

A vörös színek újjáéledése. In: *Északmagyarország,* 1957. febr. 23., 13. évf. 45. szám, p. 3.

„Kisírt szemű asszonnyal találkozom, tanárfeleség, férje még a rendőrségen van. Élénk jövés-menés, ahány tekintet, annyi néma kérdés: mit akarsz? miért jöttél? ki vagy?

Az a piros zászló nem a szovjet zászló volt, ezt jól meg kell jegyezni… Itt az ideje, hogy ne a meggondolatlanság, hanem az értelem győzzön. Tudomásul kell venni, hogy a mi sorsunk nem független… a nemzetközi politikától. Vajon igaz magyar ember-e az, akt a két világnézet harcában a mi hazánkat akarja csatatérnek?”

Holdi János: *Az egyetemen voltam.* In: *Északmagyarország,* 1957. febr. 24., 13. évf. 46. szám, p. 2.

„Szerintem határozottabban el kellett volna ítélnie a cikknek azokat a diákokat, akik a munkásosztály vörös lobogóját megygyalázták… Tény, hogy a karhatalmisták azokkal voltak kemények, akik fegyvert, kézigránátokat, röpcédulákat rejtegettek. A vizsgálatok rövidesen fényt derítenek arra: miért rejtegették a fegyvereket. (Noha mi sejtjük, hogy miért.) … Kérdezem: Vajon

a Horthy-rendszerben az egyetemen megtűrték volna-e a rendszer ellen fegyverrel támadni készülő hallgatókat vagy tanárt?"

Nyiczki György: *Hozzászólás „Az Egyetemen voltam" című cikkhez.*
In: *Északmagyarország,* 1957. febr. 26., 13. évf. 47. szám, p. 2.

„A fentieket csak alátámasztja és a karhatalom eljárását érthetőbbé teszi, hogy ezek zömében munkásszármazású fiatalok, az öreg, idős, sok esetben ősz hajú karhatalmistákat... a legkülönbözőbb módon provokálták. Pl. „Jöjjetek fel kommunisták, ha mertek." Vagy pl. a leányok között akadtak olyanok, akik többszöri figyelmeztetés ellenére is nyújtogatták a nyelvüket.

Meg kell mondani világosan, hogy most éles osztályharc folyik, és ebben az osztályharcban azokat kell szeretni, akik a szocializmust akarják, és harcolnak érte...gyűlölni kell szocialista rendszerünk, népünk ellenségeit."

Sz. J.: *Megjegyzések Holdi János „Az Egyetemen voltam" című cikkéhez.*
In: *Északmagyarország,* 1957. febr. 27., 13. évf. 48. szám, p. 2.

„Volt-e ok arra, hogy lőjetek a békésen vonuló szovjet csapatokra? Miért lőttetek? Erre feleljetek nekünk!... S ha »düh« fogott el bennünket – egyetemi fiatalok és Holdi elvtárs –, az az apa haragja volt rossz úton járó fiával szemben.

Mi, kommunisták magyar hazafiaknak érezzük magunkat, és kiolthatatlanul lobog bennünk a szeretet lángja szocialista hazánk és dolgozó népünk iránt. De ott van a szívünkben a kiolthatatlan gyűlölet és megvetés azok iránt, akiknek e nemzet tragédiája valójában köszönhető volt történelmünk egész során.

S végül még egyről, Holdi elvtárs. Azt is írja, hogy »Senki sem biztos a reggelben, estében, éjszakában...« Ez rosszindulatú rágalmazás, amelyet vissza kell utasítanunk. Ha az ellenforradalmárok, a nép ellenségei rettegnek, az jó: az azt jelenti, hogy a karhatalom híven teljesíti a nép iránti kötelességét."

Sík István szkv.: *A Tizeshonvédek válasza Holdi János cikkére.*
In: *Északmagyarország, 1957. márc. 6., 13. évf. 54. szám, p. 4.*

„Február 20-án a dolgozók egyetemünkön is kitűzték a vörös zászlót. Erre ellenforradalmi elemek és követőik provokációval válaszoltak. Összetépett vörös zászlókat, piros gatyákat, egyszóval mindent, ami piros volt, az ablakba tűztek. A zászló meggyalázói saját »hős« cselekedetüktől fellelkesülve, ismét úgy érezték, hogy rajtuk a világ szeme. Felmerül a kérdés, hogyan

volt lehetséges, hogy egyetemünkön a proletárhatalom jelképe ellen egyesek ilyen brutálisan léptek fel?"

Sebők Mihály: *Megmutatták igazi arcukat.* In: *Északmagyarország,* 1957. márc. 6, 13. évf. 55. szám, p. 2.

„Kedves Fiatalok! Tudjátok, milyen az igazi kommunista? Nem. Mert ha tudnátok, és Holdi elvtárs is tudná, nem írná azt, hogy a karhatalmisták gorombák voltak. Mert a karhatalomban igazi, meggyőződésből lett kommunisták vannak. Azoknak pedig nagyon fáj, hogy csak úgy »heccből« megcsúfolják a munkásvértől pirosra festett vörös zászlót."

Kiss Gy-né: *Egy dolgozó asszony levele az egyetemistákhoz.* In: *Északmagyarország,* 1957. márc. 8., 13. évf. 56. szám, p. 3.

„Az illúziókra nevelt, saját bűneit gyorsan megbocsájtó, főleg kezdőéves diákok gyalázatos provokációval kesztyűt dobtak a munkások, a szocialista haza, a párt arcába... De ne a karhatalmat szidják, ha egyes tiszteletlen diákok meggyalázzák a dolgozók tiszteletet érdemlő zászlaját. Jól jegyezzék meg, hogy nem mindig tollal, fegyverrel is írják a történelmet."

Kovács Sándor: *Az egyetemi ügy és tanulságai.* In: *Északmagyarország,* 1957. márc. 10., 13. évf. 58. szám, p. 3.

„Csak megbotránkozni lehet azon is, ami a minap velem történt. 50 éves létemre egy 18 éves fiú az utcán felém köpött. Azt hittem, mindjárt elsüllyedek. Még ezt is meg kellett érnem, s mindezt csak azért, mert kommunista vagyok. Nos, ilyenek akarták a hatalmat kézbevenni. Mi gondoskodunk róla, hogy ez ne történjen meg."

Rigó Mihályné: *Reszkessen, aki kezet emel a mi hatalmunkra.* In: *Északmagyarország,* 1957. márc. 21., 13. évf. 67. szám, p. 3.

Március 4.

A Rektori Tanács tájékoztatja a hallgatókat a február 20-án történtekkel kapcsolatos állásfoglalásáról.

Részletek:

„Február 20-a felbecsülhetetlen erkölcsi kára, fájdalma, szégyene kell hogy elgondolkoztasson mindenkit, és rádöbbentsen saját felelősségére is. A végső következtetés csak egy lehet: nincs helyük az egyetemen olyanoknak, akik tudatosan ellenségként

állanak szemben népi demokratikus államrendünkkel és az egyetemnek ebből folyó célkitűzéseivel.

Hiszen a február 20-i események azt is világosan megmutatták, hogy egyesek nyíltan ellenséges, hihetetlenül felelőtlen és mélységesen műveletlen magatartása százakat és ezreket sodorhat bajba olyan mértékben, hogy a vakmerően kiprovokált büntetés az első órákban nem is mindig a bűnösöket érte. Azok, akik ártatlanul szenvedtek, valamilyen formában bizonyára elégtételt fognak kapni; de vajon azoknak a lelkében, akik a mi egyetemünket szívből szeretik, mikor gyógyul be a seb, melyet az a tudat jelent, hogy egyetemi hallgatók voltak szégyenteljes események elindítói.

Egyetemünk nyugalma, békéje csak akkor őrizhető meg, ha az itt dolgozók döntő többsége valóban ezt akarja. A Rektori Tanács – ma még inkább, mint 4 héttel ezelőtt – úgy látja, hogy ennek egyik feltétele a meglazult fegyelem helyreállítása. A tanulmányi és diákotthoni fegyelem tekintetében a Rektori Tanács ezért azonnali hatállyal visszaállítja mindazokat a szabályokat, melyek a folyó tanév kezdetén érvényben voltak."

Gépelt másolat. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

Szemben a február 4-i állásfoglalás 5 oldalas szövegével, ez csak 2 oldalas. A meg nem írt oldalak tartalmáról a hallgatók gyakorlati oktatást kaptak.

Ekkor sokan még nem tudják, hogy több mint harminc év múlva alig lesz kedvük visszaemlékezni arra, ami valójában történt – olyan sikeres volt a tanulási folyamat.

Maguk is egyetértenek már a némaságukkal, mert nincs mire emlékezniük.

Március 4-e után

Az egyetemi pártszervezet tagjai előkészítik a légkört az egyetemen belüli megtorló eljárásokhoz.

Gónusz Sándor: *Lehetett már március eleje… A 2. előadóban gyűltünk össze, még nem tudtuk, miért. Aztán kiállt a hallgatóság elé Sebők Mihály, az MSZMP tagja. A letartóztatottakról beszél, hogy milyen súlyos bűnöket követtek el. De az ellenforradalmárok most elnyerik majd a büntetésüket. Majd önkritikára szólít fel. És ott marad, állva.*

Rövid hallgatás, nekem óráknak tűnt. Aztán felállt az első hallgató…

Sebők Mihály: *Én február 20. után az évfolyamgyűléseket szerveztem meg. Ezt rajtam kívül senki nem vállalta el. Engem ezért mindenki meggyűlölt, ezt tudom, és már akkor tapasztaltam. Mert voltak nekem barátaim, akik meg merték ezt mondani, hogy mi van. Ráadásul nem is voltam valami jó tanuló, csak a matematika ment nekem. Buzgómócsing voltam, ez az igazság. De tiszta szívvel, őszintén csináltam. Nem nekem való dolog volt ez. Ráadásul később, a KISZ megalakulásának 10. évfordulóján, hallottam, elég negatívan értékeltek engem…*

Ungváry Rudolf: *Akiket letartóztattak, azokról valakik feltehetően előtte információkat adtak a rendőrségnek.*

Én azt tapasztaltam, hogy erre már csak azért sem emlékszik senki azok közül, aki ilyet tett, mert maguk is szégyellik.

Sebők Mihály: *A KISZ 1957. március 21-én kb. 30 taggal alakult meg az egyetemen. A tagok többsége egyben párttag is volt. Csak néhány hete volt még annak, ami február 20-án történt. Akkoriban kellett mozgósítani Kiss Károly beszédére: háromszor bemondtuk a hangos híradóba, és kikészítettünk 100 darab zászlót, gondoltuk, ennyi se fog gazdára találni. Mikor azonban elindult a menet az egyetemről, kevés volt a zászló – noha nem volt több párt- és KISZ-tag, mint 50 összesen… A stadionba már vagy 400 hallgató vonult be, minden tele volt, de mi a dísztribün*

mellett kaptunk helyet. Erről magunk között is beszéltünk. De mások is mondták: – Hogy is van ez? Alig néhány hete még az a nagy ellenállás?

Bogár Károly: *Márciusban vagy áprilisban volt egy nagygyűlés a stadionban, ha jól emlékszem, Kiss Károly volt a szónok. Akkor már nagyon csúnya volt a munkástanács, és egyáltalán nagyon az októberben részvevők elleni hangulatot keltettek. A stadionban az egyetemi fiatalság kórusban kántálja: – Nem állunk meg félúton, Mindszenty úr pusztuljon! – Természetesen ott vagyunk, ott vagyok, és ismerősöket látok, akik nemzetőrök voltak, nekem őrséget adtak, ott álltak a megyeháza kapujában akkoriban. És kérdezem tőlük, hogy fiúk, azért most hogy? Azt mondja: – Diploma előtt állok, ötödéves vagyok, most mit csináljunk? – És teljesen igazuk volt. Tudniillik rengeteget „csak" úgy büntettek, hogy kirúgták.*

A megyei rendőrkapitányság épületében folynak a kihallgatások. A letartóztatottak hetekig nem értesíthetik hollétükről a hozzátartozóikat. Ügyvédek fogadásáról még hosszú hónapokig nincs szó, sokan a tárgyaláson látnak először ügyvédet. Az egyetem hallgat, senkit se értesítenek arról, mi történt.

A letartóztatottak egy része tavasszal a kistarcsai internálótáborba kerül.

Dornbach Gyula: *Mikor a határőrlaktanyában, ahová vittek, kiderült, hogy a foglyok az egyik őr tudtával kitelefonáltak, Demcsák Józsefnek volt a földije az őr, és megengedte neki, kijött egy alacsony karhatalmista tiszt, és „rendet" csinált. Bement a cellákba, és mindenkit megvert. Záhonyi Brúnóhoz érve megkérdezte, mi volt a foglalkozása. Látta, hogy katona, de rendfokozati jelzés már nem volt a ruháján. Mikor kiderült, hogy alezredes, nagyon megverte. Záhonyi elzuhant. Később, miután elment, Záhonyi magába roskadva ült órákon át. Renn Oszkárral együtt vigasztaltuk.*

Záhonyi tagja volt 1944-ben annak az illegális csoportnak, amelyik felrobbantotta a pesti városi színházban tartott nyilas gyűlést.

Ungváry Rudolf: *Március 14-ének estéjén váratlanul átvittek a határőrlaktanyába. Éppen lázas voltam, fájt a torkom, lüktetett a fejem. Kint fagypont alatt volt a hőmérséklet. Fűtetlen cellákba*

zsúfoltak be bennünket, a 8 négyzetméteres helyiségekben voltunk vagy tízen. A falakon a nedvesség jégkristályok formájában vált ki. Azt hittem, meg fogok halni. Tüdőgyulladást kapok, és nem élem túl. Hevertünk a jéghideg padlón, keresztbe, egyik faltól a másikig, alattunk valami kevés szétszórt szalma. Közben elkezdték beszállítani az éjszaka előállított embereket. Másnap volt március 15-e, a MÚK napja, a „Márciusban Újra Kezdjük!" Megelőzésül gyűjthették be az embereket, csupa felnőtt férfit. A hangjukból ítélve munkások, parasztok. Már a folyosón elkezdték: – Kit akasztottál, te rohadt?! – Az ütésektől elkezdtek jajgatni a férfiak. Akkor hallottam először idősebb embereket a félelemtől vinnyogva könyörögni és kérlelni. Hogy ők nem, hogy ők soha… nem is tudják… és hogy csak ne… csak ne… Félelmetes volt, mert én akkor még gyereknek éreztem magam, és ezért nekem természetes volt, hogy a verések közben az én könnyeim még eleredtek. De azt hittem, egy meglett embernél az ilyesmi nem jár már ezzel – a felnőtt erős. Ezen az éjszakán, abban a szorongató rettegésben, hogy a mi cellánk ajtaját is feltépik a részeg karhatalmisták, és kiszólítanak valakit találomra, hogy agyba-főbe verjék, ezen az éjjelen szűnt meg a távolság köztem és a felnőttek között.

Másnap, amikor kivezettek az udvarra, hogy felszálljunk a rabszállító kocsiba, se láz, se begyulladt torok. Mintha elfújták volna.

A rabszállító kocsiból egy keskeny résen kicsúsztattam Mezőkövesden áthaladva egy szeletnyi vécépapírt, rajta rövid értesítést a szüleimnek, akik addig semmiféle hírt nem kaphattak rólam és rólunk. Ügyvédet nem láthattam. A papírszelet ma is megvan. Aki megtalálta, nagyon észrevehette a rabszállító autót, mert máskülönben hogy láthatta meg ezt a kis, vékony papírfecnit?

Voltak, akik megpróbáltak segíteni.

Veréb Jutka: *Demcsák József egy Éva nevű miskolci lánynak udvarolt. Én látásból ismertem, mert a bálokon ott szokott lenni a csinos lány. Éva megkeresett engem azzal, hogy tudja, Renn és Demcsák egy zárkában vannak a határőrség laktanyájában. Neki van egy ávós ismerőse, aki becsempészhet nekik levelet. Ez tényleg megtörtént, mire mi vérszemet kaptunk. Legközelebb megint megbeszéltünk egy találkozót a tiszttel, hogy levelet vigyen be nekik. Oda is mentünk a határőrlaktanya elé, és valóban jön va-*

laki hozzánk, és megkérdezte, mi hoztunk-e levelet az elfogott egyetemistáknak? Mondtuk, hogy igen, mert azt hittük, ő a postás, s erre mondta, hogy kövessük. Bevittek minket a laktanyába, és egy éjszakát ott töltöttem. A rektor hozott ki bennünket másnap reggel. A következő vécépapíron, amely kijött onnan, megtudtam Renn Oszkártól, hogy agyba-főbe verték őket a mi kis akciónk miatt. Az ávós tiszt meg kemény büntetést kapott.

Április

A letartóztatottak másik részére bírósági tárgyalás vár. Börtönben vannak már a megyei és üzemi munkástanácsok tagjai. A vallomások, az előkerült fényképek alapján találnak vádlottakat a lincselésekhez is. Úgy tűnik, hogy a perek megszerkesztésében érvényesült olyan elv is, hogy minden perbe beválogatnak lincselő vagy valamilyen primitívebb vádlottat, esetleg volt csendőrt, volt katonatisztet. Ez a magyarázata, hogy egy-egy perben olyan vádlottak kerülnek össze, akiknek a valóságban sokszor semmi közük sem volt egymáshoz, a forradalom napjaiban nem is látták egymást.

Többek között folynak az előkészületek a látványos egyetemi perekre is.

Fekete László: *Azért voltam nekik csemege, mert hivatásos katonatiszt voltam a Horthy-hadseregben. A megyei munkástanácsban meg elnökhelyettes. Úgyhogy tisztán látszott a vonal, hogy fasiszta-horthysta katonatiszt beékelte magát a munkástanácsba, és csinálja az ellenforradalmat…*

Alá akartak íratni velem mindenfélét. – Nem írok alá – mondtam. – Csak azt írom alá, amit én mondtam, és amit úgy írtak le a jegyzőkönyvbe, ahogy én mondtam. – Ezt szemtelenségnek minősítették, és megint megvertek. Egyszer egy értelmesebb tag elé kerültem. – Hát próbáljunk szót érteni – mondtam neki. – Lehet, hogy mégis el fogok gyengülni a verésektől, és aláírok. De én tisztában vagyok azzal a jogommal, hogy teljesen közömbös most, mit írok alá, amikor a bíróság elé kerülök, az első szavam az lesz, hogy mindent visszavonok, mert kényszerrel vették ki belőlem. Ehhez jogom van, és ezt meg is fogom tenni. Ha azt veszi be a jegyzőkönyvbe, amit mondok, azt aláírom, azzal a szöveggel mehetünk a bírósághoz, de a kikényszerítettel nem. – Ez nem vert meg. Hanem azt mondja: – Hiszel-e Istenben? – Mondom: – Hiszek. – Rosszul teszed, mert azt hiszed, az Isten mindent tud.

Pedig egy frászt tud! Tudod, ki tud mindent? Mi! – Mondom: – Ez az, ami engemet megnyugtat… – Miért nyugtat ez meg téged? – Mert ha maguk mindent tudnak, akkor azt is tudják, hogy én ártatlan vagyok.

Horváth Gyula: *A kihallgatáson elmondtam, hogy őrséget állítottam az egyik ÁVH-s ezredes lakása elé, hogy ne zaklassák a családját. Az asszony, akit előkerítettek, emlékezett rá, és ez olyan mentség volt, hogy megúsztam rendőri felügyelettel. A nagy dolgokról – a katonai bizottságról, a munkástanácsról – hallgattam, nem tudtak róluk semmit.*

Fekete Lajos: *A faggatásomat azzal kezdték, hogy ki vitt engem október 26-án az ÁVH-ra? Most mondjam azt, hogy Szarka Zoltán adjunktus a motorkerékpárján? Nem mondhattam… Mit mondtam? Hogy a diákparlamenttől kaptam egy gépkocsit. Ki vezette? Egy diósgyőri munkás. Fogalmam sincs, mi a neve…*

Ungváry Rudolf: *Az volt a technika, hogy tudtuk, Fekete Simon meg Gáti Szabolcs disszidáltak, és ezért mindent az ő nyakukba varrtunk. Később mesélte Fekete Simon húga, hogy még a nyolcvanas évek elején se adtak beutazási engedélyt Fekete Simonnak Kanadából.*

Makk Attila: *Ha sokáig gondolkodott az ember, el is felejtette, mi történt igazából.*

Renn Oszkár: *Hétszer is volt olyan kihallgatásom, amikor rettentően kellett vigyáznom, hogy azonosat mondjak. Mert mi nem mondtunk el mindent. Nagyon pontosan emlékezni kellett arra, mit hallgattunk el.*

Fekete Lajos: *Mert ha kétszer nem mondtad ugyanúgy, hát a füledet letépték… Tízszer megkérdezték ugyanazt. Éjjel háromkor, délután, reggel…*

Renn Oszkár: *Nemcsak ez volt… Én inkább azt mondanám… legalábbis én lehet, hogy dörzsöltnek számítottam, végső soron V. éves volt már az ember, és Záhonyi Brúnó nagyon kioktatott a cellában. Azt mondta: Undorítóbb hatalmat nem lehet elképzelni a földön, mint ez, és senkiben ne bízzak meg a környezetemben. És azt mondta, soha ne beszéljek. Ha kérdeznek valamit, lehetőleg igennel vagy nemmel feleljek, vagy talánnal, de magamtól*

semmit ne mondjak. Úgyhogy én mindig csak azt mondtam, amiről tudtam, hogy bizonyítani tudják, mert hisz másokat is kihallgattak, és onnan tudhatták, hogy jártam Egerben, a Bervában, a Nehézszerszámgépgyárban, a Diósgyőri Gépgyárban. Ezt könnyű bizonyítani, mert látott 3-4 ember, és kész. Elkapták őket… Tehát amikor ők fölvetettek valamit, én mindig akkor szóltam. A bíró – Koharek – azért napolta el a tárgyalást, mert én minden kérdésre csak úgy feleltem, hogy „igen", „nem", „nem tudom"… – Beszéljen – mondta –, beszéljen! – És állati ideges lett, majd tíz hónapig nem volt tárgyalás… Ezek tudtak neveket, és akartak róluk információkat. Elénk tették a listájukat.

Dornbach Gyula: *Volt ott egy fogdaőr, Pista bácsi. Ez az ember fogalom volt. Egy éjjel Pista bácsi kivisz a cellából, majd azt mondja: – Gyere. Mi a szentséget csináltál? – Miért? – kérdem. – Pestről jöttek, ott ég a lámpa – mutatott az egyik folyosói szoba ajtajára –, oda kell hogy vigyelek. Szard össze magad, mert nagy baj van. – Fölkészített, mialatt odakísért.*

A nyomozó előszedett egy listát. Azok szerepeltek rajta, akiknek neve jól hangzanék az ellenforradalommal kapcsolatban… Például a rektor, Sályi Pista bácsi körül fél óráig ment a nyűglődés. Ő is rajta volt a listán. Meg Terplán Zénó professzor. És olyan nevek, akikről tudták, hogy a nagyapja vagy a nagybácsikája csendőr volt, meg hasonló. De az ilyen fiúk annyira visszahúzódtak a forradalom idején, hogy semmit sem lehetett rájuk fogni. Nyilván hosszas nyomozás után találták meg az ilyen származásúakat, és ezek közül próbálták összeszedni…

Mihala Ferenc: *Észre lehetett venni, hogy azt szerették volna, ha a főfőnökök ne egyetemi adjunktusok és hallgatók legyenek, hanem maga az egyetem rektora. Engem is nyaggattak Sályi miatt.*

Dornbach Gyula: *Nyilván, a koncepciót keresték. Keresték a szálakat, mit tudom én… megnézték, hogy ebből a pasasból mit tudunk kihozni, és milyen zubbonyt lehet ráhúzni. Nekem sokáig azt magyarázták a kihallgatásokon, hogy a diákparlament pere majd még ezután lesz… az igazi nagy per. Csak nem volt kivel. Összeraktak bennünket, de utána nem találtak többet…*

Mihala Ferenc: *Deák százados volt a nyomozó. Nagy darab, hatalmas ember. Abban a zárkában biztos, hogy volt lehallgató*

készülék. A rendőrségen együtt voltunk, Rimán János, Székely Elek és még valaki. És egyik alkalommal hosszasan beszélgettünk otthonról, családról, és én többek között elmondtam, hogy vallásos vagyok, és Szent Antal tisztelője vagyok. A Biblia és a Szent Antal imakönyv mindig ott van az éjjeliszekrényemen. Igen rövid időn belül visznek föl Deák úrhoz. Kezdett pattogtatni valamit, akkor is Sályi Istvánra akart valamit kitalálni, fenyegetőzött, és a végén kifakadt: – Vegye tudomásul, hogy a maga sorsát itt fogjuk mi eldönteni, és hiába tiszteli maga Szent Antalt, hiába van a maga Bibliája az éjjeliszekrényén, maga fölött nem az Isten fog dönteni, hanem mi. – Az én túlélési stratégiám innen született, mert amikor innen visszahoztak, akkor azt mondtam, most már nem én játszom meg az ÁVH, hanem az Isten meg az ÁVH, és itt csak ők veszíthetnek. Csak meg kell várni a végét.

Az is segített aztán, hogy attól kezdve, hogy dolgozhattunk, csodálatos emberekkel voltam együtt.

Szíj Zoltán: *Amikor állítólag befejeződött a nyomozás, előzetes letartóztatottként átkerültünk a megyei börtönbe. Ott ember ember hátán volt a szűk cellákban. Háromemeletes ágyak voltak, kétszemélyes cellában 12-en szorongtunk. Radimeczky Lajossal együtt kerültem egy ilyen cellába. Furcsa volt nekünk, hogy kettőnket, akik ugyanabban a perben szerepeltünk, azonos cellába raknak, de nem sokat foglalkoztunk vele, naivak voltunk. Volt ott a cellában csempész, tolvaj, amit akarsz. Egyszer hoztak oda egy szivart, aki lopott. Cementet lopott. Jól van. Folytak közben a köztörvényes perek, kikerül két ember a cellánkból, dugig a börtön, a mi cellánkba nem tesznek be senkit. Megint per, megint két ember szabadul a cellából, megint nem tesznek be senkit. Ez így ment négy vagy öt hónapon keresztül, mert ugye úgy volt, hogy nem tudtak bennünket az első tárgyaláson elítélni, visszaadták az ügyet pótnyomozásra, de nem vittek vissza a pótnyomozás időszakára a volt ÁVH épületébe, másokat állítólag visszavittek, bennünket nem, és az is kiderült, hogy miért. Azért voltunk Radimeczky Lajossal egy cellában, mert ez a dédestapolcsányi szivar, akit betettek közénk, ez spicli volt. Hat hónapig ült a nyakunkon, végül hárman voltunk a cellában, amikor a börtönben egymás hegyén-hátán voltak az emberek, nem tettek be soha senkit az elmenők után, mert neki az volt a feladata, hogy belőlünk valakire valamit kiszedjen. Mint kiderült, ez korábban ávós volt, onnan*

is azért rúgták ki, mert lopott… és nem jutott eredményre, végül ő maga ott előttünk föladta magát. Nagy darab, kopasz ember volt, kőműves a börtönben. Megtetvesedtünk tőle…

Részlet Renn Oszkárnak a kiszabadulás után készült feljegyzéseiből:

„Valami vádirat-félét kaptam Jenővári Jenő ügyész aláírással a BHÖ 1. (2) bekezdésével vádolva, melynek a büntetéstartománya 5–15 év volt. Már számolgattam is: 39 éves koromban biztos szabadulok, és halálra nem ítélhetnek. Csak Szíj és Radimeczky voltak a vádlott társak.

Az ügyvéd azt mondta, ő csak segít nekem, amiben kérem, de igazán csak én tudom magamat védeni."

Kézzel írt feljegyzés. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

Az első per

Április vége

Akiket bíróság elé állítanak, átkerülnek a megyei rendőrkapitányság fogdájából a megyei bíróság zárkáiba. A volt, illetve a nyomozók által annak kinevezett diákparlamenti vezetőket két csoportra osztják, és mindegyiknek külön pert készítenek elő.

Az egyik csoport (Renn Oszkár, Szíj Zoltán és Radimeczky Lajos) perében sor kerül az első tárgyalási napra.

Részlet Renn Oszkárnak a kiszabadulás után készült feljegyzéseiből:

> „Az első tárgyalás gyorsan jött, de csak egy napig tartott, mert nem voltak bizonyítékok. Az ügyvédem benyújtotta a rektor decemberben írt levelét a személyi biztonságunk szavatolásáról, és a vigyor lefagyott Koharek bíró arcáról. A tárgyalást elnapolták.
>
> Aztán összevonták a két diákparlamenti csapat perét, heten lettünk. Új vádirat készült. Közben napi séták a börtönudvaron körbe-körbe, ez az egyetlen alkalom a kapcsolattartásra. Tavasz, majd nyár. Az emberek cserélődnek a cellákban, mi maradunk. Mintha nem tudnának velünk mit kezdeni. Időnként ügyészi meghallgatás. Már nem vernek. Néhány meglepő iratot, kihallgatást jegyzőkönyvet dugnak az orrom alá, de mindannyiszor csalódást okoztam nekik."
>
> *Kézzel írt feljegyzés. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.*

Részlet egy lánynak írt, kicsempészett levélből:

> „Nagyon sokat tanultam, s most tényleg igaz emberektől… Négyszer két órát töltöttem el már halálos csendben, amikor az udvaron akasztottak. Ezek a pillanatok komoly »kéregkeményítő« edzések a szívemnek…
>
> Nem vagyok egyedül, mellettem még legalább százezer ember lett a nép ellensége. Vajon a bizánciak tévedtek, és azt kellett volna mondani: – »Iustitia regnorum fundamentum«, avagy Berzsenyi is tévedett: – »Minden ország alapja a tiszta erkölcs?« Erre is verssel kell felelnem:

ÜZENET HAZA

Üzenem az otthoni hegyeknek:
a csillagok járása változó,
és törvényei vannak a szeleknek,
esőnek, hónak, fellegeknek,
és nincsen ború, örökkévaló.
Fut a víz, a kő marad,
a kő marad."

Üzenem a földnek: csak teremjen,
Ha sáska rágja is le a vetést.
Ha vakond túrja is fel a gyökeret.
A világ fölött őrködik a Rend:
s nem vész magja a nemes gabonának,
de híre sem lesz egykor a csalánnak;
az idő lemarja a gyomokat.
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.

Üzenem az erdőnek: ne féljen,
ha csattog is a baltások hada.
Mert erősebb a baltánál a fa
s a vérző csonkból virradó tavaszra
új erdő sarjad győzedelmesen.
S még mindig lesznek fák, mikor a rozsda
a gyilkos vasat rég felfalta már
s a sújtó kéz is szent jóvátétellel
hasznos anyaggá vált a föld alatt…
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.

Üzenem a háznak, mely fölnevelt:
ha egyenlővé teszik is a földdel,
nemzedékek őrségváltásain
jönnek majd újra boldog építők,
és kiássák a fundamentumot
s az erkölcs ősi, hófehér kövére
emelnek falat, tetőt, templomot.
Jön ezer új Kőmíves Kelemen,
kik nem hamuval és nem embervérrel

kötik meg a békesség falát,
de szenteltvízzel és búzakenyérrel
és épít régi kőből új hazát.
Üzenem a háznak, mely fölnevelt
a fundamentom Istentől való
és Istentől való az akarat,
mely újra építi a falakat.
A víz szalad, de a kő marad,
a kő marad.
És üzenem a volt barátaimnak,
kik megtagadják ma a nevemet:
ha fordul egyet újra a kerék,
én akkor is a barátjok leszek
és nem lesz bosszú, gyűlölet, harag.
Kezet nyújtunk egymásnak és megyünk
és leszünk Egy Cél és Egy Akarat:
a víz szalad, de a kő marad,
a kő marad.

És üzenem mindenkinek,
testvérnek, rokonnak, idegennek,
gonosznak és alávalónak,
annak, akit a fájás űz és annak,
kinek kezéhez vércseppek tapadnak:
vigyázzatok és imádkozzatok!

Valahol fönt a magos ég alatt
mozdulnak már lassan a csillagok
s a víz szalad és csak a kő marad,
a kő marad.

Maradnak az igazak és a jók.
A tiszták és a békességesek.
Erdők, hegyek, tanok és emberek.
Jól gondolja meg, ki mit cselekszik!
Likasszák már az égben fönt a rostát
s a csillagok tengelyét olajozzák
szorgalmas angyalok.
És lészen csillagfordulás megint
és miként hirdeti a Biblia:

megméretik az embernek fia
s ki mint vetett, azonképpen arat.
Mert elfut a víz és csak a kő marad,
a kő marad.

Bajorerdő, 1947 In: *A láthatatlan lobogó: Versek.* – München, Amerikai Magyar Kiadó, 1957, p. 58–59.

Renn Oszkár: *A verset a börtönben tanultam meg Hatvani Viktor írótól, aki az edelényi munkástanácsban viselt tiszte miatt került be. Nagyon szerettem ezt az embert. Több verset is megtanított kívülről, ezt a verset most is fejből tudom, de nem tudom pontosan, ki a szerzője, és biztos pontatlanul tudom. Sokáig azt hittem, Mécs László írta.*

Hatvani ezt a verset még nem az 1957-ben megjelent kötetből ismerhette.

Soha nem tudjuk meg, hogyan került hozzá az 1947-ben íródott szöveg.

Május 8. Elsőfokú ítélet Fekete Lajos perében

Miskolc, megyei bíróság, Tóth Margit tanácsa: Megszületik az elsőfokú ítélet Fekete Lajos hallgató perében.

Népi demokratikus államrend elleni izgatás és államtitok megsértésének bűntettében Fekete Lajost 3 évi börtönre mint főbüntetésre, mellékbüntetésül 4 év egyes jogoktól való eltiltásra és 1500.– Ft értékű vagyonelkobzásra ítélik.

A letartóztatások és kihallgatások során kékre vert vádlottak úgy védekeznek, ahogy tudnak. Részlet az ítéletből:

„A vádlott… azzal védekezett, hogy utasításra csinálta… az iratok elvitelét, és megőrzés végett vitte el. Az izgató tartalmú verset viszont elméleti zűrzavarában írta, mert nem tudott eligazodni az akkori helyzetben.

A megyei bíróság nem fogadta el a vádlott védekezését, mert maga is elismerte, hogy az utasítást megtagadhatta volna, és nem ezt csinálta, hanem önként vállalkozott a cselekmény elkövetésére, sőt annyira ég benne az ellenforradalmi hangulat, hogy még 1957. január első napjaiban az egyetemen, a falitáblán nyilvánosság elé vitte az izgató tartalmú versét, amire a vádlottnak nem volt semmi oka, mert a dolgozók állama 450.–

Ft. ösztöndíjat folyósított havonként a részére, hogy becsületes állampolgárt neveljen belőle, és ebből az ösztöndíjból még az édesanyja eltartásában lévő két kiskorú gyermeket is tudta anyagilag segíteni."

Miskolci Megyei Bíróság, B. 542/1957.-6.

Noha a rendőrségre február 20-án vitték be Fekete Lajost, az ítéletben „március hó 2. napjától letartóztatásban levő" vádlottról van szó. A későbbi perek többségében sem ismerik el a tényleges őrizetbevétel napját. Még ez ellen sem volt lehetőség védekezni.

Május közepe

Nyár elején letartóztatják az egyetemen Török István II. éves gépészmérnök-hallgatót, aki február 20-a után a pártszervezet megbízásából a MEFESZ titkára lesz, és az a feladata, hogy a szervezetet fokozatosan elsorvassza. Török a forradalom után elásta a fegyverét szülei kertjében, amit szomszédai észrevesznek, és hónapokkal később feljelentik. A bíróság első fokon életfogytiglani, majd július 30-án tizenöt évi börtönre ítéli.

Terplán Zénó: *Török nagyon tevékeny ember lett a pártban azon a tavaszon. Szmola nem tudott hova lenni, mikor reggel berohant hozzám, én voltam a rektorhelyettes, hogy éjjel elvitték. A falujában fegyvert találtak nála elásva. Török nekik fő emberük volt.*

Sebők Mihály: *Török Istvánt úgy könyveltem el, mint a világ legnagyobb kommunistáját. Jópofa, humoros gyerek volt, valahonnan Szabolcsból származott. Nagyon aktív volt 1957 elején a KISZ-ben. Aztán máról holnapra eltűnt.*

– És ez ennyiben maradhatott egy hozzátok politikailag ennyire közelálló ember esetében is?

– Szóltak, hogy ne is érdeklődjünk utána.

– Ezt ti rögtön tudomásul is vettétek?

– Akkor azt hitte az ember, hogy ha valakit lefognak, annak komoly indoka is van…

– De legalább tanúskodni, hogy milyen párttag volt…? Ezzel nem könnyíthettetek volna a helyzetén?

– El se fogadták volna az ajánlkozót. Nem engedtek akárkit tanúskodni…

Ungváry Rudolf: *Mikor kiengedtek a kistarcsai internáló táborból, és mentem az egyetemre a holmijaimért, rettenetesen féltem a vele való találkozástól. Ott hallottam meglepődve, mi történt. Egy évfolyamtársam ott volt a statáriális tárgyaláson. Mesélte: Török meglátta őt a tanúk között, és kezét alig észrevehetően felemelve, a tenyerét vízszintesen tartva a nyaka előtt alig észrevehetően elhúzta. Azt üzente ezzel kétségbeesetten: arra számít, hogy halálra ítélik, úgy tanúskodjék tehát az évfolyamtársa, tegyen meg mindent. Fegyverrejtegetésért a statáriális eljárás szerint tényleg ez járt.*

Fegyelmi eljárások az egyetemen

Május 17-én a Művelődésügyi Minisztérium 0019/3/1957. számú rendelete alapján elkezdődnek az egyetemen a fegyelmi eljárások.

Az egyetem alkalmazottaival szemben ezek az eljárások a június 27-én hozott utolsó határozattal befejeződnek.

A hallgatók esetében más a helyzet: van közöttük, akinek ügyét csak 1959-ben fogják lezárni. Egyes esetekben a tanári kar néhány tagja szándékosan húzza el az eljárást. Mennél később kerül ugyanis sor a döntésre, annál enyhébb az ítélet.

Az egyetem pártbizottsága minden esetben a végső fórum: a tanároknak a párt tagjait kell óvatos formában, a tanulmányi eredményekre, a hallgatók – „egyébkénti" – magaviseletére utaló tapintatos „de... noha... ámbár... mindazonáltal" kötőszavas megjegyzésekkel elnézőbb magatartásra ösztökélnie azoknak a hallgatóknak az ügyében, akiknek szerencséje, hogy személyes kapcsolatokkal rendelkeznek, jó tanulók, vagy ügyesebbek.

Külön-külön, mint „ember", „kolléga", bizonyára mindenki (vagy majdnem mindenki): pártvezető, pártszolgálatos munkásőr és egyszerű párttag (még tovább: nyomozó, ügyész, bíró, politikus, miniszter, kormányfő, főtitkár) emberséges, jóindulatú, és „tulajdonképpen nem is tudott ezekről a dolgokról". Csak az összkép, a végeredmény – az maga a pokol.

És végső soron azoknak is, akik az ítélethozatal oldalán állnak. Mert micsoda élet lehet az, amelyben azt kell elfojtani, hogy milyen sokan undorodnak az embertől.

Azok, akiket ez az undor illet, a maguk szempontjából háborghatnak ezen: hiszen (lehántva a világnézetet, melyben „őszintén" és „tiszta szívvel" hittek) végső soron a történelmi szükségszerűség eszközei voltak csupán. Nekik kellett megértetniök, hogy azzal szemben, amit a Szovjetunió hatalmi érdeke parancsol, „itt és most" (ez a későbbi évtizedek kedvenc fordulata volt, nem véletlenül) a nemzet további fennmaradása érdekében nem szabad szembeszegülni. Mert különben „azok" mindenre képesek. S hogy ezt mindenki megjegyezze – világos és egyértelmű példákat kell statuálni. Aminek formája: megtorlás.

Először az egyetem oktatói és nem oktatói kerülnek sorra. Az oktatók közül néhányat már letartóztattak, ezekkel ettől kezdve egy másik gépezet foglalkozik. Néhányuk esetében az eljárást abbahagyják, illetve kiszabadulásuk után fegyelmi eljárás lefolytatása nélkül dönt sorsukról az egyetemi pártbizottság.

A Szőnyi József adjunktusról 1959. március 4-i, az akkori párttitkár által írt feljegyzésben például ez áll:

> „Szőnyi József az ellenforradalmat követő hónapokban olyan kijelentéseket tett, melyek akadályozták a munkás- és parasztthatalom konszolidációját (sztrájkok helyeslése, többpártrendszer kívánása stb.). Ezért a rendőri szervek 1957. február 20-án őrizetbe vették és internálták. 1957. szeptember 7-én került szabadlábra. Az egyetem vezetősége és az akkori pártvezetőség nem indított fegyelmi eljárást Szőnyi József ellen. Mivel politikai vonalon kompromittálta magát, olyan döntés született, hogy oktatói munkát egyelőre nem végezhet, laboratóriumban dolgozik, s esetleg középiskolába kerül áthelyezésre. Ügyének végleges lezárása a mai napig húzódott…
>
> A Párt VB figyelemmel fogja kísérni Szőnyi József tevékenységét, s amennyiben akár politikai, akár oktatási vonatkozásban vele kapcsolatban újabb kifogás merül fel, a legszigorúbban lép fel azok ellen."

Pártbizottsági feljegyzés a párttitkár aláírásával. Gépelt másolat. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

Hozzá kell tenni: a feljegyzés megfogalmazási módjának a stilisztikai és lélektani elemzéséből, valamint a még életben levő kortársak utalásaiból arra lehet következtetni, hogy e feljegyzés készítői abban a szilárd meggyőződésben élték le további életüket, hogy Szőnyi Józseffel szemben kifejezetten jóindulatúan és segítőkészen jártak el… Kétségtelen: járhatott volna rosszabbul is.

Burnóczky Lajos tanársegéd minden jel szerint szintén „jól jár": egy későbbi pártbizottsági véleményezésben, mely sorsát eldöntötte, 1/16/1957. számú fegyelmi határozatát az írásbeli megrovásról már el is „felejtik". Mindez többek között az alábbi szövegrészben ölt stiláris testet:

> „Ellenforradalmi szervezkedésben nem vett részt, az ellenforradalom alatti magatartásáért sem bírói, sem fegyelmi úton nem lett felelősségre vonva…

Az ellenforradalom utáni tevékenységével nem segítette elő a konszolidációt, megnyilvánulásai, kijelentései arról tanúskodnak, hogy a többpártrendszert követelő, a szovjet csapatok kivonását kívánó polgári körök befolyása alatt állt, annak szószólója volt…

1957 tavasz óta visszahúzódó, tanszékén igen szorgalmasan dolgozik. Fenti politikai és emberi magatartására vonatkozó tények alapján nem tartjuk alkalmasnak egyetemi oktatói feladatok elvégzésére, és szakmai ismereteinek hasznosítására, valamint fejlődése érdekében a Művelődési Minisztériummal egyetértésben az iparba történő áthelyezését tartjuk szükségesnek."

Pártbizottsági feljegyzés a párttitkár aláírásával. Gépelt másolat. Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény.

Az elítélt oktatók túlnyomó többsége hosszú időre a színét sem láthatja az egyetemnek.

Akik ellen az oktatók és nem oktatók közül fegyelmi eljárást indítanak, azok ügyét három fegyelmi bizottság tárgyalja. Mindegyik élén egy-egy egyetemi tanár áll, a másik három tag mindig ugyanaz: a személyzeti vezető (aki a forradalom előtt is ezt a tisztet töltötte be, és a forradalom alatt a munkakörét megszüntették) és két oktató.

Példaként álljon itt néhány részlet a fennmaradt dokumentumokból.

Tanúvallomás Nagy István sportköri elnök tárgyalásán:

„Január hónap elején találkoztam a 3-as kollégium előtt Nagy Istvánnal és megkérdeztem, hogy még most sem vágatja le a szakállát. Mire Nagy István megjegyezte, hogy amíg az orosz csapatok bent vannak, nem vágatja le."

Részlet a védekezésből:

„Ma már figyelemmel Marosán elvtársnak Diósgyőrben elhangzott beszédére, de különösen a személyes pesti élményeimre, úgy érzem én is, hogy a pesti harcokban zömmel csőcselék és huligánok vettek részt.

Kb. szeptember hónapban szakállmérgezést kaptam, s a kezelőorvosom azt ajánlotta, hogy ha kezelés dacára nem szűnik meg a fertőzés, pihentetni kell a bőrt. Tekintettel arra, hogy az

alkalmazott gyógymód nem volt eredményes, november 10-e körül a borotválkozást beszüntettem, és szakállt növesztettem. Szakállamat kb. március 7-e előtt, a Kádár beszéde előtt vágattam le."

Egyetemi alkalmazottak fegyelmi ügyei. Jegyzőkönyv, 1957. máj. 23. Gépelt másolat. Miskolci Egyetem Levéltára.

A határozat: azonnali hatállyal elbocsátva.

Van enyhébb megítélés is: Kucselata Pál szakmunkást például szóbeli feddésben részesítették. Az indoklás:

„...az 1956. október 23-a és november 4-e közötti időben rendszeresen hallgatta a külföldi rádióállomások uszító, rágalmazó híradásait, s a hallottakat ismerősei körében is mondta.

A híradások megtévesztették, az eseményeket helytelenül ítélte meg, s oly mértékben az ellenséges propaganda hatása alá került, hogy november 4-e után egy szovjet katonára többek jelenlétében sértő kijelentést tett."

Egyetemi alkalmazottak fegyelmi ügyei. 1/14/1957. számú fegyelmi határozat. Gépelt másolat. Miskolci Egyetem Levéltára.

Az egyetem 1949–1969 közötti történetét összefoglaló kiadvány (Terplán Zénó: A NME húsz esztendeje. – Miskolc, 1970. p. 86.) szerint 10 oktató, ill. nem oktató ellen indult fegyelmi eljárás. Harmincöt év múlva 9 határozatot lehetett azonosítani, ebből 4 volt azonnali hatályú elbocsájtás, a többi megrovás és megintés.

A megtorlást elszenvedett oktatók teljes száma (beleértve a rendőri és bírósági eljárások által érintetteket is) kb. 19 fő.

A hallgatók elleni tárgyalások és ítéletek dokumentumai az egyetemen nem maradtak fenn.

Terplán Zénó könyve szerint 48 hallgató ellen indult fegyelmi eljárás. Az eddig ismert, kb. 88 megtorlást ért hallgató közül (beleértve az elítélt, internált, letartóztatott, rendőri felügyelet alá helyezett hallgatókat is) 46 esetben lehetett megállapítani a fegyelmi eljárás eredményét. (Az egyetem összlétszáma kb. 1070 hallgató volt.) Ez alsó határnak tekinthető, a valóságban a szám nagyobb. Eszerint volt:

– 9 kizárás az ország valamennyi egyetemről,

– 4 kizárás a Nehézipari Műszaki Egyetemről,

– 6 kizárás négy félévre,

– 2 kizárás két félévre,

– 20 megrovás,

– 5 megintés.

Egy véletlenszerűen fennmaradt, írógéppel írt és kézzel kiegészített feljegyzés megőrizte a gépészmérnöki kar fegyelmi bizottságainak és az eléjük került hallgatóknak a névsorát.

Ennek alapján a gépészmérnöki karon a III., IV., V. és VI. számú fegyelmi bizottság működött. Feltételezhető, hogy az I. és a II. számú bizottság valamelyik másik karon tevékenykedett, és lehet, hogy volt még további számú bizottság is.

Az elnökök docensek voltak, a fegyelmi bizottság további tagjai az oktatási osztály, a dékáni hivatal, a pártszervezet és a KISZ képviselője.

Egy-egy bizottság 6-7 hallgatóval foglalkozott.

A feljegyzés egyik lapján kézzel írt összefoglaló található néhány hallgató tárgyalásáról.

„Cselényi József II. gmh *1.d. szigorú megrovás*

Októberben őrszolgálatot teljesített. Kiküldetésekben is volt a bányáknál, a bányászok munkára felszólítására. Decemberben (vagy novemberben) a szovjet csapatokról és a Kádár-kormányról becsmérlő kijelentéseket tett: »a Kádár-kormány kiszolgálja az oroszokat«. Az újjáalakult MEFESZ tagja volt. Február 20-án a vörös rongyok leszedése érdekében több szobában beszólt.

Fülöp Miklós II. gmh *1.d. szigorú megrovás*

Egy csomagba ideológiai könyvet használt fel burkolásul. (Január) K. tanú állítása szerint a könyvet eltépve használta fel, azzal a kijelentéssel, hogy erre úgysem lesz már szükség. Az egypártrendszert nem helyeselte. Szobájában vörös rongy volt kitűzve, de azt nem ő, hanem Szegedi Elek szobatársa tette ki. – Helyeselte a MEFESZ-nek a párttól való függetlenségét. V. A. tanú szerint S. M. azt mondta, hogy Fülöp cinikusan viselkedett a február 20-i MEFESZ ülésen, nem foglalt állást a párt mellett.

Kollár László, II. gmh *1.d. szigorú megrovás*

Októberben őrszolgálatot teljesített, később kórházban dolgozott. Február 20-án vörös rongy volt a szobájukban, de nem tudja, ki tette. K. tanú szerint amikor a káderlapokat kiadták, cinikus megjegyzést tett (ezt nem ismeri el). V. A. tanú azt mondja, hogy vallásos beállítottságú és befolyásolja a szobatársait. Állítólag kijelentette, hogy kommunistákkal nem tudna együtt dolgozni. Ez utóbbit tagadja. A többpártrendszert helyeselte.

Simon László, II. gmh — *1.b. kizárás az ország valamennyi egyetemről*

Októberben fegyveres őrszolgálatot teljesített. Novemberben a gyári dolgozók pénzbeli segélyét ő vette át néhány társával. Megkezdte a pénz szétosztását, majd átadta tovább. S. M. tanú (továbbá S., N. és T.) azt állítják, hogy a pénzt eleinte nem akarta nekik kiadni, mert »az a Bükkben tartózkodó szabadságharcosoké«, továbbá azt mondta volna, hogy »azért vesztettük el a forradalmat, mert olyanok vannak, mint a tanúk«. Ezeket a kijelentéseket ő tagadja, viszont 4 tanú állítja. Egyik tanú – S. M. – állítja, hogy Simon Sándor párttitkárt megfenyegette. Ezt is tagadja. Más tanú (tankörtársa, B. S.) szerint kijelentette, hogy az ördöggel is hajlandó cimborálni a szovjet csapatok ellen. Ezt is tagadja. B. S. tanú szerint még márciusban is pártellenes magatartást tanúsított: »le vagytok sz... a pártotokkal együtt«. Február 20-i cselekményekben nem vett akkor (sic!) részt. Kormány- és pártellenes magatartását több tanú igazolja.

Ungváry Rudolf, II. gmh — *1.b. kizárás az ország valamennyi egyetemről*

A diákparlamentben telefonügyeletes volt. Egy alkalommal a szovjet csapatokra vonatkozó híreket szerzett (kivonulás). November 4-e után tolmács volt. A Mi Egyetemünkben cikke jelent meg, amelyben lelkesedik a soviniszta gondolatért. Évfolyamtársai közül néhányat kolhozjampecnek, agrárvagánynak szólított (szerinte tréfásan). A tanúk szerint is lenézte a munkás–paraszt származásúakat. Ezt ő tagadja. Decemberben az ideiglenes MEFESZ vezetőségi tagja. Küldöttnek választották az országos bizottsági ülésre. Ezt a Fegyelmi Bizottság úgy értékelte, mint olyan egyént, akiben a pártellenesek megbíznak, szóval jobboldali beállítottságú.

Február 20-án egyik tanú szerint (T. D.) azt mondta volna, hogy provokáció történt, a másik tanú viszont erre nem emlékszik

határozottan, csak azt tudja, hogy Ungváry egy elítélő határozatot javasolt, aminek megszövegezéséhez hozzákezdtek.

Szabó Károly, II. gmh *1.c. megintés*

A szovjet csapatok magyarországi tartózkodásával kapcsolatban tett valami kijelentést az évfolyamgyűlésen."

Részben kézzel, részben géppel írt feljegyzés.
Miskolci Egyetem Levéltára, Diákparlamenti gyűjtemény

A fegyelmi határozatok alapjául szolgáló okok: vélemény, nézet, hit, súlyosabb esetben kijelentés, még súlyosabb esetben kisebb-nagyobb szerep a diákparlamentben (amiért a hallgatók 90%-a ellen eljárhattak volna).

Kétségtelen: értékelhető ez a kis százalékos arány (a puszta megtizedelés) úgy is, hogy a pártszervezet nagyvonalú és kíméletes volt. Az emberi lélek ismeretében feltehető, hogy e pártszervezet akkori tagjai ez utóbbi szilárd meggyőződésben élik majd le hátralevő életüket.

Hogy ki került fegyelmi bizottság elé, az az MSZMP egyetemi tagjaitól függött.

A perek
avagy „…maguk meg itt fognak elrohadni”

Július után. Vlaskovits Levente pere

Folyamatosan születnek a bírósági ítéletek, 1958 elején pedig másodfokon tárgyalják a fellebbezéseket.

A nyáron áll bíróság elé Vlaskovits Levente I. éves hallgató. Izgatásért egy év hat hónapi börtönre ítélik.

Nem kerül sor monstre egyetemi perre. Még a korabeli módszerekkel sem lehetett elég terhelő adatot találni.

> Szíj Zoltán: *Hát abban a perben aztán, amit velünk csináltak, egy csomó olyan ember volt, hogy olyan alapon az egyetem kétezer hallgatója közül ezernyolcszázat perbe foghattak volna… Mert ahogyan te voltál az elsőrendű vádlott, lehettél volna hetedrendű is.*

> Mihala Ferenc: *Amikor tárgyalásunk volt, kihirdette a bíró, hogy gyorsított eljárással tárgyalnak. A gyorsított eljárásra vonatkozó rendeletet a szabadulásom után nagy nehezen megszereztem, azt mindenünnen visszavonták, csak a bíróságon található meg. Ebben az van, hogy a gyorsított eljárásban nem kell tárgyalási időpontot kitűzni, nincs védőügyvéd, a vádlott nem kérhet tanúkat, mindenről az ügyész gondoskodik. Amikor Valentini ügyész megkérte rám a halálos ítéletet, addig mindig úgy mentünk föl, hogy kettőnket összekapcsolgattak, minket mint elsőket a sorban, mentünk együtt, akkor abban a pillanatban mellénk lépett két őr, ide egy bilincs, oda egy bilincs, és kifelé már a feleségem majd halálra vált, amikor így hoztak kifelé, hogy két őr között… a feleségem névnapja volt éppen. Levittek, és körülbelül négy óra hosszát úgy voltam a földszinten egy zárkában, hogy bent volt velem egy őr, meg az ajtóban ült két őr, nyitott ajtó mellett.*

> „Gyorsított eljárás.

> 8. §. (1) Az ügyész vádirat mellőzésével a terheltet a megyei népbírósági tanács elé állíthatja. Ebben az esetben a megyei népbírósági tanács az ügy tárgyalására nem tűz határnapot s idézéseket sem bocsát ki; a tanúk és szakértők előállításáról,

valamint a szükséges egyéb bizonyítékok előállításáról, a megyei népbírósági tanács elé tárásáról az ügyész gondoskodik. Az ügyész a vádat a tárgyaláson szóval terjeszti elő.

1B(2) Ha az ügyész vádiratot nyújt be, a tárgyalást a lehető legrövidebb időn belül meg kell tartani. Ilyen esetben a büntetőpernek az előkészítő ülésre és a tárgyalás kitűzésének határidejére vonatkozó rendelkezéseit nem lehet alkalmazni."

1957. évi 34. számú törvényerejű rendelet a népbírósági tanácsokról és a bírósági szervezet, valamint a büntető eljárás egyes kérdéseinek szabályozásáról (Kihirdetés napja: 1957. június 15.)

Darin Sándor: *Na de egy örömhír: Két héttel később a bíró kiugrott egy ablakon, öngyilkos lett. Az, aki bennünket elítélt.*

Mihala Ferenc: *Egy napon, reggel fölállították az akasztófát, és nem akasztottak. Emlékeztek? Ahogy mentünk ki, az ott feküdt a fal mellett. Ezt fölállították azon a napon. Hát utólag tudtam meg, hogy az én tiszteletemre.*

Darin Sándor: *Hogy valami jót is említsek. Nem tudom, hogy ki volt az, aki mellettünk tanúskodott, de a forradalom idején bújtattuk. A főtárgyaláson megjelent ez a két ávéhás. Azt mondták, én adtam nekik ruhát, hogy meneküljenek. Fogalmam sem volt már. Mentőtanúként. Mert nekünk különben sose volt se terhelő tanú, se mentőtanú, semmi a világon.*

Fekete Lajos: *A börtönben a könyvtáros Darvas Iván volt, Mensárostól tanultam szavalni, Eörsi István írt nekem verset, latinul, ógörögül tanítottak – hát hol leszek én valaha még ilyen helyzetben? Soha. Nosztalgiám van. Nekem az volt a túlélési filozófiám, hogy ezeknek nem döglöm meg.*

Darin Sándor: *Azt mondták, maga azt csinál, amit akar, mi meg megcsináljuk, amit maguk akartak. Lesz jólét az embereknek, utazhatnak, maguk meg itt fognak elrohadni.*

Fekete Lajos: *Az én ítéletemet egyik népi ülnök sem írta alá. Az szerepel rajta, hogy a népi ülnökök akadályoztatása miatt helyettük is, csak a bíró. Szerintem azokat is lecsukták…*

Augusztus 29. Elsőfokú ítélet az Észak- és Kelet-Magyarországi Nemzeti tanács perében

Miskolc, megyei bíróság, Koharek József tanácsa: zárt tárgyaláson elsőfokú ítélet Mihala Ferenc adjunktus (I. rendű vádlott), Darin Sándor tanársegéd (II. rendű vádlott) és társai perében.

Népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom szervezése és vezetése bűntettében

– Mihala Ferencet 15 évi börtönre mint főbüntetésre, mellékbüntetésül 10 év egyes jogoktól való eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra,

– Darin Sándort 10 év börtönre mint főbüntetésre, mellékbüntetésül 8 év egyes jogoktól való eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra ítélik.

Részlet a tárgyalás jegyzőkönyvéből:

> Védők kérik, hogy a bíróság engedélyezzen egy pár perc megbeszélést a vádlottakkal. Elnök a tárgyalást 15 percre felfüggeszti, mivel a védőknek nem volt alkalmuk beszélni a vádlottakkal, s engedélyezi a velük való beszélgetést.
>
> *Megyei bíróság 1188/1957.*

Megjegyzés: A vádlottakat már közel nyolc hónapja, hogy letartóztatták.

Szeptember 10. Másodfokú ítélet Fekete Lajos perében

Budapest, a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága, Buday Ferenc tanácsa: másodfokú ítélet Fekete Lajos hallgató perében.

A megyei bíróság ítélete ellen az ügyész a büntetés súlyosbítása, a vádlott és védője pedig a büntetés enyhítése végett jelentettek be fellebbezést.

Népi demokratikus államrend elleni gyűlöletre izgatás és államtitok megsértésének bűncselekménye miatt indított bűnügyben a miskolci megyei bíróság ítélete ellen bejelentett fellebbezéseket elutasítják.

Szeptember 29., avagy együtt az akasztottak hulláival

Az „Ellenforradalom Borsodban” című kiállítás ünnepélyes megnyitása a megyei tanács nagytermében.

A forradalom napjaiban ugyanebben az épületben működött a megyei munkástanács.

Az akasztott, meglincselt hullák életnagyságúra felnagyított fényképei mellett látható a volt diákparlamenti hallgatók egy kis csoportjának fényképe is. Jól felismerhető, hogy ugyanabban a kék munkaköpenyben vannak még, melyet a tanulókörökben szoktak hordani, és amelyben február 20-án letartóztatták őket.

> Szíj Zoltán: *Nyáron egyszer csak hívatnak bennünket, akik egy perben voltunk, és kivittek a börtön udvarára, és ott különféle pozitúrákban különféle képeket készítettek rólunk. Csoportképeket is. Mi annyit tudtunk csak erről, hogy ezek a képek azért készültek, mert állítólag Miskolc megyeházának nagytermében kiállítást rendeztek. Ezzel azt akarták elérni, hogy egy olyan tömeghangulat alakuljon ki ellenünk, amely jogot ad a monstre egyetemi perre. Mert nem volt ellenünk megfelelő vád… Az egyetemi faliújságon is megjelentek rólunk, akik benn voltunk a börtönben, különféle cikkek, hogy kik voltunk, mik voltunk, hogy voltunk…*

A kiállítás képei előtt végigvezetik az egész megye tanulóifjúságát.

Néhány diákparlamenti hallgató kimerevített fényképét a meglincseltek hulláinak fényképével együtt mutatják be a kiállításon, sugallva minden ártatlannak és tájékozatlannak, hogy bestiális gyilkosok cinkostársairól van szó.

E sugallat politikai indítékai nem igényelnek magyarázatot, a lelki indítékai viszont csak sejthetők. Az ávós és nem ávós nyomozók, akárcsak karhatalmista–munkásőr és pártfunkcionárius társaik többségét áldozataik visszaemlékezése szerint a jól érzékelhető gyűlölet vezérelte. Talán ugyanaz a szellemi-lelki nyomorúság a forrása bennük ennek a gyűlöletnek, mint amely azokban munkált, akik ávósokat lincseltek Miskolc utcáin 1956 október 26-án és 27-én, és feketéző zsidókat 1946-ban. Azok, akik a megtorlást ezekben az években fizikailag végrehajtották, ugyanúgy bosszút álltak saját primitivitásukért a társadalmon, ahogy ezt a lincselők tették. A különbség csak annyi, hogy indulataikat intézményesített keretek között vezették le azokon, akiket valamiképpen nyomorúságuk okozóinak tartottak tudva-tudatlanul. És az is különbség még, hogy a lincselőket nem használta föl saját céljaira senki. Ők viszont, akik a megtorlást végrehajtották, néhány maroknyi párt-

vezető eszközei voltak, akik a kizárólagos hatalmat választották a Szovjetunió oldalán 1956. november 4-e után.

A hallgatók pedig, akik e bosszút elszenvedték, 1956. október 26-án az életüket kockáztatták az ávósok érdekében a feldühödött tömeg előtt. Előző nap pedig több tízezer embert tereltek el a város központjából…

December 6. Elsőfokú ítélet Rácz Károly és társai perében

Miskolc, megyei bíróság, Lisztes Lajos tanácsa: elsőfokú ítélet Rácz Károly hallgató és társai perében.

Népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való részvétellel elkövetett bűntettben Rácz Károlyt 4 év börtönre mint főbüntetésre, mellékbüntetésül 5 év egyes jogoktól való eltiltásra és 1000 Ft értékű vagyonelkobzásra ítélik.

Részlet az ítéletből:

> „A tárgyalás során a vádlottak tagadták bűnösségüket. Védekezésükben általában arra hivatkoztak, hogy a nyomozó hatóságok előtt vallomásukat kényszer hatására tették. Ettől függetlenül a cselekmények elkövetésében részbeni beismerő vallomást tettek. Rácz Károly I. rendű vádlott elismerte, hogy a diákparlamentnek, valamint a miskolci megyei munkástanácsnak tagja volt, de cselekményének további részét tagadta. Tagadásával szemben a népbíróság megállapította a bűnösségét, mert a tárgyalás során kihallgatott V. K., H. J., id. M. F., T. J., G. A., B. G., ifj. M. F., C. S., H. J. és W. M. azt kétségtelenül bizonyították.
>
> *Megyei Bíróság 1566/1957.-9.*

December 30. Másodfokú ítélet az Észak- és Kelet-Magyarországi Nemzeti Tanács perében

Budapest, a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága, Mecser József tanácsa: másodfokú ítélet Mihala Ferenc adjunktus, Darin Sándor tanársegéd és társai perében.

A megyei bíróság ítélete ellen a megyei ügyész élt fellebbezési javaslattal Mihala Ferenc és Darin Sándor vádlottak büntetésének súlyosbítása végett…

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom kezdeményezése által elkövetett bűnügyben az elsőfokú ítéletet az alábbiak szerint változtatják meg:

– Mihala Ferenc I. rendű vádlott börtönbüntetését 10 évre, a mellékbüntetések érintetlenül hagyásával,

– Darin Sándor II. rendű vádlott börtönbüntetését 6 évre, az egyes jogok gyakorlásától való eltiltást 6 évre szállítja le.

Részlet az indoklásból:

> „[A Nemzeti Tanács] programtervezetének… 11. pontjából az tűnik ki, hogy [a Nagy Imre-kormány] elismerése csak addig tart, amíg a Nagy Imre-kormányt a szabad választások alapján megalakítandó végleges kormány nem váltja fel.
>
> A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsának semmi kétsége sincs a tekintetben, hogy az ellenforradalmi féktelen uszítás hangulatában megrendezett »szabad választás« eredményeként olyan kormány alakult volna meg, amely teljesen szakított volna a szocializmus elvi alapjaival."
>
> *Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírósági tanácsa, Nbf. II. 5230/1957-6.*

1958. január 3. Elsőfokú ítélet a „diákparlamenti vezetők" perében

Miskolc, megyei bíróság, Koharek József tanácsa: részben zárt tárgyaláson elsőfokú ítélet Renn Oszkár hallgató és társai perében.

Népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel bűntettében,

Tóth Tihamér V. rendű és Pallagi Sándor VI. rendű vádlottat külön még államtitoksértés bűntettében,

– Renn Oszkár I. rendű vádlottat 2 évi börtönre mint főbüntetésre, mellékbüntetésül 2 év egyes jogoktól való eltiltásra és fél rész vagyonelkobzásra,

– Radimeczky Lajos II. rendű vádlottat 11 hónapi börtönre mint főbüntetésre, mellékbüntetésül 1 év egyes jogoktól való eltiltásra,

– Szíj Zoltán III. rendű vádlottat 4 évi börtönre mint főbüntetésre, mellékbüntetésül 4 év egyes jogoktól való eltiltásra és fél rész vagyonelkobzásra,

– Dornbach Gyula IV. rendű vádlottat 3 évi börtönre mint főbüntetésre, mellékbüntetésül 3 év egyes jogoktól való eltiltásra és fél rész vagyonelkobzásra,

– Tóth Tihamér V. rendű vádlottat 3 évi börtönre mint főbüntetésre, mellékbüntetésül 3 év egyes jogoktól való eltiltásra és fél rész vagyonelkobzásra,

– Pallagi Sándor VI. rendű vádlottat 3 évi börtönre mint főbüntetésre, mellékbüntetésül 3 év egyes jogoktól való eltiltásra és fél rész vagyonelkobzásra,

– Székely János VII. rendű vádlottat 11 hónapi börtönre mint főbüntetésre, mellékbüntetésül 1 év egyes jogoktól való eltiltásra ítélik.

A súlyosbító körülmények:

> „A bíróság a büntetés kiszabásánál súlyosbító körülményként vette figyelembe azt, hogy a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Diákparlamentje az egész megyére kiterjedően végezte romboló tevékenységét. Minthogy először itt szövegezték meg a követelési pontokat, ezért elindítója volt a megyében a követelési pontok szerkesztésének. A diákparlament követelési pontjai a sajtóban megjelentek és ezen pontokra például szolgáltak. Bár a vádlottak ebben nem vettek részt, azonban a diákparlament terhére írandó az is, hogy ők kezdeményezték a nemzeti tanács [sic! helyesen: megyei munkástanács] megalakulását is. A bíróság a vádlottaknál konkrétan figyelembe vette, hogy valamenynyien többirányú ellenséges tevékenységet hajtottak végre."
>
> *Megyei Bíróság, B. 1720/1957.-7.*

Január 20. Elsőfokú ítélet a „dunai konföderáció" perében

Miskolc, megyei bíróság, Bácsi János tanácsa: elsőfokú ítélet Bihari Sándor író és két társa, Fekete László adjunktus és Szekrényesi Lajos író perében.

Népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és izgatás bűntettében,

– Fekete László II. rendű vádlottat 1 évi börtönre mint főbüntetésre, mellékbüntetésül 3 év egyes jogoktól való eltiltásra és 2000 Ft vagyonelkobzásra ítélik.

1958 nyara. Az egyetemi katonai tanszék tiszteinek pere

A katonai tanszék tisztjeinek (Záhonyi Brúnó tanszékvezető alezredes, Liptai László százados) perét a debreceni katonai bíróság tárgyalja.

Szeptember 4. Másodfokú ítélet Rácz Károly és társai perében

Budapest, a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága, Lázár Miklós tanácsa: másodfokú ítélet Rácz Károly hallgató és társai perében.

A megyei bíróság ítélete ellen... Rácz Károly... vádlott és védője a büntetés enyhítése végett jelentettek be fellebbezést.

Népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való részvétellel elkövetett bűncselekmény miatt indított bűnügyben a miskolci megyei bíróság ítélete ellen bejelentett fellebbezését elutasítják.

„...az elsőfokú bíróság helyesen állapította meg a bűnösségi körülményeket. E vádlott még decemberben is uszított, keresztezve a konszolidációhoz fűződő nemzeti érdekeket. Büntetésének enyhítésére ezért nincs lehetőség."

Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbíróság tanácsa, Nbf. IV. 5062/1958-20.

Szeptember 9. Másodfokú ítélet a „dunai konföderáció" ügyében

Budapest, a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága, Rácz György tanácsa: másodfokú ítélet Bihari Sándor író, Fekete László adjunktus és Szekrényesi Lajos perében.

A megyei bíróság ítélete ellen... Fekete László vádlott és védője a bűnösség megállapítása miatt felmentésért, továbbá a BHÖ. 14. paragrafusának nem alkalmazása miatt jelentettek be fellebbezést.

Népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel bűncselekménye miatt indított bűnügyben a miskolci megyei bíróság ítéletét annyiban változtatja meg, hogy... Fekete László II. rendű vádlott vonatkozásában az ítéletet a bűnügyi költségekről szóló rendelkezés kivételével hatályon kívül helyezi, és az eljárást megszünteti.

Az indoklás a maga nemében páratlan (a kiemelés az eredeti szövegben nem szerepel):

> „…kétségtelen, hogy annak a lehetőségnek a felvetése, hogy a dunai államok egyesüljenek és egy dunai konföderációt hozzanak létre, önmagában nem valósítja meg az izgatás bűntettének törvényi tényállását. Azonban az adott körülmények között… *ennek a megoldási lehetőségnek a felvetése csak olyképpen volt értékelhető, hogy a dunai konföderáció lényegében egy semleges – s Szovjetuniótól elszakadt – erőcsoport létrehozása, amely teljesen független politikát folytat.* Tekintve, hogy a Magyar Népköztársaság éppen nem az elszigetelődés, hanem a testvéri népekkel való mind szorosabb együttműködés útján halad, a II. rendű vádlott *az általa felvetett kérdéssel… a népi demokratikus államrend elleni gyűlöletre izgatás bűntettét megvalósította* (kiemelések a szerzőtől).
>
> … a II. rendű vádlott személye oly mértékben nélkülözi a társadalmi veszélyességet, hogy velük szemben bűnösség megállapítása és a büntetés kiszabása szükségtelen.
>
> Tekintve, hogy a vádlottak terhére bűncselekmény elkövetése megállapítást nyert, ezért… a bűnügyi költségek megtérítésére kötelezte, illetve e vonatkozásban az első fokú bíróság ítéleti rendelkezését nem érintette."
>
> *Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírósági tanácsa, Nbf IV. 1490/1958-31.*

Az indoklásból nem csak az olvasható ki, mit értettek a függetlenség fogalmán a Magyar Szocialista Munkáspárt funkcionáriusai és a hatalmukat konszolidáló volt ávós nyomozók, hanem az is, milyen logikai-nyelvi leleményekre képesek e funkcionáriusokat kiszolgáló és ugyanakkor a vádlottak sorsán feltehetően könnyíteni is akaró legfelső bírósági alkalmazottak.

Az azonnal szabadlábra helyezett vádlottak közel 18 hónapig voltak a szabadságuktól megfosztva, noha velük kapcsolatban „bűnösség megállapítása és a büntetés kiszabása szükségtelen" volt. Ugyanakkor „bűncselekmény elkövetése megállapítást nyert".

Szeptember 10. Másodfokú ítélet a „diákparlamenti vezetők" perében

Budapest, a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága, Lakatos Imre tanácsa: másodfokú ítélet Renn Oszkár és társai perében.

A megyei bíróság ítélete ellen perorvoslatot jelentettek: az ügyész valamennyi vádlott terhére a büntetés súlyosbítása végett, a vádlottak és védőik pedig felmentés, illetve enyhítés végett jelentettek be fellebbezést.

Népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel bűncselekménye miatt indított bűnügyben a miskolci megyei bíróság ítéletét az alábbiak szerint változtatja meg:

– Renn Oszkár I. rendű vádlott börtönbüntetését 1 évre, egyes jogoktól való eltiltását 1 évre leszállítja, vele szemben vagyonelkobzás alkalmazását mellőzi,

– Radimeczky Lajos II. rendű vádlott börtönbüntetését 6 hónapra leszállítja,

– Szíj Zoltán III. rendű vádlott börtönbüntetését 1 évre, egyes jogoktól való eltiltását 2 évre leszállítja, vagyonelkobzása mértékét pedig 500 forintban állapítja meg,

– Dornbach Gyula IV. rendű vádlott börtönbüntetését 1 évre, egyes jogoktól való eltiltását 1 évre leszállítja, vele szemben vagyonelkobzás alkalmazását mellőzi,

– Tóth Tihamér V. rendű vádlott börtönbüntetését 1 évi és 4 hónapi börtönre, 2 évi egyes jogoktól való eltiltásra leszállítja, vagyonelkobzása mértékét pedig 500 forintban állapítja meg,

– Pallagi Sándor VI. rendű vádlott börtönbüntetését 1 évi és 2 hónapi börtönre, egyes jogoktól való eltiltását 1 évre leszállítja, vagyonelkobzása mértékét pedig 500 forintban állapítja meg,

– Székely János VII. rendű vádlott börtönbüntetését 6 hónapi börtönre leszállítja.

A kiszabott börtönbüntetést valamennyi vádlottnál az előzetes fogvatartással teljes egészében kitöltöttnek veszi.

„Mert azt, hogy… lehet egyáltalán bírósági tárgyalást tartani, nekik köszönhetjük”

Rácz Károly: *Engem május 23-án tartóztattak le az egyetemen. A tanulmányi osztály vezetője üzent a tankörtársammal, hogy menjek le hozzájuk. Ott várt négy nyomozó. A tanulmányi osztály vezetője rám mutatott: – Ő az! – És átadott a nyomozóknak. És erről az egyetem nem értesíti a szüleimet, hetekig semmit sem tudnak rólam. Tőlem kapják csak az első értesítést. Addig ott vannak a holmijaim is a diákszállóban, senki sem törődik velük.*

Mialatt már letartóztatásban voltam, jön az értesítés a szüleimhez, hogy kizártak az egyetemről. Apám elment megkérdezni: Miért zártak ki? Azt válaszolták: – Mert ismeretlen helyen tartózkodom. – Egy éve voltam már börtönben, és az egyetemen nem tudták, hol vagyok? A fegyelmi határozatot meg azzal indokolták, hogy nem látogatom az előadásokat. Én közben éppen a fellebbviteli tárgyalásomra készültem… Amikor pedig kiszabadultam és elmentem az egyetemre, a tanulmányi osztály vezetője felszólított, hogy többet ne tegyem be a lábam.

Renn Oszkár: *Legalább annyit megkérdezhettek volna: élünk-e? Az egyetem elhallgatott. Elhallgatott a vezetése, és elhallgatott a diákság is. Ezt nem lehet bűnül felróni – de így volt.*

Pallagi Sándor: *Nekem azóta nincs az egyetemmel semmi dolgom. Mikor az én szerencsétlen anyám elment hozzá… Sályihoz, mert nem tudta senki, hogy hol vagyunk… csak azt, hogy „bent”… Mondták azt is, hogy Szibéria, meg hogy már nem élünk… Anyám kétségbeesésében ment a rektorhoz, és az azt mondta neki: – Asszonyom, a fiúk bűnt követtek el, bűnhődniök kell érte! – És akkor azt mondta az édesanyám, hogy ő nem azért jött, hogy hát a segítségét kérje… Amit csináltak, csinálták… De hol vannak? Hol? Az egyetem, amelynek nevében írta azt a levelet a múlt év végén, hogy január 14-én kezdhetjük a félévet, csak tudhat valamit… Csak azt mondja meg, hogy hol vannak? Nem mondta meg. És magyar ember nem akadt, aki megmondta volna. Az orosz városparancsnok mondta meg édesanyámnak, mert a szerencsétlen oda is elment kínjában. Hogy ott vannak szemben. Mert az orosz parancsnokság a Rudolf-laktanyában volt,*

szemben a volt ÁVH épületével, és a tiszt átmutatott, hogy „ott vannak, asszonyom, a gyerekek, és hát nyugodjék meg, majd a magyar hatóságok…" De ott vannak.

A tárgyalásokon azok mellett a többnyire MSZMP-tagok mellett, akik terhelő tanúvallomásokat tesznek, vannak olyanok is, akik kiállnak a hallgatók mellett. Pedig a vád tanúiként idézik be őket.

Petrich Géza dékán Renn Oszkár és társai tárgyalásán a visszaemlékezők szerint ezt mondta: „Ismerem őket, egyetemünk legkiválóbb diákjai. Én a diákjaimat a hivatásomnál fogva szeretem. Ezeket pedig – és ekkor a bíróság előtt állókra mutatott – különösen! Mert azt, hogy ma itt nincs rom, hogy lehet egyáltalán bírósági tárgyalást tartani, nekik köszönhetjük."

Terplán Zénó több visszaemlékező szerint személyesen járt el évek múlva a minisztériumban, hogy a börtönbüntetést szenvedett hallgatók befejezhessék az egyetemet.

Simon Sándor; az MDP volt egyetemi titkára vallomásában ezt mondta Dornbachról: „Ez talpig becsületes ember. Tőlem soha nem vették el a személyi fegyveremet." (Más hallgatók viszont arra emlékeznek, hogy saját szemükkel látták a feljelentést a kihallgatáson, melyen ott szerepelt az aláírása.)

Szőnyi Józsefnek azt mondta négyszemközt: „Nézd Jóska, a legjobb orvosság az idő. Nyugodj meg, amíg én az egyetemen vagyok, addig neked bántódásod nem lesz."

A „Borsod megyei munkástanács" pere: 1958. július 18.

Befejezésül kell említeni annak a testületnek a perét, melynek történetétől valójában elválaszthatatlan az egyetemi diákparlament története. Másfél év után kerülhet végre sor rá.

Nem volt külön első- és külön másodfokú tárgyalás. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elsőfokú bíróságként eljáró Borbély János népbírósági tanácsa Budapesten, nyolc napos zárt tárgyaláson, népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben kezdeményezéssel és vezetéssel elkövetett bűnügyben

– Földvári Rudolfot életfogytiglani börtönre,

– Kiss Józsefet 12 évi börtönre,

– Szitovszky Zoltánt 10 évi börtönre,

– Nagy Attilát 12 évi börtönre,

– Bogár Károlyt 15 évi börtönre ítéli.

A megyei munkástanács huszonhat oldalas ítéletben összefoglalt bűneiért azonban nemcsak ez az öt kiválasztott ember felelt. A többieket, akárcsak a megye számtalan üzemi munkástanácsainak és helyi nemzeti bizottságainak tagját, további, kevésbé ismert perekben ítélik el.

Mindezeknek az embereknek a sorsa láthatatlan szálon kapcsolódik a Miskolc és Diósgyőr szélén néhány éve felépült, akkor még vakolatlan, nyerstégla falú műszaki egyetemhez.

Mint akik megalázottságukban és gyengeségükben kölcsönösen egymásba vetették volna minden reményüket: akik a gyárakban és bányákban dolgoztak, lett légyen az irodai munkahely, a gép vagy a fejtés, a hallgatókban bíztak, a hallgatók pedig őbennük. Ebben az esendő bizodalomban nyilvánult meg mindkét félben az a 19. századi ártatlanság, melyet széttaposott az őket közösen ért megtorlás.

A Sajó, a Hernád és a Bodrog ellaposodott völgyében, meg a Bükk lábainál, a sáros falvakban és a szemetes városokban lassan kihal az a nemzedék, mely mindezt elviselte. Akik meg élnek, talán a legszívesebben elfelejtenék, hogy milyen gyengék voltak. Pedig akkor voltak a legerősebbek.

…és utána néma csönd

„Telt-múlt az idő. A hallgatók az 1000+(100-1)-ik éjszaka eltelte után éppen visszatértek nyári pihenésükből, és mert az egész nyár rendelkezésükre állt, nem töltötték haszontalanul azt, többen családot alapítottak. De alig tértek vissza a városba, amidőn a jó idő ellen szélvihar kerekedett, néhány hallgatót magával ragadva, és még a tevék is megbokrosodtak. A főbaj az volt, hogy vihar közben sehogyan sem lehetett felfedezni annak irányát, s csak annak elmúltával, a nyomokból, a por és köd elszálltával állapíthatta meg mindenki, hogy rosszindulatú máridok által keltett ellenszélvihar volt. Ez idő alatt tanulásról szó sem lehetett, és bizony egy-két palota is megrongálódott, mire elült a számum.

A hallgatók pedig szétszéledtek, és hosszú idők múltán, sok nehézség árán tértek vissza munkájuk rendes medrébe. Végül megint annyi munkájuk volt, hogy ki sem látszottak belőle, és órákra járni alig volt idő. Néha megjelent egy-egy váli is, hogy a márid által megszállt hallgatókat kikergesse, és belőlük a rossz szellemet kiűzze."

Ellenszélvihar. In: *Húzótüske 1958.* [A kiadványt a NME 1958-ban végzett hallgatói adták ki.] Miskolc : 1958. – p. 28.

Fekete László: *Mikor kikerültem a börtönből és visszamentem az egyetemre, mindenki nagyon kedvesen fogadott. A rektor azonban azt mondta: az a kívánság, hogy én menjek el valahova. Ne értsem félre, mindenki meg van győződve róla, hogy nagyon hasznos volt az egyetemnek a tevékenységem. De most, az adott helyzetben az egyetemen konszolidációnak kell lezajlania, és a hallgatóknak el kell felejteniük az egész forradalmat. Az én jelenlétem ezt akadályozza: valahányszor rám néznek, eszükbe jut, hogy engem megvertek, hogy engem meghurcoltak… Jobb, ha engem nem látnak. Addig, amíg ezek a generációk az egyetemről ki nem kopnak, valamilyen parkoló pályára menjek. Teljesen mindegy, hogy hová…*

Kocka Kálmán: *Húsz év telt el, amíg az évfolyam-találkozóra először meghívót kaptam.*

Eddigi ismereteink szerint meghurcolt hallgatók, oktatók és nem oktatók

Ez a jegyzék az 1956. november 4. után meghalt, börtönbe vetett, internált, rendőri felügyelet alá helyezett, időlegesen letartóztatott, fegyelmi határozattal sújtott hallgatók, oktatók és nem oktatók 1991. augusztus 31-ig tudomásunkra jutott névsorát tartalmazza. A jegyzék nem teljes.

Az adatok túlnyomórészt az eredeti bírósági ítéleteken, fegyelmi határozatokon alapulnak, a közbiztonsági őrizetet (internálást) az elbocsájtólevelek igazolják (az eredeti határozatot az őrizetesek nem kapták meg.) A fegyelmi határozatok jelentős részének az egyetem 1952–1956. évi törzskönyveiben van nyoma. Az adatok kisebb része visszaemlékezéseken alapszik.

Lelőttek	2 hallgatót
Börtönbüntetésre ítéltek	11 hallgatót és 5 oktatót
Internáltak	5 hallgatót és 1 oktatót
Őrizetbe vettek, rendőri felügyelet alá helyeztek	28 hallgatót és 5 oktatót és nem oktatót
Az ország valamennyi egyeteméről kizártak	9 hallgatót
A Nehézipari Műszaki Egyetemről kizártak	4 hallgatót
Azonnali hatállyal elbocsájtottak	4 oktatót és nem oktatót
Négy félévre kizártak	4 hallgatót
Két félévre kizártak	2 hallgatót
Megrovásban részesítettek	20 hallgatót és 3 oktatót és nem oktatót
Megintésben részesítettek	5 hallgatót és 2 nem oktatót
Bizonytalan, hogy milyen megtorlást szenvedett	2 hallgató és 2 oktató

Megtorlást szenvedett összesen 108 hallgató, oktató és nem oktató

Balogh István Szilárd, IV. gmh	letartóztatták
Batta Sándor, V. gmh	letartóztatták
Bécsi Attila, II. gmh	szigorú megrovás
Békési János, V. kmh	letartóztatták
Besztercei László, III. kmh	letartóztatták
Bráda Ferenc, V. gmh	letartóztatták
Buránszky István, III. bgmh	megintés
Burger Péter, III. bgmh	megrovás
Burnóczky Lajos, tanársegéd	írásbeli megrovás
Buza János, II. gmh	kizárás a Nehézipari Műszaki Egyetemről
Cselényi József, II. gmh	szigorú megrovás
Csóka László, IV. gmh	szigorú megrovás
Csontos Sándor, IV. gmh	kizárás 4 félévre
Darin Sándor, tanársegéd	6 év börtön
Dely Ferenc, II. gmh	kizárás a Nehézipari Műszaki Egyetemről
Demcsák József, V. gmh	letartóztatták, kizárás 4 félévre
Dornbach Gyula, IV. gmh	1 év börtön
Dömötör Ferenc, adjunktus	letartóztatták
Edelényi János, előadó	írásbeli megrovás
Erdős Attila, IV. gmh	kizárás 2 félévre
F. Szabó Endre, I. gmh	szigorú megrovás
Fábián Ferenc, I. ?	letartóztatták?
Fekete Lajos, II. gmh	3 év börtön
Fekete László, adjunktus	deportálták, 1 év börtön
Fülöp Miklós, II. gmh	szigorú megrovás
Gerentsér Imre, I. bgmh	megintés
Gónusz Sándor, IV. gmh	kizárás az ország valamennyi egyeteméről

Göbl István, III. bgmh	megrovás
Hideg Gyula, II. bgmh	szigorú megrovás
Horváth Aurél, tanszékvezető docens	letartóztatták
Horváth Ferenc, … gmh	letartóztatták
Horváth Gyula, III. kmh	letartóztatták, rendőri felügyelet alá helyezték
Horváth János, V. bgmh	kizárás az ország valamennyi egyetemről
Hunyadi Éva, V. kmh	letartóztatták
Huszka Lajosné, mosodavezető	szóbeli feddés
Ivanics Frigyes, IV. kmh	internálva
Jankó Konrád, százados	?
Joósz Gábor, V. gmh	letartóztatták
Kádár István, pénzügyi csoportvezető	letartóztatták
Kilyénfalvi Béla, II. gmh	letartóztatták?
Kiss Gábor, I. gmh	**lelőtték**
Kisgyörgy Csaba, II. gmh	kizárás a Nehézipari Műszaki Egyetemről (?)
Koczka Kálmán, V. gmh	letartóztatták, kizárás az ország valamennyi egyetemről
Kollár László, II. gmh	szigorú megrovás
Korponai Gyula, IV. kmh	kizárás 2 félévre
Kóthay István, V. gmh	internálva
Kölber Gábor, I. bgmh	**lelőtték**
Kucselata Pálné, szakmunkás	szóbeli feddés
Lakatos István, II. bgmh	letartóztatták, megintés
Lehotzky Péter, III. bgmh	megrovás
Libisch Róbert, IV. gmh	kizárás 2 félévre
Liptai László, százados	börtön

Major Béla, gondnoksági csoportvezető	azonnali elbocsájtás
Makk Attila, IV. gmh	letartóztatták
Mérész András, V. gmh	letartóztatták, kizárás az ország valamennyi egyeteméről
Mihala Ferenc, adjunktus	10 év börtön
Molnár Kálmán, III. gmh	kizárás?
Muránszki István, III. bgmh	megintés
Nagy István, tornatanár	letartóztatták, azonnali elbocsájtás
Nagy János, IV. gmh	kizárás 4 félévre
Nagy József, tanársegéd	azonnali elbocsájtás
Nagymáté István, II. gmh	internálva, szigorú megrovás
Najsli József, V. kmh	letartóztatták
Pallagi Sándor, IV. kmh	1 év 2 hónap börtön
Pethő József, V. gmh	szigorú megrovás
Princz Ágoston, III. gmh	letartóztatták, rendőri felügyelet alá helyezték
Rácz Károly, III. bgmh	4 év börtön
Rácz Zoltán, II. gmh	letartóztatták
Radimeczky Lajos, III. gmh	6 hónap börtön
Renn Oszkár, V. gmh	1 év börtön
Róta Ernő IV. gmh	kizárás 4 félévre
Ruhman Imre, IV. kmh	?
Sajgál Dénes, IV. gmh	letartóztatták
Salánki József, V. gmh	letartóztatták
Schneider József, I. gmh	kizárás az ország valamennyi egyeteméről
Schönviszky László, II. bmh	letartóztatták, rendőri felügyelet alá helyezték

Schrauff József, I. gmh	szigorú megrovás
Simon László, II. gmh	letartóztatták, kizárás az ország valamennyi egyeteméről
Sohajda József, V. mgh	letartóztatták
Sticzay Rezső, II. gmh	szigorú megrovás
Szabó Géza, III. gmh	szigorú megrovás
Szabó Károly, II. gmh	megintés
Szabó Miklós, adjunktus	letartóztatták, azonnali elbocsájtás
Szalai László, V. gmh	letartóztatták
Szamosi Miklós, I. gmh	kizárás az ország valamennyi egyeteméről
Szarka Zoltán, adjunktus	írásbeli megrovás
Szegedi Ferenc, IV. gmh	kizárás az ország valamennyi egyeteméről
Székely János, V. gmh	6 hónap börtön
Szente Béla, I. gmh	megrovás
Szíj Zoltán, IV. kmh	1 év 6 hónap börtön
Szőnyi József, adjunktus	internálva
Takács Zoltán, V. gmh	letartóztatták
Tavassy Miklós, I. gmh	kizárás az ország valamennyi egyeteméről
Tolnai Nándor, V. gmh	szigorú megrovás
Tóth Mihály, III. kmh	megrovás
Tóth Sándor, adjunktus	?
Tóth Tihamér, V. gmh	1 év 6 hónap börtön
Törő József, IV. …	?
Török István, II. gmh	5 év börtön
Unger Péter, III. bgmh	megrovás
Ungváry Rudolf, II. gmh	internálva, kizárás 4 félévre

Várnai Tibor, V. gmh	letartóztatták
Vida András, IV. gmh	letartóztatták
Viszlay Károly, V. gmh	szigorú megrovás
Vlaskovits Levente, I. gmh	1 év 6 hónap
Zaccaria Árpád, II. gmh	kizárás a Nehézipari Műszaki Egyetemről
Záhonyi Brúnó, alezredes, tanszékvezető	börtön
Zoltai József, IV. kmh	internálva

Az egyetem összlétszáma kb. 1070 hallgató volt.

A FORRÁSOK

A diákparlament történetének számos eseményét csak a résztvevők emlékezete őrizte meg, mivel a megtorlás idején a korabeli dokumentumok jelentős része megsemmisült. A fennmaradt írott források a részleteket illetően hiányosak, és ahol tartalmaznak információt, ott az adatok a visszaemlékezések nélkül sokszor nehezen értelmezhetők. Ez a könyv egyrészt az emlékekre épül, másrészt felhasználtam benne az összes, általam ismert és hozzáférhető írott forrást. (A szöveg nem visszaemlékező részében a forrásokra szinte minden mondat végén utalni lehetett volna; a könnyebb olvashatóság kedvéért ettől a sűrű forrásutalástól eltekintettem.)

Az írott forrásokhoz tartoznak a forradalom idejének dokumentumai, a későbbi perek, a rendőri meg a fegyelmi eljárások iratai és a forradalom borsodi történetéről megjelent publikációk.

A forradalom idejének dokumentumai

A korabeli sajtókiadványok közül az *Északmagyarország* című napilap és a *Mi Egyetemünk* című egyetemi újság tartalmaznak a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemre vonatkozó híreket és cikkeket.

Az *Északmagyarország* (akkor még nem *Észak-Magyarország* helyesírással írt címmel) példányai hiánytalanul megtalálhatók az Országos Széchényi Könyvtár egykori zárt osztályán. A *Mi Egyetemünk* példányai a könyvtár folyóiratraktárában lelhetők meg.

Külön érdemes felhívni a figyelmet Ónodvári Miklós újságíró korabeli naplójára, mely az *Északmagyarország*ban 1956. november 1-e és november 4-e között jelent meg, és – sajnos csak – az október 22-e és október 25-e közötti napok történetét tartalmazza. Tudomásom szerint ez az egyetlen abban az időben írt és publikált napló.

Az aprónyomtatványokból a miskolci Herman Ottó Múzeumban van néhány olyan darab, amely az egyetemről származik. Ugyanitt számos további aprónyomtatvány, kézirat, fénykép stb. található a forradalom borsodi történetéből.

Néhány korabeli fényképfelvételt hallgatók készítettek – például a február 20-i demonstrációról –, melyek a Miskolci Egyetem levéltárába kerültek, együtt a hallgatók által rendelkezésre bocsájtott egyéb dokumentumokkal.

A november 3-án forgatott 48 mm-es híradófilmet az NBC amerikai társaság készítette, a társaság tulajdonában van és csak pénzért hozzáférhető (az NBC 1956-os magyarországi felvételei a londoni Visnews Librarytől szerezhetők be). Az NBC 1956. november 8-áig forgatott Magyarországon, s – eltekintve egy nyúlfarknyi résztől – a többi felvételből sincs másolat itthon.

A diákparlament, a miskolci MEFESZ és az egyetemi munkástanács feljegyzéseit és iratait a résztvevők november 4-én és az azt követő napokban jóformán mind megsemmisítették, csak mutatóban maradt meg belőlük néhány darab. Ezeket a rendszerváltás után bocsájtották megőrzőik a rendelkezésemre.

Az ÁVH belső felderítő osztályának nyilvántartását november 4-e után részben megsemmisítették azok a hallgatók, akik a forradalom alatt a feldolgozásukkal foglalkoztak, részben az ÁVH volt alkalmazottai visszavitték a megyei rendőrkapitányságra; lehet, hogy ma is megvannak valahol a belügyminisztériumban, de ennek az intézménynek a régi iratai a kutatás számára jelenleg még teljesen hozzáférhetetlenek. Az is lehet, hogy a lakosság kezébe került példányokból valamennyi valahol lappang. A dokumentumok tartalmára tehát csak visszaemlékezések utalnak.

Részletek maradtak fenn elrejtett hangszalagon az egyetemi gyűlések és az egyetem előtt tartott munkástanács-választó nagygyűlés hangfelvételéből. Másolatai az Országos Széchényi Könyvtárba, a Magyar Rádió Hangarchívumába és a Miskolci Egyetem levéltárába kerültek.

A Borsodi Rádió adásainak jelentős részét a *Forradalom hangja* című könyv tartalmazza; ezek között megtalálhatók a diákparlament saját és a megyei munkástanáccsal közös kiáltványai és közleményei, továbbá az egyetemre vonatkozó hírek (különösen a forradalom első napjaiból töredékesek a lejegyzések).

Fennmaradt továbbá néhány nyomtatásban nem publikált egyetemi irat, rektori tanácsi határozat, pártbizottsági feljegyzés, szintén egykori oktatók és hallgatók jóvoltából. Ezek is a Miskolci Egyetem levéltárába kerültek.

A későbbi fegyelmi eljárások dokumentumai

Az egyetemi hallgatókra vonatkozó fegyelmi eljárások iratait az egyetemen az elmúlt évtizedekben feltehetően megsemmisítették. A fegyelmi határozatok egy részét az érintettek őrizték meg, más részüknek az egyetem törzskönyveiben van nyoma, néhány a gépészmérnöki kar dékáni hivatalában véletlenül fennmaradt kézi feljegyzésből volt megállapítható, néhány fegyelmi büntetés tényét pedig csak az emlékezet őrizte meg.

Az összes egyetemről kizárt hallgatókra vonatkozó határozatok a Művelődési Minisztérium levéltárába s onnan az Új Magyar Központi Levéltárba kerültek, rövid közlések róluk a Művelődésügyi Közlöny 1957., 1958. és 1959. évi számaiban láttak napvilágot.

Az egyetemi törzskönyvek nem minden határozatról tartalmaznak bejegyzést; a törzskönyvekből és a visszaemlékezésekből az is megállapítható, hogy nem minden határozatot jegyeztek be az érintett hallgatók leckekönyvébe (dékáni döntés alapján, feltehetően a hallgatók későbbi sorsának védelmében).

A hallgatókra vonatkozó fegyelmi eljárások iratai – eltekintve egy véletlenszerűen fennmaradt töredékes feljegyzéstől, melyet feltehetően valamelyik, a fegyelmi eljárás lefolytatásáért felelős személy készített, és belekeveredve más iratokba elkerülte egy-két évtizede a megsemmisítést – tárgyalási jegyzőkönyveket nem tartalmaznak, és ezért részletekben viszonylag szegényesek.

Azok a korabeli dokumentumok, melyeket e munka írása közben 1988 és 1991 között túlnyomórészt az érintettektől sikerült összegyűjteni, a Miskolci Egyetem Levéltárába kerültek „Diákparlamenti gyűjtemény" címen.

Az egyetem oktatóira és nem oktatóira vonatkozó fegyelmi eljárások iratai nagyrészt fennmaradtak, és Miskolci Egyetem levéltárában, továbbá az Új Magyar Központi Levéltárban is megtalálhatók.

A fegyelmi határozatok és tárgyalási jegyzőkönyvek forrásértékét csökkenti, hogy az érintetteket súlyosan megfélemlítették: a február 20-át követő megtorlás lelki és fizikai módszerei közismertek voltak, mindenki igyekezett tényleges szerepét a forradalom idején elhallgatni – ha volt egyáltalán, mert számos esetben mondvacsinált, primitív és személyes ellenszenvektől vezérelt vádaskodásokat hangoztatnak a közvetlen munkatársak, illetve hallgatótársak soraiból kikerülő párttag tanúk. Ugyanakkor viszont a fegyelmi bizottságok tagjai között voltak, akik a vádak mérséklésében a vádlottakat hallgatólagosan igyekeztek támogatni.

A későbbi perek, rendőri eljárások dokumentumai. Pártiratok

A forradalmat követő megtorlás dokumentumai közül a periratok a mindenkori elsőfokú bíróságoknál hozzáférhetők, de a fényképeket és az eredeti diákparlamenti dokumentumokat tartalmazó mellékletek olykor hiányosak. A bíróság elé nem került ügyek – internálási határozatok, rendőri felügyelet alá helyezések stb. – irataiknak helyét nem sikerült megállapítani, feltételezhetően a belügyminisztériumban vannak jelenleg is.

A másodfokú ítéletek iratai mindig visszakerültek az elsőfokon eljárt bírósághoz, ma is ott keresendők. A miskolci lincselők jelentős részét eleve Budapesten, a Fővárosi Bíróságon tárgyalták.

Az alábbi perek iratait használtam fel:

Megyei Bíróság

541/1957	Bihari Sándor és társa
542/1957	Fekete Lajos
1188/1957	Mihala Ferenc és társai
1566/1957	Rácz Károly és társai
1720/1957	Oszkár és társai

Legfelsőbb Bíróság

36/1958	Földvári Rudolf és társa
1337/1957	Fekete Lajos

1490/1958	Bihari Sándor és társa
1866/1958	Renn Oszkár és társai
5062/1958	Rácz Károly és társai
5230/1957	Mihala Ferenc és társai

Mindezek a dokumentumok – különösen, ami a terheltek vallomásait illeti – csak megfelelő kritikával használhatók: a letartóztatások alkalmával, illetve a kihallgatások alatt sokszor alkalmaztak fizikai erőszakot vagy fenyegettek ennek alkalmazásával, a letartóztatottak olykor csak a tárgyalásuk napján láttak először ügyvédet, s azokat se választhatták mindig meg maguk, a vádak és az ítéletek indoklásaiban nyilvánvalóan tetten érhetők voltak ideológiai és időszerű politikai megfontolások; a fenti körülmények között a vádlottak nemcsak arra törekedtek, hogy a forradalom alatti szerepüket kisebbítsék, hanem jól megfontolt érdekükben megalázó, bűnbánatot igazoló kijelentésekre is kényszerültek.

A megyei pártbizottság archívumának dokumentumai – melyek között szerepeltek az egyetemre és a diákparlamentre vonatkozó iratok is – az összes többi megye pártbizottságának dokumentumaival együtt az elmúlt évben Budapestre, az MSZP Politikatörténeti Intézetébe kerültek, és elvileg hozzáférhetők. Tartalmukra az egyetem Marxizmus–Leninizmus tanszékének vezetője, Kun László publikációi alapján lehet következtetni, aki az iratokat a 70-es években még eredeti helyükön tanulmányozhatta, és – saját közlése szerint – rendezte.

A forradalom borsodi történetéről megjelent publikációk

A forradalom borsodi történetéről megjelent publikációk túlnyomó része a forradalom utáni hatalmi rendszer politikai követelményei szerint készült. Az egyetem forradalom alatti szerepéről ebben a szellemben a két, közel azonos tartalmú borsodi „fehér könyv" és Kun László munkája tartalmaz bővebb információt.

A „fehér könyvek" propagandakiadványok; a megszüntetett ÁVH rendőrnyomozókká átvedlett alkalmazottainak szemlélete ismerhető meg belőlük, nem maguk a tények. Mint ilyenek, inkább az

írott formába öntött gyűlölet lélektani elemzésének lehetnének esetleg a tárgyai. Szerzőik azt kívánták bizonyítani, hogy a forradalom külföldi ügynökök, fasiszta emigránsok által felbujtott ellenforradalmi lázadás és vérengzés, az emberi fejlődés és szabadság elleni merénylet. A bennük felhasznált fényképek – az egyetlen, igazán hiteles elemük – lelőhelye sajnos kideríthetetlen, feltehetően az egykori, ávósból rendőrivé átalakult nyomozói részlegekből származnak, és esetleg a jelenlegi belügyminisztériumba kerülhettek, s ott tisztázatlan okokból egyelőre a kutatás számára még hozzáférhetetlenek.

Kun László a hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Marxizmus–Leninizmus tanszékét vezette. A megyei pártarchívumban és a bíróságokon őrzött, mások számára akkoriban hozzáférhetetlen forrásokhoz feltehetően kivételes pozíciójának köszönhetően jutott. Munkájában a szovjet segítséggel hatalomra jutott Magyar Szocialista Munkáspárt uralmának legitimitásából indul ki, ami úgy tűnik, elhamarkodott ítéletekre késztette. Az eredeti monográfia kéziratban maradt, rövidített változata több részletben és különböző folyóiratokban jelent meg 1979–81 között.

A Nehézipari Műszaki Egyetem történetét az adatok teljességének igényével Terplán Zénó professzor írta meg. Ezen belül a forradalom alatti eseményekről szóló rész rendkívül szűkszavú, mert a szerző által eredetileg megírt változat megjelentetésétől 1970-ben el kellett tekinteni.

Újabban Balás István állított össze 1956-os borsodi eseménytörténetet a források pontos megjelölése nélkül. Az egyetemről ebben is szerepelnek adatok.

A MEFESZ 1956-os történetéről egyelőre csak tendenciózusan hiányosan összeállított dokumentumgyűjtemény tartalmaz némi, politikai szempontok szerint torzított adatot a Kádár-korszak történetírásának stílusában, továbbá Pomogáts Béla visszaemlékező írása. Mindezek csak áttételesen kapcsolódnak a miskolci MEFESZ történetéhez.

Irodalom

1. *1956 forradalma Miskolcon.* Összeáll. Balás István. Miskolc: 1990, 154 p.

2. DÉRI ERNŐ, PATAKI LÁSZLÓ: *Az ellenforradalom Miskolcon.* Budapest: Kossuth, 1957, 67 p. [Fehér könyv]

3. *Ez történt Borsodban.* Összeáll. a szerkesztőbizottság. Miskolc: Északmagyarország, 1957, 178 p. [Fehér könyv]

4. *A KISZ és a DISZ 1953–1957: Dokumentumok az ifjúsági mozgalom történetéből.* Összeáll. FEITL ISTVÁN és ÓLMOSI ZOLTÁN. Budapest: Kossuth, 1987, 276 p.

5. KUN LÁSZLÓ: *Az ellenforradalmat követő konszolidáció és a mezőgazdaság szocialista átszervezése…* In: *Borsodi Szemle,* 1970. 14. 1., 56–88. p.

6. KUN LÁSZLÓ: *A helyi pártszervek törekvései az MDP KV 1956. júliusi ülése után.* In: *Borsodi Szemle,* 1974. 24. 4., 56–62. p.

7. KUN LÁSZLÓ: *Az 1956-os ellenforradalom támadásának kibontakozása, a proletárdiktatúra helyi szerveinek felszámolása Miskolcon és Borsod megyében.* In: *Borsodi levéltári évkönyv* I., Miskolc: 1977. 233–280. p.

8. KUN LÁSZLÓ: *Az 1956-os ellenforradalom előzményeinek néhány történeti kérdése Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.* In: *A Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményei,* V. sorozat: Társadalomtudományok. 24. köt. 4. füz. Miskolc : 1979. 165–253. p.

9. KUN LÁSZLÓ: *A területi és az üzemi munkástanácsok az 1956-os ellenforradalom második szakaszában.* In: *Borsodi Levéltári évkönyv* II., Miskolc : 1979. 217–260. p.

10. KUN LÁSZLÓ: *A szocialista konszolidáció első hetei Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, 1956. november 4–19.* In: *Borsodi levéltári évkönyv* III. Miskolc: 1980. 239–280. p.

11. *A Nehézipari Műszaki Egyetem történetéből.* In: *Északmagyarország,* 1969. szept. 17., 25. évf. 222. szám, p. 3., 1969. szept. 18., 25. évf. 223. szám, p. 3., 1969. szept. 19., 25. évf. 224.

szám, p. 3., 1969. szept. 20., 25. évf. 225. szám, p. 3. [Cikksorozat]

12. ÓMOLNÁR MIKLÓS: *Tizenkét nap, amely…: 1956. október 23. – november 4.* Budapest, Szabad Tér Kiadó, 1989, 654 p.

13. POMOGÁTS BÉLA: *A MEFESZ három hónapja.* In: *Új Tükör,* 1988. dec. 11. 8. évf. 25. szám, 23. p.

14. TERPLÁN ZÉNÓ: *A Nehézipari Műszaki Egyetem húsz esztendeje.* Miskolc, NME, 1970, 228 p.

15. TÓTH PÁL: *Adalékok a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem történetéhez 1949–1955 között.* In: *A Nehézipari Műszaki Egyetem közleményei,* V. sorozat: Társadalomtudományok. 1975, 22. 135–152 p.

16. VARGA JÁNOS: *A miskolci népítélet.* In: *Medvetánc,* 1986. 1. 2., p. 34–56.

Az 1956. október 25-i tömeggyűlés hangfelvételének szövege

1956. október 25-én a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem nagyelőadója előtti térségen több tízezer ember részvételével tömeggyűlésre került sor. Ezen választották meg a megye sztrájkbizottságát, mely gyakorlatilag az ország első területi munkástanácsa volt.

A tömeggyűlést Oláh Péter IV. éves gépészmérnök-hallgató, az egyetemi hangos híradó vezetője hangszalagon rögzítette. Az egyetlen állványos mikrofon a nagyelőadó lapos tetejének a szélén helyezkedett el, kb. két emeletnyi magasságban a tömeg fölött. A kétsávos EHR 11 stúdiómagnetofont a Finommechanikai Vállalat készítette. Az erősítést az egyetemi hangos híradó 100 wattos erősítője biztosította a hangszórók számára.

Időnként felhallatszik a mikrofonhoz közel állók kiabálása, és kivehető a tetőn, a mikrofon közelében állók szóváltása.

Az egyetemi hangos stúdió hallgatókból álló munkatársai az október 22-i és 23-i egyetemi gyűléseket is rögzítették. November 4-e után Oláh Péter – tartva tőle, hogy a megtorláshoz felhasználhatják – a felvételek jelentős részét letörölte. Ami megmaradt, azt elrejtette, csak 1990-ben bocsájtotta rendelkezésre.

A megőrzött felvételek kisebb része válogatás az október 22-i és 23-i egyetemi gyűlésről (ezek pontos szövege a könyv október 25-ével foglalkozó fejezetében megtalálható). Az október 25-i tömeggyűlésről hosszabb, kb. egy óra tíz perces válogatás maradt fenn.

A felvételek megtalálhatók az Országos Széchényi Könyvtárban, a Magyar Rádió Hangarchívumában és a Miskolci Egyetem Könyvtárában.

A megszólalók:

Dornbach Gyula, IV. éves gépészmérnök hallgató, a Diákparlament elnökhelyettese,

Galánffy Lajos, a miskolci zenekonzervatórium igazgatója, a nagygyűlésen megválasztott sztrájkbizottság (= Borsod megyei munkástanács) tagja, a forradalom alatt a miskolci rádió zenei műsorvezetője,

Kósa György, V. éves gépészmérnök hallgató,

Nagy Attila, a miskolci Nemzeti Színház színésze, a nagygyűlésen megválasztott sztrájkbizottság (= megyei munkástanács) elnökhelyettese, a DIMÁVAG egyik dolgozója, valószínűleg a nagygyűlésen megválasztott sztrájkbizottság (= megyei munkástanács) egyik tagja,

Papp Miklós, a DIMÁVAG dolgozója, a nagygyűlésen megválasztott munkástanács egyik elnökhelyettese,

Rácz Kálmán, III. éves bányagépészmérnök hallgató,

Rozgonyi Ernő, a megyei tanács osztályvezetője, a nagygyűlésen megválasztott sztrájkbizottság (= megyei munkástanács) első elnöke,

Urbancsok Mihály, az egyetem marxizmus–leninizmus tanszékének tanára, a megyei pártbizottság tagja,

Zombori Sándor alezredes, a miskolci helyőrség és a Légvédelmi Tüzér hadosztály parancsnoka,

továbbá néhány azonosítatlan személy, feltehetően a diósgyőri gyárak dolgozói közül.

Dornbach Gyula: *Mikor az előbb felszólaltam, fegyelmezettséget kértem tőletek. Vagy megbíztok bennünk, vagy nem! Ha nem, akkor leugrunk, és kész… vagy lemegyünk innen. Stb.*

Éppen ezért… a tanács tagjait kérjük, hogy azt küldjétek be, hogy el tudjuk határozni, mi lesz a következő irányvonal… Pillanat… [zaj] Valószínű megbíztok azokban az emberekben, akiket beküldtetek. Ha megbíztok bennük, akkor ők is el tudják mondani, mit akarunk… lerögzítjük és felolvassuk nektek [helyeslés]. Be szeretném… be szeretném jelenti, hogy a megyei tanács részéről egy kartárs itt van… és be szeretném jelenteni, hogy a megyei tanács teljes mértékben egyetért a követeléseinkkel [viharos helyeslés].

Dornbach Gyula: [a következő három-négy szó 19-es sebességű:] *Elvtársak ?????* [újra 9,5-ös sebességgel], *egy debreceni képviselő fog hozzátok szólni, aki a debrecenieket képviseli.*

Galánffy Lajos: *Testvérek!* [viharos lelkesedés a megszólítás hallatán] *Nem vagyok debreceni, hanem miskolci vagyok, a Ze-*

nekonzervatórium igazgatója. De tegnap jöttem Debrecenből. Engedjétek meg, hogy felolvassam… mielőtt [felgyorsulás:] *felolvasom, a debreceni munkásság, diákság és dolgozók testvéri üdvözletét küldik nektek… szolidaritásukat. Engedjétek meg, hogy felolvassam* [felgyorsulás:] *azt, amit ők követelnek, és azt, amivel mi, a miskolci zenekonzervatórium kiegészítjük. Testvérek! Várjuk meg, míg a tüntető csoport bevonul. Ők is hallgassák meg!*

[szakadás a szövegben, majd olvasni kezdi a pontokat:]

1. Vegyék komolyan és hozzák nyilvánosságra a fiatalság politikai és egyéb követeléseit [helyeslő zúgás].

2. Hívják össze a Központi Vezetőség ülését azonnal, a sztálinista politikában kompromittáltakat váltsák le. Elsősorban Andics Erzsébetre, Szalai Bélára és Friss Istvánra gondolunk. Ezt itt kiegészítjük Gerő Ernővel [helyeslő éljenzés], *Apró Antallal* [éljenzés], *Gáspár Sándorral és Házi Árpáddal [a tömeg neveket kiabál] …Piros Lászlóval…* [zajongás]

4. Farkas Mihály és társainak perét tárgyalják nyilvánosan, az elmúlt évek pereinek anyagát adják ki [helyeslő kiabálások].

5. Rákosi Mátyást fosszák meg minden funkciójától, párttagságától [egyre hangosabb helyeslő zúgás] *…magyar állampolgárságától* [kitörő helyeslés].

6. Politikai perekben szüntessék meg a halálbüntetést. Vezessék be az általános, titkos, személyre szóló választási rendszert.

[A tömegből valami hosszabb szöveget kiabálnak fel.] …Éljen!…

A Magyar Népköztársaság címere a Kossuth-címer legyen [kitörő éljenzés, taps] *…és sportolóink már ezzel a címerrel menjenek az olimpiára* [a tömeg szöveget skandál].

Nyilvánítsák ki piros betűs nemzeti ünneppé március 15-ét, és mártírok napjává október 6-át.

10. Hozzák nyilvánosságra a magyar uránércről [szakadás a hangszalagon]…

11. Emberibb életmódot követelünk a munkásoknak. Emeljék a reálbéreket. A parasztság érdekében csökkentsék az adót, és töröljék el a beadást [hatalmas üdvrivalgás], *hogy megszűnjék a parasztság bizalmatlansága, és fellendüljön a termelés.*

12. Csökkentsék a mamutfizetéseket, és emeljék a minimális fizetéseket [éljenzés].

13. Vizsgálják felül az eddigi államközi szerződéseket, feltételeiket hozzák nyilvánosságra, és a jövőben ilyen szerződéseket csak az országgyűlés jóváhagyásával kössenek.

14. Közöljék az eddigi jóvátétel összegeit és ennek megoszlását [éljenzés].

15. A Magyar Népköztársaság külpolitikája minden országgal szemben a teljes egyenjogúság és szuverenitás alapján álljon.

16. Illetékes nemzetközi fórumon foglalkozzanak a romániai és más külföldi államokban élő magyarokkal [kitörő éljen].

17. A kormány lépjen érintkezésbe a népi demokráciák, Ausztria és Jugoszlávia kormányával egy közép-európai konföderáció megvizsgálására [éljenzés, taps].

18. A magyar–szovjet kapcsolatokat, a szovjet hadsereg kivonásának ügyét, a belügyi és gazdasági függetlenség kérdését, a Szovjetunióban lévő hadifoglyok hazahozatalának ügyét azonnal rendezzék.

19. Sajtószabadságot és a rádiók zavarásainak megszüntetését

[éljenzés].

20. Szolidaritásunkat fejezzük ki a lengyel nép, a lengyel nemzet és munkáspárt új politikája iránt. Meggyőződésünk, hogy a határozatokban és követelésekben a marxizmus–leninizmus elvi alapján állunk, és nyilvánosságra hozatalával, tudatosításával az új szocialista politika, a demokratikus kibontakozás ügyét szolgáljuk.

Debrecen, 1956. október 23.

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem, a debreceni orvostudományi egyetem, a debreceni mezőgazdasági akadémia, a debreceni középiskolák diáksága, hallgatói, oktatói és dolgozói.

[éljenzés]

Kiegészítésül felolvasom azokat a pontokat, amelyeket hozzáfűz a miskolci zenekonzervatórium… mint követelést:

1. A világ békéje érdekében a szovjet csapatok Magyarországról való azonnali kivonulását követeljük. [éljenzés, „Mars ki ruszki!"]

2. Követeljük az állami vagyonnal való visszaélések nyilvánosságra hozatalát és az üzemek, a fontos társadalmi, gazdasági és politikai pozíciók szakemberrel való betöltését.

3. Követeljük a nyelvoktatás fakultatívvá tételét.

4. Hangsúlyozottan követeljük Gerő Ernő, Hegedüs András és Piros László és társai azonnali leváltását… [zajongásba, majd skandálásba átmenő éljenzés].

Az ifjúság határozott szándéka az, hogy minden eszközzel fenntartja a rendet… és a tüntetés… békéje érdekében mindent el fog követni.

Miskolc, 1956. október 25.

Köszönöm, testvérek! [zajongás, bekiabálások]

Dornbach Gyula: *Kedves barátaim! A küldötteknek a beküldése így, ahogy kértük, sajnos nem ment. Kérlek benneteket… nagyon fegyelmezetten!… felolvasom sorba az egyes üzemeknek a nevét, és neveket kérünk, hogy ki jöjjön be, mert ott most vannak vagy kétszázan… hát így nem lehet. Tehát nevezzétek meg, hogy az egyes üzemekből kiben bíztok meg, akikkel el tudjuk dönteni azt…*

…Ha már idáig gondolkoztunk, akkor ezután még jobban gondolkodnunk kell!

[a felvétel feltehetően egy későbbi időpontban folytatódik:]

Rácz Kálmán: [az első szavak túlvezéreltek!] *Mi, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem hallgatói, teljes mértékben egyetértünk és támogatjuk a budapesti műszaki egyetem hallgatóinak jogos követelését, de ezek reális megvalósulásának alapját az egész magyar népet érdeklő kérdések megoldásában látjuk.*

Ezért követeljük:

1. Önálló szocialista kül- és belpolitikát folytató független új magyar kormányt.

2. Az új, független Magyarország lépjen ki a Varsói Szerződésből, ne vegyen részt semmiféle katonai tömbben.

3. A békeszerződések értelmében 1957. január 1-ig a szovjet csapatok vonuljanak ki Magyarország területéről.

4. Egyenrangú kereskedelmi kapcsolatokat a keleti és nyugati államokkal.

5. Az egész mezőgazdasági politika felülvizsgálását, az adó, valamint a begyűjtési rendszer új, reális alapokra való helyezését.

6. A sztálinizmus és rákosizmus felszámolásának tisztázását, a per nyilvánosságra hozatalát.

7. Alkotmányunk betartását.

8. Az országunkban levő összes természeti kincsek (urán, bauxit) feltáró és feldolgozó ipara kerüljön magyar kézbe minden ellenszolgáltatás nélkül.

9. Március 15-ének nemzeti ünneppé és munkaszüneti nappá, október 6-át pedig nemzeti gyászünneppé nyilvánítsák (sic!).

10. Az új kormány kezdjen tárgyalásokat a dunai államokkal egy konföderáció érdekében.

11. Az új magyar kormány kezdjen tárgyalásokat a Szovjetunióval a hadi- és politikai foglyok azonnali hazaszállítása érdekében.

Határozottan elkülönítjük magunkat a néptől idegen, ellenséges elemektől. Nem fogjuk tűrni soha, hogy harcos állásfoglalásunkat saját restaurációs, provokációs céljaikra használják fel.

Szocializmust akarunk, de önálló nemzeti államban. [éljenzés, taps]

Nem tűrhetjük a jelenlegi kormány halogató politikáját. Felszólítjuk a kormányt, hogy fenti követeléseinkre válaszoljon az egész nemzet nyilvánossága előtt. [taps]

Felszólítjuk az egész dolgozó magyar népet, csatlakozzanak felhívásunkhoz.

[A tömegből:] Budapestre…

A DIMÁVAG egyik dolgozója: *Elvtársak!* [A tömegből hangos tiltakozás: „Elvtárs nincs!"] *Az idő kissé elhúzódott. Értsétek*

meg… A munkásosztály sok harcát vesztette már azért el, mert a szervezetlenség… mert a szervezettség nem valósult meg. Az elmúlt napok is azt bizonyították, hogy vagy a módszerek, vagy a szervezettség nem volt jó. Éppen ezért, értsétek meg, nem közömbös nekünk, milyen eszközöket használunk követeléseink további kivívása érdekében. A bizottság, amely most mögöttünk ülésezik, beszélget, épp ezeket az eszközöket akarja letisztázni. [Zajongás. A tömegből: Ott vannak az ajtóban!]

Mi, az egyetemi ifjúság, eddig is sokat tett annak érdekében, hogy Nagy-Miskolcot a város megvédje a vérengzéstől. Azt hiszem, elvtársak, ebben mellettünk álltok… [A tömegből megújuló tiltakozás az „elvtárs" szó használata ellen]…

Várjunk!… [Zajos tiltakozás] *Helyes, kijavítok ezután minden megszólítást… Pestre elment a küldöttség* [A tömegből: Mi megyünk!]… *Egyet szögezzünk le, barátaim! Azt, hogy ti és mi is mindnyájan proletárdiktatúrát akarunk. A mi diktatúránkat! Nem olyat, mint eddig. De proletárdiktatúrát! Igazi magyar nemzeti diktatúrát!*

[A háttérből a szónokhoz:] *Ne sokkoljál már!*

Elvtársak! [Minden eddiginél nagyobb, elégedetlen zúgás a tömegből] *Bizottságunk szót kér… és felolvassák a pontokat.*

Dornbach Gyula: *Kedves Barátaim! Idáig a megalakult munkástanács nevében beszélek.* [Bekiabálásra reagálva:] *De már akik jöttek, azok nevében.*

Az Északmagyarország az itt elhangzott követeléseket piros-fehér-zöld kerettel, rendkívüli számban közölje le! [Viharos ováció.]

Ezen kívül… Miskolcon tartózkodik Illyés Gyula és Szabó Lőrinc nagy magyar költő. Meleg szeretettel köszöntelek benneteket. Vissza kell nekik utazni. Földvári üzente, következetesen [halljuk] *kitart a munkások és az egyetemisták követelése mellett… És ha lehet… valószínű… nem biztos, rádión keresztül értesít benneteket… Hát nézzétek, ilyet nem lehet leszögezni… telefonon keresztül… hát én se tudok mindent… valószínűleg Pesten… nem tudom…*

[A tömeg zajong] *Addig is…*

[A tömegből:] *Már 24 pontot hallottam, de még egy pontot se hallottunk Pesten!… Mi van Pesten?!* [állandó zajongás]

Dornbach Gyula: *…? Én… nem mondhatok a saját nevemben semmit. Azt mondták, ezt közöljem… vagy meghallgattok, vagy nem… hát nem tudom megérteni… nem lehet fegyelmezetten viselkedni?… Addig is felszólítjuk az üzemek dolgozóit a sztrájkra, míg a kormány követeléseinket tudomásul nem veszi…* [Minden eddiginél nagyobb éljenzés] *…és nem nyilatkozik.*

Most pedig fölkérlek benneteket, ugyanolyan rendben, mint ahogy jöttetek, kezdjük meg a sztrájkot!… *[Hangzavar.] Egy pillanat!… A borsodi adón keresztül mindent tudomástokra hozunk… [Hangzavar.]* Pillanat… *[Hangzavar.] Barátaim, hát így nem megyünk semmire… [A tömegből: Nagy Attila! Szavaljon itt…] …Helyes. A „Talpra magyart" el fogjuk szavalni. [Lelkes éljenzés.]*

Kósa György: *Nemzeti Dal.*

… [Szavalja. A tömeg együtt mondja a refrént.] …

Dornbach Gyula: *Felkérjük a munkásokat, hogy a Lenin Kohászat dolgozóival értesítsék az itt hozott pontokat, mivel sokukat elszigeteltek.* [zajongás] *Tehát… Éppen azért, hogy tudjatok mindenről. Talán sokan nem tudjátok fogni a borsodi adót, a miskolci stúdión keresztül fogunk benneteket értesíteni.* [zajongás]

…Most pedig a bizottság majd gyűlésezik. A határozatát a stúdió fel fogja olvasni. [A tömegből: *Mikor?*] *Hát amikor határoztak.* [Nevetés. Zaj.]

Hát ide figyeljetek! Ha egyszer időt ígérek, és teszem föl tíz perccel tovább tart a gyűlés, akkor majd megint elégedetlenkedni fogtok… [Zajongás. A tömegből: Mi van a pestiekkel?]

A pestiekkel… hogy mi van, azt mi is szeretnénk tudni! Ha megtudjuk, értesíteni fogunk benneteket… [Zajongás.] *…Hát én nem mondhatok semmit, ha egyszer nem tudom!…*

[Dornbach a mikrofontól hátrafut a lapostetőn elhelyezett rádiókészülékhez, melyet többen körülállnak, és jön vissza a hírrel:]

Pillanat!… [A tömeg valami miatt fölzúg]. *…Tudatom… hírt mond a… a rádión keresztül értesültünk, hogy Gerőt leváltották,*

az első titkár Kádár. Kádár János. [Ezt a hírt a pesti adó 12 óra 30 perckor mondta be, a gyűlésen ezt a hírt néhány perces késéssel közölhették.]

[A tömeg zajong.]

Dornbach Gyula: *Kedves barátaim!… Énekeljük el a Himnuszt, és utána ugyanolyan rendben, mint ahogy jöttetek… nagyon kérlek benneteket, ugyanolyan rendben… hogy ne használják föl ellenünk esetleg, hogy… provokációra, vagy nem tudom mire ezt a békés tüntetést. Vigyázzatok ti, saját magatokra!… mert provokátorok esetleg hárman vagy négyen vannak, de ezreket tudnak megnyergelni! Erre vigyázzatok! Énekeljük el a Himnuszt, és utána vonuljatok vissza…* [Zaj.] *Aki akarja, persze megvárhatja, hogy mit döntenek…*

[Jön egy csoport, mondják a háttérben.]

Pillanat… Miskolcról… úgy látom innen föntről, hogy újabb csoport érkezik [éljenzés, a mikrofont körülvevők között beszélgetés, *várjátok meg a parlament döntését*]*… Azt javasolják, hogy várjátok meg, ha akarjátok, a parlamentnek a döntését, amelyik gyűlésezik…* [Helyes. Hangos kiabálás.]

Azonosítatlan hang: *Halló… Kedves testvéreim! Arra kérek mindenkit, hogy ne várjuk, hogy a rádió mit mond, hanem döntsünk amellett, meg fogjuk várni az itteni parlamentnek a döntését, és a tömeg előtt nyilvánosságra hozzuk…* [hangos éljenzés] *Bementek, és már javasolják is.* [néhány érthetetlen szó]

Dornbach Gyula: *A határozat nemsokára megjelenik. Addig felolvasom nektek a magyar egyetemi ifjúságnak a követeléseit.* [Halljuk!]

… [Felolvassa a budapesti egyetemisták pontjait] …

Dornbach Gyula [Megszakítja a pontok felolvasását]: *A Szabad Nép szerkesztőség közli: A Szabad Nép üdvözli Budapest népének hatalmas erejű felvonulását* [éljenzés], *és tüntetését… [*zajongás] … [a mikrofon körüli háttérből: *Jó erőteljesen olvasd már!* és *Gyerünk már!]*

Galánffy Lajos [Nagy erővel]: *Barátaim!… Üdvözöljük a budapesti* [??? kivehetetlen szöveg????] *barátainkat, testvéreinket!* [hatalmas zaj, fokozatosan ütemes skandálás bontakozik

ki: *Ruszki, mars ki!*] [a mikrofon körül állók közül: *Szervusz* (mintha valaki újonnan jött érkezett volna)]

Testvéreink! Pestről új hírek! [zaj, a tömegből: *Menj előre!*] *Csendet kérek! A Szabad Nép szerkesztősége közli: A Szabad Nép üdvözli Budapest népének hatalmas erejű felvonulását és tüntetését, a szocialista demokrácia kibontakoztatásáért, közéletünk megújulásáért. Kommunista lelkiismeretünket követve mélységesen elítéljük a belhatalmi szervek erőszakos fellépését* [éljenzés] *…Követeljük az azonnali felelősségre vonást!* [az aznap délelőtti parlamenti sortűz híre tehát ilyen célzás formájában érkezett először Miskolcra] [hatalmas, egyetértő hangorkán] *A Szabad Nép szerkesztősége megfogadja a pártnak és a népnek, hogy egyetlen sorral sem támogatja, hanem megtagadja azokat, akik sortűzzel, terrorral feleltek a nép szavára és követeléseire* [újabb hangorkán, mely lassan átmegy a *Ruszkik, mars ki!* skandálásba].

Dornbach Gyula: *Egy pillanat!… A gépész dékáni hivatal gyorsíróját kérjük… hogy a parlament a határozatait le tudja közölni vele… jöjjön föl!*

[a tömeg elkezdi a Himnuszt énekelni]

[Kimaradás a felvételben. A felvétel ott kezdődik, ahol a sztrájkbizottság határozatának 3. pontját ismertetik.]

Papp Miklós: *Harmadik: Sztrájkjogot a munkásságnak. Negyedik: Teljes amnesztia a forradalomban részt vett magyarságnak.* [Ováció.]

Ameddig ezt teljes egészében nem teljesíti a kormány, addig sztrájkolunk, kivéve… kivéve az élelmiszer és a vasút. Azonnal összeköttetésbe lépünk az Északmagyarország szerkesztőségével, és ezt külön …???… ki fogjuk külön nyomtatásban adni [éljenzés]. *Továbbá megnyugtatom …???… Továbbá az itt megjelent magyar testvéreknek üzenem, hogy az általunk megválasztott munkásküldöttség teljes egészében önöket fogja képviselni.*

Azonosítatlan hang: *Halló, halló!…*

Halló, halló, kedves testvérek! Erősítsük meg közös akarattal, hogy még egyszer a „Talpra magyart”… azért, hogy Borsod megye dolgozói… vegye tudomásul: mindaddig a sztrájkot fenntart-

juk, ameddig az ígéret, illetve a megígért követelésnek eleget nem tesznek [helyeslő zajongás].

[a felvétel megszakad]

Urbancsok Mihály: *Kedves barátaim! Barátaim! Mint pedagógus, mint a magyar ifjúság nevelője örömmel üdvözlöm az ifjúság és a dolgozók egységes állásfoglalását, kézfogását.* [A tömeg ütemesen skandálja: *Munkás-diák szövetség!*]

Mint a megyei pártbizottság tagja, a titkárok vezetésével egyetértünk a gyűlésen elhangzott követelések minden egyes pontjával. Nem elégszünk meg Gerő eltávolításával, követeljük társainak azonnali eltávolítását is. [helyeslő zaj]

Elvtársak! Egy javaslatom van. Az ifjúság a munkásokkal együtt szervezze meg gyáraink, épületeink, szép városunk védelmét. [Helyeslés. Lassan elcsendesül a tömeg, a feltétel feltételezhetően később folytatódik, Nagy Attila lép a mikrofonhoz:]

Nagy Attila: *Nemzeti Dal.*

… [elszavalja] …

Dornbach Gyula: *Kedves barátaim! Kérünk benneteket, hogy míg a sztrájkőrség létre nem jön, addig tartsátok a sztrájkot az üzemekben. Azt a megbízatást, amelyet ti adtatok…* [fokozódó zaj, mely lassan átmegy skandálásba: *Éljen a magyar hadsereg!* Megérkezett a miskolci helyőrség parancsnoka, Zombori Sándor alezredes. Mikor megjelenik az előadó tetején, viharos Huj-huj hajrá!, majd: *Ruszki, mars ki!*]

Zombori Sándor: *Barátaim!… Csendet kérek!… Értsünk szót!… Bent tanácskozik a parlament. Ott vannak a munkásküldöttek és a diákifjúság küldöttei. Az ifjúság küldöttei eljöttek a hadsereghez, és megkérdezték, hogy mi a hadsereg és a helyőrség vezetőinek a véleménye. Elhívtak bennünket, hogy itt is mondjuk el. Minekutána ezt elmondtam, azt mondták, hogy jöjjek ki elétek, és mondjam el.* [Ováció. Halljuk!] *A parlament, a munkás- és diákparlament vezetői azt mondták, azt várják és azt kérik, hogy a magyar néphadsereg a nép, a magyar nép mellett álljon* [kitörő éljenzés]. *Biztosíthatok minden becsületes magyar embert, hogy a magyar hadsereg személyi állománya, és így a Miskolc helyőrségben lévő katonák is a magyar dolgozó nép érdekeit védik!*

[hatalmas, hosszan tartó, ismétlődő éljenzés, bekiabálások] *Fegyelmet!* [közben skandálják: *Éljen a magyar hadsereg!*]

Fegyelmet! Fegyelmet! Én katona vagyok! Úgy tudok beszélni, ha hallgatnak. Nálunk így szokás. Nos tehát. Támogatja a hadsereg a parlament, a diák- és a DIMÁVAG által összeállított követelési pontokat. Egyetlen egy dolgot kérek! Jogotok van, és kötelességetek is, hogy a véleményetekért harcoljatok [egy kielemezhetetlen bekiabálásra]. *Azokkal együtt! A törvényes eszközökkel arra akarunk benneteket kérni… Mi katonák vagyunk… és mi ezt, ami itt van: a gyárakat, a különböző berendezéseket… ezeket védeni akarjuk.* [a tömeg fölmorajlik] *Arra kérlek benneteket… Arra kérlek benneteket, hogy ti is védjétek, és ne engedjétek azt…* [A tömegből: *Ki ellen védjük mi?*] *Azok ellen a…*

[felzúgás] *Na… Állj!…* [felzúgás, hangzavar, bekiabálások: *Ki ellen?*] *Azok ellen, akik esetleg… nem ugyanazt akarják, mint mi, hanem provokálni akarnak, és azt akarják, hogy Miskolcon is vér folyjon.* [Hatalmas zúgás.] *Ezek ellen kell védeni!* [Bekiabálások.] *Várjatok!… Várjatok!… Abból… Várjatok!… A hadsereg katonái… a hadsereg katonái tüntetésnek, a ti harcotoknak ellent nem vet, mert hisz azzal egyetértett.* [Felkiabálás: *A magad nevében…*] *Várjál!* [elismerő, nevető moraj] *…de azt elvárja és kéri, hogy a gyárakban, a telefonközpontban, és ezekben a dolgokban, és általában, a középületekben és emberéletben kárt ne tegyetek… nem ti, hanem az, aki esetleg akar, akadályozzátok meg* [felindult moraj, mely fokozatos tapsba megy át].

De hát hiszen abban egyetértünk! [hosszú hangzavar, bekiabálások*]*

Én a magamét elmondtam. Átadom a szót az utánam következőnek, akik akar valamit mondani. [Hangzavar.]

Dornbach Gyula: *Kedves barátaim! A magyar rádió közvetíti Kádár Jánosnak a beszédét. Bekapcsoljuk, hallgassátok.* [A beszédet a pesti rádió 12 óra 32 perckor jelentette be, nem sokkal ezután történhetett bejelentése a gyűlésen.]

[A felvétel megszakad, később töredékesen azzal folytatódik, hogy bejelentik az olvasztárok csatlakozását.]

Papp Miklós: *…hogy ők pusztán azért nem jöttek ki, mert a felolvadt vasat nem hagyták megmerevedni. Utána csatlakoznak hozzánk, és mindenben egyetértenek velünk.*

[A felvétel megszakad, később azzal folytatódik, hogy a véget ért munkástanácsi ülés határozatát ismertetik.]

Nagy Attila: *Az önök által megválasztott parlament határozott. Mielőtt a határozatokat felolvasnám, azelőtt szigorúan ki kell hirdetnünk és kérnünk, hogy azok a határozatok csak abban az esetben szereznek érvényt a mi akaratunknak, amennyiben ez a legnagyobb fegyelmezetlenség… fegyelmezettség mellett zajlik le.* [Jól kivehető felkiabálás: *Meglesz!*] *A legkisebb fegyelmezetlenség, rongálás és ilyesmi, minden célkitűzésünket tönkre teheti. A bizottság elhatározta, hogy nemcsak Miskolcon, hanem rádió, sajtó útján Borsod megyére is kiszélesíti az általános sztrájkot.* [Zúgó éljen. Taps.] *A bizottság kéri, hogy az országon belül a MÁV dolgozói, az élelmiszerellátó-ipari dolgozók, az egészségügyi dolgozók… azok ne sztrájkoljanak. Éppen a mi érdekünkben.* [A szónok mögött állók közül valaki a szónoknak: *A bányászat és a közlekedés…*] *Azonkívül… kérjük azokat a falusi társainkat, akik minderről értesülni fognak, hogy szintén a céljaink és a mi érdekünkben, ne sztrájkoljanak a beadással. A sztrájk mindaddig tart, amíg a kormány nem értesít bennünket arról, hogy az amnesztiarendelet életbelépett* [hangos egyetértés, taps], *a szovjet csapatok megkezdték a kivonulást* [hangos, zúgó egyetértés, mely lassan átmegy skandálásba: *Mars ki ruszki!* A szónok mögött beszédfoszlányok a körülállóktól: *… engedjük a bányászokat!*] *És addig, amíg az új kormány választásai meg nem kezdődtek. Kérünk mindenkit, még egyszer… hogy vigyázzon személy szerint mindenki arra, hogy semmiféle rendbontás a városban ne történjék* [hangzavar]. *Azonkívül… az önök által megválasztott parlamenterek egy sztrájkbizottságot hoztak létre, és ez a sztrájkbizottság állandó, 24 órás szolgálatot tart, és mindig mindenről értesíti a sztrájkolókat.* [zúgás, hangok: *Hol?*] *Rádión és újságon keresztül. A követeléseinket, amiket beküldtünk a szerkesztőségbe, azt azonnal kinyomatták, és este piros-fehér-zöld keretben fog megjelenni.* [Üdvrivalgás. A szónok mögött állók közül szólnak: *Kossuth-címerrel.*] *Kossuth-címerrel!* [Még nagyobb üdvrivalgás.] *Most pedig…*

[a háttérből hallatszik a megafonokra kapcsolt Kossuth-rádió bemondójának 13 óra 13 perckor elhangzó szövege. Arra a felszólításra, hogy „a házkapukat tartsák zárva!", a tömeg ellenségesen felmorajlik. A közlemény befejezését már valamivel csen-

desebben hallgatják: „Magyarok! Lobogózzátok ki a házakat! Tűzzétek ki a nemzeti zászlót!"] *…Most pedig… Barátaim! Kérünk benneteket… Hogy most pedig az általatok választott parlamenterek vezetésével menjünk a Petőfi-szoborhoz!* [Ováció.]

… [A felvétel megszakad, valamivel később folytatódik:] …

Rozgonyi Ernő: *Egy kis figyelmet kérek!… Figyelmet kérek!… Figyelmet kérek!* [A körülötte állókhoz: *Mindjárt, mindjárt! Nem lehet… hát… így muszáj!* Valaki: *Rádiót? Kapcsold be a rádiót!*] *Drága barátaim!* [A tömegből: *Halljuk, halljuk!*] *Drága barátaim! Ahogy az előbb Nagy Attila bejelentette, a sztrájkbizottság megalakult. A sztrájkbizottság vezetőjének engem választottak meg. Arra kérek mindenkit, bízzanak meg bennünk! Rozgonyi Ernő vagyok.* [Megéljenzik.] *Drága barátaim, bízzatok bennünk! Jó magyarok vagyunk. Minden körülmények között amellett leszünk, hogy ezt a harcot a törvény szabta keretek között… mert a sztrájk a munkásnak, a dolgozónak törvény szabta joga, az alkotmányunkban benne van, tehát az alkotmányunk szerint, az alkotmányunk alapján folytatjuk a sztrájkot… engedelmeskedjetek a sztrájkbizottság felhívásának… de nem csak úgy, hogy megállunk, és várjuk a továbbiakat, hanem úgy is, hogy fegyelmezetten segítünk abban, hogy minden rendbontást megakadályozzunk. A legkisebb…* [Felerősödő bekiabálások]…

Barátaim! Értsünk… Értsünk szót egymással… Pillanat… A kisebb részletekbe most még nem mehetünk bele… Délután öt órakor ülést tart a sztrájkbizottság, s a legapróbb részletekig megbeszéli magát a sztrájknak a lefolytatását. Addig az üzemekben a tagokat meg fogják választani. Egyelőre most még csak a vezetők vannak megválasztva. Ezek a részletkérdések… mert ez az… a nagy általános kérdések mellett ezután kerülnek sorra. A fontos az, hogy fegyelmezetten mindenki teljesítse azt, amit most elvárunk. Ha megbíztatok bennünk, akkor a továbbiakban is bízzatok abban, hogy becsületesen végig fogjuk vezetni a harcot. Délután összeülünk, megszabjuk a sztrájknak a mikéntjét, hogyan folytatjuk le. Ki lesz hirdetve a tanácskozás eredménye üzemenként. Mindenki fegyelmezetten tartsa magát ehhez. Ne adjunk sztrájktörőknek utat… sem pedig semmiféle rendbontó elemnek. Most pedig, elvtársak, menjünk vissza, a Petőfi-szobor előtt énekeljük el a Himnuszt, és utána oszoljunk széjjel, menjünk vissza az üzemekbe, de… [elégedetlen közbeszólások] …

Pillanat… A sztrájkbizottság délután öt órakor ülésezik kinn, a Lenin Kohászatnál, a klubban… [zajos felkiabálások] *…Tehát… akkor fegyelmezetten menjünk haza… délután öt órakor mi összeülünk, és kérlek benneteket arra, ha megbíztatok bennünket a feladattal, akkor bízzatok abban is, hogy ezt a feladatot szívvel-lélekkel, becsületesen végre is fogjuk hajtani…* [Továbbra is zajos felkiabálások.] *Még egyet… Tehát akkor mindenki délután vissza az üzemekhez, várjuk ülősztrájkkal meg a sztrájkbizottságnak… a tárgyalásának az eredményét… az üzemekben fogják kihirdetni a tárgyalás eredményét…* [Tovább tartó felkiabálások, elégedetlenség.] *…Be fogja ezen kívül mondani a borsodi rádió… és az esti sajtó közölni fogja szintén a sztrájkbizottság tanácskozásának a végeredményét…*

Dornbach Gyula: *Azt kérik itt, hogy akik faluról vannak… munkások, mondják meg a parasztságnak azt, hogy itt mi éltettük a munkás-diák szövetséget, azonban ez nem azt jelenti, hogy mi a parasztsággal nem értünk egyet. Ők is munkások, ebbe a szóba ők is beletartoznak…* [felkiabálások] *…Megy!… Megy!… A 21 pontban benne van a parasztság követelésének a lényege is… Barátaim, ha a Petőfi-szoborhoz akarunk menni, akkor fegyelmezett sorba álljatok… Megy az… megy az egyetemi ifjúság is veletek* [éljenzés]. *Azonban kérünk benneteket… ismétlem magam… álljatok sorba, és fegyelmezetten… sorból ne ki-beugrálva vonuljatok végig.*

Ugyanúgy, mint ahogy idejöttetek!

A felvétel véget ért. Még elhangzott néhány felszólítás a fegyelmezett elvonulásra, de ezt már nem rögzítették. A tömeg elindult a város felé.

Az 1956-os forradalom miskolci képei

1954. ősze

Az egyetem az „UV-dombról”. Korabeli képeslap.

Balra a hosszú, akkor egyetlen tanulmányi épület eleje, melynek földszintjén később a diákparlament helyiségei voltak. Előtte az aula egyemeletes kockája.

Az építkezésből visszamaradt, fehérre meszelt felvonulási épületek közötti térség – a „préri” – volt a színhelye 1956. október 25-én délelőtt a megyei munkástanács-választó tömeggyűlésnek, melyhez a szónokok az aula tetejéről beszéltek.

Jobbra a lépcsőzetesen elhelyezkedő diákszállók hatodik, ötödik és negyedik épülete látható. Az itt nem látható első épület felől érte az egyetemet 1956. november kora hajnalán a szovjet páncélos alakulat támadása. Az egyetemi őrségnek a hetedik épületen elhelyezkedő egysége hagyta abba utoljára a golyószóróval való tüzelést, miután az első két épületet az oroszok már elfoglalták, és kezdték kihajtani a hallgatókat a diákszállók elé.

A kép bal oldalán balról az első férfi egy év múlva tanársegéd, és sírva ismerte be a tanszéken a forradalom alatt, hogy beszervezték besúgónak.

A hátérben az Avast akkor még szőlők borították.

1956. ősze

Óraközi szünet az aula előtt.

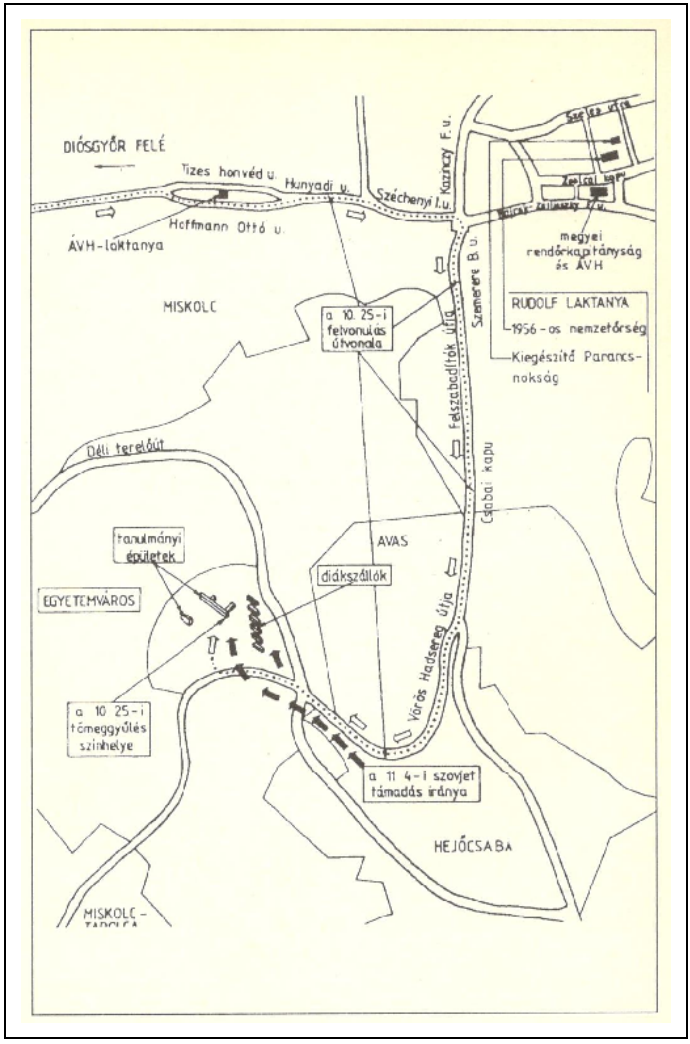
Balról jobbra Török István, akit fél év múlva 5 év börtönre ítéltek fegyverrejtegetésért, mellette (csípőre tett kézzel) a szerző, a jobb szélen Horti János, aki az ÁVH épületének ostromát bentről érte meg, mint a Diákparlament küldöttségének a tagja.

(A szerző felvétele.)

1956. ősze

Az események színhelyének vázlata.

1956. október 25. 9 óra körül

Diósgyőrből Miskolc központja felé induló tömeg a kora délelőtti órákban.

Az egyetemről a motorkerékpáros diákparlamenti küldöttek ekkor érték el a tömeg elejét, és irányították el őket az egyetemre, megakadályozva, hogy az ÁVH Búza téri épülete elő vonuljanak. Ezt másnap már nem lehetett megakadályozni, és az épületből leadott sortűznek több tüntető halottja lett, a megrohamozott és elfoglalt épületben rekedt ávéhások és rendőrök közül pedig többen a lincselés áldozatai lettek. A lincselésnek egy, az akasztás nézői között álló, elutasítását kifejező, ezért többek által zsidónak és vele ávéhásnak tekintett polgár is áldozata lett. (Ismeretlen hallgató felvétele.)

Akkor a miskolci helyőrség egyenruhása tisztjei is részt vettek a felvonulásban, és a helyőrség parancsnoka, Zombori Sándor alezredes az egyetemi nagygyűlésen beszédet is mondott. A lincselés után egyenruhában két napig senki se merészkedett az utcákra.

(Ismeretlen szerző felvétele. Hermann Ottó Múzeum.)

1956. október 25. 10 óra körül

Diósgyőrből Miskolc központja felé áramló tömeg vége a délelőtti órákban a Nemzeti Színház előtt.

(Ismeretlen hallgató felvétele.)

1956. október 25. 10 óra körül

Diósgyőrből Miskolc központja felé áramló tömeg a délelőtti órákban a Nemzeti Színház felől nézve.

(Ismeretlen szerző felvétele.)

1956. október 25. 11 óra körül

A Diósgyőrből és Miskolcról érkező tüntetők az aula előtt, a bejáratból fényképezve.

A háttérben balra az egyetemen még folyó építkezések felvonulási épületei, a távolban az UV-domb.

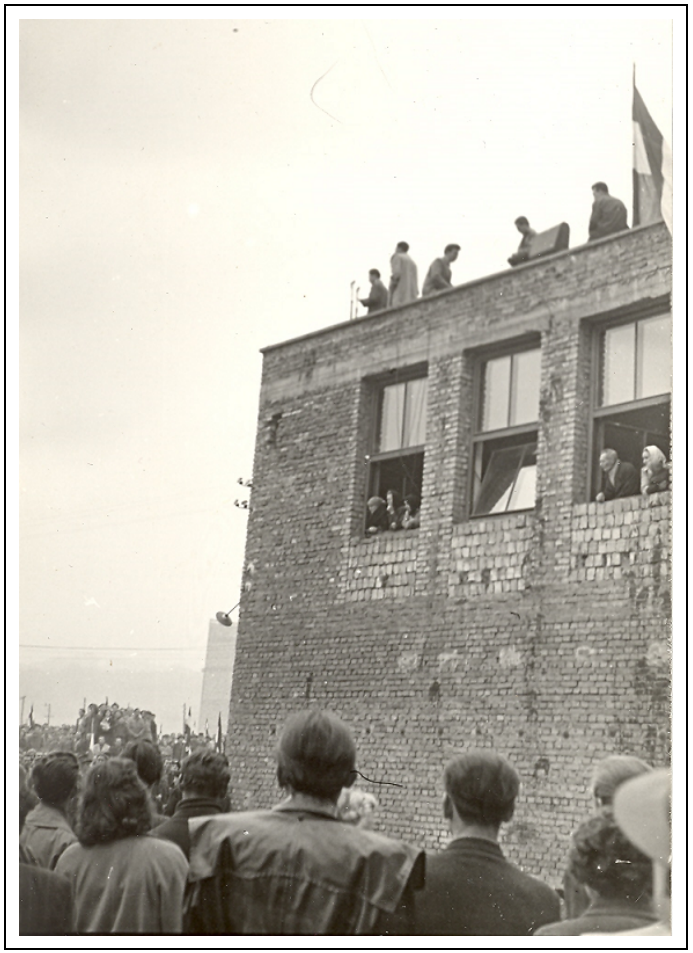
(Ismeretlen hallgató felvétele.)

1956. október 25. 11 óra 30 körül

Az egyetem előtti tömeggyűlés szónokai az aula épületének lapos tetején.

A mikrofon előtt Dornbach Gyula, a Diákparlament egyik alelnöke.
(Ismeretlen hallgató felvétele.)

1956. október 25. 11 óra 30 körül

Az aula tetején álló szervezők, lent a beszédet hallgató munkástömeg.

Jobbra lent az összetört vörös csillag egy része látható.
A háttérben a Miskolctapolca felé vezető országút és az UV-domb.
(Ismeretlen hallgató felvétele.)

1956. október 25. 11 óra 30 körül

Nagy Attila, a Miskolci Nemzeti Színház tagja az aula tetején a mikrofonhoz lép, hogy beszéljen.

Előtte háttal Dornbach Gyula, a diákparlament egyik vezetője.

(Ismeretlen szerző felvétele. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár.)

1956. október 25. 11 óra 30 körül

Az aula tetején álló szervezők, lent a beszédet hallgató munkástömeg.

A háttérben a még zajló építkezés egyik felvonulási épülete, mögötte a Miskolc-tapolca felé vezető országút és az UV-domb.

(Ismeretlen hallgató felvétele.)

1956. október 25. 11 óra 30 körül

Az aula tetején álló szervezők, lent a beszédet hallgató munkástömeg.

Az aula lapos teteje fölötti sátortőről fényképezve. A háttérben a még zajló építkezés felvonulási épületei, mögöttük a Miskolctapolca felé vezető országút és az UV-domb.

(Ismeretlen hallgató felvétele.)

1956. október 25. 11 óra 30 körül

Az egyetemi aula teteje, lent a lassan oszladozó tömeg.

A városba induló egyetemistákat fogják követni, akik a Petőfi szoborhoz indultak. Balra lent az összetört vörös csillag egy része látható.

(Ismeretlen hallgató felvétele.)

1956. október 25. délután

A tömeggyűlés után a városba induló egyetemi hallgatók.

A menet éppen elindul az egyetemi campus szélén álló erőmű mellett, a Diósgyőr és Miskolc közötti országúton.

(Mikó János V. éves hallgató felvétele.)

1956. október 25. délután

A tömeggyűlés után a városba tartó egyetemi hallgatók.

Ők biztosították, hogy a nagygyűlés utánuk haladó tömege megint csak ne az ÁVH épülete elé, hanem a Petőfi szoborhoz vonuljon.

(Mikó János V. éves hallgató felvétele.)

1956. október 25. délután

A tömeggyűlés után a városba tartó egyetemi hallgatók.

(Mikó János V. éves hallgató felvétele.)

1956. október 25., délután

A tömeg élén vonuló hallgatók és tanárok a városi színház előtt.

(Mikó János V. éves hallgató felvétele.)

A felvonulókat civilben az ÁVH operatív belső felderítő osztályának riasztott tagjai kísérték. Ezen a napon feltehetően mind az utcán voltak, elvegyülve a tömegben. Egyikük személyére később, amikor 1991-ben a felvonulásról készített képeket a készítője elő merte hívni, fény derült. Az első sorral párhuzamosan, tőle néhány méter távolságban, kalapban és aktatáskában egy hosszú, zöld lódenkabátban, sálat és karimás kalapot viselő, aktatáskás férfi látható, aki a felvonulókon tartja a szemét.

Néhány nappal később, az ÁVH épületének megrohanása után a diákparlament az egyetemre hozta az ÁVH operatív belső felderítő osztályának nyilvántartását a besúgókról. (Ez volt elődje a Kádár-kori állambiztonsági szolgálat belső elhárítással foglalkozó III/III-as főcsoportfőnökségének.) Napok alatt kiderült, kik voltak a besúgók, és az is, hogy egy Gábor nevű ÁVH-s főhadnagy volt az egyetem figyelésének irányításával megbízva.

A forradalom leverése után, 1956. november 6-án a diákparlament egyik nem elmenekült vezetőjeként a szovjet városparancsnok magához rendelt többedmagammal, köztük az egyetem rektorával együtt. Az parancsnoki szoba előtti teremben civil ruhás férfiak várakoztak. Miközben mi is vártunk, közülük az egyik pontosan ugyanebben a ruhában, csak kigombolt kabátban és kilógó sállal elém állt és a nevemen megszólított. Én meg, rákérdezve, hogy honnan ismer, megmondta a nevét (lásd a szerző november 6-i visszaemlékezését).

Gábor ávéhás főhadnagy „operatív bevetésen”, kinagyítva.

1956. október 25., délután

A tömeg élén vonuló hallgatók és tanárok a városi színház előtt.

(Mikó János V. éves hallgató felvétele.)

1956. október 25., délután

A Petőfi térre érkezett tömeg élén a szobor előtt.

(Mikó János V. éves hallgató felvétele.)

1956. október 25., délután

Nagy Attila színész, másnaptól néhány napig a Borsod megyei területi munkástanács elnöke beszél.

(Ismeretlen szerző felvétele.)

1956. október 25., délután

Nagy Attila színész beszédét hallgató, részben középiskolás tüntetők a Petőfi szobornál.

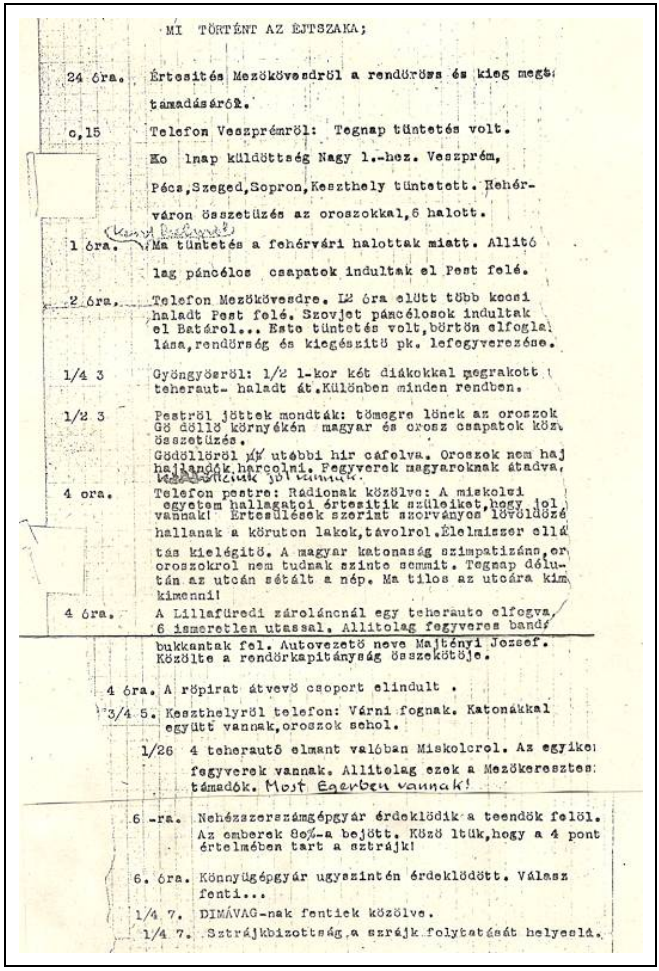
(Ismeretlen szerző felvétele.)

1956. október 25-éről 26-ára virradó éjszaka

Mi történt az éjszaka.

Az első beérkező jelentések a diákparlament hírszolgálatának. A későbbiekben már több rádiólehallgató és telefonügyeletes vette föl a híreket, és egy tucat gépírónő rögzítette ezeket szabványos cédulákra.

MI TÖRTÉNT AZ ÉJTSZAKA;

24 óra. Értesitès Mezökövesdrol a rendörsèg és kieg megt: támadásáról.

0,15 Telefon Veszprémről: Tegnap tüntetés volt. Ko 1nap küldöttség Nagy l.-hez. Veszprém, Pécs, Szeged, Sopron, Keszthely tüntetett. Kehérváron összetüzés az oroszokkal, 6 halott.

1 óra. Ma tüntetés a fehérvári halottak miatt. Allitólag páncélos csapatok indultak el Pest felé.

2 óra. Telefon Mezökövesdre. L2 óra elött több kocsi haladt Pest felé. Szovjet páncélosok indultak el Batárol... Este tüntetés volt, börtön elfoglalása, rendörség és kiegészitö pk. lefegyverezése.

1/4 3 Gyöngyösről: 1/2 1-kor két diákokkal megrakott teherautó haladt át. Különben minden rendben.

1/2 3 Pestről jöttek mondták: tömegre lönek az oroszok Gö döllö környékén magyar és orosz csapatok közt összetüzés.
Gödöllöről is utóbbi hir cafolva. Oroszok nem hajlandók harcolni. Fegyverek magyarokmak átadva, [illegible] jól vannak.

4 ora. Telefon pestre: Rádionak közölve: A miskolci egyetem hallgatoi értesitik szüleiket, hogy jól vannak! Értesülések szerint szervényos lövöldözés hallanak a körúton lakok, távolról. Élelmiszer ellátás kielégitö. A magyar katonaság szimpatizáns, az oroszokról nem tudnak szinte semmit. Tegnap délután az utcán sétált a nép. Ma tilos az utcára kimenni!

4 óra. A Lillafüredi zárolánonál egy teherauto elfogva, 6 ismeretlen utassal. Allitolag fegyveres bandá bukkantak fel. Autovezetö neve Majtényi József. Közölte a rendörkapitányság összeköttöje.

4 óra. A röpirat átvevö csoport elindult .

3/4 5. Keszthelyről telefon: Várni fognak. Katonákkal együtt vannak, oroszok sehol.

1/26 4 teherautó elmant valóban Miskolcrol. Az egyikei fegyverek vannak. Allitolag ezek a Mezökeresztes: támadók. Most Egerben vannak!

6.-ra. Nehézszerszámgépgyár érdeklödik a teendök felöl. Az emberek 80%-a bejött. Közö ltük, hogy a 4 pont értelmében tart a sztrájk!

6. óra. Könnyügépgyár ugyszintén érdeklödött. Válasz fenti...

1/4 7. DIMÁVAG-nak fentiek közölve.

1/4 7. Sztrájkbizottság a szrájk folytatását helyesli.

1956. október 26., délelőtt 11 óra körül

A Bartók (ma Erzsébet) tér irányába tartó, nyakán dróttal áthurkolt ávós tiszt hulláját a kövezeten maga után vonszoló teherautó és az azt követő tömeg a Széchenyi István úton.

Éppen akkor érkeztem oda az akkor még szőlőkkel borított Avason keresztül, amikor ezzel a menettel találkoztam. Ott álltunk az utca Avas felőli oldalán, a levegőben ködděl kevert cigarettafüst, és az ordítozó, a hullát köpdöső tömeg. Tovább mentünk a Zsolcai kapuhoz, ahol az akkor már az ÁVH-tól elfoglalt épületből éppen hozott ki néhány nemzetőr egy tisztet, hogy a tanácsházához vigye biztonságba. A tömeg nem engedte, kiragadták, és az agyonvert ember tőlem tíz lépésnyire egy lámpa vasára akasztották. Hallgatótársaimtól körülvéve néztem, szégyenkeztem és féltem.

Az elvonszolt hullákat a Bartók téren álló emlékműre akasztották, ahová egy zsidónak nézett civilt is fölhúztak (lásd Ungváry Rudolf: Majdnem tökéletes siker. Élet és Irodalom, 2015. november 13.)
http://www.es.hu/ungvary_rudolf;majdnem_tokeletes_siker;2015-11-12.html

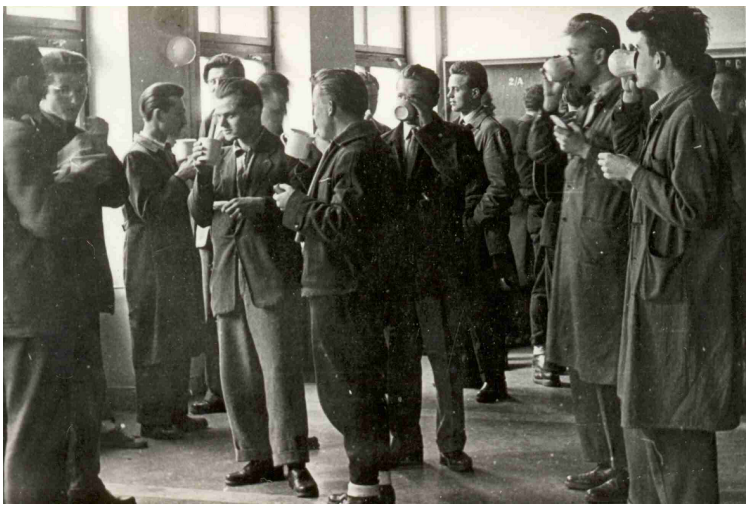

1956. október 27. reggel

A forradalom egyetemista „talpasai”.

A Nemzeti Bizottságok megalakítására a falvakba készülődő hallgatók indulás előtt meleg teát isznak. Sokan még azokban a kék munkaköpenyekben vannak, melyeket az óráikon viseltek.

(Ismeretlen hallgató felvétele.)

1956. november 2.

Az egyetemi ezred diákjainak egy, a falvakba induló fegyveres csoportja.

Az egyetemen 1956. október 26-án este alakult meg az egyetemi ezred. Fegyvereit a katonák által addigra már elhagyott 10-es honvéd utcai laktanyából szerezték. Az ezredet Liptai László, a katonai tanszék századosa irányította. A forradalom kezdetétől járták a falvakat, segédkeztek a Nemzeti Bizottságok megalakításában, majd logisztikai segítséget nyújtottak a működésük megkezdéséhez.

(A Híradó- és Dokumentumfilm Stúdió töredékben megmaradt filmfelvételének egyik kockája.)

1956. november 2.

Az egyetemi ezred diákjainak előbbi csoportja távolodik az egyetemtől.

(A Híradó- és Dokumentumfilm Stúdió töredékben megmaradt filmfelvételének egyik kockája.)

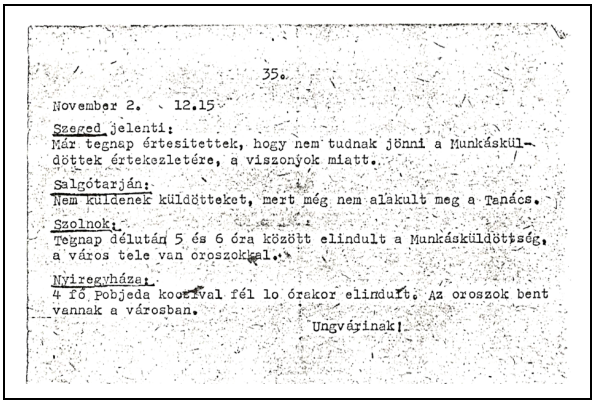

1956. november 2.

Két beérkező, a gépírók által rögzített hír.

35. hír

A diákparlament hírszolgálatának egyik telefonügyeletese által fölvett hír az Észak- és Kelet-Magyarországi Nemzeti Tanács alakuló ülésére érkező küldöttekről.

35.

November 2. 12.15

Szeged jelenti:
Már tegnap értesitettek, hogy nem tudnak jönni a Munkásküldöttek értekezletére, a viszonyok miatt.

Salgótarján:
Nem küldenek küldötteket, mert még nem alakult meg a Tanács.

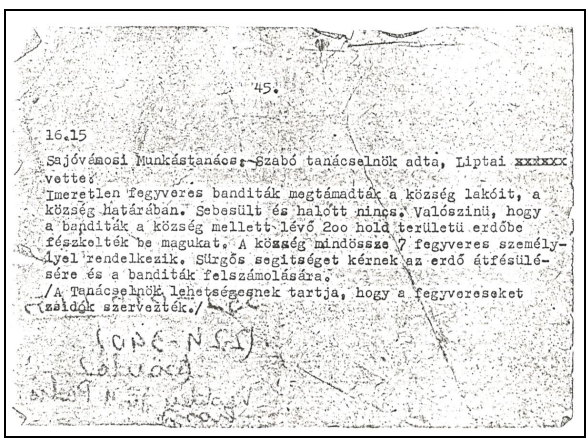
Szolnok:
Tegnap délután 5 és 6 óra között elindult a Munkásküldöttség, a város tele van oroszokkal.

Nyiregyháza:
4 fő Pobjeda kocsival fél lo órakor elindult. Az oroszok bent vannak a városban.

Ungvárinak!

45. hír

A Sajóvámosi munkástanács elnökének a Diákparlament hírszolgálata által telefonon fölvett jelentése. „A Tanácselnök lehetségesnek tartja, hogy a fegyvereseket a zsidók szervezeték." A miskolci és ózdi lincseléseket követően a börtönőrök elmenekültek, és minden rab kiszabadult a régióban.

45.

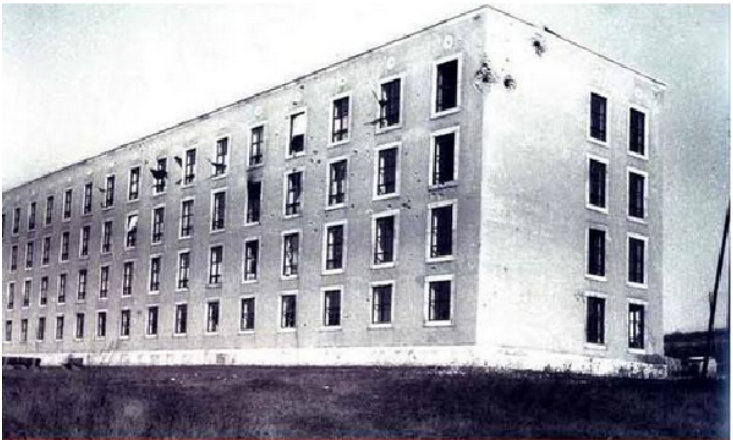
16.15

Sajóvámosi Munkástanács: Szabó tanácselnök adta, Liptai xxxxxx vette.
Ismeretlen fegyveres banditák megtámadták a község lakóit, a község határában. Sebesült és halott nincs. Valószinü, hogy a banditák a község mellett lévő 2oo hold területü erdőbe fészkelték be magukat. A község mindössze 7 fegyveres személyel rendelkezik. Sürgős segitséget kérnek az erdő átfésülésére és a banditák felszámolására.
A Tanácselnök lehetségesnek tartja, hogy a fegyvereseket zsidók szervezték.

1956. november 4.

A hajnali órákban a Hejőcsaba irányából az egyetemre támadó szovjet páncélos egység által tűz alá vett első diákszálló épülete.

Mind a 7 épület tetején golyószórós őrség ügyelt azon az éjjelen, és egy ideig viszonozták a tüzet, majd a becsapódások hatására levonultak és elvegyültek a pincébe menekült hallgatók között.

1956. november 4. reggel 7 óra körül

Szovjet T34-es páncélos az 5. diákszálló előtt a hajnali támadás végén.

Ablakból fényképezve.
(Mikó János V. éves hallgató felvétele.)

1956. november 4. reggel 7 óra körül

Valamivel később egy másik páncélosról, már a diákszálló kapujából fényképezve.

(Mikó János V. éves hallgató felvétele.)

1956. november 4. reggel 7 óra körül

A diákszállók előtti térség néhány órával később, amikor már feloldódott a feszültség és megindult az élet.

(Mikó János V. éves hallgató felvétele.)

1956. november 4. reggel 8 óra körül

A diákszállók előtti térség később, amikor már teljesen feloldódott a feszültség, a páncélosok elvonultak, és az oroszok teljesen szabad mozgást engedélyeztek.

Hallgatók a 6. diákszálló előtt.

(Mikó János V. éves hallgató felvétele.)

1956 december 12.

A nyomda előtti, december 9-i tüntetés végén keletkező sortűzben kiégett nyomda kirakata.

A Széchenyi utcai nyomda előtt a kora délutáni órákban a megyei munkástanács mellett tüntetés kezdődött. Követelték röplapok kinyomtatását. A nyomda védelmére kiérkező páncélos a bejárat előtt állt meg. A tömeg egy idő múlva megtöltötte az egész Fő utcát, és körülvette a tankot. Mivel tudtam oroszul, magyaráztam a toronyban figyelő katonának, hogy miről van szó, mire egy idő után az előjövő tiszt el akart fogni. Gyorsan elvegyültem a tömegben, és vagy 20 métert hátrahúzódtam, amikor a tank gépágyúja, feltehetően nem közvetlenül a körülötte sűrűn álló tömegbe, hanem inkább a levegőbe irányozva, tüzet nyitott. Életemben még nem igyekeztem úgy az úttesten, a járda szélén a kövezetbe simulni, majd elkúsztam a legközelebbi kapualjig. Még láttam, hogy a villanyrendőrnél mintha testek hevernének. A hátsó udvarok kőkerítésein átmászva menekültünk el sokadmagunkkal. Másnap este is voltak szórványos tüntetések, és lőttek az oroszokra.

(Ismeretlen szerző felvétele.)

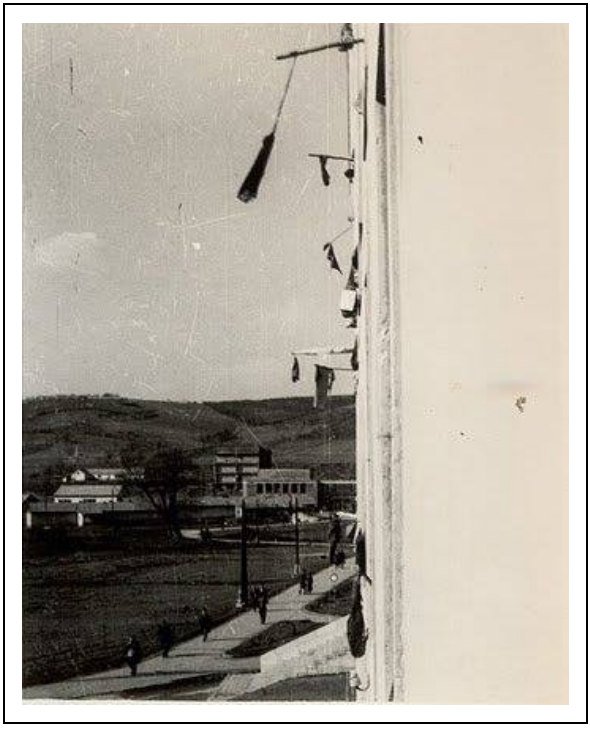
1957. február 20.

Tiltakozásul kiakasztott vörös rongyok és tárgyak.

Az egyetemen nemrég alakult MSZMP pártbizottsága kora reggel – az egyetemi független diákszervezet (MEFESZ) tiltakozása ellenére – kitűzte a főépület tetejére a vörös zászlót, ezzel jelképesen megszűntnek tekintve az egyetem politikamentességét. Tiltakozásul a hallgatók a diákszállók ablakaiba vörös rongyokat, tárgyakat (pl. éjjeli edényeket), volt, ahol véres havirongyot raktak ki.

Az alkalmat kihasználva a fegyveres karhatalom ózdi ezrede délben körülvette az egyetem területét, majd csatárláncba fejlődve, kibiztosított fegyverekkel fokozatosan megszállták az épületeket. A megszállást gumibotos verések követték a diákszállókban, ami nem kímélte a kb. 120 hallgatót és tanárt, akiket a már előkészített jegyzékek alapján letartóztattak és összegyűjtve őket a harmadik diákszállókba, késő délután, ugyancsak sűrű gumibotozással teherautókra tereltek. A megyei rendőrkapitányság épületében a verések egész éjfélig folytak, miközben megkezdődtek a kihallgatások.

(Ismeretlen egyetemi hallgató felvétele.)

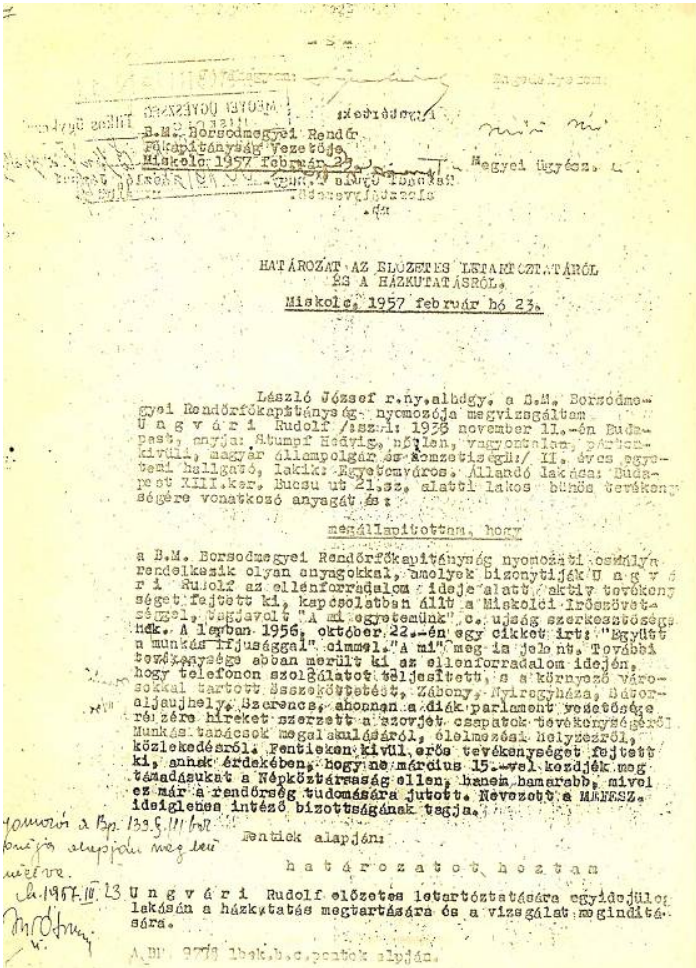

1957. február 29.

Utólagos letartóztatási és házkutatási határozat.

Ekkor már 9 napja az állambiztonság fogságában voltunk, semmiféle hírt nem adhattunk magunkról, ügyvédhez nem fordulhattunk.

(Ungváry Rudolf iratai.)

HATÁROZAT AZ ELŐZETES LETARTÓZTATÁSRÓL
ÉS A HÁZKUTATÁSRÓL.

Miskolc, 1957 február hó 23.

László József r.ny.alhdgy. a B.M. Borsodmegyei Rendőrfőkapitányság nyomozója megvizsgáltam U n g v á r i Rudolf /szül: 1936 november 11.-én Budapest, anyja: Stumpf Hedvig, nőtlen, vagyontalan, párttagságon kívüli, magyar állampolgár és nemzetiségű/ II. éves egyetemi hallgató, lakik: Egyetemváros. Állandó lakása: Budapest XIII.ker. Bucsu út 21.sz. alatti lakos bűnös tevékenységére vonatkozó anyagát és

megállapítottam, hogy

a B.M. Borsodmegyei Rendőrfőkapitányság nyomozati csoportjának rendelkezésére olyan anyagokkal, amelyek bizonyítják U n g v á r i Rudolf az ellenforradalom ideje alatt aktív tevékenységet fejtett ki, kapcsolatban állt a Miskolci Irószövetséggel, tagjaival "A mi egyetemünk" c. újság szerkesztőségének. A lapban 1956. október 22.-én egy cikket írt: "Együtt a munkás ifjúsággal" címmel. "A mi" meg is jelent. További tevékenysége abban merült ki az ellenforradalom idején, hogy telefonon szolgálatot teljesített, s a környező városokkal tartott összeköttetést. Zábony, Nyíregyháza, Bátonyaljaujhely, Szerencs, ahonnan a diák parlament vezetősége részére híreket szerzett a szovjet csapatok tevékenységéről. Munkástanácsok megalakulásáról, élelmezésük helyzetéről, közlekedésről. Fentieken kívül erős tevékenységet fejtett ki, annak érdekében, hogy ne március 15.-vel kezdjék meg támadásukat a Népköztársaság ellen, hanem hamarabb, mivel ez már a rendőrség tudomására jutott. Nevezett a MEFESZ ideiglenes intéző bizottságának tagja.

Fentiek alapján

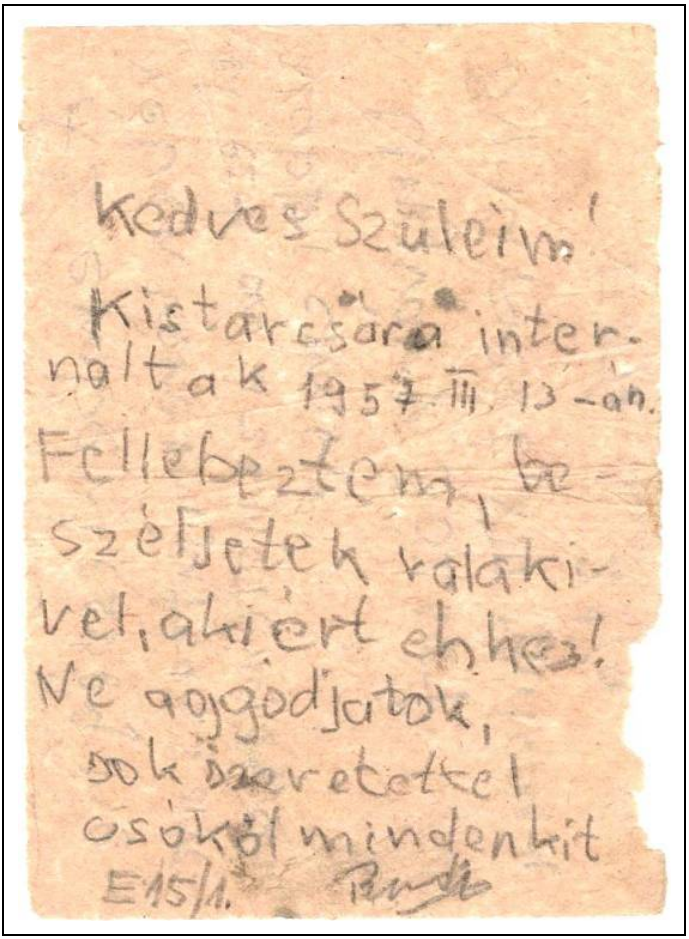
határozatot hoztam

U n g v á r i Rudolf előzetes letartóztatására egyidejűleg lakásán a házkutatás megtartására és a vizsgálat megindítására.

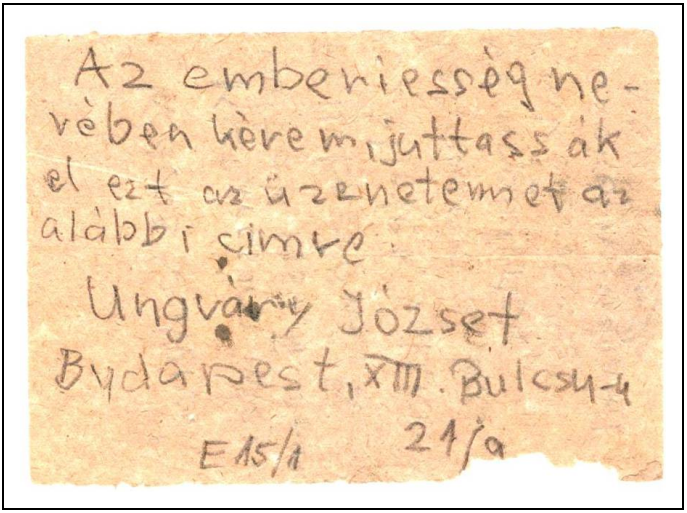
1957. március 15.

WC-papírra ceruzacsonkkal írt levél.

A levelet a szerző a rabszállító autó hátsó ajtajának résén Mezőkövesden áthaladva csúsztatta ki.

Kedves Szüleim!
Kistarcsára internáltak 1957. III. 13-án.
Fellebbezem, be-
széljetek valaki-
vel, akiért ehhez!
Ne aggodjatok,
sok szeretettel
csókol mindenkit
E15/1. Bandi

A papír hátoldala.

Az emberiesség nevében kérem, juttassák el ezt az üzenetemet az alábbi címre:

Ungvárry József

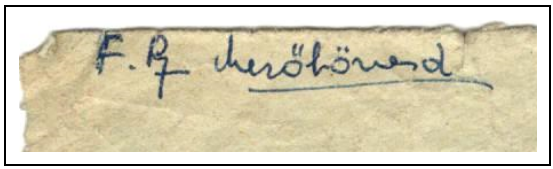
Budapest, XIII. Bulcsu-u

E 15/1 21/a

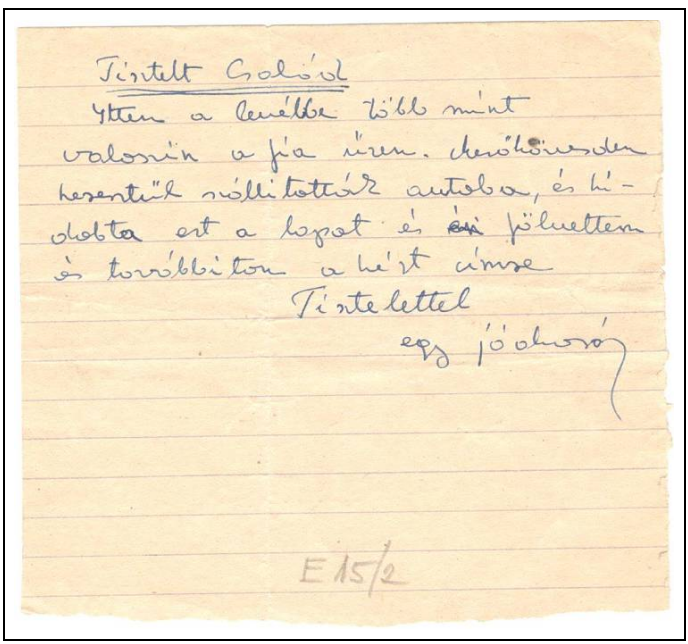
A feladó.

Valaki észrevehette, hogy a rabszállítóból az autó végéből kirepül egy kis papírlap (vagy az országútra leesett papírt észrevette), és borítékba téve, kísérőlevéllel ellátva postára adta.

A feladó monogramja a boríték hátoldalán:

Az üzenet ismeretlen feladójának kísérőlevele.

Tisztelt Gabiról
Ytten a levélbe több mint valószín a fia ürem. Kerőkövesden besentik völlistatárr autoba, és hí-dobta ezt a lapot és ~~ezt~~ jöluettem és továbbitom a hírt ámse
Tisztelettel
egy jóakaró
E 15/2

1958.

A szerző képe 1958-ban, egy évvel az internálótáborból való kiszabadulása után.

(Várkonyi János felvétele.)

